

Strategia Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 - 2030

Projekt – 29 października 2025 r.

Strategia Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 - 2030 została opracowana w formule ekspercko – partycypacyjnej przez Regionalne Centrum Kompetencji we współpracy z Gminą Księżpol oraz lokalnymi interesariuszami.

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE.....	5
A. CZĘŚĆ DIAGNOSTYCZNA	8
2. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ ORAZ WNIOSKI Z DIAGNOZY	8
2.1 POŁOŻENIE, PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO.....	8
2.1.1 POŁOŻENIE	8
2.1.2 RZEŻBA TERENU	10
2.1.3 GLEBY	11
2.1.4 ZASOBY WODNE.....	11
2.1.5 WARUNKI KLIMATYCZNE.....	13
2.1.6 ZASOBY NATURALNE	13
2.1.7 OBSZARY CHRONIONE.....	14
2.1.8 STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA	17
2.1.9 DZIEDZICTWO KULTUROWE	23
2.1.10 PODSUMOWANIE I WNIOSKI	25
2.2 DEMOGRAFIA I POTENCJAŁ SPOŁECZNY	28
2.2.1 LICZBA LUDNOŚCI.....	28
2.2.2 RUCH NATURALNY I MIGRACJE	29
2.2.3 STRUKTURA WIEKU I PŁCI LUDNOŚCI	32
2.2.4 KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY.....	35
2.2.5 PODSUMOWANIE I WNIOSKI	40
2.3 RYNEK PRACY	44
2.3.1 PRACUJĄCY I STRUKTURA ZATRUDNIENIA	44
2.3.2 BEZROBOCIE I JEGO STRUKTURA	45
2.3.3 PODSUMOWANIE I WNIOSKI	49
2.4 POTENCJAŁ GOSPODARCZY	51
2.4.1 STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA	51
2.4.2 ROLNICTWO	52
2.4.3 SEKTOR POZAROLNICZY	54
2.4.4 TERENY INWESTYCYJNE.....	58
2.4.5 ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA	58
2.4.6 PODSUMOWANIE I WNIOSKI	60
2.5 INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	64
2.5.1 INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA I DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA	64
2.5.2 INFRASTRUKTURA WODNO-KANALIZACYJNA	67
2.5.3 INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA.....	68
2.5.4 ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII.....	70
2.5.5 GOSPODARKA ODPADAMI	70
2.5.6 PODSUMOWANIE I WNIOSKI	73
2.6 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA I ZASPOKAJANIE POTRZEB MIESZKAŃCÓW	77
2.6.1 EDUKACJA I WYCHOWANIE	77
2.6.2 OCHRONA ZDROWIA.....	81
2.6.3 POMOC SPOŁECZNA	81
2.6.4 KULTURA I SPORT	88

2.6.5 BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE	92
2.6.6 PODSUMOWANIE I WNIOSKI	92
2.7 JAKOŚĆ ZARZĄDZANIA I SYTUACJA FINANSOWA	96
2.7.1 STRUKTURA BUDŻETU GMINY.....	96
2.7.2 PROJEKTY WSPÓŁFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW UNII EUROPEJSKIEJ	98
2.7.3 PODSUMOWANIE I WNIOSKI	100
B. CZĘŚĆ STRATEGICZNA.....	101
3. PRZESŁANKI OPRACOWANIA STRATEGII	101
3.1 SAMORZĄD GMINY WOBEC WYZWAŃ SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH	101
3.2 WPŁYW EUROPEJSKIEJ I KRAJOWEJ POLITYKI REGIONALNEJ	102
4. ZAKRES, TRYB I METODYKA OPRACOWANIA STRATEGII	103
5. ANALIZA SWOT.....	105
6. MISJA I WIZJA GMINY KSIĘŻPOL	111
7. CELE STRATEGICZNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ.....	112
8. OCZEKIWANE REZULTATY PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ORAZ WSKAŹNIKI ICH OSIĄGNIĘCIA	116
9. MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO – PRZESTRZENNEJ ORAZ USTALENIA I REKOMENDACJE DO LOKALNYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH	120
9.1. MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO – PRZESTRZENNEJ.....	120
9.2. USTALENIA I REKOMENDACJE DO LOKALNYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH	127
10. TERYTORIALNY WYMIAR WSPARCIA, OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI	134
10.1 PODEJŚCIE TERYTORIALNE – UWARUNKOWANIA KRAJOWE.....	134
10.2 PODEJŚCIE TERYTORIALNE – UWARUNKOWANIA REGIONALNE	134
10.3 POTENCJALNE KIERUNKI INTERWENCJI W WYMIARZE TERYTORIALNYM.....	137
11. RAMY FINANSOWE I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA STRATEGII	138
12. ZASADY I STRUKTURA ZARZĄDZANIA PROCESEM WDRAŻANIA STRATEGII	142
12.1 ZASADY WSPÓŁPRACY INTERESARIUSZY	142
12.2 STRUKTURA I SYSTEM ZARZĄDZANIA STRATEGIĄ	144
13. MONITORING I EWALUACJA STRATEGII	146
ZAŁĄCZNIK 1 - LISTA PROJEKTÓW REALIZUJĄCYCH CELE STRATEGICZNE	147
ZAŁĄCZNIK 2 - SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU I WYNIKÓW PROCESU PARTYCYPACJI I KONSULTACJI SPOŁECZNYCH	151
ZAŁĄCZNIK 3 - PROCEDURA STRATEGICZNEJ OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO DLA PROJEKTU STRATEGII	151
ZAŁĄCZNIK 4 - EWALUACJA TRAFNOŚCI, PRZEWIDYWANEJ SKUTECZNOŚCI I EFEKTYWNOŚCI REALIZACJI STRATEGII ROZWOJU GMINY KSIĘŻPOL NA LATA 2025 - 2030	151
SPIS RYCIN.....	152
SPIS WYKRESÓW	152
SPIS TABEL.....	154
SPIS MAP	154

1. WPROWADZENIE

Strategia Rozwoju Gminy Księżpol to podstawowy dokument zarządzania gminą – ogólny, długofalowy plan perspektywicznego rozwoju, określający wizję, cele i kierunki rozwoju gminy oraz przedsięwzięcia strategiczne służące realizacji przyjętych celów.

Planowanie strategiczne opiera się w przede wszystkim na decyzjach i działaniach zamieszkującej gminę społeczności lokalnej i władz samorządowych, a do efektywnego zarządzania obszarem potrzebny jest wieloletni plan, który będzie wskazywał kierunki jego dalszego rozwoju.

Nowe wyzwania wynikające z dynamicznie zmieniającej się sytuacji gospodarczej i społecznej na poziomie kraju i województwa oraz doświadczenia związane z funkcjonowaniem administracji samorządowej stały się dla władz Gminy Księżpol inspiracją do opracowania Strategii Rozwoju na lata 2025 – 2030 (dalej Strategii). Istotną przesłanką do przygotowania dokumentu jest również konieczność aktualizacji danych, analiz i diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej obszaru gminy oraz dynamicznie zmieniająca się sytuacja w zakresie zewnętrznych megatrendów na poziomie regionalnym, krajowym i europejskim. Uwarunkowania te, wynikające w dużej mierze z celów i kierunków wsparcia jakie zaproponowała Komisja Europejska w ramach perspektywy finansowej 2021–2027 oraz zmieniającego się podejścia administracji rządowej do finansowania i współpracy z samorządami, wpłynęły na zmiany dokumentów strategicznych na wszystkich szczeblach administracji publicznej w kraju.

Istotną przesłanką aktualizacji Strategii była zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2025 poz. 527), a w konsekwencji zmiana ustawy o samorządzie gminnym (Dz.U. 2025 poz. 1153). Ustawy te określają podejście, zakres i tryb opracowania dokumentów strategicznych na poziomie gminy oraz powodują konieczność ścisłej integracji dokumentów strategicznych i planistycznych (m. in. strategia rozwoju gminy musi być spójna z Planem Ogólnym gminy).

Dokument Strategii Gminy Księżpol na lata 2025 - 2030 uwzględnia przede wszystkim perspektywy i kierunki działań samorządu gminnego oparte o kompetencje wynikające z ustawy o samorządzie gminnym, zarówno w oparciu o dotychczasowe doświadczenia, jak też możliwości wynikające z celów regionalnej i krajowej polityki rozwoju. Dokument powstał w wyniku pracy interdyscyplinarnej grupy złożonej z przedstawicieli gminy, lokalnych interesariuszy oraz zewnętrznych konsultantów i ekspertów.

Strategia przyjmuje horyzont czasowy do 2030 r. Wynika to m.in. z potrzeby zachowania zgodności z dokumentami strategicznymi i operacyjnymi na poziomie regionalnym i krajowym oraz uwzględnienia okresu rozliczeniowego projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej w perspektywie 2021 - 2027.

W obliczu nasilających się zmian globalnych oraz stale pojawiających się nowych uwarunkowań, polityka regionalna zarówno na poziomie województwa, jak i kraju, wyznaczyła cele i kierunki działania, które stały się kluczowym elementem determinującym powstanie Strategii Rozwoju. Wśród tych założeń szczególnie istotne znaczenie mają terytorialny wymiar wsparcia oraz cele polityki spójności, określone w ramach perspektywy finansowej na lata 2021–2027.

Równie istotnym aspektem jest wprowadzona zmiana paradygmatu zarządzania rozwojem, wyrażona w kluczowych dokumentach strategicznych, takich jak Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 oraz Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności na lata 2021–2027 w Polsce. Dokumenty te stanowią

systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej, które mają na celu nie tylko wspieranie zrównoważonego rozwoju, ale także zmniejszanie różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego pomiędzy poszczególnymi regionami kraju i województwa. Kluczowym założeniem jest zapewnienie większej spójności rozwojowej Polski poprzez ukierunkowanie wsparcia dla obszarów o słabszym potencjale gospodarczym, określanych jako „obszary strategicznej interwencji” (OSI).

W ramach tych systemowych ram dąży się do poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej regionów wymagających szczególnej pomocy, co odbywa się poprzez realizację zintegrowanych działań, mających na celu zwiększenie dostępności infrastrukturalnej, rozwój kapitału ludzkiego oraz wspieranie innowacyjności. W ten sposób polityka regionalna staje się narzędziem nie tylko eliminowania istniejących dysproporcji, lecz także wzmacniania potencjału rozwojowego całego kraju, zgodnie z założeniami polityki spójności Unii Europejskiej.

Opracowanie i wdrażanie Strategii wymaga od władz gminy i lokalnych interesariuszy konsekwencji w działaniu oraz poszukiwania nowych rozwiązań i możliwości. Dlatego też dokument nie skupia się na jedynie ewidencji potrzeb lokalnej społeczności ale koncentruje się na tych przedsięwzięciach, które zapewniają realizację długofalowych celów, rozwój potencjałów oraz rozwiązywanie najważniejszych problemów gminy.

Strategia Rozwoju Gminy Książpol jest planem realistycznym, dlatego też system wdrażania i zasady współpracy interesariuszy dostosowane zostały do celów i kierunków działań. Te zaś realizowane będą w oparciu o możliwości prawne, organizacyjne i finansowe gminy z uwzględnieniem kompetencji ustawowych, specyfiki oraz uwarunkowań zewnętrznych i zasobów finansowych. Założeniem przyjętym w Strategii jest identyfikacja potencjałów rozwojowych oraz zasobów (materialnych i niematerialnych) gminy, które mogą stać się źródłem przewagi konkurencyjnej Książpola.

Część diagnostyczna Strategii obejmuje raport stanu, analizę i diagnozę strategiczną kluczowych uwarunkowań społecznych, gospodarczych i przestrzennych Gminy Książpol. Analizę oparto na najbardziej aktualnych danych, dostępnych w statystyce publicznej oraz informacjach przekazanych przez samorząd gminy i jego jednostki organizacyjne, opisujących zachodzące trendy i zjawiska. Takie podejście pozwala na wskazanie konkurencyjnej pozycji gminy, służy również opracowaniu towarzyszących dokumentów planistycznych oraz monitorowaniu rozwoju obszaru objętego Strategią.

Zarówno oddziaływania zewnętrzne, wynikające z niezależnych od samorządu gminy warunków oraz działań otoczenia społeczno - gospodarczego, jak też uwarunkowania wewnętrzne wynikające z zasobów, zjawisk, zdarzeń, mechanizmów i procesów umiejscowionych w gminie, posłużyły ustaleniu, celów strategicznych i operacyjnych/ kierunków działań oraz propozycji przedsięwzięć do realizacji.

W procesie wdrażania i monitorowania Strategii kluczowe jest uwzględnienie dynamicznie zmieniającej się sytuacji makroekonomicznej zarówno w kraju, jak i na świecie, która jest wynikiem szeregu współczesnych wyzwań. W szczególności należy zwrócić uwagę na skutki postępującego kryzysu gospodarczego, który znacząco wpływa na stabilność finansową oraz struktury ekonomiczne, a także głębokie i długofalowe konsekwencje społeczne i gospodarcze trwającej wojny w Ukrainie.

Każde z tych zjawisk oddziałuje na różne aspekty życia społeczno-gospodarczego, takich jak rynek pracy, łańcuchy dostaw, inflacja, czy kwestie bezpieczeństwa energetycznego. Ich efekty są nie tylko różnorodne, ale także zmienne w czasie, co wymaga elastycznego podejścia oraz systematycznej rewizji założeń strategicznych.

Jednocześnie należy zauważyć, że złożoność i dynamika procesów związanych z wymienionymi zjawiskami powodują, iż ich analiza wymaga wieloaspektowego podejścia

badawczego. W związku z tym aspekty społeczne i gospodarcze powyższych zjawisk pozostają nieustannie w centrum zainteresowania ekspertów, stanowiąc przedmiot obecnych oraz przyszłych badań i analiz. Wnioski płynące z tych prac badawczych będą kluczowe dla bieżącego dostosowywania narzędzi wdrożeniowych i monitorujących Strategię do zmieniających się warunków, a także dla budowy bardziej odpornych i zrównoważonych działań rozwojowych.

A. CZĘŚĆ DIAGNOSTYCZNA

2. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ ORAZ WNIOSKI Z DIAGNOZY

Przeprowadzona dla obszaru Gminy Księżpol diagnoza przedstawia obecną sytuację obszaru gminy oraz zmiany zachodzące w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzennej i środowiskowej. Przedstawiony portret gminy zawiera informacje w formie opisowej i statystycznej. Na potrzeby przeprowadzonej analizy wykorzystano dostępne dane agregowane w wartościach bezwzględnych oraz w postaci wskaźników statystycznych, uwzględniających różnorodne aspekty szeroko rozumianego potencjału rozwojowego gminy. Podstawą do jej przeprowadzenia były bazy danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz dane udostępnione przez jednostki organizacyjne gminy.

Diagnozie towarzyszą wnioski sformułowane dla siedmiu zasadniczych działów:

1. Położenie, przestrzeń i środowisko,
2. Demografia i potencjał społeczny,
3. Rynek pracy,
4. Potencjał gospodarczy,
5. Infrastruktura techniczna,
6. Infrastruktura społeczna i zaspokajanie potrzeb mieszkańców
7. Jakość zarządzania i sytuacja finansowa.

Zakres przestrzenny obejmuje granice administracyjne Gminy Księżpol, natomiast zakres czasowy obejmuje lata 2014 - 2023. Jeżeli było to możliwe, zaprezentowano nowsze informacje i dane, które wnoszą wartość dodaną do części analitycznej. W niektórych sytuacjach dane statystyczne obejmowały lata starsze, co wynika z określonej cykliczności przeprowadzania przez Główny Urząd Statystyczny spisów i badań tematycznych.

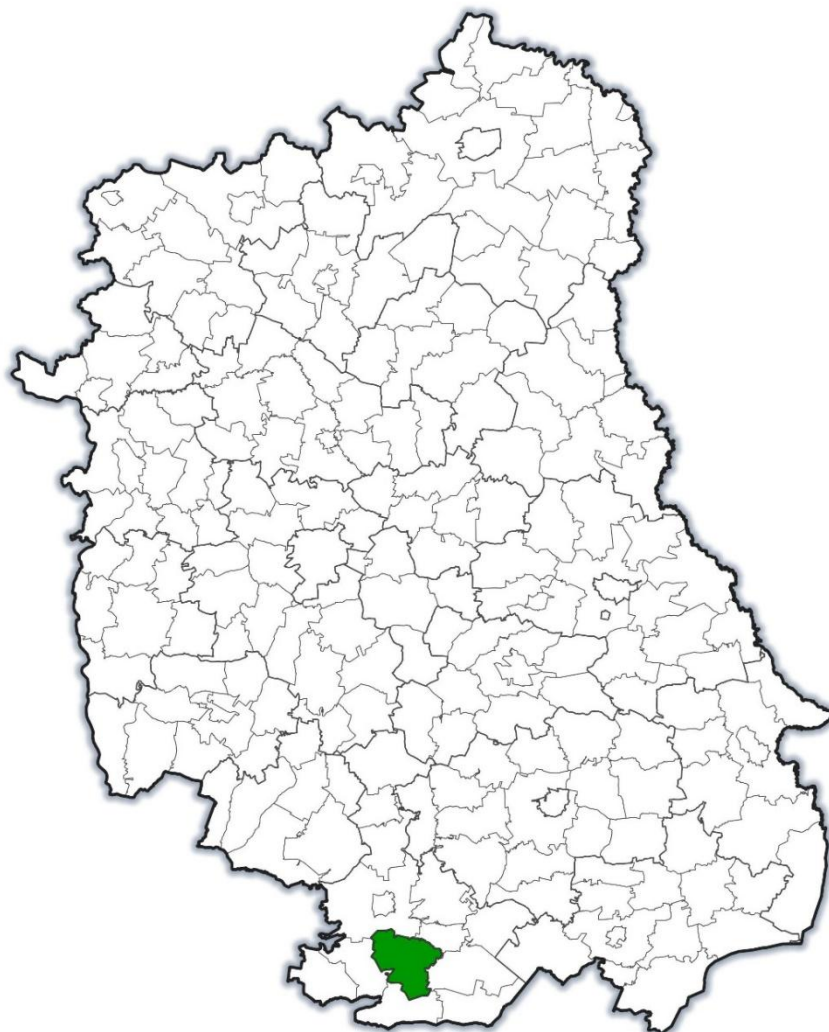
2.1 POŁOŻENIE, PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

2.1.1 POŁOŻENIE

Gmina Księżpol położona jest w południowo-wschodniej części powiatu biłgorajskiego i sąsiaduje z pięcioma gminami: od północy z Gminą Biłgoraj, od północnego – wschodu z Gminą Aleksandrów, od wschodu z Gminą Łukowa, od południa z Gminą Tarnogród, a od zachodu z Gminą Biszczka.

Powierzchnia administracyjna gminy wynosi 14 128 ha, co stanowi 8,4% powierzchni powiatu biłgorajskiego oraz 0,6% powierzchni województwa lubelskiego.

Ryc. 1. Położenie Gminy Księżpol w województwie lubelskim

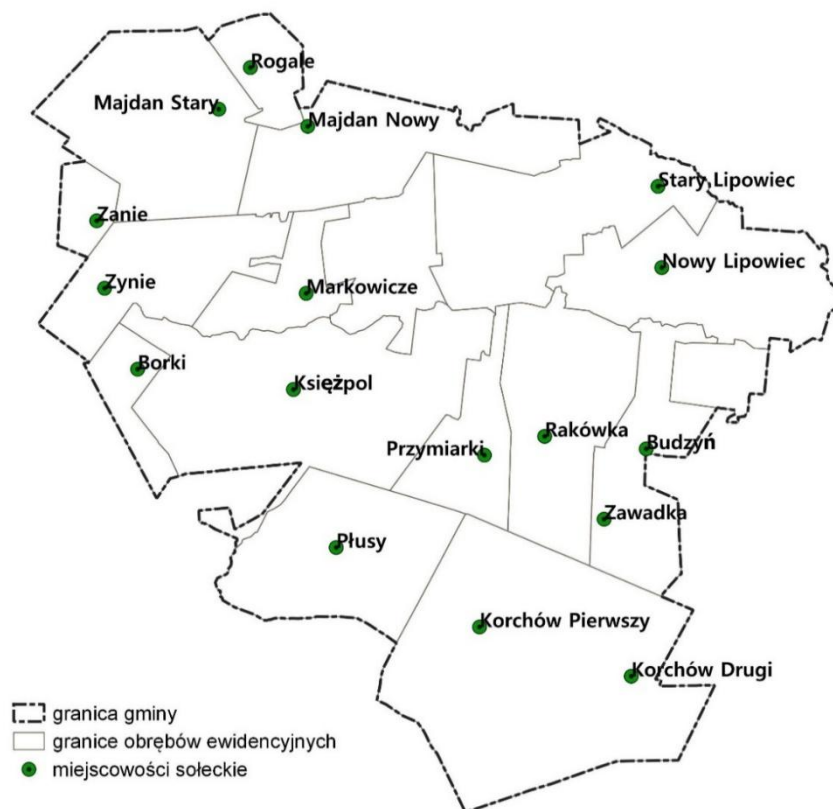

Źródło: Opracowanie własne.

Gmina podzielona jest na **17 sołectw** obejmujących 23 miejscowości: Borki, Budzyń, Korchów Drugi, Korchów Pierwszy, Księżpol, Majdan Nowy, Majdan Stary, Markowicze, Nowy Lipowiec, Płusy, Przymiarki, Rakówka, Rogale, Stary Lipowiec, Zanie, Zawadka, Zynie.

Największą miejscowością gminy jest Księżpol, będący ośrodkiem gminnym. Księżpol, siedziba władz samorządowych, oddalony jest od Tarnobrodu o ok. 8 km, od Biłgoraja o ok. 14 km, a od Lublina ok. 100 km. Przez gminę przebiega droga wojewódzka nr 835 Lublin – Grabownica Starzeńska, łącząca południową część województwa lubelskiego z autostradą A4.

Ryc. 2. Sieć osadnicza Gminy Księżpol

Źródło: Opracowanie własne.

2.1.2 RZEŻBA TERENU

Charakter ukształtowania powierzchni gminy jest pod względem geomorfologicznym i hipsometrycznym wyraźnie dwudzielny. Gmina Księżpol położona jest na styku dwóch mezoregionów: Równiny Biłgorajskiej i Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, wchodzących w skład makroregionu Kotlina Sandomierska. Mezoregiony rozdziela płynąca w północnej części gminy Tanew. **Równina Biłgorajska**, rozciągająca się na północ od rzeki charakteryzuje się piaszczystymi powierzchniami urozmaiconymi wydrami i podmokłymi zagłębieniami, zbudowanymi na bazie iłłów mioceńskich. Ta część gminy w znacznym stopniu porośnięta jest lasami, wchodzącymi w skład zwartej kompleksu zwanego Lasami Biłgorajskimi. Natomiast **Płaskowyż Tarnogrodzki** położony na południe od Tanwi, wyróżnia się urodzajnymi glebami, mającymi podłoże na iłach mioceńskich, na których z kolei zalegają gliny i piaski czwartorzędowe przykryte lessem. Tereny w tej części gminy urozmaicone są doliną prawego dopływu Tanwi - Złotej Nitki, dolinkami jej dopływów oraz wąwozami.

Charakterystycznymi formami rzeźby terenu na obszarze Gminy Księżpol są formy erozyjne (holoceńskie dna dolin, koryta rzeczne i starorzecza), formy denudacyjne (równiny denudacji peryglacialnej na osadach glacialnych i fuwioglacialnych, wysoczyzny na iłach krakowieckich z resztkami osadów plejstoceńskich), formy akumulacyjne (równiny plejstoceńskiej akumulacji rzecznej oraz wydmy) oraz antropogeniczne formy urzeźbienia (miedze typu krawędziowego, nasypy drogowe, rowy melioracyjne, wyrobiska stokowo-wgłębne po eksploatacji surowców).

Ryc. 3. Regionalizacja fizycznogeograficzna Gminy Księżpol

Źródło: Opracowanie własne.

2.1.3 GLEBY

W Gminie Księżpol, odpowiednio do zróżnicowania geomorfologicznego i litologicznego, występuje zróżnicowanie typologiczne gleb oraz mozaika przestrzenna większych i mniejszych płątów.

Pokrywa glebowa odzwierciedla zróżnicowaną budowę geologiczną regionu. W obszarze Równiny Biłgorajskiej na utworach pylastych wykształciły się gleby płuwe. W dolinach cieków wodnych występują, w mozaice z glebami bielcowymi, głównie mady oraz miejscami gleby glejowe, mułowo-torfowe i torfowe oraz murszowo-mineralne i płąty czarnych ziem. Część północną gminy zdominowały gleby bielcowe i rdzawe wytworzone z piasków gliniastych – utworu powierzchniowego, który zajmuje tam zdecydowanie największe obszary, na których występują głównie lasy. Pokrywą glebową Płaskowyżu Tarnogrodzkiego tworzą głównie gleby pseudobielcowe i brunatne, wylugowane z pyłów różnego pochodzenia.

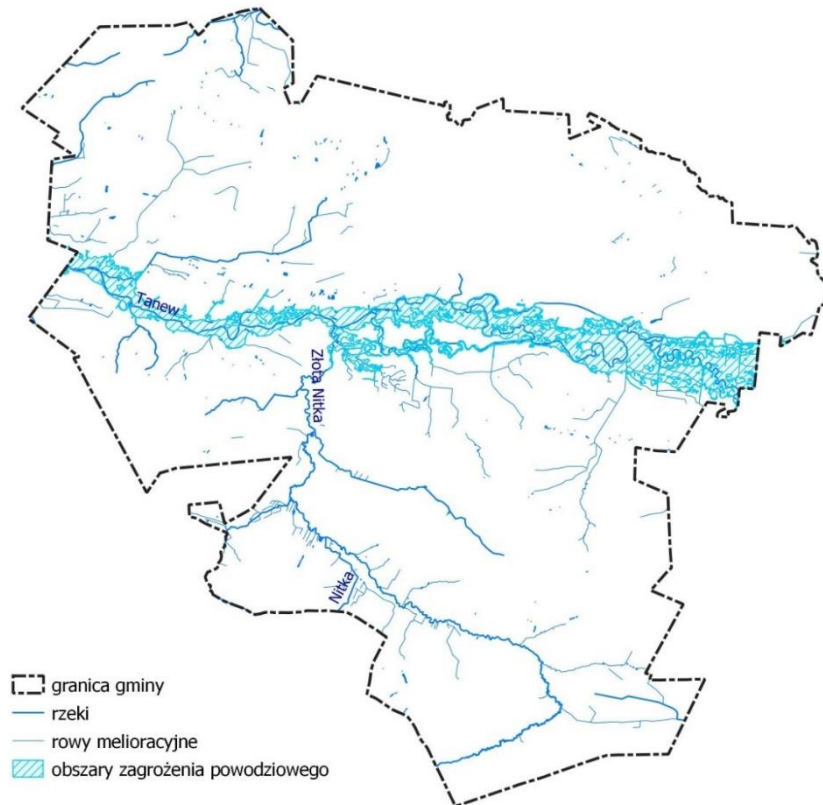
2.1.4 ZASOBY WODNE

W regionalizacji hydrograficznej Lubelszczyzny Gmina Księżpol znajduje się w regionie o nazwie Kotlina Sandomierska. Cechą charakterystyczną tej części Kotliny Sandomierskiej jest płytkie występowanie wód podziemnych i związana z tym **duża gęstość sieci wodnej**. Sieć tą tworzą zarówno naturalne cieki, jak i rowy melioracyjne. Na terenie gminy mała jest łączna powierzchnia wód otwartych, liczne są natomiast mokradła stałe i okresowe. Naturalnych źródeł wody jest bardzo mało, a te, które funkcjonują mają niewielką wydajność.

Obszar gminy znajduje się w Jednolitej Części Wód Podziemnych PLGW2000120 (region Górnej-Wschodniej Wisły), którą cechuje dobry stan chemiczny i ilościowy. **Wody podziemne** krążą w utworach czwartorzędowych. Dostępny jest też miejscami trzeciorzędowy poziom wodonośny, występujący na większych głębokościach. Oba poziomy wodonośne są mało

zasobne. Mała przepuszczalność podłoża i w znacznej części równinny charakter terenu powodują, że poziom wód gruntowych występuje bardzo płytko.

Ryc. 4. Wody powierzchniowe na terenie Gminy Księżpol

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bazy Danych Obiektów Topograficznych 10k (BDOT10k) oraz map zagrożenia powodziowego.

Cały obszar Gminy Księżpol położony jest w zlewni rzeki San, w dorzeczu Tanwi. Sieć rzeczna tworzy kilkukilometrowy odcinek **Tanwi**, jej lewobrzeżny dopływ **Złota Nitka** i kilka bezimiennych strumieni. Dopływy te mają źródła na Równinie Biłgorajskiej i na Płaskowyżu Tarnogrodzkim i spływają z północy i południa w kierunku Tanwi. Zasilane są przez małe strumyki odwadniające równoleżnikowo obniżenia dolinne. Jedynie północny fragment gminy, w okolicy wsi Rogale, odwadniany jest w kierunku Łady oraz południowo-wschodni skrawek – w kierunku Lubienia.

W dolinie Tanwi występują starorzecza, są to jednak formy zanikające. W dnach mniejszych dolin występują niewielkie oczka wodne. Przeprowadzone melioracje spowodowały zmniejszenie się powierzchni mokradła i zanik wielu drobnych cieków zasilanych wodami wierzchówkowymi oraz obniżenie zwierciadła wód podziemnych. Koryta zostały wyprostowane, pojawiły się rowy melioracyjne, zmniejszyła się liczba naturalnych, niewielkich zbiorników wodnych.

Według Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły¹ Gmina Księżpol położona jest na obszarze siedmiu Jednolitych Części Wód Powierzchniowych: RW20001022852 Szpiznica, RW200009228549 Złota nitka, RW200009228589 Łazowna, RW200009228329 Lubienia, RW2000102286279 Czarna Łada do Braszczki, RW20001122899 Tanew od Łosinieckiego Potoku do ujścia, RW20001122869 Łada od Osy do ujścia

¹ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 4 listopada 2022 r. w sprawie Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły.

2.1.5 WARUNKI KLIMATYCZNE

Pod względem klimatycznym obszar całej Gminy Księżpol znajduje się w obszarze **dziedziny klimatycznej biłgorajsko-janowskiej**. Dziedzina ta charakteryzuje się wyższymi temperaturami rzędu 0,5 -1,0°C oraz niższymi opadami niż przylegająca od północnego-wschodu dziedzina tomaszowska. Średnia temperatura roczna wynosi 7,6°C, w tym 17,9°C w lipcu oraz -3,9°C w styczniu. Średnia roczna suma opadów wynosi 650 mm. W rozkładzie rocznym opadów przeważają opady letnie nad zimowymi - w półroczu letnim spada prawie 400 mm, a w zimowym blisko 260 mm. Czas zalegania pokrywy śnieżnej wynosi około 70-75 dni. Trwała pokrywa śnieżna pojawia się średnio w trzeciej dekadzie grudnia i trwa do pierwszej dekady marca. Dominują masy powietrza polarno-morskiego i polarno-kontynentalnego, co sprawia, że przeważają wiatry z kierunku zachodniego i południowo-zachodniego o średniej prędkości 3,2 m/s, powodując latem wzrost zachmurzenia, opady i ochłodzenie, a w zimie ocieplenie z opadami deszczu lub śniegu.

Obszar Gminy Księżpol położony jest w strefie bioklimatu leśnego łagodnie bodźcowego, korzystnego dla mieszkańców gminy oraz turystów. Pogody korzystne dla klimatoterapii występują w okresie lipiec - październik. Walory bioklimatu są korzystne dla lecznictwa uzdrowiskowego.

2.1.6 ZASOBY NATURALNE

Z występujących na terenie gminy surowców naturalnych duże znaczenie rozwojowe posiadają zasoby **surowców ilastych ceramiki budowlanej**, a w perspektywie również zasoby **gazu ziemnego** i **ropy naftowej**.

Tabela 1. Wykaz złóż kopalin na terenie Gminy Księżpol

Nazwa złoża	Stan zaangażowania złoża ²	Zasoby geologiczno-bilansowe	Zasoby przemysłowe	Wydobycie
surowce ilaste ceramiki budowlanej				
Markowicze	E	7 963 tys. m ³	6 908 tys. m ³	27 tys. m ³
Markowicze I	P	5 510 tys. m ³	-	-
Zanie-Księżpol	E	57 tys. m ³	-	1 tys. m ³
gaz ziemny				
Księżpol	E	197,43 mln m ³	0,48 mln m ³	1,41 mln m ³
Markowice	E	47,68 mln m ³	45,22 mln m ³	4,67 mln m ³

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowego Instytutu Geologicznego.

Geologiczne zasoby bilansowe udokumentowanego złoża surowców ilastych ceramiki budowlanej w Markowiczach należą do największych w województwie lubelskim. Obszar złoża Markowicze i terenów perspektywicznych zajmuje powierzchnię około 76 ha, z czego teren perspektywiczny to powierzchnia około 36 ha. Złoże „Markowicze” jest użytkowane górnictwo, eksploatacja kopaliny prowadzona jest sposobem odkrywkowym. Użytkownikiem złoża jest

² Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce według stanu na 31 XII 2023 r., Państwowa Służba Geologiczna, Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2024. Skrótów literowych dotyczących stanu zagospodarowania zasobów w wykazach złóż oznaczają:

E – złożo eksploatowane;

P – złożo o zasobach rozpoznanych wstępnie;

R – złożo o zasobach rozpoznanych;

Z – złożo, z którego wydobywanie zostało zaniechane;

T – złożo zagospodarowane, eksploatowane okresowo.

Zakład Ceramiki Budowlanej LEIER Markowicze S.A. Eksploatowane jest również złożę surowców ilastych ceramiki budowlanej Zanie-Księżpol. Użytkownikiem tego złoża jest Zakład Ceramiki Budowlanej Henryk Mielnik.

2.1.7 OBSZARY CHRONIONE

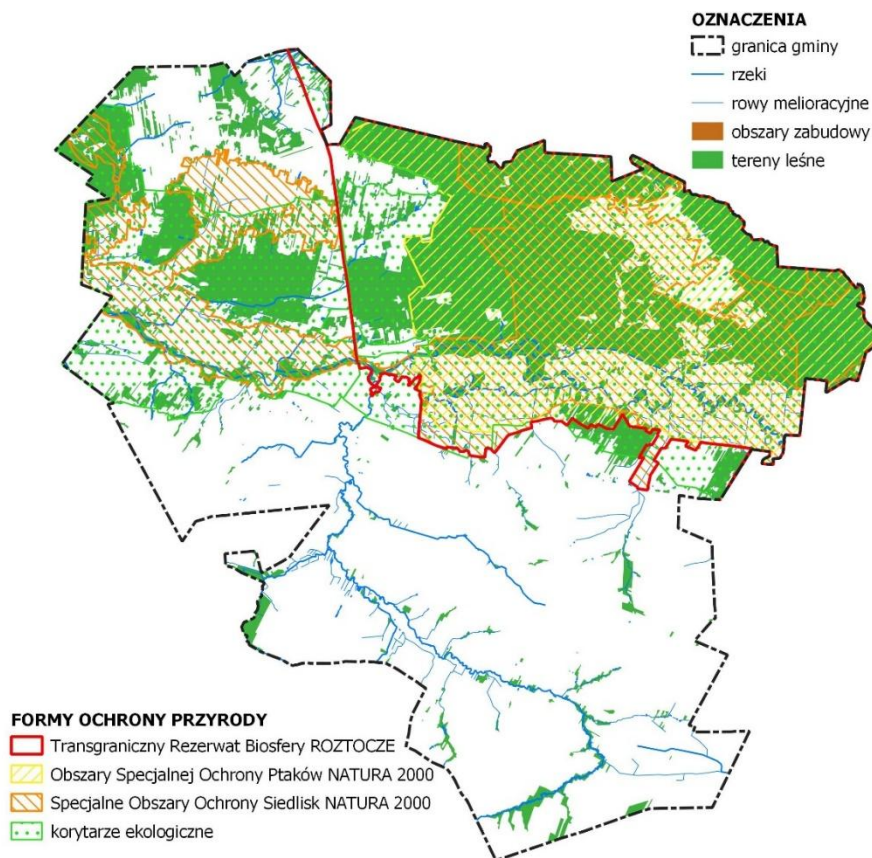
Gmina Księżpol cechuje się licznymi walorami i zasobami środowiska, przyrody i krajobrazu. Do terenów o szczególnych walorach przyrodniczych zlokalizowanych w granicach gminy należą **Obszary Natura 2000**. W granicach gminy znajdują się dwie ostoje siedliskowe „Uroczyska Puszczy Solskiej” (PLH060034) i „Dolina Dolnej Tanwi” (PLH060097) oraz obszar specjalnej ochrony ptaków „Puszcza Solska” (PLB060008).

Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk „Uroczyska Puszczy Solskiej” obejmuje rozległy obszar leśny, z dominacją zbiorowisk borowych, będący częścią Kotliny Sandomierskiej oraz niewielkie fragmenty strefy krawędziowej Roztocza. W większości obszar położony jest na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Solskiej z rezerwatami przyrody: Obarry, Czartowe Pole i Nad Tanwią. Przedmiotem ochrony są siedliska wymienione w załączniku I dyrektywy siedliskowej. Najważniejszymi siedliskami w obszarze są: bory bagienne, torfowiska wysokie i przejściowe oraz bory jodłowe. Świat zwierzęcy reprezentuje m.in. 18 gatunków z załącznika II dyrektywy: wilk, ryś, przeplatka aurinia, czerwończyk nieparek, trzepla zielona, zalotka, minóg strumieniowy, głowacz biało-płetwy, piskorz, koza pospolita, kumak nizinny, traszka grzebieniasta, żółw błotny, bóbr europejski, wydra, mopek zachodni, nocek Bechsteina oraz nocek duży.

Obszar „Dolina Dolnej Tanwi” obejmuje dolinę rzeki, od miejsca gdzie wyływa z Puszczy Solskiej aż do jej ujścia do Sanu. Siedliska przyrodnicze w ostoi zajmują ok. 45% powierzchni obszaru, a zidentyfikowano ich tu 18 typów. Obok typowych dla szerokiej doliny rzecznej siedlisk łąkowych i torfowiskowych oraz starorzeczy i muraw napiaskowych, za znaczące uznano bór wyżynny jodłowy i bory chrobotkowe. Gatunek rośliny - starodub łąkowy ma tu stanowisko blisko południowej granicy zasięgu w Polsce, stąd mimo niskiej liczebności, uznano tą populację za wartą ochrony. Przedmiotem ochrony na terenie ostoi Dolina Dolnej Tanwi są następujące gatunki: bóbr europejski, wydra europejska, traszka grzebieniasta, kumak nizinny, minóg strumieniowy, koza, głowacz biało-płetwy, trzepla zielona, zalotka większa, przeplatka aurinia, starodub łąkowy.

Obszar specjalnej ochrony ptaków „Puszcza Solska” obejmuje rozległy - największy na Lubelszczyźnie - kompleks leśny rozciągający się od Roztocza Wschodniego po Lasy Janowskie. Ostoja położona jest na kontakcie Roztocza i Kotliny Sandomierskiej. Cechą charakterystyczną tego terenu jest widoczna w rzeźbie i układzie form geomorfologicznych granica geologiczna pomiędzy Europą Zachodnią i Wschodnią. Ponad ¾ powierzchni ostoi zajmują lasy - przeważają bory sosnowe we wszystkich postaciach - od boru suchego po bór bagienno. Miejscami występują płatowo lub smugowo inne siedliska, a zwłaszcza: bory jodłowe, bory świerkowe oraz olsy i łągi. W ostoi jest gęsta sieć śródleśnych cieków i rzek. Najważniejszymi są: Tanew, Wirowa, Szum, Sopot, Studzienica, Różaniec, Paucza i Czarna Łada. Rzeki, przecinając krawędź Roztocza, tworzą liczne wodospady zwane szumami. Na terenie ostoi znajduje się kilka kompleksów stawów rybnych. Obszar ten jest jednym z najważniejszych lęgowisk w skali kraju bociana czarnego, trzmielajada, bielika, orlika krzykliwego, głuźca, derkacza, puchacza, puszczyka uralskiego, włośchatki, lelka, dzięcioła czarnego, lerki.

Ryc. 5. Obszary chronione na terenie Gminy Księżpol

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Obszar gminy na wschód od drogi Biłgoraj – Tarnogród, z wyłączeniem terenów wsi Majdan Nowy, Markowicze-Cegielnia, Płusy, Korchów Pierwszy i Korchów Drugi wchodzi w skład **Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze”**. Roztocze, w dniu 19 czerwca 2019 r., decyzją Międzynarodowej Rady Koordynacyjnej Programu Człowiek i Biosfera UNESCO, zostało wpisane do Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery jako transgraniczny rezerwat biosfery. Obszar rezerwatu wynoszący łącznie 371 902 ha zlokalizowany jest w województwie lubelskim i podkarpackim, obejmując swoim zasięgiem powiaty: janowski, zamojski, biłgorajski, tomaszowski i lubaczowski oraz powiat jaworowski, zółkiewski i lwowski na Ukrainie. W skład rezerwatu w Polsce wchodzi Roztoczański Park Narodowy, 18 rezerwatów przyrody, 4 parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, w tym 4 obszary specjalnej ochrony ptaków i 15 obszarów ochrony siedlisk. Dla krajowego rezerwatu wyznaczono trzy strefy:

- strefę rdzenną (o powierzchni 9 149 ha), której zadaniem jest ochrona przyrody oraz zapewnienie możliwości monitorowania i badania procesów przyrodniczych – strefa obejmuje Roztoczański Park Narodowy oraz 7 rezerwatów przyrody: Święty Roch, Debry, Bukowy Las, Nad Tanwią, Czartowe Pole, Jalinka i Źródła Tanwi;
- strefę buforową (o powierzchni 80 392 ha), która może być użytkowana m.in. do celów badawczych, szkoleniowych, leśnych, turystycznych i rolniczych – strefa obejmuje cztery parki krajobrazowe: Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy, Krasnobrodzki Park Krajobrazowy, Południoworoztoczański Park Krajobrazowy i Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej z dwoma rezerwatami: Zarośle i Sołokija oraz fragment otuliny Roztoczańskiego Parki Narodowego;
- strefę przejściową (o powierzchni 207 473 ha), która obejmuje tereny, na których aktywność ludzka skupia się na dążeniu do rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego, odbywającego się na zasadach zrównoważonego rozwoju.

Transgraniczny Rezerwat Biosfery Roztocze jest 11 rezerwatem biosfery i zarazem 5 transgranicznym rezerwatem utworzonym w Polsce. Wpisanie Roztocza do sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO poprzez uznanie na arenie międzynarodowej jego wybitnych wartości naturalnych, krajobrazowych i kulturowych, umożliwi szerszą promocję regionu, rozwinięcie turystyki i infrastruktury oraz wpłynie na umocnienie tożsamości kulturowej jego mieszkańców.

Ważnym elementem obszarów chronionych Sieci Natura 2000 są **korytarze ekologiczne**, czyli obszary umożliwiające migrację roślin, zwierząt lub grzybów pomiędzy siedliskami. Dla całego obszaru Polski opracowano sieć korytarzy ekologicznych, która obejmuje korytarze główne (o znaczeniu międzynarodowym, a nawet kontynentalnym) oraz uzupełniające je korytarze krajowe i lokalne. Mapa korytarzy ekologicznych z 2012 r. wyróżnia siedem korytarzy głównych, które stanowią odcinki korytarzy paneuropejskich, a ich rolą jest zapewnienie łączności ekologicznej w skali kraju i kontynentu. Wśród nich, ze względu na charakter powiązania oraz rodzaj gatunków migrujących, wyróżnia się korytarze leśne, dolinne, rzeczne i kserotermiczne. Według delimitacji korytarzy ekologicznych przeprowadzonej przez Instytut Badań Systemowych Polskiej Akademii Nauk przez obszar gminy przebiegają dwa korytarze ekologiczne o randze ponadlokalnej: główny korytarz ekologiczny Puszcza Solska (GKPdC-1A) oraz główny korytarz ekologiczny Lasy Janowskie (GKPdC-1B).

Drobnoprzestrzennymi formami ochrony wynikającymi z ustawy o ochronie przyrody – jako **pomniki przyrody** – objęte są następujące obiekty przyrody ożywionej:

- 2 wiązy szypułkowe i dwie lipy drobnolistne na zabytkowym cmentarzu rzymsko- katolickim w Księżpolu,
- 7 wiązów szypułkowych, lipa drobnolistna oraz dąb szypułkowy na cmentarzu prawosławnym w Księżpolu.

Ponadto, na terenie gminy **projektuje się utworzenie**:

- rezerwatu torfowiskowego „Telikaty”, obejmującego dwa śródleśne torfowiska położone przy zachodniej granicy gminy;
- Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Tanwi, którego podstawą ochrony będzie silnie zróżnicowany krajobraz roślinny z wielogatunkowymi zbiorowiskami leśnymi, torfowiskowymi, łąkowymi, wodnymi i bagiennymi, harmonijny krajobraz naturalny Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, strefa krawędziowa Płaskowyżu z wieloma panoramami widokowymi oraz silnie urozmaicona rzeźba w strefie doliny Złotej Nitki;
- trzech użytków ekologicznych: „Starorzecze Tanwi między Pawlichami i Podlężem”, obejmującego silnie zmeandrowane starorzecze Tanwi w rejonie Księżpola, „Śródleśne łąki koło Nowego Lipowca”, obejmującego śródleśne łąki położone na zachód od Lipowca oraz „Torfowiska koło Starego Lipowca”, obejmującego dwa torfowiska położone przy północnej granicy gminy koło Lipowca Starego, pod względem siedliskowym zaliczane do torfowisk przejściowych i wysokich;
- zespołu przyrodniczo-krajobrazowego obejmującego meandrujący odcinek korytarza Tanwi o długości ok. 1 km wraz ze strefą przykorytową w miejscowości Stare Króle.

System Przyrodniczy Gminy to ekologicznie aktywny, ciągły przestrzennie układ, na który składają się zarówno elementy o randze krajowej i regionalnej, jak i lokalnej. Jego podstawę tworzą **ogniwa wodące**: dolina Tanwi i kompleks leśny Księżpol.

Dolina Tanwi stanowi podstawowy element tranzytowy systemu przyrodniczego, zapewniający ciągłość ekologiczno-przestrzenną. To regionalny korytarz ekologiczny, łączący ekosystemy wodno-łąkowe Roztocza ze starorzeczami, oczkami wodnymi i wydmami pełniącymi funkcje lokalnych węzłów ekologicznych oraz dolinkami drobnych dopływów pełniącymi rolę sięgaczy ekologicznych. **Kompleksy leśne** północnej części gminy stanowią natomiast brzeźną strefę Puszczy Solskiej, w granicach Obszaru Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 „Puszcza Solska” oraz Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk Natura 2000: „Uroczyska Puszczy Solskiej”

oraz „Dolina Dolnej Tanwi”, Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze” oraz w granicach projektowanego Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Tanwi”, pełniąc funkcje ekologicznego obszaru węzłowego. W obszarze tym znajduje się projektowany rezerwat torfowiskowy „Telikaty” oraz projektowane użytki ekologiczne obejmujące torfowiska koło Lipowca Starego oraz śródleśne łąki koło Lipowca Nowego.

System Przyrodniczy Gminy Księżpol tworzą również **ogniwa drugorzędne: dolina Złotej Nitki**, pełniąca funkcje lokalnego korytarza ekologicznego powiązanego funkcjonalnie z doliną Tanwi – regionalnym korytarzem ekologicznym oraz **kompleksy leśne: Borek i Kycówka** – węzły ekologiczne o randze lokalnej. System uzupełniają: dolinki dopływów Złotej Nitki, drobnoprzestrzenne ekosystemy leśne (zagajniki) oraz zadrzewienia śródpolne, lokalne trwałe i okresowe, najczęściej śródpolne, mokradła, suche śródpolne naturalne murawy.

2.1.8 STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA

Wody powierzchniowe na terenie Gminy Księżpol badane są w ramach monitoringu rzek i zbiorników zaporowych, prowadzonego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie. **Ocenę stanu wód powierzchniowych** wykonuje się w odniesieniu do jednolitych części wód, na podstawie wyników państwowego monitoringu środowiska i prezentuje poprzez ocenę stanu ekologicznego (w przypadku wód, które powstały w wyniku działalności człowieka lub których charakter został w znacznym stopniu zmieniony w następstwie fizycznych przeobrażeń, będących wynikiem działalności człowieka, tzn. wód sztucznych lub wód silnie zmienionych), ocenę stanu chemicznego i ocenę stanu.

Badania obejmują główne rzeki przepływające przez gminę i prowadzone są w ramach **siedmiu Jednolitych Części Wód Powierzchniowych:**

- RW20001022852 Szpiznica,
- RW200009228549 Złota nitka,
- RW200009228589 Łazowna,
- RW200009228329 Lubienia,
- RW2000102286279 Czarna Łada do Braszczy,
- RW20001122899 Tanew od Łosinieckiego Potoku do ujścia,
- RW20001122869 Łada od Osy do ujścia.

Wszystkie ww. jednostki stanowią naturalne części wód, nie są przeznaczone do zaopatrywania w wodę do spożycia przez ludzi oraz – z wyjątkiem JWPC Łazowna - nie są też przeznaczone do celów rekreacyjnych czy kąpieliskowych.

Wyniki monitoringu stanu środowiska prowadzonego w latach 2014-2019 wskazują, że stan/potencjał jednolitych części wód powierzchniowych na analizowanym terenie **w oceniany jest jako zły**. We wszystkich JCWP z obszaru gminy, oprócz Czarnej Łady, stwierdzono, iż osiągnięcie założonego dla nich celu środowiskowego jest zagrożone.

Tabela 2. Ocena stanu wód powierzchniowych (JWPC) na terenie Gminy Księżpol

Nazwa JCWP	Ocena stanu/potencjału ekologicznego	Ocena stanu/potencjału chemicznego	Ocena stanu
Szpisznica	umiarkowany stan ekologiczny	stan chemiczny poniżej dobrego	zły stan wód
Złota nitka	zły stan ekologiczny	stan chemiczny poniżej dobrego	zły stan wód
Łazowna	umiarkowany stan ekologiczny	stan chemiczny poniżej dobrego	zły stan wód
Lubienia	zły stan ekologiczny	stan chemiczny poniżej dobrego	zły stan wód
Czarna Łada do Braszczki	dobry stan ekologiczny	stan chemiczny poniżej dobrego	zły stan wód
Tanew od Łosinieckiego Potoku do ujścia	umiarkowany stan ekologiczny	stan chemiczny poniżej dobrego	zły stan wód
Łada od Osy do ujścia	umiarkowany stan ekologiczny	brak danych	zły stan wód

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.

Analizowane JCWP **podlegają znaczącej presji** na elementy chemiczne, obszary chronione, na elementy biologiczne zależne od hydromorfologii oraz od fizykochemii.

Tabela 3. Presje na stan wód powierzchniowych (JWPC) na terenie Gminy Księżpol

JCWP	Nazwa	Presje na stan wód						
		Szpisznica	Złota nitka	Łazowna	Lubienia	Czarna Łada do Braszczki	Tanew od Łosinieckiego Potoku do	Łada od Osy do ujścia
	presje na elementy biologiczne zależne od fizykochemii	x		x		x		
	presje na elementy biologiczne zależne od hydromorfologii		x	x	x			x
	presje na elementy chemiczne	x	x	x	x	x	x	
	presje na elementy chemiczne (substancje zakazane)		x		x			
	presje na elementy chemiczne (biota)						x	
	presje na elementy fizykochemiczne		x				x	
	presje na obszary chronione	x	x	x	x		x	x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.

Do głównych zidentyfikowanych **źródeł presji** chemicznych należy rozwój obszarów zurbanizowanych (transport, turystyka, odpływ miejski), a także zakazane substancje nieznanego pochodzenia. Wśród źródeł presji hydromorfologicznych wymienia się najczęściej górnictwo oraz obiekty mostowe.

Tabela 4. Źródła presji na stan wód powierzchniowych (JWPC) na terenie Gminy Księżpol

Nazwa JCWP	Szpisznica	Złota nitka	Łazowna	Lubienia	Czarna Łada do Braszczyki	Tanew od Łosinieckiego Potoku do	Łada od Osy do ujścia
źródła presji troficzych							
odpływ miejski (wody opadowe)						x	
źródła przemysłowe						x	
nawożenie		x					
depozycja		x					
źródła presji z grupy syntetycznych i niesyntetycznych substancji zanieczyszczających							
cieki przemysłowe i komunalne						x	
depozycja atmosferyczna						x	
źródła presji hydromorfologicznych							
budowle piętrzące							x
obiekty mostowe			x	x			
górnictwo		x	x	x			
prostowanie koryta	x						
źródła presji chemicznych							
rozproszone - rozwój obszarów zurbanizowanych: transport, turystyka, odpływ miejski	x	x	x	x	x	x	
rozproszone - rolnictwo, leśnictwo						x	
punktowe - przemysłowe, komunalne, odcieki ze składowisk						x	
nieznane (substancje zakazane)		x		x			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.

Wszystkie zlewnie stanowią **obszary wrażliwe na eutrofizację** wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych rozumianą jako wzbogacanie wód biogenami, w szczególności związkami azotu lub fosforu, powodującymi przyspieszony wzrost glonów oraz wyższych form życia roślinnego, w wyniku którego następują niepożądane zakłócenia biologicznych stosunków w środowisku wodnym oraz pogorszenie jakości tych wód.

Zgodnie z zapisami Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły do wszystkich ww. JCWP przypisano **działania naprawcze** mające na celu poprawę stanu wód i realizację środowiskowego celu jaki dla nich ustanowiono.

Monitoring jakości **wód podziemnych** prowadzony jest w celu dostarczenia informacji o stanie chemicznym wód podziemnych, śledzenia jego zmian oraz sygnalizacji zagrożeń na potrzeby zarządzania zasobami wód podziemnych i oceny skuteczności podejmowanych działań ochronnych. Ma to na celu wspomaganie działań, zmierzających do ograniczenia wpływu czynników antropogenicznych na wody podziemne, które ze względu na swą wysoką jakość i potencjalne zasoby stanowią ważne źródło zaopatrzenia w wodę. Obszar gminy znajduje się w **Jednolitej Części Wód Podziemnych PLGW2000120** (region Górnej-Wschodniej Wisły). Wyniki

badania prowadzonych w 2022 r. przez Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy pokazują, że zarówno stan ilościowy, jak i stan chemiczny wód podziemnych na terenie gminy jest **dobry**.

Ponadto, w ramach monitoringu jakości wód podziemnych, poddano analizie wyniki oznaczeń terenowych i laboratoryjnych i wyznaczono klasy jakości wód podziemnych w punktach pomiarowych. Klasyfikacja elementów fizykochemicznych stanu wód podziemnych obejmuje pięć następujących klas jakości wód podziemnych: I klasa – wody bardzo dobrej jakości, II klasa – wody dobrej jakości, III klasa – wody zadowalającej jakości, IV klasa – wody niezadowalającej jakości, V klasa – wody złej jakości. Wyniki badań punktu pomiarowego na terenie gminy pokazują, że badane wody odpowiadały **II i III klasie czystości**.

Dominującymi zanieczyszczeniami obszarowymi na terenie województwa lubelskiego są zanieczyszczenia pochodzące z produkcji rolniczej. Zagrożenie dla jakości wód mogą stanowić intensywność użytkowania gleb oraz prowadzenie produkcji zwierzęcej na dużą skalę. Do zwiększonego obciążenia wód związkami biogennymi prowadzi również szerokie wykorzystanie naturalnych i sztucznych nawozów. Obszar Gminy Księżpol – podobnie jak całe województwo lubelskie – charakteryzuje niedostateczne wyposażenie w kompleksową infrastrukturę wodno-ściekową, zwłaszcza w infrastrukturę kanalizacji sanitarnej, co powoduje, że znacząca częśći ludności korzysta ze zbiorników bezodpływowych. Niedostateczny nadzór nad sposobem funkcjonowania takich zbiorników może się przyczyniać do niewłaściwej ich eksploatacji i uwalniania się ścieków bytowych do gruntu.

Zanieczyszczenie powietrza stanowi wszystkie znajdujące się w nim substancje stałe, ciekłe lub gazowe nie będące jego naturalnymi składnikami lub występujące w stężeniach nieodpowiadających jego naturalnemu składowi. Substancje zanieczyszczające powietrze można podzielić na pyłowe i gazowe, a ich źródłem może być zarówno emisja antropogeniczna – wynikająca z działalności człowieka, jak i emisja naturalna. Do głównych źródeł zanieczyszczeń powietrza pochodzenia antropogenicznego występujących na terenie gminy należą: zanieczyszczenia z sektora energetycznego, zanieczyszczenia z sektora przemysłowego, związane z emisją punktową, pochodzącą z zakładów przemysłowych, zanieczyszczenia z sektora komunikacyjnego oraz zanieczyszczenia z sektora komunalno-bytowego, wynikające ze spalania paliw stałych niskiej jakości oraz odpadów w indywidualnych gospodarstwach domowych oraz kotłowniach lokalnych.

Monitoring jakości powietrza atmosferycznego prowadzony jest przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Lublinie. Podstawowym celem monitoringu jakości powietrza jest uzyskanie informacji o poziomach stężeń substancji w powietrzu oraz wyników ocen jakości powietrza. W celu oceny jakości powietrza na terenie województwa lubelskiego wyznaczono 2 strefy: Aglomerację Lubelską (kod strefy: PL0601) oraz strefę lubelską (kod strefy: PL0602). Stan jakości powietrza określa ocena roczna sporządzona na podstawie informacji o poziomach stężeń substancji zanieczyszczających powietrze. Program pomiarów jakości powietrza realizowany jest zgodnie ze „Strategicznym Programem Państwowego Monitoringu Środowiska na lata 2020 – 2025”.

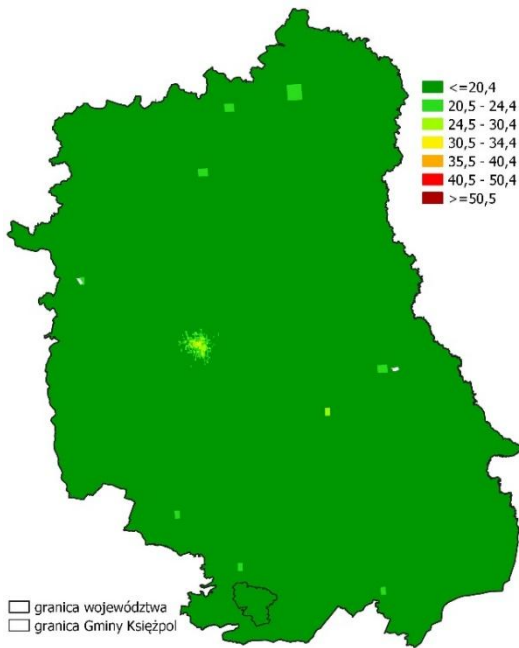
Gmina Księżpol znajduje się w strefie lubelskiej, dla której w 2023 r. nie wykazano obszarów przekroczeń poziomów dopuszczalnych oraz poziomów docelowych ze względu na ochronę zdrowia ludzi. Na obszarze województwa lubelskiego od wielu lat występuje **niski poziom zanieczyszczenia powietrza**: dwutlenkiem siarki, dwutlenkiem azotu, benzenem, tlenkiem węgla oraz oznaczanymi w pyłe zawieszonym PM10 metalami: ołowiem, arsenem, kadmem i niklem.

W 2023 roku na terenie stref województwa lubelskiego nie zanotowano przekroczeń w odniesieniu do poziomu dopuszczalnego dla stężeń 24-godzinnych i poziomu dopuszczalnego średniorocznego **pyłu zawieszzonego PM10**. Obie strefy zostały

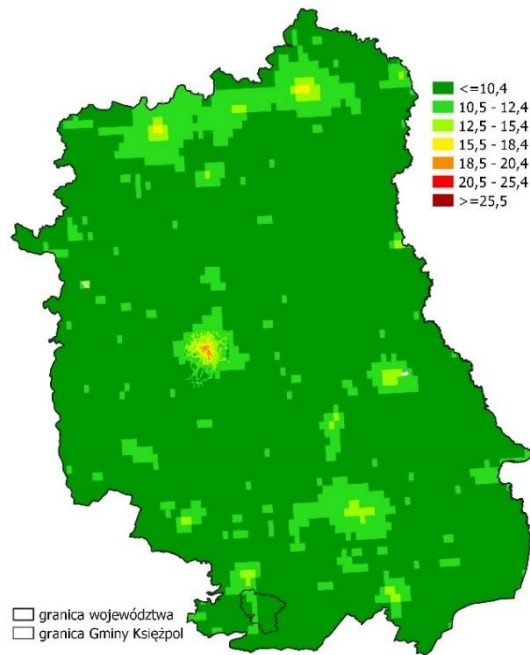
zaklasyfikowane do klasy A. Analiza stężeń pyłu zawieszonego PM10 w latach 2014-2023 wskazuje na znaczącą tendencję spadkową. W latach 2014-2018 na większości stanowisk pomiarowych został przekroczony poziom dopuszczalny dla stężeń 24-godzinnych. Od 2019 roku na wszystkich stanowiskach została dotrzymana norma dla wartości dobowych. W analizowanym okresie wszystkie wartości stężenia średniego rocznego były poniżej poziomu dopuszczalnego. W 2023 r. stężenia średnie roczne pyłu zawieszonego PM10 na terenie województwa wahały się w zakresie od 13 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ do 33 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Najwyższe stężenia średnie roczne pyłu zawieszonego PM10 wystąpiły w aglomeracji lubelskiej. Podwyższone stężenia wystąpiły lokalnie, głównie na obszarach większych miast województwa i zawierały się w przedziale od 20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ do 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Na przeważającym obszarze strefy lubelskiej stężenia pyłu zawieszonego PM10 były poniżej 20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Sezonowa zmienność stężeń tego zanieczyszczenia wskazuje na występowanie przekroczeń głównie w sezonie grzewczym, co wskazuje na znaczny wpływ emisji pyłu z procesów spalania paliw dla celów grzewczych - **tzw. emisja niska**. Na podstawie wyników szacowania za pomocą modelowania matematycznego na obszarze Gminy Księżpol **nie wykazano występowania obszarów przekroczeń** wartości stężeń średnich dobowych i średnich rocznych dla pyłu zawieszonego PM10 – średnioroczne stężenia PM10 w 2023 r. zawierały się w przedziale 14,7 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, a 15,8 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Stężeniem kryterialnym w ocenie zanieczyszczenia powietrza **pyłem zawieszonym PM2,5** jest średnioroczny poziom dopuszczalny. Zgodnie z zapisami rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie poziomów niektórych substancji w powietrzu od 2020 r. obowiązuje niższy poziom dopuszczalny dla pyłu zawieszonego PM2,5 wynoszący 20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (II faza). W 2023 roku w województwie lubelskim **poziom ten nie został przekroczony** w żadnej strefie, w związku z czym strefy otrzymały klasę A1. Na obszarze województwa lubelskiego stężenia średnie roczne pyłu zawieszonego PM2,5 wahały się od 8 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ do 20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Na przeważającym obszarze strefy lubelskiej stężenia były niższe od 12 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Wyższe stężenia wystąpiły w rejonie większych miast województwa. Najwyższe stężenia powyżej 18 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ wystąpiły w centralnej części aglomeracji lubelskiej. Na obszarze Gminy Księżpol, w jej centralnej oraz północnej części, zanotowano stężenia pyłu zawieszonego PM2,5 powyżej 10,5 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, na pozostałym obszarze gminy stężenia oscylowały między 9,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ a 10,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Tak jak w przypadku pyłu zawieszonego PM10 wyniki pomiarów pyłu zawieszonego PM2,5 wskazują na **źródła grzewcze** jako główną przyczynę nadmiernego zanieczyszczenia powietrza. Analizując stężenia średnioroczne pyłu zawieszonego PM2,5 w latach 2014-2023 obserwuje się trend malejący. Najwyższe wartości tego zanieczyszczenia wystąpiły w latach 2014-2015, kiedy przekroczony został poziom dopuszczalny dla II fazy na wszystkich stanowiskach pomiarowych.

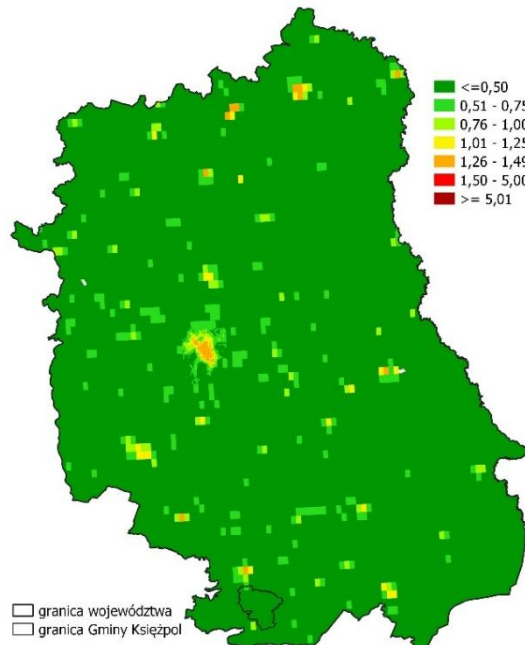
Ryc. 5. Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia pyłu zawieszonego PM10 w 2023 r.

Ryc. 6. Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia pyłu zawieszonego PM2,5 w 2023 r.

Ryc. 7. Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia B(a)P w pyłe zawieszonym PM10 w 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

W 2023 roku stężenia średnie roczne **benzo(a)pirenu zawartego w pyłe zawieszonym PM10** na wszystkich stanowiskach pomiarowych nie przekroczyły poziomu docelowego. Rozkład przestrzenny średniorocznych stężeń benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10 na obszarze województwa lubelskiego wykazywał wartości od 0,2 ng/m³ do 1 ng/m³. Najniższe wartości stężeń wystąpiły głównie we wschodniej części strefy lubelskiej oraz lokalnie na południu. Najwyższe wartości stężenia rocznego benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10 wynoszące 1 ng/m³ wystąpiły na terenie aglomeracji lubelskiej i w rejonie większych miast województwa. Na obszarze Gminy Księżpol średnioroczne stężenie benzo(a)pirenu oszacowane za pomocą

modeli matematycznych oscyloowało między 0,2 – 0,53 ng/m³ – **nie odnotowano zatem przekroczenia dopuszczalnej normy** wynoszącej 1 ng/m³.

Zgodnie z wynikami metod szacowania, opartymi o modelowanie matematyczne, na niemal całym terenie województwa lubelskiego – w tym również we wschodniej części Gminy Księżpol - doszło do **przekroczenia poziomu celu długoterminowego ozonu** (O₃). Na przeważającym obszarze województwa średnia trzyletnia liczby dni, w których najwyższa ośmiogodzinna średnia krocząca ozonu była wyższa niż 120 µg/m³ wahała się od 1 do 3 dni. Z kolei w 2023 r. poziom docelowy stężenia ozonu w powietrzu, określony ze względu na ochronę zdrowia ludzi, nie został przekroczony w strefach województwa lubelskiego, w związku z tym dwie strefy zostały zaklasyfikowane do klasy A. Należy zauważyć, iż powstawanie ozonu jest ściśle uzależnione od warunków meteorologicznych. Maksymalne stężenia występują w sezonie letnim i skorelowane są z wysokimi temperaturami i następcznieniem, zatem w latach o chłodnym i deszczowym okresie letnim stężenia ozonu są mniejsze.

Klimat akustyczny środowiska jest to zespół zjawisk akustycznych występujących na danym obszarze, niezależnie od źródeł je wywołujących. Klimat ten, zwłaszcza w warunkach lokalnych, cechuje się silnymi zmianami w czasie i przestrzeni. Zależy on w głównej mierze od: stopnia nasycenia danego środowiska urządzeniami i pojazdami, układu urbanistycznego cechującego dane lokalne środowisko i rozplanowania w nim osiedli mieszkaniowych wraz z terenami zieleni, układu komunikacyjnego, obiektów handlowo-usługowych, zakładów produkcji. Głównym źródłem hałasu na terenie Gminy Księżpol jest **ruch komunikacyjny** na drodze wojewódzkiej nr 835. Trasa nr 835 należy do najbardziej obleganych dróg wojewódzkich w regionie. Zgodnie z wynikami badań prowadzonych w ramach Generalnego Pomiaru Ruchu 2020/2021 odcinek Majdan Nowy (DW853) - Tarnogród (DW863) porusza się 9 500 pojazdów na dobę. Dla porównania w 2015 r. przez Księżpol przejeżdżało średnio 7 500 pojazdów na dobę. Istotnym problemem w sferze środowiskowej gminy jest **wysoki poziom nagromadzenia wyrobów zawierających azbest**. Azbest został uznany za substancję stwarzającą szczególnie zagrożenie dla środowiska, w tym także życia i zdrowia ludzi, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. Powodem takiej kwalifikacji jest fakt, że stosowanie azbestu oraz zawierających go produktów, w następstwie długotrwałego narażania dróg oddechowych na wdychanie jego włókien, może być przyczyną poważnych schorzeń. Wraz ze starzeniem się materiału azbestowe włókna uwalniają się do powietrza, stanowiąc ogromne zagrożenie dla mieszkających w pobliżu ludzi.

Zgodnie z danymi zamieszczonymi w Elektronicznym Systemie Informacji Przestrzennej do monitorowania realizacji „Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032” na terenie Gminy Księżpol zinwentaryzowano 4 839,844 Mg wyrobów zawierających azbest, z czego - według stanu na koniec 2024 r. - do usunięcia pozostało 4 736,10 Mg azbestu.

2.1.9 DZIEDZICTWO KULTUROWE

Dziedzictwo kulturowe i zabytki odgrywają współcześnie ogromną rolę w budowaniu pozycji konkurencyjnej gmin i regionów, a także istotnie wpływają na jakość życia mieszkańców i atrakcyjność inwestycyjną. Gmina Księżpol legitymuje się **bogatą przeszłością historyczną i dziedzictwem kulturowym**. Historia Księżpola sięga czasów średniowiecza, kiedy został założony w ogromnych borach Puszczy Solskiej, ciągnących się wtedy nad Tanwią. Najstarsza wzmianka o istnieniu Księżpola pochodzi z wpisu do Metryki Koronnej aktu lokacji wsi Łukowa na prawie niemieckim z roku 1394. Od swojego początku Księżpol związany był z Rusią i jej ośrodkiem w Przemyślu. Do czasów zaborów wraz ze starostwem krzeszowskim, w którym się znajdował, był najdalej na północny-zachód wysuniętą częścią Ziemi Przemyskiej. Położenie przy granicy z Małopolską powodowało, że na tym obszarze mieszały się wpływy wschodnie i zachodnie. Pod koniec XVI w. Księżpol wraz z przyległościami został włączony do Ordynacji

Zamojskiej, gdzie wkrótce stał się ośrodkiem klucza dóbr, w skład którego wchodziły okoliczne wsie, osady leśne w Puszczy Solskiej oraz osady młynarzy nad Tanwią. W 1867 r. w nowo utworzonym powiecie biłgorajskim (gubernia lubelska) powstała gmina Księżpol z siedzibą w Księżpolu.

Na obszarze gminy występują obiekty i zespoły, które posiadają wysoką wartość kulturową i stanowią potencjał do dalszego rozwoju branży turystycznej. Zgodnie z wykazem zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości i zabytków archeologicznych województwa lubelskiego, prowadzonym przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na analizowanym obszarze znajdują się **cztery zabytki architektury i budownictwa**, wykazane we wpisach księgi A.

Tabela 5. Zabytki wpisane do rejestru zabytków nieruchomości na terenie Gminy Księżpol

Miejscowość	Zakres wpisu	Numer rejestru
Księżpol	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Podwyższenia Krzyża Św. (dawna cerkiew unicka), dzwonnica bramowa, cmentarz kościelny z drzewostanem w granicach ogrodzenia	A/1468
Księżpol	cmentarz grzebalny (rzymskokatolicki, dawniej greckokatolicki), wraz z nagrobkami (wg karty cmentarza), drzewostanem, w granicach działki wskazanej w decyzji	A/1570
Majdan Nowy	rzędcówka wraz z otoczeniem, w granicach działki wskazanej w decyzji	A/1581
Majdan Stary	drewniany kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Apostołów Piotra i Pawła (dawna cerkiew prawosławna), wraz z otoczeniem, tj. działkami wskazanymi w decyzji	A/718

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Obwieszczenia Nr 1/2024 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 27 lutego 2024 r. w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa lubelskiego i do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego.

Głównym zabytkiem gminy jest **Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Księżpolu**, który przeszedł przez wiele przekształceń - od unickiej świątyni, poprzez cerkiew, aż do katolickiego kościoła. Jako cerkiew unicka został wybudowany w latach 1856-1858 z fundacji ordynata Konstantego Zamoyskiego. W latach 1875-1915 pełnił funkcję cerkwi prawosławnej. W 1919 roku rekoncyliowany – jako kościół filialny parafii rzymsko-katolickiej w Tarnogrodzie. Budynek jest trójnawowy, z zakrystią i niewielką wieżyczką nad nawą. Ołtarz główny z obrazem św. Antoniego z Padwy i figurą Chrystusa na Krzyżu powstał w 1952 r. Inne elementy wyposażenia świątyni są starsze - z XVIII w. pochodzą stacje Drogi Krzyżowej, monstrancja oraz organy. Zabytkowymi elementami znajdującymi się w świątyni z okresu, gdy funkcjonowała ona jako cerkiew są także chrzcielnica oraz żyrandol z XVIII/XIX wieku. dopełnieniem zespołu kościelnego jest murowana dzwonnica z tego samego okresu, która razem z kościołem tworzy ciekawy obiekt dziedzictwa kulturowego, przyciągający miłośników historii i architektury. W 2024 r. Gmina Księżpol przeprowadziła modernizację zabytkowego kościoła oraz dzwonnicy. Inwestycja realizowana była w ramach środków pozyskanych z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych. Gmina planuje również renowację stacji drogi krzyżowej.

Na północ od kościoła znajduje się **rzymskokatolicki cmentarz**. Najprawdopodobniej powstał na początku XIX w. na potrzeby parafii unickiej, zastępując starszy cmentarzy przycerkiewny. Po 1875 r., wskutek likwidacji unickiej diecezji chełmskiej, funkcjonował jako prawosławny. Od okresu międzywojennego cmentarz był użytkowany przez miejscową ludność katolicką. Na terenie nekropolii znajduje się również kopiec mieszczący ciała żołnierzy rosyjskich z okresu I wojny światowej i umiejscowione obok mogiły 12 żołnierzy Wojska Polskiego poległych we wrześniu 1939 r.

Na uwagę zasługują również zabytki zlokalizowane w pozostałych miejscowościach gminy:

- **Parafialny kościół rzymskokatolicki w Starym Majdanie**, wzniesiony jako cerkiew prawosławna w 1906 r., na miejscu starszej świątyni unickiej. Jest to budowla drewniana, jednonawowa, z trzema ołtarzami: Matki Bożej, św. Franciszka i św. Mikołaja.
- **Rządcówka Ordynacji Zamoyskiej w Majdanie Nowym**, murowany dworek, wybudowany ok. 1870 r. w miejscu poprzedniego, drewnianego. Budynek jest pozostałością po administracji Klucza Księżpolskiego Ordynacji Zamoyskiej. Obok dworu stoi figura św. Jana Nepomucena. Rządcówka była miejscem zamieszkania zarządcy klucza, skąd wzięta się nazwa budynku. Obok zabudowań znajdują się dwa stawki rybne, studnie, drzewa owocowe, krzewy i parkany. Obecnie posiadłość pozostaje w rękach prywatnych.

2.1.10 PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- **Gmina Księżpol położona jest w południowo-wschodniej części powiatu biłgorajskiego i sąsiaduje z pięcioma gminami: od północy z Gminą Biłgoraj, od północnego – wschodu z Gminą Aleksandrów, od wschodu z Gminą Łukowa, od południa z Gminą Tarnogród, a od zachodu z Gminą Biszczka. Powierzchnia administracyjna gminy wynosi 14 128 ha, co stanowi 8,4% powierzchni powiatu biłgorajskiego oraz 0,6% powierzchni województwa lubelskiego. Gmina podzielona jest na 17 sołectw obejmujących 23 miejscowości: Borki, Budzyń, Korchów Drugi, Korchów Pierwszy, Księżpol, Majdan Nowy, Majdan Stary, Markowicze, Nowy Lipowiec, Płusy, Przymiarki, Rakówka, Rogale, Stary Lipowiec, Zanie, Zawadka, Zynie.**
- **Gmina Księżpol położona jest na styku dwóch mezoregionów: Równiny Biłgorajskiej i Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, wchodzących w skład makroregionu Kotliny Sandomierskiej. Mezoregiony rozdziela płynąca w północnej części gminy Tanew. Cały obszar Gminy Księżpol położony jest w zlewni rzeki San, w dorzeczu Tanwi. Sieć rzeczna tworzy kilkukilometrowy odcinek Tanwi, jej lewobrzeżny dopływ Złota Nitka i kilka bezimiennych strumieni. Obszar gminy znajduje się w Jednolitej Części Wód Podziemnych PLGW2000120 (region Górnej-Wschodniej Wisły), którą cechuje dobry stan chemiczny i ilościowy. Wody podziemne krążą w utworach czwartorzędowych. Dostępny jest też miejscami trzeciorzędowy poziom wodonośny, występujący na większych głębokościach.**
- **Z występujących na terenie gminy surowców naturalnych duże znaczenie rozwojowe posiadają zasoby surowców ilastych ceramiki budowlanej, a w perspektywie również zasoby gazu ziemnego i ropy naftowej. Geologiczne zasoby bilansowe udokumentowanego złoża surowców ilastych ceramiki budowlanej w Markowiczach należą do największych w województwie lubelskim.**
- **Gmina Księżpol cechuje się licznymi walorami i zasobami środowiska, przyrody i krajobrazu. Do terenów o szczególnych walorach przyrodniczych zlokalizowanych w granicach gminy należą Obszary Natura 2000. W granicach gminy znajdują się dwie ostoje siedliskowe „Uroczyska Puszczy Solskiej” (PLH060034) i „Dolina Dolnej Tanwi” (PLH060097) oraz obszar specjalnej ochrony ptaków „Puszcza Solska” (PLB060008). Obszar gminy na wschód od drogi Biłgoraj – Tarnogród, z wyłączeniem terenów wsi Majdan Nowy, Markowicze-Cegielnia, Płusy, Korchów Pierwszy i Korchów Drugi wchodzi w skład Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze”. Według delimitacji korytarzy ekologicznych przeprowadzonej przez Instytut Badań Systemowych Polskiej Akademii Nauk przez obszar gminy przebiegają dwa korytarze ekologiczne o randze ponadlokalnej: główny korytarz ekologiczny Puszcza Solska (GKPdC-1A) oraz główny korytarz ekologiczny Lasy Janowskie (GKPdC-1B). Ponadto, na analizowanym obszarze, znajdują się 2 pomniki przyrody reprezentowane przez okazałe drzewa.**

- Podstawę Systemu Przyrodniczego Gminy tworzą ogniwa wodące: dolina Tanwi i kompleks leśny Księżpol. System Przyrodniczy Gminy Księżpol tworzą również ogniwa drugorzędne: dolina Złotej Niłki, pełniąca funkcje lokalnego korytarza ekologicznego oraz kompleksy leśne: Borek i Kycówka – węzły ekologiczne o randze lokalnej. System uzupełniają: dolinki dopływów Złotej Niłki, drobnoprzestrzenne ekosystemy leśne (zagajniki) oraz zadrzewienia śródpolne, lokalne trwałe i okresowe, najczęściej śródpolne, mokradła, suche śródpolne naturalne murawy.
- Wody powierzchniowe na terenie Gminy Księżpol badane są w ramach monitoringu rzek i zbiorników zaporowych, prowadzonego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie. Badania obejmują główne rzeki przepływające przez gminę i prowadzone są w ramach siedmiu Jednolitych Części Wód Powierzchniowych: Szpisznica, Złota niłka, Łazowna, Lubienia, Czarna Łada do Braszczy, Tanew od Łosinieckiego Potoku do ujścia, Łada od Osy do ujścia. Wyniki monitoringu stanu środowiska prowadzonego w latach 2014-2019 wskazują, że stan/potencjał jednolitych części wód powierzchniowych na analizowanym terenie w oceniany jest jako zły. We wszystkich JCWP z obszaru gminy, oprócz Czarnej Łady, stwierdzono, iż osiągnięcie założonego dla nich celu środowiskowego jest zagrożone. Zgodnie z zapisami Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły do wszystkich ww. JCWP przypisano działania naprawcze mające na celu poprawę stanu wód i realizację środowiskowego celu jaki dla nich ustanowiono.
- Z kolei wyniki badań wód podziemnych pokazują, że zarówno stan ilościowy, jak i stan chemiczny wód podziemnych na terenie gminy jest dobry, a badane wody odpowiadały II i III klasie czystości.
- Do głównych źródeł zanieczyszczeń powietrza pochodzenia antropogenicznego występujących na terenie gminy należą: zanieczyszczenia z sektora energetycznego, zanieczyszczenia z sektora przemysłowego, związane z emisją punktową, pochodzącą z zakładów przemysłowych, zanieczyszczenia z sektora komunikacyjnego oraz zanieczyszczenia z sektora komunalno-bytowego, wynikające ze spalania paliw stałych niskiej jakości oraz odpadów w indywidualnych gospodarstwach domowych oraz kotłowniach lokalnych. W celu oceny jakości powietrza na terenie województwa lubelskiego wyznaczono 2 strefy: Aglomerację Lubelską oraz strefę lubelską. Gmina Księżpol znajduje się w strefie lubelskiej, dla której w 2023 r. nie wykazano obszarów przekroczeń poziomów dopuszczalnych oraz poziomów docelowych ze względu na ochronę zdrowia ludzi.
- W celu dalszej poprawy jakości powietrza na terenie gminy należy kontynuować realizowane działania polegające w szczególności na: likwidacji lokalnych źródeł ciepła, wymianie starych, wysokoemisyjnych urządzeń grzewczych opalanych węglem kamiennym na niskoemisyjne piece ekologiczne, termomodernizacji i termorenowacji budynków w celu zmniejszenia zapotrzebowania na ciepło, budowie, modernizacji i rozbudowie sieci ciepłej i gazowej, wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii, rozbudowie ścieżek rowerowych, a także edukacji i informowaniu mieszkańców.
- Głównym źródłem hałasu na terenie Gminy Księżpol jest ruch komunikacyjny na drodze wojewódzkiej nr 835. Trasa nr 835 należy do najbardziej obciążonych dróg wojewódzkich w regionie.
- Istotnym problemem w sferze środowiskowej gminy jest wysoki poziom nagromadzenia wyrobów zawierających azbest. Zgodnie z danymi zamieszczonymi w Elektronicznym Systemie Informacji Przestrzennej do monitorowania realizacji „Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032” na terenie Gminy Księżpol zinventaryzowano 4 839,844 Mg wyrobów zawierających azbest, z czego - według stanu na koniec 2024 r. - do usunięcia pozostało 4 736,10 Mg azbestu.

- Gmina Księżpol legitymuje się bogatą przeszłością historyczną i dziedzictwem kulturowym. Na jej obszarze występują obiekty i zespoły, które posiadają wysoką wartość kulturową i stanowią potencjał do dalszego rozwoju branży turystycznej. Głównymi zabytkami gminy są Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Księżpolu oraz sąsiadujący z nim rzymskokatolicki cmentarz. Na uwagę zasługują również zabytki zlokalizowane w pozostałych miejscowościach gminy: parafialny kościół rzymskokatolicki w Starym Majdanie oraz Rządcówka Ordynacji Zamoyskiej w Majdanie Nowym.
- Głównym zagrożeniem dla dziedzictwa kulturowego gminy jest niszczenie przetrwałych resztek tradycyjnych wartości, zarówno tych materialnych (degradacja i likwidacja zabytkowych obiektów), jak i niematerialnych oraz niska świadomość społeczna lokalnych wartości kulturowych, ich niedocenianie i zaniechanie czerpania z nich wzorów. Zgodnie ze współczesnymi tendencjami, w celu zrównoważonego rozwoju gminy, przetrwałe wartości kultury lokalnej należy w miarę możliwości chronić, a także gospodarczo i twórczo wykorzystywać.

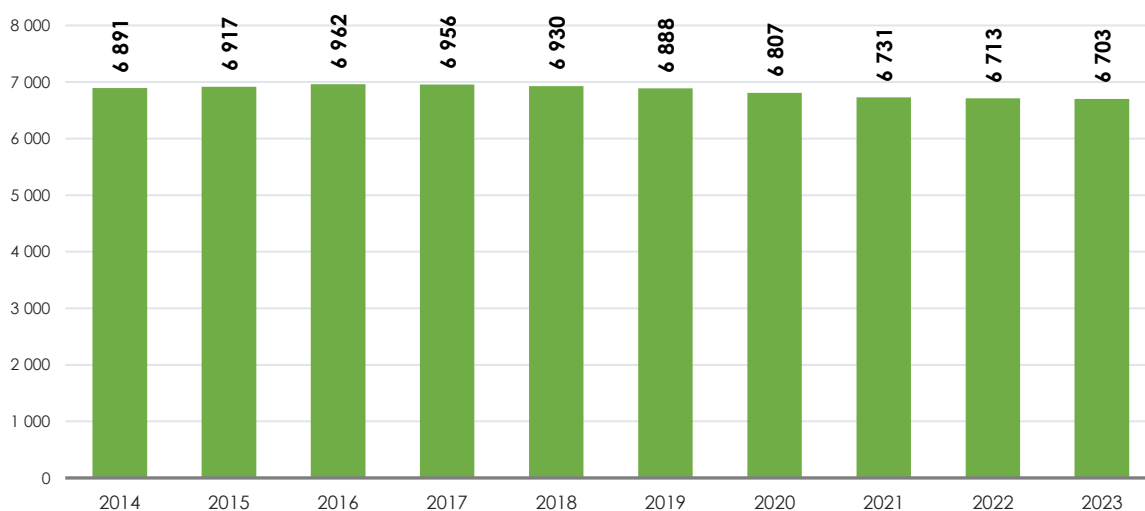
2.2 DEMOGRAFIA I POTENCJAŁ SPOŁECZNY

Ludność uznawana jest za jeden z najważniejszych zasobów lokalnych, zaś czynnik ludzki za podstawowe źródło szeroko pojętego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ważny czynnik konkurencyjności. Liczba i struktura ludności, będące następstwem procesów demograficznych zachodzących na danym obszarze, w znacznym stopniu wpływają na całokształt procesów społecznych i ekonomicznych. Analiza przemian w sferze demografii stanowi podstawę wszelkich ocen sytuacji społeczno-gospodarczej oraz analiz konkurencyjności, jak również jest jedną z najważniejszych przesłanek podejmowania decyzji związanych z polityką lokalną i regionalną.

2.2.1 LICZBA LUDNOŚCI

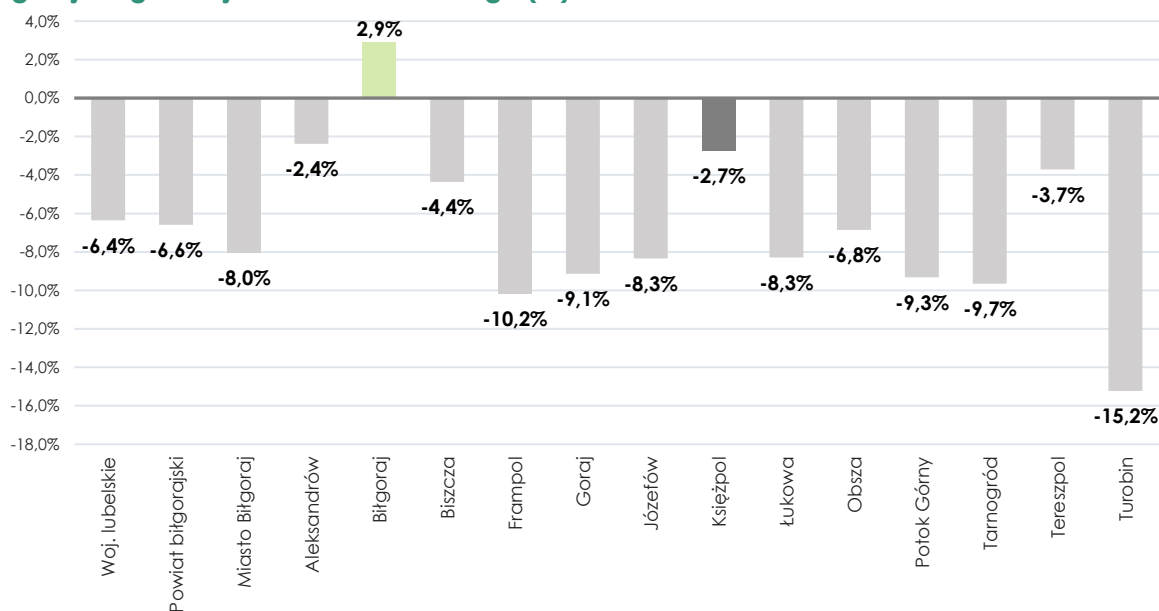
Zgodnie z danymi statystycznymi Gminę Księżpol w końcu 2023 r. zamieszkiwały **6 703 osoby** (3 337 kobiet i 3 366 mężczyzn), co stanowi 7,0% ludności powiatu biłgorajskiego oraz 0,3% ludności województwa lubelskiego. Obszar Gminy Księżpol wyróżnia stosunkowo **niski wskaźnik gęstości zaludnienia**, który w 2023 r. wynosił jedynie 47 osób/km² i był zdecydowanie niższy od średniej dla powiatu biłgorajskiego (57 osób/km²) i województwa lubelskiego (80 osób/km²).

Wykres 1. Liczba ludności na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Podstawowym wskaźnikiem obrazującym rozwój demograficzny obszaru jest przyrost rzeczywisty, wskazujący całkowity wzrost lub ubytek ludności z uwzględnieniem zarówno czynników naturalnych (ruch naturalny), jak i migracji (saldo migracji). Na przestrzeni ostatnich sześciu lat na terenie Gminy Księżpol odnotowuje się **systematyczny spadek liczby ludności**, a przez ostatnich dziesięć lat liczba mieszkańców tego terenu zmniejszyła się o 188 osób, co stanowi 2,7% ludności zamieszkującej obszar w 2014 r. W analogicznym okresie podobny trend dotyczący ubytku ludności zaobserwowano na terenie powiatu biłgorajskiego, jak i całego województwa lubelskiego.

Wykres 2. Zmiana liczby ludności w stosunku do 2014 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (%)

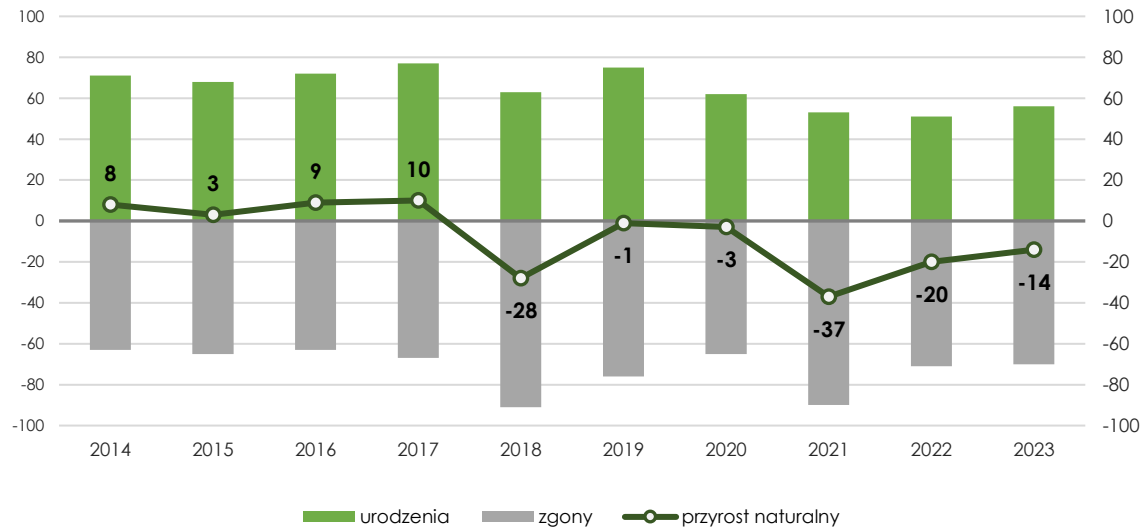
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Biorąc pod uwagę liczbę ludności, w porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego, Gmina Księżpol plasuje się na trzeciej pozycji – za Miastem Biłgoraj (24 769 mieszkańców) i Gminą Biłgoraj (13 520 mieszkańców). Należy również zwrócić uwagę na wieloletni trend zmiany liczby mieszkańców, który w Gminie Księżpol – na tle pozostałych gmin powiatu – jest relatywnie korzystny. Niższy procentowy ubytek ludności w latach 2014-2023 odnotowano jedynie w Gminie Aleksandrów (-2,4%). Wzrost liczby mieszkańców w analizowanym okresie nastąpił natomiast w Gminie Biłgoraj (2,9%).

Główny Urząd Statystyczny prognozuje, że w kolejnych latach **nastąpi znaczący spadek liczby ludności gminy**, wobec czego w 2040 r. obszar analizy będzie zamieszkiwało 6 363 osoby, czyli o 5,1% ludności mniej w porównaniu do roku 2023.

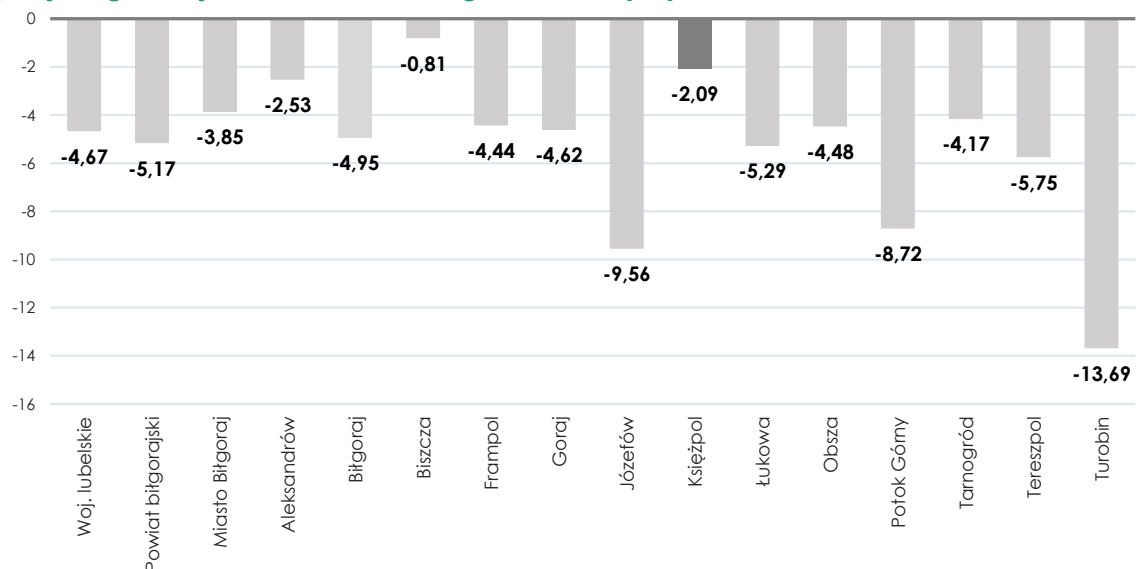
2.2.2 RUCH NATURALNY I MIGRACJE

Jednym z głównych czynników decydujących o liczbie ludności jest ruch naturalny, który stanowi różnicę między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów. Gmina Księżpol charakteryzuje się **ujemnym przyrostem naturalnym**, w wyniku którego w 2023 r. liczba mieszkańców zmniejszyła się o 14 osób. Należy jednak zauważyć, że w latach 2014-2017 przyrost naturalny na terenie gminy przyjmował wartości dodatnie, a znacząca zmiana – spowodowana zarówno zdecydowanym spadkiem liczby urodzeń oraz wzrostem liczby zgonów – nastąpiła w 2018 r.

Wykres 3. Saldo przyrostu naturalnego w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Współczynnik przyrostu naturalnego na terenie Gminy Księżpol w ostatnich sześciu latach przyjmował wartości ujemne, a w 2023 r. wyniósł $-2,09\%$. Pomimo spadku wartości przedmiotowego wskaźnika w ostatnich latach, sytuacja gminy kształtuje się relatywnie korzystnie w porównaniu do średnich w powiecie biłgorajskim oraz w województwie lubelskim, w których współczynnik przyrostu naturalnego w 2023 r. wyniósł odpowiednio $-5,17\%$ oraz $-4,67\%$. Wśród gmin powiatu biłgorajskiego wyższy, choć nadal ujemny współczynnik przyrostu naturalnego odnotowano jedynie w Biszczy ($-0,81\%$).

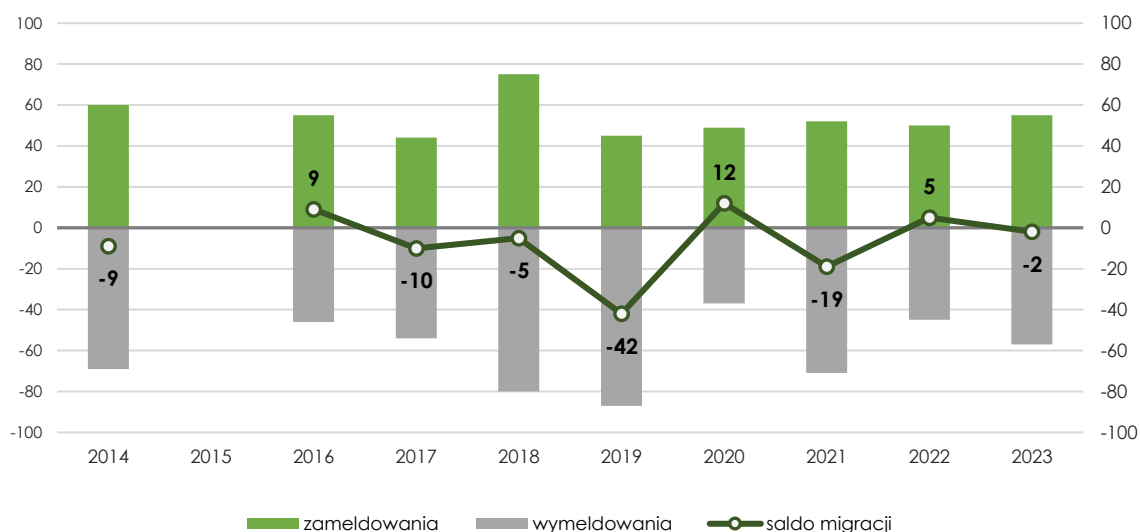
Wykres 4. Współczynnik przyrostu naturalnego na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wpływ na stabilność demograficzną obszaru mają również migracje, które nie tylko kreują wielkość populacji na danym obszarze, ale również wpływają na jej strukturę wiekową i mają kluczowe znaczenie dla kształtowania tzw. zastępowalności pokoleń. **Saldo migracji** na terenie Gminy Księżpol w ostatnim dziesięcioleciu podległo znacznym wahaniom, przyjmując raz

wartości dodatnie – od 5 osób w 2022 r. do 12 osób w 2020 r., raz ujemne – od -2 osób w 2023 r. do -42 w roku 2019.

Wykres 5. Saldo migracji w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (osoby)

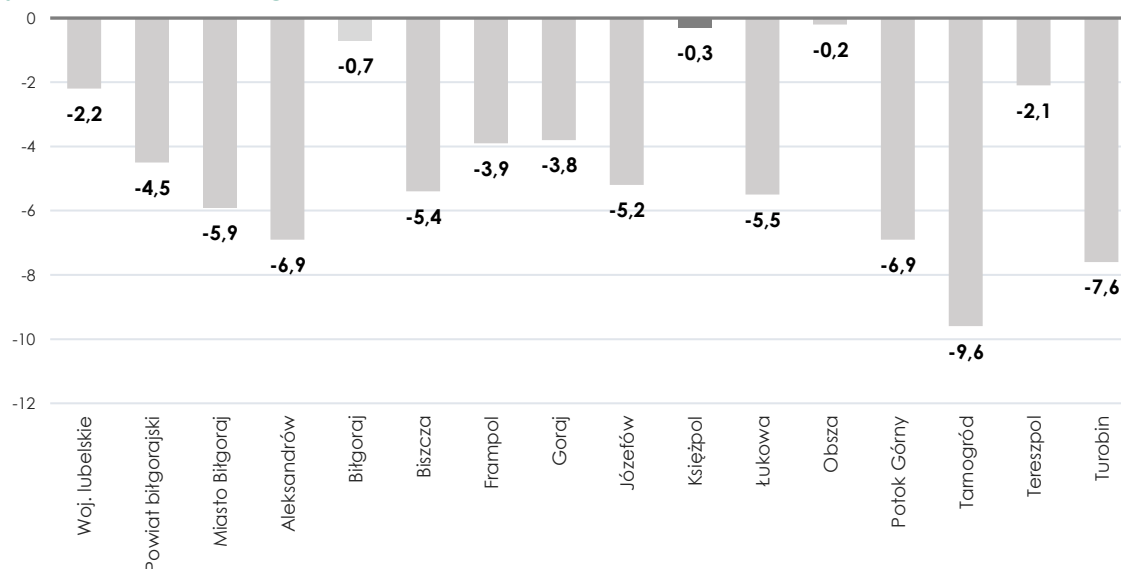

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analiza dostępnych danych wskazuje na to, że do Gminy Księżpol migrują głównie ludzie z obszarów wiejskich (63,6% zameldowań w 2023 r.), natomiast emigracja następuje przede wszystkim do miast (59,6% wymeldowań w 2023 r.).

Współczynnik salda migracji na analizowanym terenie w 2023 r. osiągnął wartość -0,3‰, wobec -4,5‰ w powiecie biłgorajskim oraz -2,2‰ w województwie lubelskim. W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Gmina Księżpol cechuje się relatywnie korzystnym, choć ujemnym, współczynnikiem salda migracji. Wyższy wskaźnik zaobserwowano jedynie w gminie Obsza (-0,2‰).

Wykres 6. Współczynnik salda migracji na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (‰)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

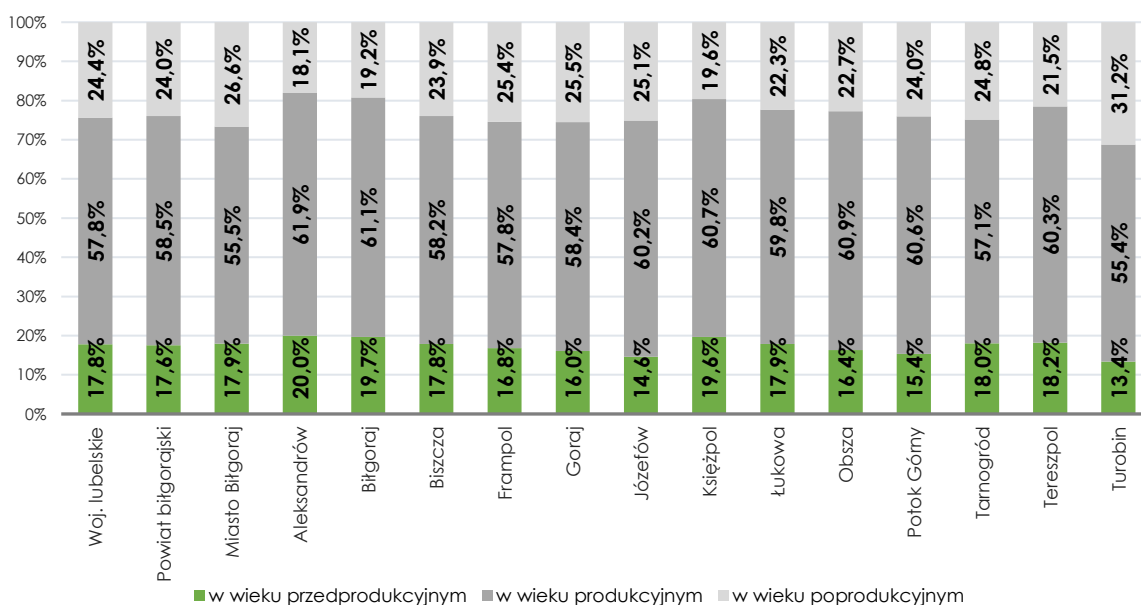
Natomiast przyglądając się saldu migracji osób młodych w wieku 15-39 lat na 1 000 mieszkańców widzimy, że saldo migracji dla Gminy Księżpol w ostatnich latach niezmiennie

przyjmuje wskaźniki ujemne, co oznacza, że więcej osób w tej grupie wiekowej opuszcza gminę, niż do niej przyjeżdża. Zbyt mała atrakcyjność i konkurencyjność gminy powoduje migracje młodych osób do miejsc, które oferują lepszą pracę, edukację i lepsze warunki życia. Duże ośrodki miejskie – głównie Lublin i Rzeszów, przyciągają młodych ludzi możliwością edukacji na szczeblu wyższym oraz korzystniejszą ofertą miejsc pracy.

2.2.3 STRUKTURA WIEKU I PŁCI LUDNOŚCI

Niezwykle istotnym składnikiem potencjału demograficznego jest **struktura demograficzna ludności**, w tym przede wszystkim struktura wiekowa. Demograficzne starzenie się społeczeństwa, wyrażające się większym udziałem osób starszych w strukturze ludności, stanowi istotne wyzwanie dla rozwoju regionalnego i lokalnego. W przyszłości skutkować będzie m.in. rosnącym zapotrzebowaniem na świadczenia zdrowotne i społeczne. Dodatkowo spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat), jak i produkcyjnym (18-59/64 lat) prowadzi do zmian na rynku pracy, związanych z niedoborem siły roboczej oraz koniecznością dostosowania oferowanych miejsc pracy do potrzeb i możliwości osób starszych.

Wykres 7. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ludności ogółem na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

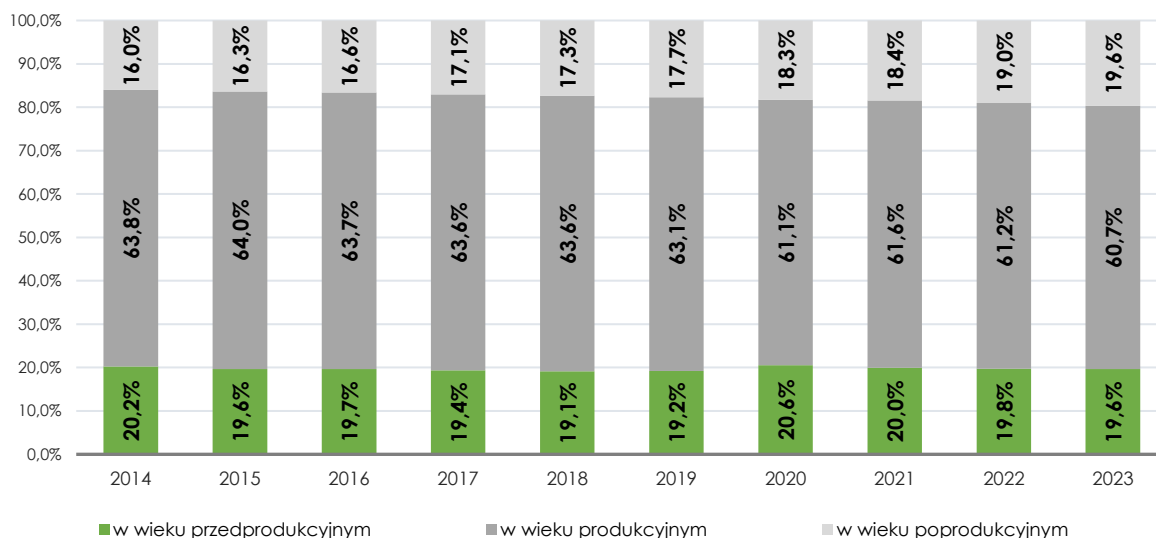

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Pierwszym ważnym wskaźnikiem sytuacji demograficznej analizowanego obszaru jest **relacja ilości osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym**. Relacje między liczebnością tych trzech grup wieku są szczególnie istotnym sygnałem dla gminy w zakresie kształtowania jej potencjału gospodarczego, rynku pracy oraz zapotrzebowania na zmieniające się, wraz z przemianami struktury wieku ludności, usługi. Na terenie Gminy Księżpol, w strukturze wieku ludności według ekonomicznych grup wieku, w 2023 r. dominowały osoby w wieku produkcyjnym – 60,7%. Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 19,6%, a w wieku poprodukcyjnym 19,6% mieszkańców obszaru. W porównaniu do powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego proporcje między ludnością w wieku produkcyjnym, poprodukcyjnym i przedprodukcyjnym na analizowanych terenach są dość korzystne. Gmina Księżpol również na tle pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego wyróżnia się

relatywnie **wysokim udziałem młodych mieszkańców** oraz **niskim odsetkiem osób starszych**. Korzystniejsze wskaźniki obserwuje się jedynie w Gminie Biłgoraj oraz Gminie Aleksandrów.

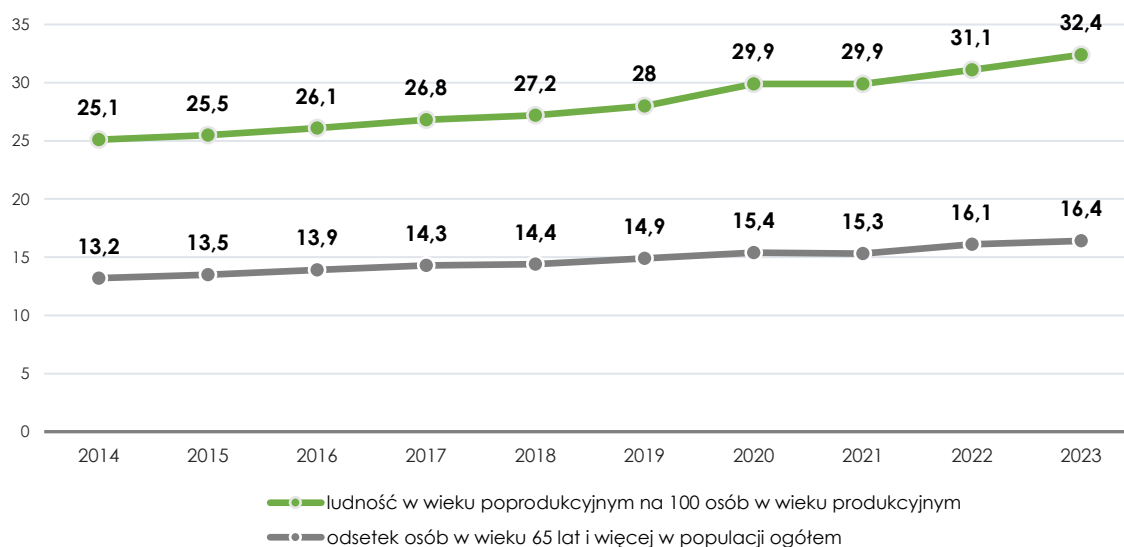
Wykres 8. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ludności ogółem w latach 2014-2023 na terenie Gminy Książpol (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Należy jednak zauważyć, że proporcje między ludnością w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w ostatnim dziesięcioleciu wykazują tendencję do negatywnego układu. W porównaniu do roku 2014 na terenie gminy nastąpił **wzrost odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym** (o 3,6 pkt proc.), przy jednoczesnym spadku odsetka ludności w wieku przedprodukcyjnym (o 0,6 pkt proc.) i produkcyjnym (o 3,0 pkt proc.), co niewątpliwie świadczy o **postępującym procesie starzenia się społeczeństwa** na tym terenie.

Wykres 9. Wskaźniki dotyczące obciążenia demograficznego w latach 2014-2023 na terenie Gminy Książpol (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

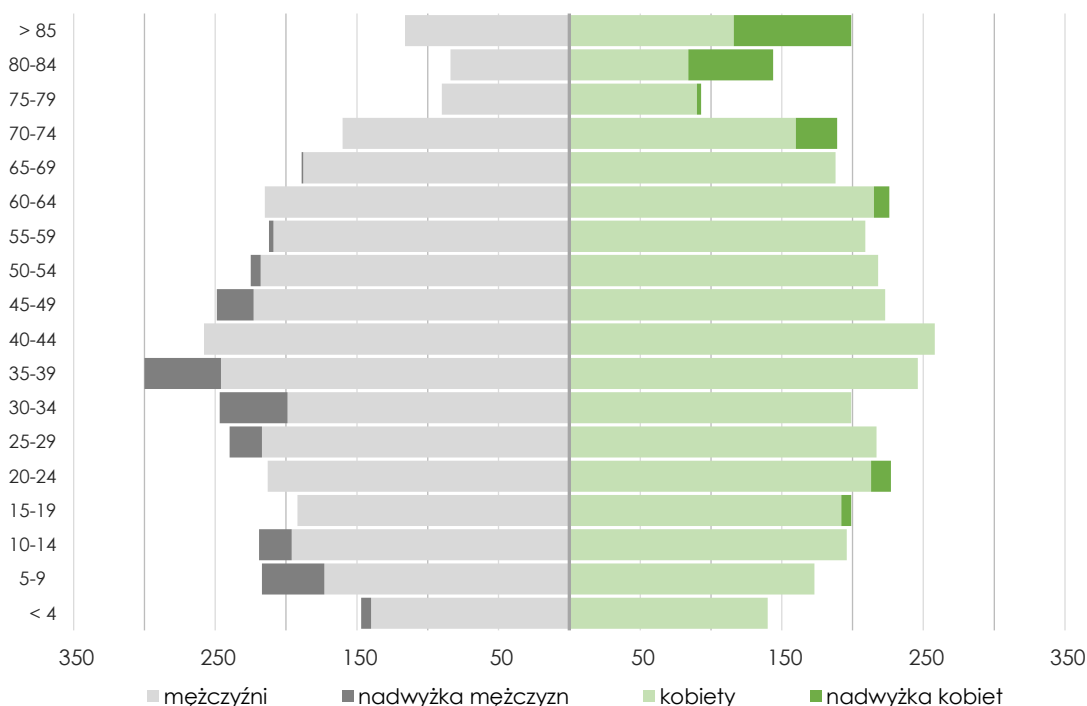
Niekorzystnym odzwierciedleniem powyższych tendencji jest obserwowany od 2014 r. stały wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (o 7,3 pkt proc.) oraz wzrost odsetka osób w wieku 65 lat i więcej (o 3,2 pkt proc.). Warto jednak zaznaczyć, że

w 2023 r. wartości przedmiotowych wskaźników obliczone dla obszaru gminy wynoszące odpowiednio 32,4% i 16,4% były znacznie niższe do wartości dla powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego. Biorąc pod uwagę powyższe można zauważyć, iż **zjawisko postępującego starzenia się społeczeństwa wyraźniej odznacza się na obszarze województwa lubelskiego niż na terenie gminy.**

Z prognozy demograficznej wynika, iż w kolejnych latach – zarówno na obszarze całego województwa lubelskiego, jak i na terenie Gminy Księżpol – **zwiększy się obciążenie demograficzne** spowodowane wzrostem liczby ludności w wieku poprodukcyjnym oraz zmniejszaniem się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym oraz w wieku produkcyjnym. Prognoza zmian liczby ludności do roku 2040 przygotowana przez Główny Urząd Statystyczny wskazuje na istotne zwiększenie się udziału mieszkańców powyżej 65 roku życia. W 2040 roku blisko 23% mieszkańców gminy będzie starsza niż 65 lat, a odsetek najmłodszych mieszkańców jednostki zmniejszy się do 15,1%. Należy mieć świadomość, że będzie to rodziło konieczność zmian w systemie opieki zdrowotnej oraz systemie oświaty, a także będzie oddziaływało na rynek pracy.

Według stanu z końca grudnia 2023 r., kobiety stanowiły 49,8% ogólnej liczby ludności Gminy Księżpol, a **wskaźnik feminizacji** wynosił 99, wobec 103 w powiecie biłgorajskim oraz 107 w województwie lubelskim. Analiza danych statystycznych pokazuje, że wskaźnik ten w ostatnim dziesięcioleciu utrzymywał się na stałym poziomie. Natomiast, zgodnie z prognozą stanu i struktury ludności, w przyszłości **udział kobiet w populacji gminy będzie stopniowo się zwiększał.**

Wykres 10. Piramida wieku i płci ludności Gminy Księżpol w 2023 r. (osoby)

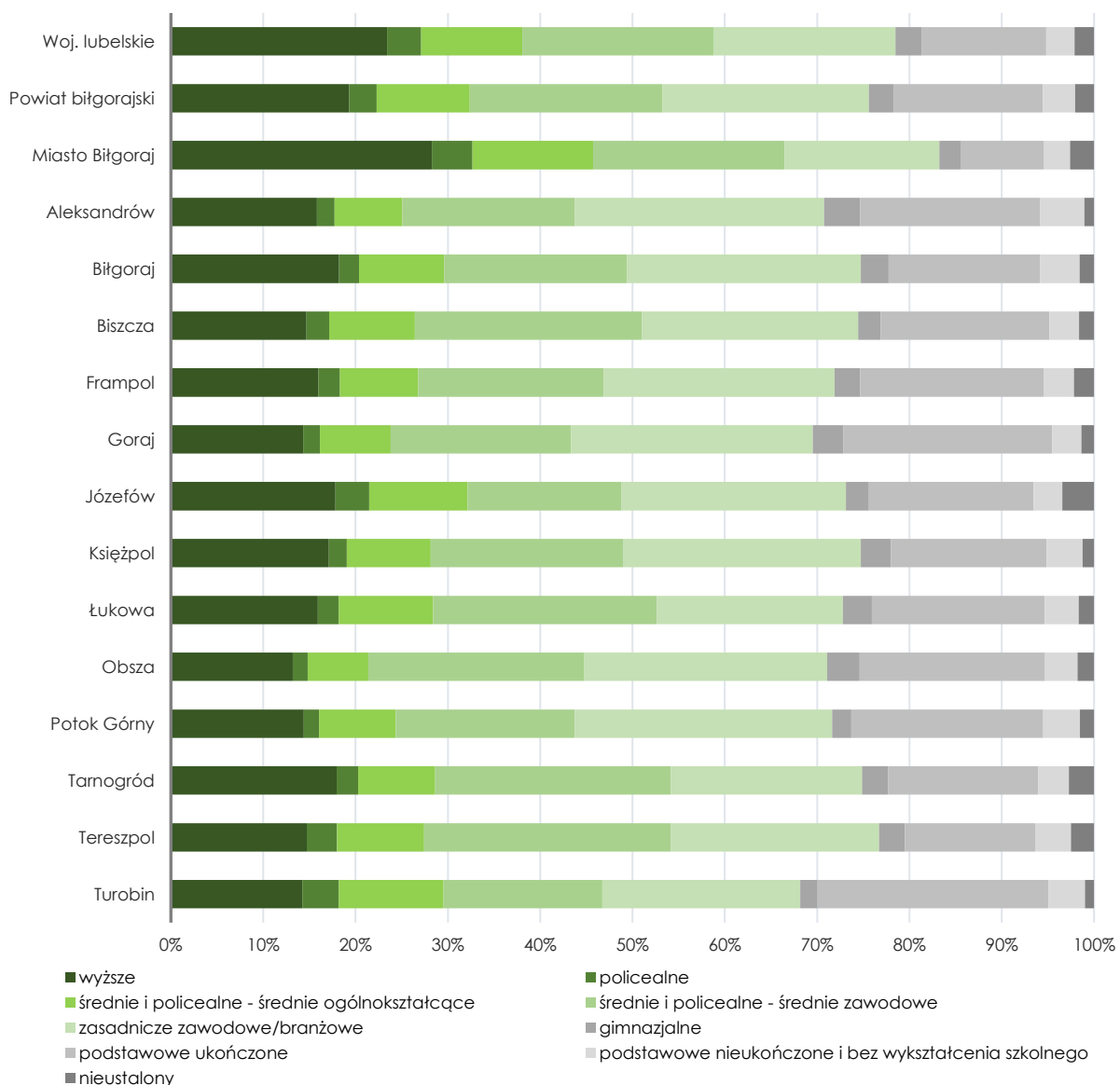
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Należy również zauważyć, że współczynnik feminizacji jest zróżnicowany ze względu na wiek – wśród ludności do około 59 roku życia występuje liczebna przewaga mężczyzn. Z kolei dla grupy osób w wieku 60 lat i więcej współczynnik feminizacji jest znacznie wyższy, co jest wynikiem dłuższego trwania życia kobiet.

2.2.4 KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY

Kapitał ludzki to wiedza, umiejętności, zdolności oraz inne właściwe jednostce atrybuty ułatwiające tworzenie osobistego, społecznego oraz ekonomicznego dobrostanu. Najistotniejszym miernikiem kapitału ludzkiego jest **poziom wykształcenia ludności**.

Wykres 11. Poziom wykształcenia ludności Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2021 r. (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

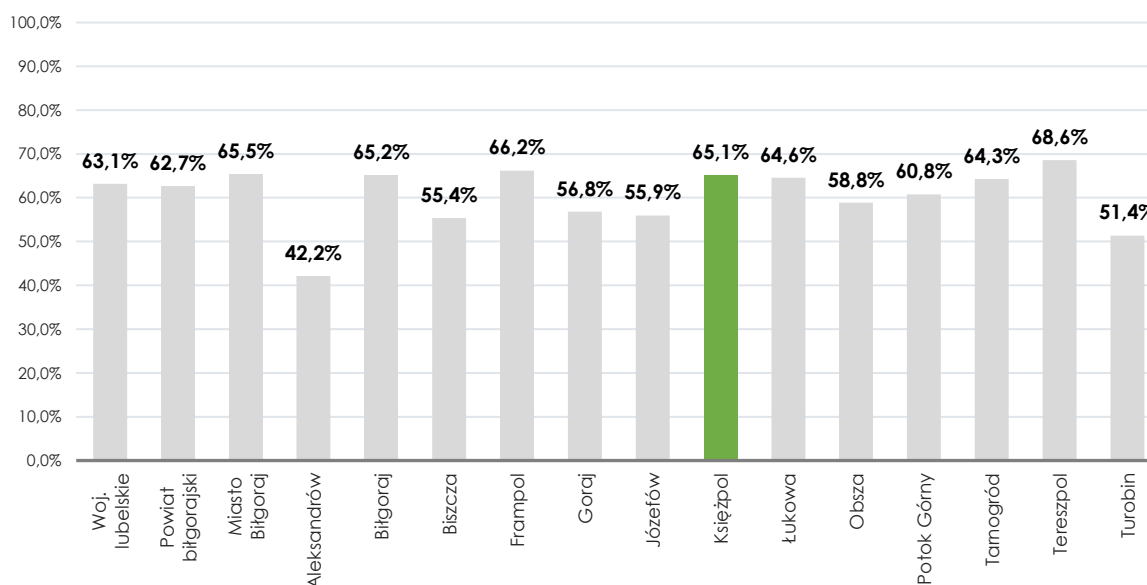
Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r. 17,1% ludności Gminy Księżpol posiada wykształcenie wyższe, 1,9% wykształcenie policealne, 9,1% średnie ogólnokształcące, a 20,9% średnie zawodowe. Wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym legitymuje się 25,7% mieszkańców gminy, gimnazjalnym 3,2%, natomiast 16,9% ukończonym podstawowym. Aż 3,9% mieszkańców zakończyło edukację przed ukończeniem szkoły podstawowej. Należy przy tym zauważyć, że w porównaniu do średniej w województwie lubelskim **udział osób z wykształceniem wyższym** w Gminie Księżpol był znacznie niższy. Analiza dostępnych danych pokazuje również znaczące różnice w wykształceniu mieszkańców powiatu biłgorajskiego -

struktura wykształcenia mieszkańców Miasta Biłgoraj jest bowiem wyraźnie przesunięta w kierunku wyższych poziomów edukacji, natomiast na wsi większy jest udział osób z niższymi poziomami wykształcenia.

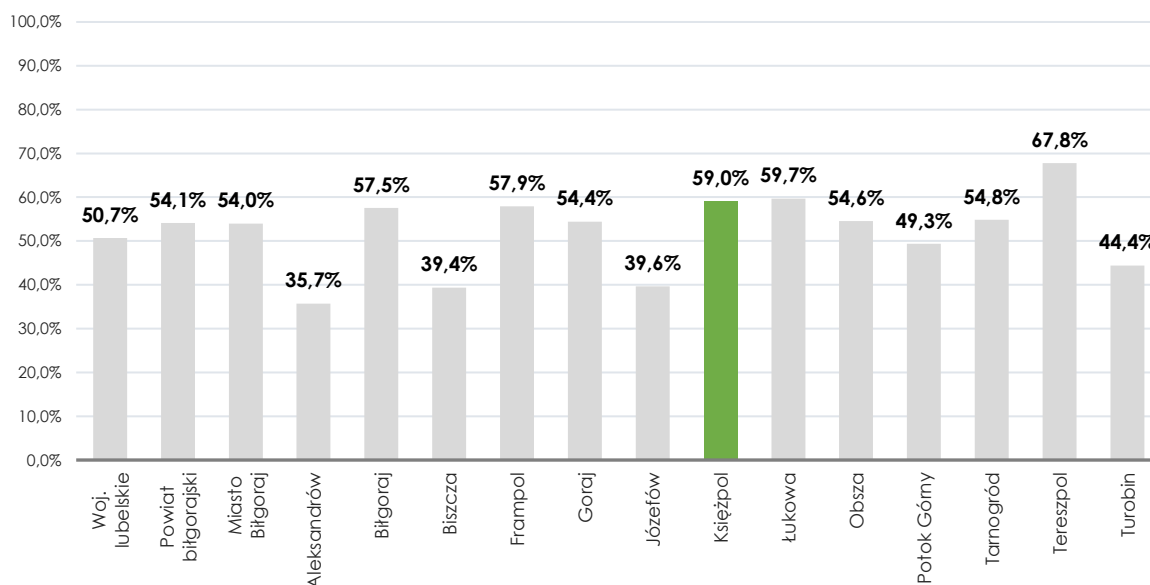
Bardzo istotnym wskaźnikiem kapitału ludzkiego są również dane o **wynikach egzaminu ósmoklasisty**. W 2024 r. każdy ósmoklasista przystąpił do egzaminu z trzech przedmiotów obowiązkowych: języka polskiego, matematyki i języka obcego nowożytnego. Zadania sprawdzały, w jakim stopniu uczniowie opanowali wymagania ogólne i szczegółowe, z zakresu trzech przedmiotów egzaminacyjnych, określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla II etapu edukacyjnego.

W 2024 r. z egzaminu z języka polskiego ósmoklasiści ze szkół podstawowych z terenu gminy uzyskali średnio 65,1% punktów możliwych do zdobycia (wobec 62,7% w powiecie biłgorajskim i 63,1% w województwie lubelskim), z matematyki – 59,0% (wobec 54,1% w powiecie biłgorajskim i 50,7% w województwie lubelskim), natomiast z języka angielskiego – 66,2% (wobec 65,3% w powiecie biłgorajskim oraz 63,7% w województwie lubelskim). Dane dotyczące wyników egzaminu ósmoklasisty z 2024 r. pokazują, że średnie wyniki uczniów klas ósmych z obszaru gminy były **wyższe do średnich wyników w powiecie i regionie**. W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego lepsze wyniki uzyskali jedynie uczniowie uczęszczający do szkół na terenie Miasta Biłgoraj (z języka polskiego i języka angielskiego), Gminy Biłgoraj (z języka polskiego), Gminy Frampol (z języka polskiego i języka angielskiego), Gminy Tereszpól (z języka polskiego, matematyki i języka angielskiego) oraz Gminy Łukowa (z matematyki).

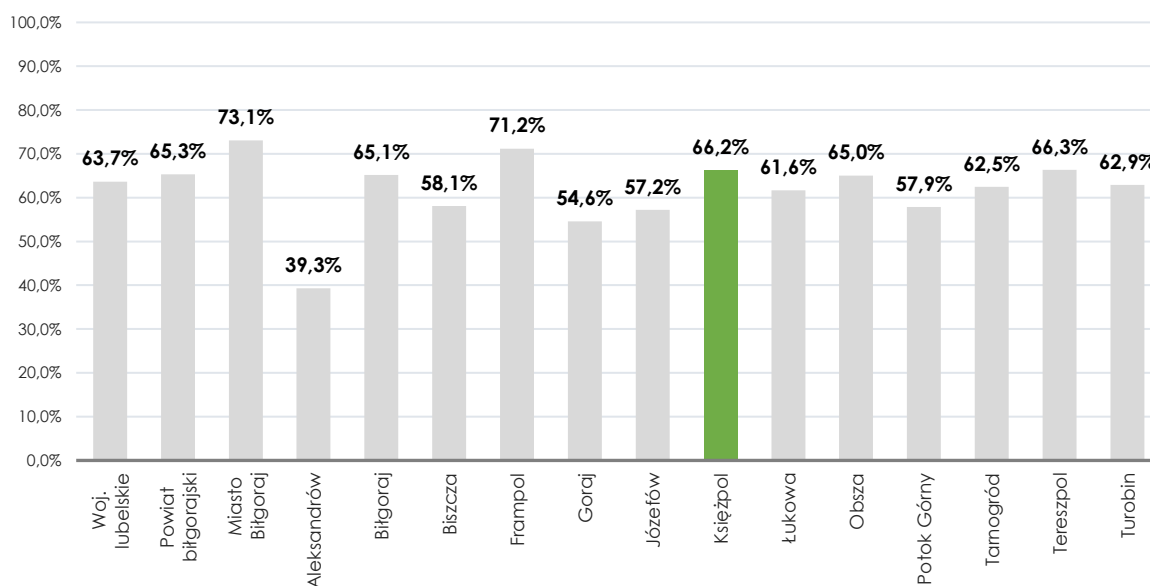
Wykres 12. Wyniki egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego w szkołach na terenie Gminy Księżpól, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2024 r. (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

Wykres 13. Wyniki egzaminu ósmoklasisty z matematyki w szkołach na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2024 r. (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

Wykres 14. Wyniki egzaminu ósmoklasisty z języka angielskiego w szkołach na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2024 r. (%)

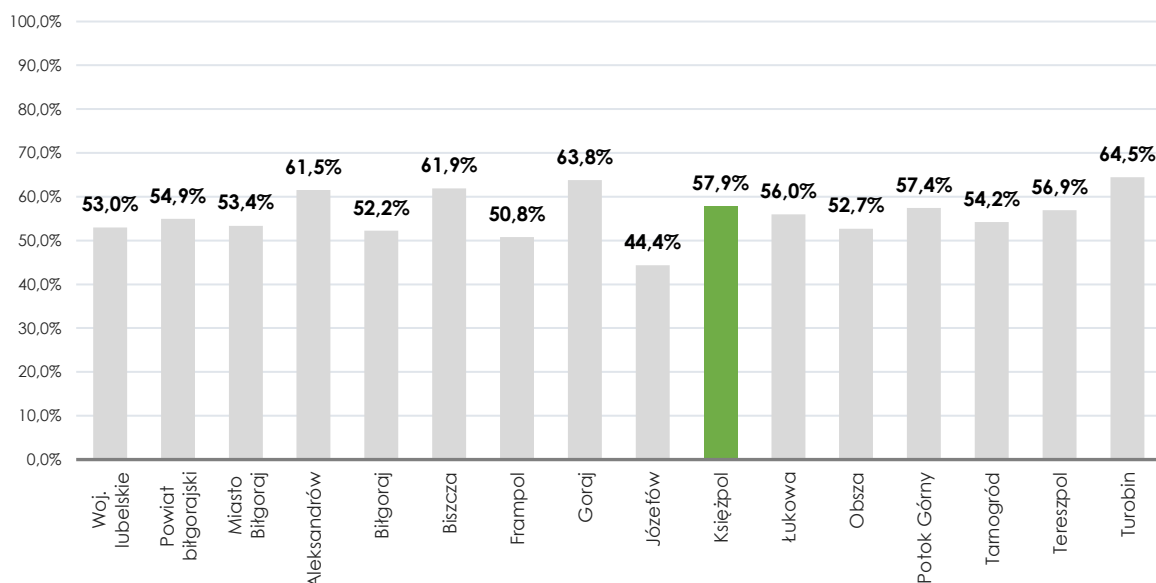
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

Kapitał społeczny zaliczany jest do jednego z istotnych, endogenicznych czynników rozwoju lokalnego. Jakość kapitału społecznego i jego zaangażowanie w proces zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego jest obecnie jednym z głównych przejawów dobrego zarządzania na poziomie lokalnym. Podobnie, jak dla kapitału ludzkiego, wskaźnikami kapitału społecznego są cechy jakościowe. Jako mierniki ilustrujące pewien aspekt kapitału społecznego można zastosować wskaźnik frekwencji wyborczej, wskaźnik dotyczący liczby stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz fundacji na 10 000 ludności, a także aktywność przedsiębiorczą mieszkańców.

Przejawem istnienia bądź też tworzenia się kapitału społecznego jest świadomość mieszkańców o możliwości współdecydowania w sprawach istotnych dla społeczeństwa, w tym społeczności lokalnej. Za swoisty miernik społeczeństwa obywatelskiego i poziomu

kapitału społecznego należy uznać **frekwencję w wyborach powszechnych**, w tym przede wszystkim w wyborach samorządowych, mających przełożenie na kierunki i charakter działań podejmowanych przez władze publiczne na rzecz rozwoju lokalnego. W tym kontekście należy zauważyć, że frekwencja w wyborach samorządowych w 2024 r. w Gminie Księżpol wyniosła 57,9% i była **wyższa** od danych dla powiatu biłgorajskiego (54,9%) oraz średniej frekwencji w województwie lubelskim (53,0%). W skali powiatu zdecydowanie wyższą frekwencją wyborczą odnotowano w Gminie Turobin (64,5%), Gminie Goraj (63,8%), Gminie Biszczka (61,9%) oraz Gminie Aleksandrów (61,5%).

Wykres 15. Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (%)

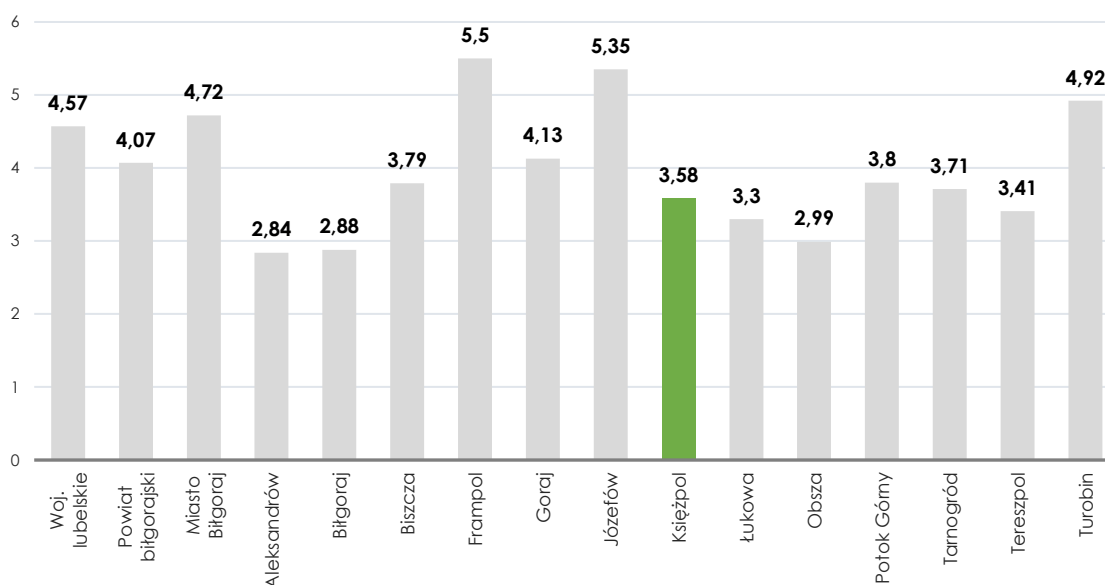

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Według danych GUS, na terenie Gminy Księżpol w 2023 r. działały 24 stowarzyszenia i organizacje społeczne. Od 2014 r. liczba organizacji pozarządowych wzrosła o 26,3% (5 organizacji). Jednak, w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców **liczba organizacji pozarządowych** w 2023 r. wyniosła 3,58 i była znacznie niższa w porównaniu ze średnią w powiecie biłgorajskim (4,07) oraz w województwie lubelskim (4,57). Co więcej Gmina Księżpol wypada również **niekorzystnie** pod względem wskaźnika prezentującego liczbę fundacji, stowarzyszeń i organizacji w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego. Gorszy wynik odnotowano jedynie w gminach: Aleksandrów (2,84), Biłgoraj (2,88), Obsza (2,99), Łukowa (3,3) oraz Tereszpol (3,41). Wśród porównywanych jednostek najwięcej organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców zlokalizowanych było w Gminie Frampol (5,5).

Należy jednak dodać, że oprócz stowarzyszeń i organizacji społecznych (klubów sportowych, jednostek ochotnych straży pożarnych) na terenie gminy funkcjonuje również 15 kół gospodyń wiejskich.

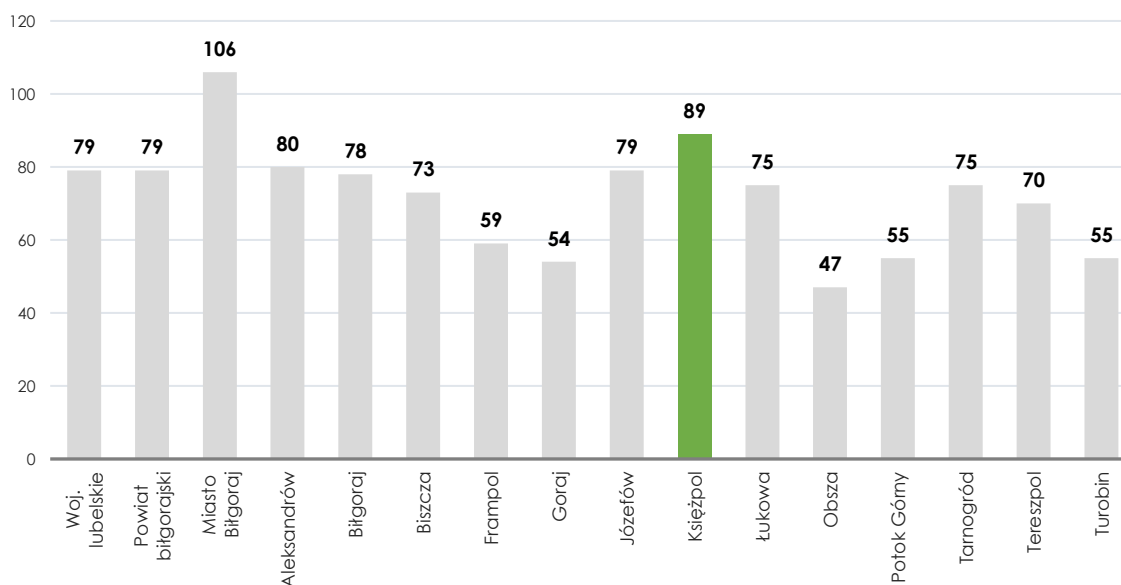
Wykres 16. Liczba organizacji pozarządowych na 1 000 mieszkańców w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

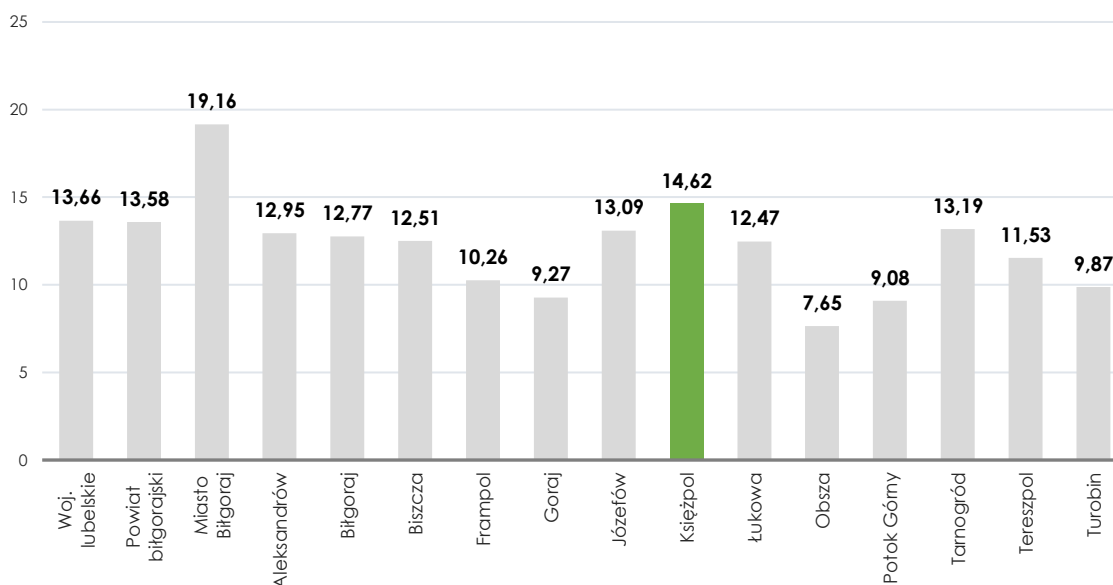
Przedsiębiorczość to wyraz aktywności jednostek i społeczeństw będący efektem obserwacji, przemysłów, wiedzy, doświadczenia. Istotnym miernikiem poziomu przedsiębiorczości jest **liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą**. Wskaźnik ten obrazuje aktywność indywidualnych osób i jest postrzegany jako przejaw ich kreatywności, odwagi, niezależności. Na terenie Gminy Księżpol na koniec 2023 r. w rejestrze REGON zaewidencjonowane były 684 podmioty gospodarcze, w tym 595 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Należy zauważyć, że poziom przedsiębiorczości obszaru, mierzony liczbą osób fizycznych podejmujących działalność gospodarczą, jest **stosunkowo wysoki**.

Wykres 17. Osoby prowadzące działalność gospodarczą na 1 000 mieszkańców w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wykres 18. Osoby prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wartości wskaźników dotyczących liczby osób fizycznych prowadzących w działalność gospodarczą na 1 000 mieszkańców oraz na 100 osób w wieku produkcyjnym obliczone dla Gminy Księżpol wynosiły odpowiednio 89 oraz 14,62 i były zdecydowanie wyższe od wartości dla powiatu biłgorajskiego oraz od średniej dla regionu. Analiza danych zgromadzonych dla gmin powiatu biłgorajskiego uwidacznia znaczne zróżnicowanie wskaźników dotyczących poziomu przedsiębiorczości. W 2023 r. najmniej osób fizycznych prowadziło działalność gospodarczą w Gminie Obsza – 47 osób na 1 000 mieszkańców. Jednostka ta charakteryzowała się również najniższą liczbą przedsiębiorców na 100 osób w wieku produkcyjnym – 7,65 osób. Gmina Księżpol, na tle pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego, odznacza się **wysokimi wskaźnikami przedsiębiorczości mieszkańców** – wyższe wartości badanych wskaźników odnotowano jedynie w Mieście Biłgoraj.

2.2.5 PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- Zgodnie z danymi statystycznymi Gminę Księżpol w końcu 2023 r. zamieszkiwały 6 703 osoby (3 337 kobiet i 3 366 mężczyzn), co stanowi 7,0% ludności powiatu biłgorajskiego oraz 0,3% ludności województwa lubelskiego. Obszar wyróżnia stosunkowo niski wskaźnik gęstości zaludnienia, który w 2023 r. wynosił jedynie 47 osób/km².
- Na przestrzeni ostatnich sześciu lat na terenie Gminy Księżpol odnotowuje się systematyczny spadek liczby ludności, a przez ostatnich dziesięć lat liczba mieszkańców tego terenu zmniejszyła się o 188 osób, co stanowi 2,7% ludności zamieszkującej obszar w 2014 r. W analogicznym okresie podobny trend dotyczący ubytku ludności zaobserwowano na terenie powiatu biłgorajskiego, jak i całego województwa lubelskiego.
- Gmina Księżpol charakteryzuje się ujemnym przyrostem naturalnym, w wyniku którego w 2023 r. liczba mieszkańców zmniejszyła się o 14 osób. Należy jednak zauważyć, że w latach 2014-2017 przyrost naturalny na terenie gminy przyjmował wartości dodatnie, a znacząca zmiana – spowodowana zarówno zdecydowanym spadkiem liczby urodzeń oraz wzrostem liczby zgonów – nastąpiła w 2018 r. Współczynnik przyrostu naturalnego na terenie gminy w 2023 r. wyniósł -2,09‰. Pomimo spadku wartości przedmiotowego wskaźnika w ostatnich latach, sytuacja gminy kształtuje się relatywnie korzystnie

- w porównaniu do średnich w powiecie biłgorajskim oraz w województwie lubelskim, w których współczynnik przyrostu naturalnego w 2023 r. wyniósł odpowiednio -5,17‰ oraz -4,67‰.
- Problemem w odniesieniu do sytuacji demograficznej obszaru jest również odpływ migracyjny ludności. Saldo migracji na terenie Gminy Księżpol w ostatnim dziesięcioleciu podległo znacznym wahaniom, przyjmując raz wartości dodatnie, raz ujemne. Współczynnik salda migracji na analizowanym terenie w 2023 r. osiągnął wartość -0,3‰, wobec -4,5‰ w powiecie biłgorajskim oraz -2,2‰ w województwie lubelskim. W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Gmina Księżpol cechuje się relatywnie korzystnym, choć ujemnym, współczynnikiem salda migracji. Natomiast przyglądając się saldu migracji osób młodych w wieku 15-39 lat na 1 000 mieszkańców widzimy, że saldo migracji dla Gminy Księżpol w ostatnich latach niezmiennie przyjmuje wskaźniki ujemne, co oznacza, że więcej osób w tej grupie wiekowej opuszcza gminę, niż do niej przyjeżdża.
 - Zła sytuacja dotycząca odpływu migracyjnego ludności spowodowana jest przede wszystkim przyczynami ekonomicznymi, tj. chęcią poprawy warunków bytowych, lepszą dostępnością do pracy w większych ośrodkach miejskich, a także emigracją młodych ludzi w celu podjęcia nauki w ośrodkach akademickich znajdujących się poza gminą. Jest to zjawisko bardzo negatywne, w szczególności ze względu na fakt, że migracja jest procesem selektywnym – wyraźnie wyższe od średnich są wskaźniki migracji dla ludzi młodych, o wyższym poziomie wykształcenia. W rezultacie znaczące ujemne saldo migracji może oznaczać odpływ najlepszej, z punktu widzenia ekonomicznej przyszłości obszaru, części jego mieszkańców. Nie dość, że obserwuje się w takiej sytuacji odpływ ludzi o wysokim potencjale, to dodatkowo w przyspieszonym tempie postępuje proces starzenia się społeczności, także za sprawą spadającego przyrostu naturalnego, będącego konsekwencją odpływu kobiet w wieku produkcyjnym.
 - Na terenie Gminy Księżpol, w strukturze wieku ludności według ekonomicznych grup wieku, w 2023 r. dominowały osoby w wieku produkcyjnym – 60,7%. Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 19,6%, a w wieku poprodukcyjnym 19,6% mieszkańców obszaru. W porównaniu do powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego proporcje między ludnością w wieku produkcyjnym, poprodukcyjnym i przedprodukcyjnym na analizowanych terenie są dość korzystne. Gmina Księżpol również na tle pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego wyróżnia się relatywnie wysokim udziałem młodych mieszkańców oraz niskim odsetkiem osób starszych.
 - Należy jednak zauważyć, że proporcje między ludnością w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w ostatnim dziesięcioleciu wykazują tendencję do negatywnego układu – systematycznie spada liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz zwiększanie się grupy osób starszych. Proces demograficznego starzenia się społeczeństwa wynika bezpośrednio z niskiego przyrostu naturalnego, zwłaszcza z malejącej dzietności, przy jednocześnie wydłużającym się okresie przeciętnego dalszego trwania życia. Niekorzystnym odzwierciedleniem powyższych tendencji jest obserwowany od 2014 r. stały wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym oraz wzrost odsetka osób w wieku 65 lat i więcej. Warto jednak zaznaczyć, że w 2023 r. wartości przedmiotowych wskaźników obliczone dla obszaru gminy wynoszące odpowiednio 32,4% i 16,4% były znacznie niższe do wartości dla powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego. Biorąc pod uwagę powyższe można zauważyć, iż zjawisko postępującego starzenia się społeczeństwa wyraźniej odznacza się na obszarze województwa lubelskiego niż na terenie gminy.
 - Z prognozy demograficznej wynika, iż w kolejnych latach – zarówno na obszarze całego województwa lubelskiego, jak i na terenie Gminy Księżpol – zwiększy się obciążenie

demograficzne spowodowane wzrostem liczby ludności w wieku poprodukcyjnym oraz zmniejszaniem się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym oraz w wieku produkcyjnym. W 2040 roku blisko 23% mieszkańców gminy będzie starsza niż 65 lat, a odsetek najmłodszych mieszkańców jednostki zmniejszy się do 15,1%. Należy mieć świadomość, że będzie to rodziło konieczność zmian w systemie opieki zdrowotnej oraz systemie oświaty, a także będzie oddziaływało na rynek pracy.

- Według stanu z końca grudnia 2023 r., kobiety stanowiły 49,8% ogólnej liczby ludności Gminy Księżpol, a wskaźnik feminizacji wynosił 99, wobec 103 w powiecie biłgorajskim oraz 107 w województwie lubelskim. Analiza danych statystycznych pokazuje, że wskaźnik ten w ostatnim dziesięcioleciu utrzymywał się na stałym poziomie. Natomiast, zgodnie z prognozą stanu i struktury ludności, w przyszłości udział kobiet w populacji gminy będzie stopniowo się zwiększał.
- Kapitał ludzki stanowi jeden z kluczowych elementów rozwoju jednostek samorządu terytorialnego. Istotnym miernikiem kapitału ludzkiego jest poziom wykształcenia ludności. Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r. 17,1% ludności Gminy Księżpol posiada wykształcenie wyższe, 1,9% wykształcenie policealne, 9,1% średnie ogólnokształcące, a 20,9% średnie zawodowe. Wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym legitymuje się 25,7% mieszkańców gminy, gimnazjalnym 3,2%, natomiast 16,9% ukończonym podstawowym. Aż 3,9% mieszkańców zakończyło edukację przed ukończeniem szkoły podstawowej. Należy przy tym zauważyć, że w porównaniu do średniej w województwie lubelskim udział osób z wykształceniem wyższym w Gminie Księżpol był znacznie niższy.
- Wskaźnikami kapitału ludzkiego są także dane o wynikach egzaminu ósmoklasisty. W 2024 r. z egzaminu z języka polskiego ósmoklasiści ze szkół podstawowych z terenu gminy uzyskali średnio 65,1% punktów możliwych do zdobycia (wobec 62,7% w powiecie biłgorajskim i 63,1% w województwie lubelskim), z matematyki – 59,0% (wobec 54,1% w powiecie biłgorajskim i 50,7% w województwie lubelskim), natomiast z języka angielskiego – 66,2% (wobec 65,3% w powiecie biłgorajskim oraz 63,7% w województwie lubelskim). Dane dotyczące wyników egzaminu ósmoklasisty z 2024 r. pokazują, że średnie wyniki uczniów klas ósmych z obszaru gminy były wyższe do średnich wyników w powiecie i regionie.
- Jakość kapitału społecznego i jego zaangażowanie w proces zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego jest obecnie jednym z głównych przejawów dobrego zarządzania na poziomie lokalnym. Za swoisty miernik społeczeństwa obywatelskiego i poziomu kapitału społecznego należy uznać frekwencję w wyborach powszechnych, w tym przede wszystkim w wyborach samorządowych, mających przełożenie na kierunki i charakter działań podejmowanych przez władze publiczne na rzecz rozwoju lokalnego. Frekwencja w wyborach samorządowych w 2024 r., obliczona dla Gminy Księżpol, wyniosła 57,9% i była wyższa od danych dla powiatu biłgorajskiego (54,9%) oraz średniej frekwencji w województwie lubelskim (53,0%).
- Jako mierniki ilustrujące pewien aspekt kapitału społecznego można zastosować również wskaźniki dotyczące liczby stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz fundacji na 1 000 ludności oraz aktywności gospodarczej. W 2023 r. liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców wyniosła 3,58 i była niższa w porównaniu ze średnią w powiecie biłgorajskim (4,07) oraz w województwie lubelskim (4,57). Co więcej Gmina Księżpol wypada również niekorzystnie pod względem wskaźnika prezentującego liczbę fundacji, stowarzyszeń i organizacji w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego.
- Poziom przedsiębiorczości obszaru, mierzony liczbą osób fizycznych podejmujących działalność gospodarczą, jest stosunkowo wysoki. Wartości wskaźników dotyczących

liczby osób fizycznych prowadzących w działalność gospodarczą na 1 000 mieszkańców oraz na 100 osób w wieku produkcyjnym obliczone dla Gminy Księżpol wynosiły odpowiednio 89 oraz 14,62 i były zdecydowanie wyższe od wartości dla powiatu biłgorajskiego oraz od średniej dla regionu. Co więcej Gmina Księżpol, na tle pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego, również odznacza się wysokimi wskaźnikami przedsiębiorczości mieszkańców – wyższe wartości badanych wskaźników odnotowano jedynie w Mieście Biłgoraj.

- Analiza danych demograficznych wskazuje na konieczność podjęcia działań w zakresie zahamowania odpływu ludności z terenu gminy, powstrzymania negatywnych trendów demograficznych związanych ze starzeniem się społeczeństwa, a także rozwój kapitału ludzkiego oraz kapitału społecznego obszaru.
- Opisane zmiany demograficzne powodują, że szczególnego znaczenia nabierają dwie grupy mieszkańców: osoby młode i osoby starsze. Liczba osób młodych na terenie gminy stale się zmniejsza, zatem – biorąc pod uwagę ujemne saldo migracji oraz niekorzystny współczynnik przyrostu naturalnego – należy podjąć działania mające za celu zachęcenie osób młodych do pozostania na tym obszarze. Zwiększający się udział osób w wieku poprodukcyjnym powoduje natomiast konieczność realizacji skutecznych działań ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów, z którymi borykają się osoby starsze. Biorąc pod uwagę obecne tendencje, możemy spodziewać się dalszego wzrostu liczby ludności w wieku poprodukcyjnym oraz wzrost udziału ludności w tym wieku w ogólnej liczbie ludności, co będzie prowadzić do obciążenia osób pracujących kosztami utrzymania systemów zabezpieczenia społecznego. Uwzględniając wyniki prognozy demograficznej, w tym zmieniającą się strukturę ludności, konieczne jest dostosowanie działań związanych z rozwojem infrastruktury społecznej do potrzeb powiększającej się społeczności osób starszych, a także rozwój usług społecznych z zakresu opieki i aktywizacji osób starszych i długołtnie chorych. Należy również założyć, że w kolejnych latach będzie wzrastało zapotrzebowanie na różne formy wsparcia seniorów tj. usługi w miejscu zamieszkania, placówki pobytu całodobowego oraz wsparcia środowiskowego.
- Analiza danych obrazujących aktywność obywatelską i potencjał społeczny wskazuje na konieczność podjęcia działań mających na celu dalszy rozwój kapitału ludzkiego oraz kapitału społecznego obszaru. W obliczu depopulacji i starzenia się mieszkańców władze samorządowe powinny dążyć do zwiększenia aktywności i integracji społecznej przez rozwijanie organizacji pozarządowych, a także aktywnie angażować mieszkańców w realizację wspólnych przedsięwzięć rozwojowych.

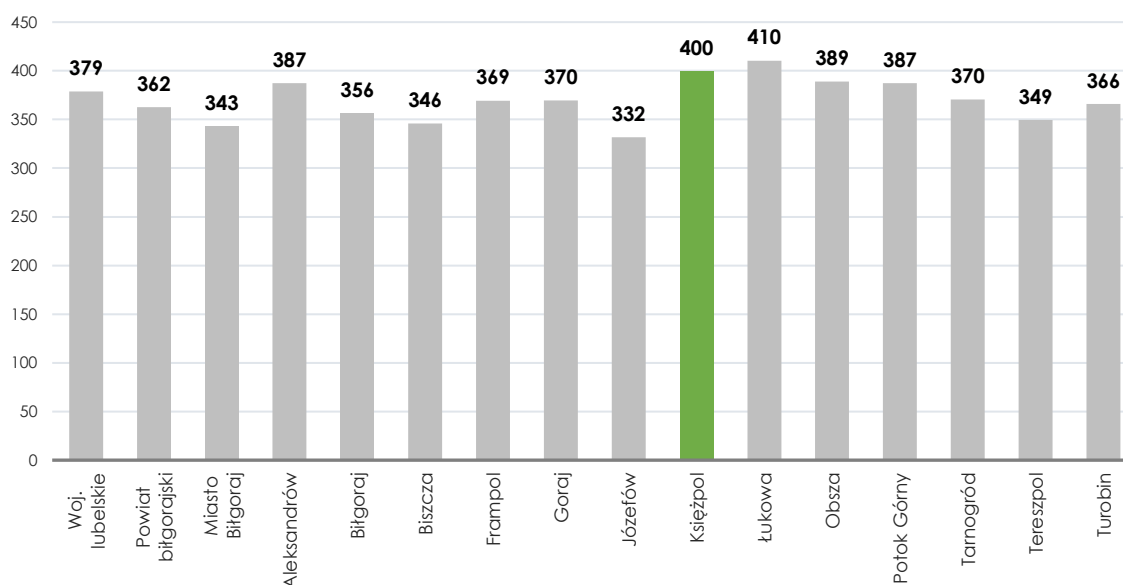
2.3 RYNEK PRACY

2.3.1 PRACUJĄCY I STRUKTURA ZATRUDNIENIA

Według danych GUS w 2023 r. zbiorowość **osób pracujących**³ na terenie Gminy Księżpol wynosiła 2 678 osób (1 184 kobiety i 1 494 mężczyźni). **Wskaźnik zatrudnienia**, prezentujący liczbę osób pracujących na 1 000 mieszkańców w 2023 r. wynosił 400 osób, wobec 362 w powiecie biłgorajskim oraz 379 na terenie całego województwa lubelskiego. Na jeszcze pełniejszy ogląd sytuacji grupy osób pracujących pozwala wskaźnik odnoszący ich liczbę do liczby osób w wieku produkcyjnym. Również w przypadku tego wskaźnika wartości obliczone dla Gminy Księżpol są nieznacznie wyższe od średnich wartości dla powiatu biłgorajskiego i regionu.

W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Gmina Księżpol wyróżnia się **relatywnie wysokimi wartościami wskaźników dotyczących liczby osób pracujących**, wyprzedzając nawet stolicę powiatu Miasto Biłgoraj. Wyższe wartości wskaźników zatrudnienia odnotowano jedynie w Gminie Łukowa oraz w Gminie Turobin (w przypadku wskaźnika dotyczącego liczby pracujących na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym).

Wykres 19. Liczba pracujących na 1 000 mieszkańców w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

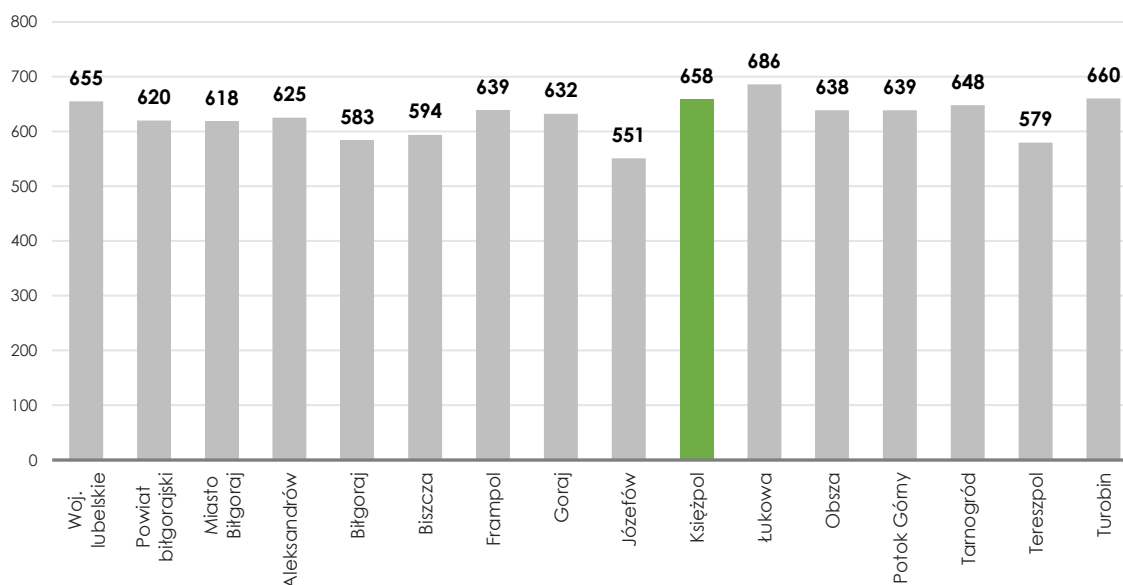
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

³ Zgodnie z definicją GUS osoby pracujące to osoby wykonujące pracę przynoszącą im zarobek (w formie wynagrodzenia za pracę) lub dochód. Do pracujących zalicza się:

Do pracujących zalicza się:

- 1) pracowników najemnych, czyli osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie, wybór) lub stosunek służbowy;
- 2) pracujących na własny rachunek łącznie z pomagającymi członkami rodziny;
- 3) osoby wykonujące pracę nakładczą;
- 4) członków spółdzielni produkcji rolniczej;
- 5) duchownych pełniących obowiązki duszpasterskie.

Zaprezentowane dane – zgodnie z metryką GUS – nie uwzględniają pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

Wykres 20. Liczba pracujących na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

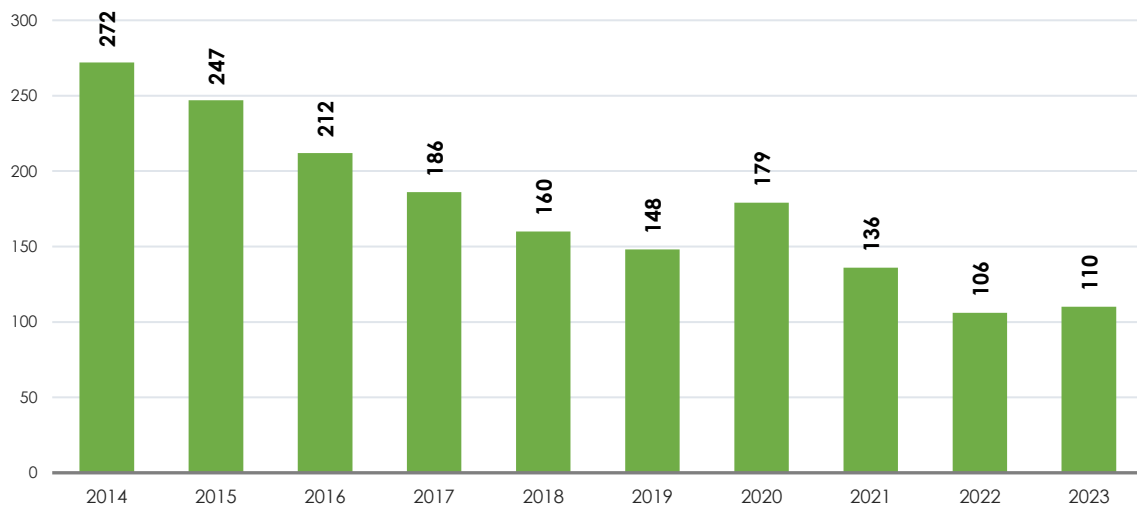
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Biorąc pod uwagę **liczbę osób pracujących według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności**, zgodnie z danymi GUS w 2023 r. największy odsetek osób pracujących w powiecie biłgorajskim stanowiły osoby zatrudnione w sektorze rolniczym (sekcja A) – 34,7% (wobec 19,5% w województwie lubelskim), przetwórstwie przemysłowym (sekcja C) – 17,1% (wobec 13,1% w województwie lubelskim), handlu (sekcja G) – 10,7% (wobec 13,3% w województwie lubelskim) oraz edukacji (sekcja P) – 7,6% (wobec 8,8% w województwie lubelskim).

2.3.2 BEZROBOCIE I JEGO STRUKTURA

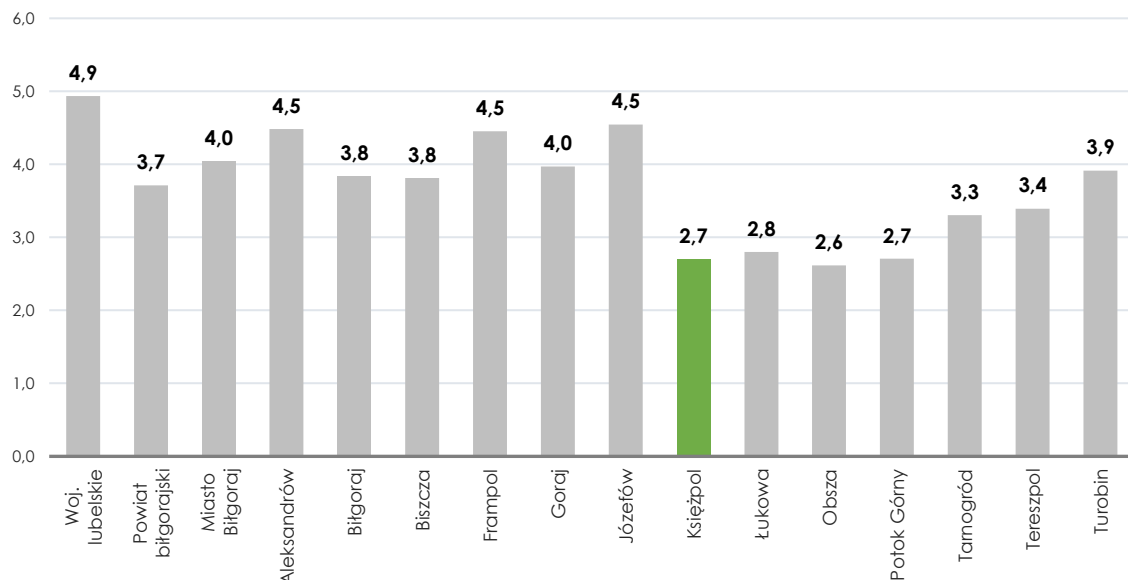
Skrajny – wobec pracujących - wymiar rynku pracy stanowi grupa **osób bezrobotnych**. Według stanu na koniec 2023 r. na terenie Gminy Księżpol zarejestrowanych było 110 bezrobotnych, z czego większy odsetek stanowiły kobiety (57,3%).

Podobnie do obserwowanego trendu w województwie lubelskim w latach 2014-2019 **liczba osób bezrobotnych** na terenie gminy systematycznie spadała z 272 osób w 2014 r. do 148 osób w 2019 r. Natomiast biorąc pod uwagę rok 2020 to w porównaniu z grudniem 2019 r. liczba bezrobotnych zwiększyła się o 20,9% (31 osób). Wzrost liczby zarejestrowanych bezrobotnych w tym okresie odnotowano również w województwie lubelskim (10,3%). Analiza danych wskazuje, że wpływ na wzrost liczby bezrobotnych miało niewątpliwie spowolnienie gospodarcze wywołane pandemią COVID-19 – obserwowana od lat stała tendencja spadku bezrobocia w gminie oraz w regionie została zachwiana dopiero w 2020 r. Pozytywny jest natomiast fakt, że w następnych latach 2021-2023 na terenie gminy ponownie obserwuje się spadek liczby osób bezrobotnych (o 38,5% w porównaniu do końca 2020 r.).

Wykres 21. Liczba bezrobotnych na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wskaźnik bezrobocia (mierzony stosunkiem liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych do liczby osób w wieku produkcyjnym) na obszarze gminy w 2023 r. wyniósł 2,7 i jego wartość była znacznie niższa od wartości wskaźnika dla powiatu biłgorajskiego (3,7) oraz wartości dla województwa lubelskiego (4,9). Co więcej, wskaźnik bezrobocia obliczony dla Gminy Księżpol w 2023 r. był jednym z najniższych spośród wszystkich gmin powiatu biłgorajskiego – niższą wartość odnotowano jedynie w Gminie Obsza (2,6).

Wykres 22. Liczba bezrobotnych na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

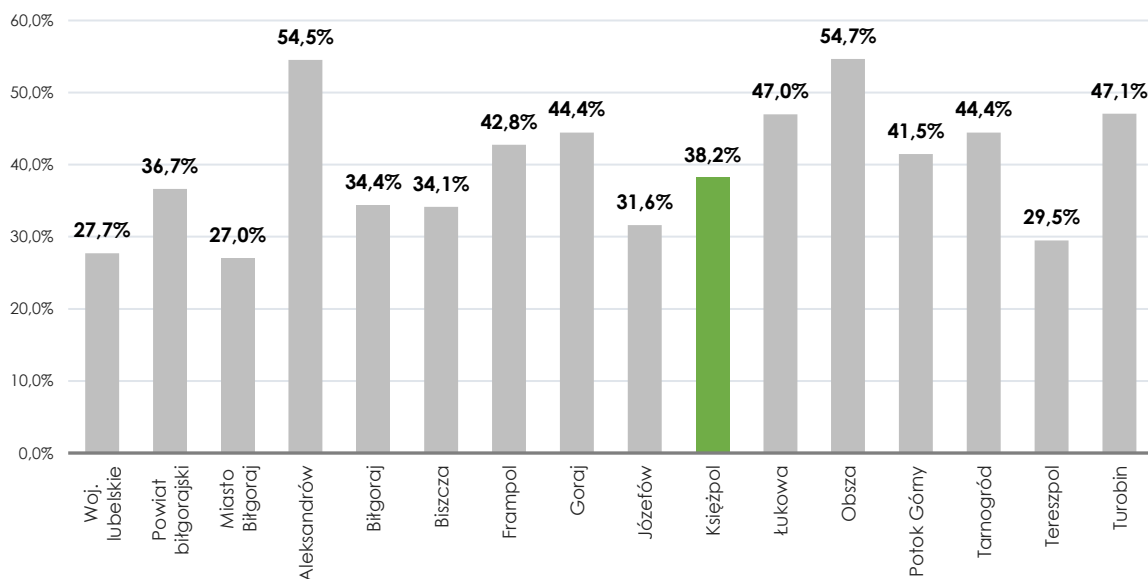
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Gmina Księżpol, podobnie jak całe województwo lubelskie, wykazuje **wiele problemów związanych ze strukturą bezrobocia**. Dotyczy to przede wszystkim wysokiego bezrobocia wśród ludzi młodych, w tym osób wchodzących na rynek pracy, bezrobocia osób po 50 roku życia oraz istnienia ukrytego bezrobocia (bezrobocia agrarnego). Ponadto, na analizowanym obszarze, podobnie jak na terenie całego kraju, występuje również bezrobocie strukturalne,

które charakteryzuje się niedopasowaniem kwalifikacji zawodowych pracowników do potrzeb rynku pracy.

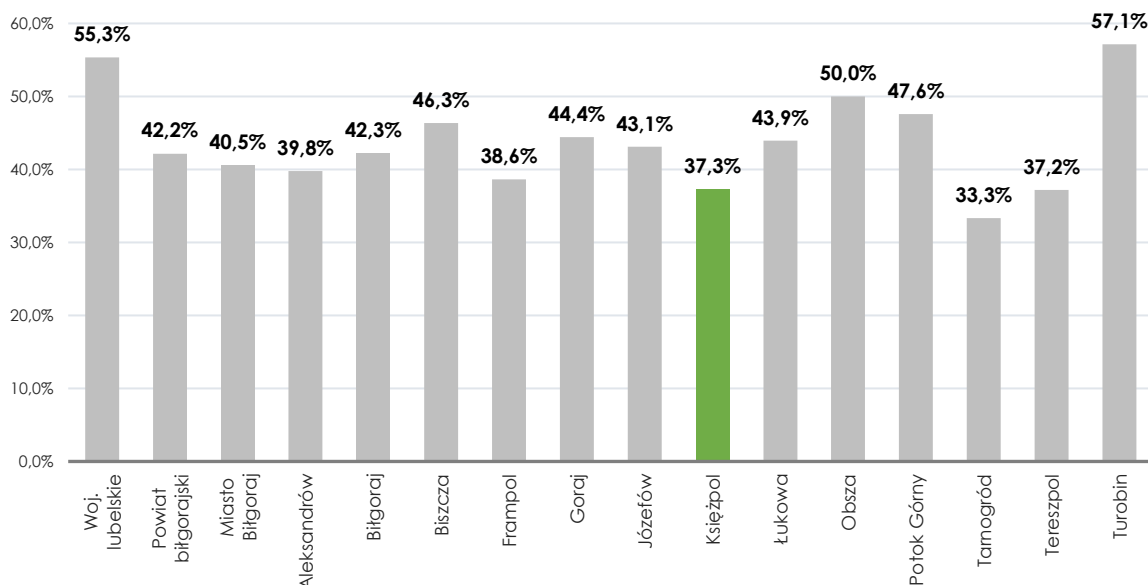
Najistotniejszym problemem obszaru jest **bezrobocie osób młodych**, do 30 roku życia, które w 2023 stanowiły 38,2% ogółu bezrobotnych. Ważnym problemem gminy jest również **bezrobocie długotrwałe**⁴ – według danych GUS na koniec 2023 r. na terenie gminy 37,3% bezrobotnych stanowiły osoby pozostające bez pracy dłużej niż rok, a także **bezrobocie osób po 50 roku życia**, które stanowiły 13,6% ogółu bezrobotnych.

Wykres 23. Udział osób do 30 roku życia w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2023 r. na terenie Gminy Księżpól, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

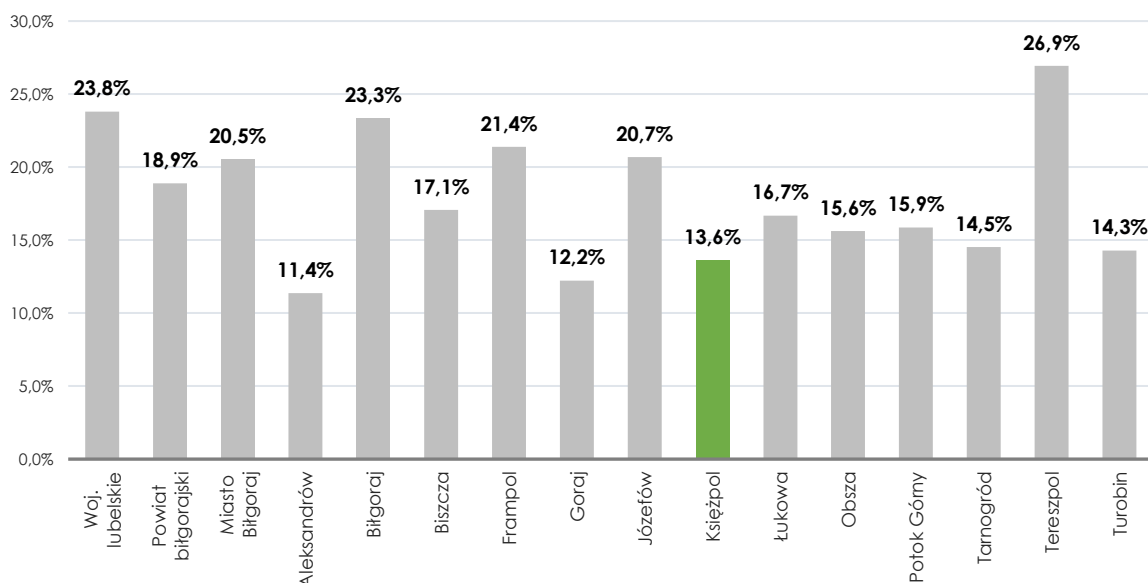
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wykres 24. Udział osób długotrwałe bezrobotnych w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2023 r. na terenie Gminy Księżpól, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

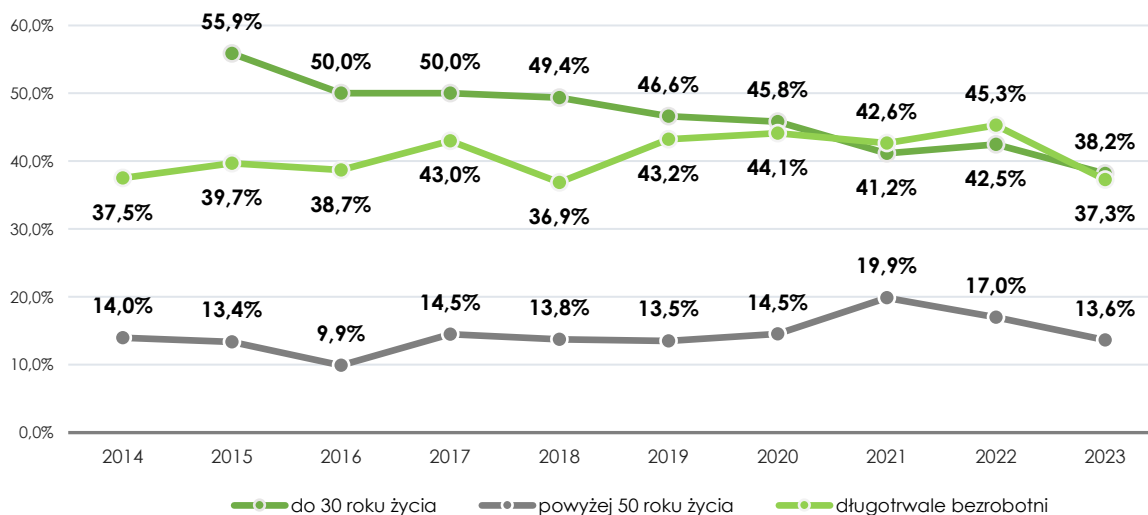
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

⁴ Osoby bezrobotne długotrwałe to osoby pozostające w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych w miejscu pracy.

Wykres 25. Udział osób po 50 roku życia w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Na tle pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Gmina Księżpol wyróżnia się jednak niskim wskaźnikiem dotyczącym bezrobocia osób po 50 roku życia (niższe wartości odnotowano jedynie w Gminie Aleksandrów i Gminie Goraj) oraz niskim wskaźnikiem dotyczącym udziału osób długotrwale bezrobotnych (niższe wartości odnotowano jedynie w Gminie Tarnogród i Gminie Tereszpol). Wskaźnik dotyczący bezrobocia osób młodych plasuje gminę w środku stawki.

Wykres 26. Wskaźniki dotyczące struktury bezrobocia w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat można zaobserwować pewne trendy: znacznie zmniejszył się udział bezrobotnych do 30 roku życia w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych ogółem. Wskaźniki dotyczące bezrobocia długotrwałego oraz bezrobocia osób po 50 roku życia

ulegały w tym okresie jedynie nieznacznym wahaniom i ich wartość w ostatnim dziesięcioleciu prawie nie uległa zmianie.

Informacji na temat stanu i struktury rynku pracy dostarcza również **analiza zawodów deficytowych i nadwyżkowych**. Problemem rynku pracy w Gminie Księżpol pozostaje wciąż niedopasowanie kwalifikacji osób poszukujących pracy do potrzeb pracodawców. Z badania „Barometr zawodów”, przygotowanego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, że na terenie powiatu biłgorajskiego wiele branż zmagają się z deficytem pracowników. Według danych z 2024 r. w powiecie biłgorajskim za deficytowe uznano 14 zawodów. Najbardziej poszukiwane profesje to: elektrycy, elektromechanicy i elektromonterzy, kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych, krawcy i pracownicy produkcji odzieży, lekarze, monterzy instalacji budowlanych, murarze i tynkarze, nauczyciele praktycznej nauki zawodu, nauczyciele przedmiotów zawodowych, operatorzy i mechanicy sprzętu do robót ziemnych, piekarze, pielęgniarki i położne, psycholodzy i psychoterapeuci, spawacze.

2.3.3 PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- Według danych GUS w 2023 r. zbiorowość osób pracujących na terenie Gminy Księżpol wynosiła 2 678 osób (1 184 kobiety i 1 494 mężczyzn). Wskaźnik zatrudnienia, prezentujący liczbę osób pracujących na 1 000 mieszkańców w 2023 r. wynosił 400 osób, wobec 362 w powiecie biłgorajskim oraz 379 na terenie całego województwa lubelskiego. W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Gmina Księżpol wyróżnia się relatywnie wysoką wartością wskaźnika dotyczącego liczby osób pracujących, wyprzedzając nawet stolicę powiatu Miasto Biłgoraj.
- Biorąc pod uwagę liczbę osób pracujących według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności, największy odsetek osób pracujących w powiecie biłgorajskim stanowiły osoby zatrudnione w sektorze rolniczym (sekcja A) – 34,7%, przetwórstwie przemysłowych (sekcja C) – 17,1%, handlu (sekcja G) – 10,7% oraz edukacji (sekcja P) – 7,6%.
- Na koniec 2023 r. na terenie Gminy Księżpol zarejestrowanych było 110 bezrobotnych, z czego większy odsetek stanowiły kobiety (57,3%). Wskaźnik bezrobocia (mierzony stosunkiem liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych do liczby osób w wieku produkcyjnym) na obszarze gminy w 2023 r. wyniósł 2,7 i jego wartość była znacznie niższa od wartości wskaźnika dla powiatu biłgorajskiego (3,7) oraz wartości dla województwa lubelskiego (4,9). Co więcej, wskaźnik bezrobocia obliczony dla Gminy Księżpol w 2023 r. był jednym z najniższych spośród wszystkich gmin powiatu biłgorajskiego.
- Mimo wzrostu liczby osób pracujących i jednoczesnego spadku liczby osób bezrobotnych w ostatnich latach, obszar zmagają się z licznymi problemami związanymi ze strukturą bezrobocia. Najistotniejszym problemem gminy jest bezrobocie osób młodych, do 30 roku życia, które w 2023 stanowiły 38,2% ogółu bezrobotnych. Ważnym problemem są również: bezrobocie długotrwałe – według danych GUS na koniec 2023 r. na terenie gminy 37,3% bezrobotnych stanowiły osoby pozostające bez pracy dłużej niż rok, a także bezrobocie osób po 50 roku życia, które stanowiły 13,6% ogółu bezrobotnych.
- W przypadku Gminy Księżpol, charakteryzującej się relatywnie niską stopą bezrobocia, wyzwaniem jest nie tyle samo dalsze obniżanie jego poziomu, lecz skuteczna aktywizacja zawodowa osób będących w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, a także pomoc w uzyskaniu lepszej jakości zatrudnienia, tak aby przeciwdziałać zjawisku tzw. ubogich pracujących.
- Zjawisko bezrobocia, a w szczególności bezrobocia długookresowego, jest na ogół przyczyną innych problemów społecznych. Osoby bezrobotne są bardziej zagrożone ubóstwem, wykluczeniem społecznym, a nawet problemami zdrowotnymi. Przyczynami przedłużania się okresu pozostawania bez pracy większości osób długotrwałe bezrobotnych jest niskie wykształcenie oraz brak kwalifikacji zawodowych

i doświadczenia zawodowego. Bezrobocie długotrwałe jest wysoce niekorzystne społecznie, wpływa bowiem zarówno na warunki bytowe rodziny (długotrwały brak stałego wynagrodzenia), jak i na kondycję psychiczną i społeczną osoby pozostającej bez pracy. Ponadto, wśród osób długotrwałe bezrobotnych następuje dezaktualizacja kwalifikacji zawodowych, a ich aktywizacja zawodowa i przywrócenie do grona pracujących staje się bardzo trudne. Osoby, które pozostają bez pracy przez dłuższy czas, mają większe problemy ze znalezieniem zatrudnienia, ponieważ tracą motywację, pewność siebie i umiejętności. Długotrwały brak stałego wynagrodzenia prowadzi również często do uzależnienia finansowego od transferów z pomocy społecznej i oddalenia od rynku pracy.

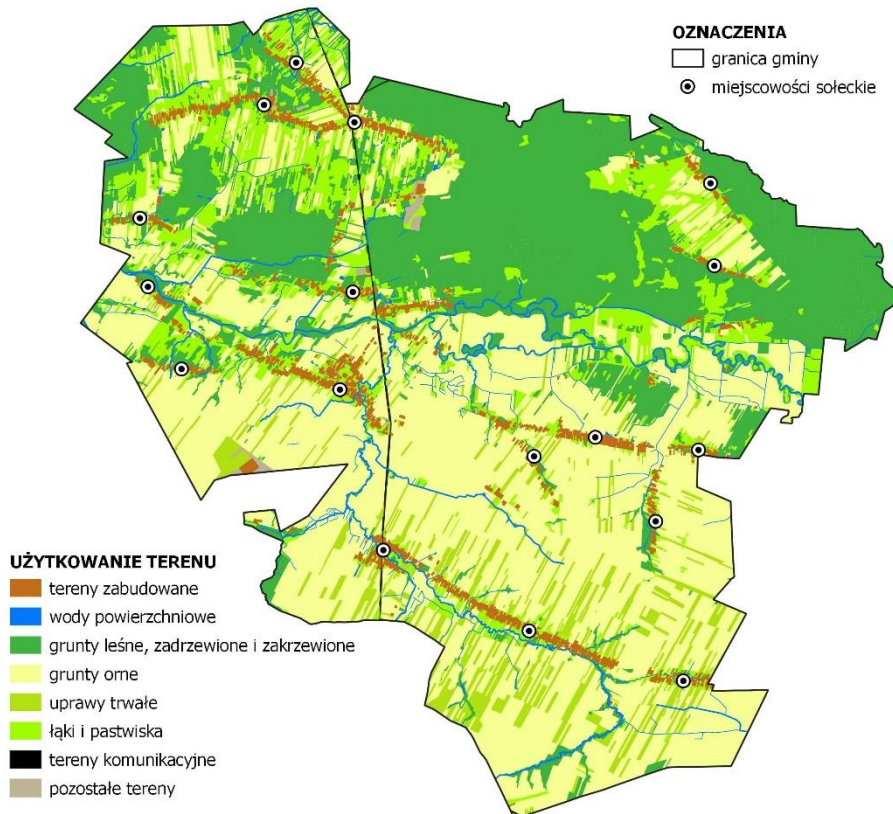
- Trudna sytuacja osób dopiero wkraczających na rynek pracy najczęściej wiąże się z brakiem odpowiedniego doświadczenia oraz niedopasowaniem kwalifikacji do potrzeb rynku pracy. Na zróżnicowanie szans zawodowych osób młodych wpływ ma wiele czynników: posiadane wykształcenie, zdobyte doświadczenie, kwalifikacje, miejsce zamieszkania, jak również ich oczekiwania. Wysoka stopa bezrobocia wśród młodych ludzi uwydatnia potrzebę wdrożenia programów wsparcia, takich jak praktyki zawodowe, staże, które mogłyby pomóc w zdobyciu odpowiednich umiejętności i doświadczeń.

2.4 POTENCJAŁ GOSPODARCZY

2.4.1 STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA

Na sposób użytkowania obszaru Gminy Księżpol oraz zachodzące w nim zmiany wpływają przede wszystkim cechy środowiska przyrodniczego oraz oddziaływanie antropogeniczne wynikające z realizacji potrzeb społecznych, ekonomicznych, kulturowych i politycznych. Przeobrażenia w sposobie użytkowania gruntów zachodzą na skutek postępującej urbanizacji i związanego z nią rozwoju niezbędnej infrastruktury, a także podejmowanych działań ochronnych wynikających z prowadzonej polityki ekologicznej i przestrzennej.

Ryc. 8. Kierunki wykorzystania powierzchni Gminy Księżpol

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bazy Danych Obiektów Topograficznych 10k (BDOT10k).

Gmina Księżpol jest gminą o charakterze **rolniczo-leśnym**. Według ewidencji geodezyjnej największą część Gminy Księżpol stanowią **użytki rolne**, które zajmują 10 375 ha, czyli ponad 73% jej powierzchni. Struktura użytkowania użytków rolnych wykazuje proporcje charakterystyczne dla obszarów wiejskich o charakterze rolniczym – zdecydowanie dominują grunty orne – 7 569 ha (73,0% powierzchni użytków rolnych), następnie łąki trwałe – 1 449 ha (14,0%) oraz pastwiska trwałe – 1 319 ha (12,7%). **Grunty zabudowane i zurbanizowane** stanowią jedynie 2,7% (387 ha) obszaru gminy.

Według stanu na koniec 2023 r. **grunty leśne** w Gminie Księżpol zajmowały powierzchnię 3 100,59 ha i pokrywały 21,8% powierzchni gminy. Jest to odsetek zbliżony do wskaźnika lesistości województwa lubelskiego, wynoszącego 22,2%. 27,2% gruntów leśnych zajmują lasy państwowe, a 72,8% - lasy niepaństwowe, należące w zdecydowanej większości do osób fizycznych. Lasy państwowe należą do Nadleśnictw: Biłgoraj i Józefów. Do Nadleśnictwa Biłgoraj należy niewielki kompleks leśny „Borek Majdański” (Las Borek). Do Nadleśnictwa

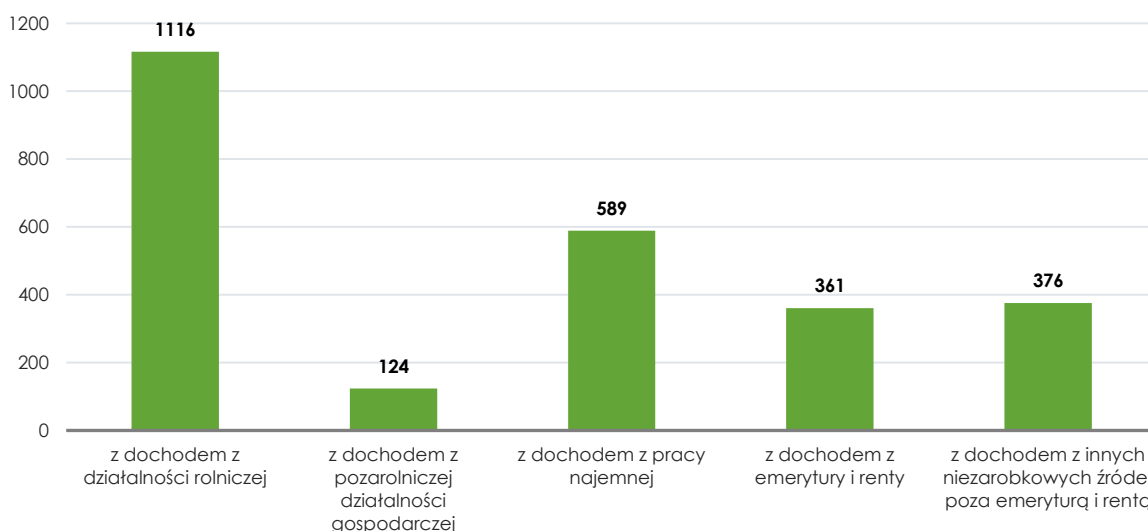
Józefów należą lasy położone na północny-wschód od miejscowości Króle Stare i na wschód od miejscowości Lipowiec Nowy.

2.4.2 ROLNICTWO

Według danych GUS, uzyskanych w ramach Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r., na terenie Gminy Księżpol zlokalizowanych było **1 116 gospodarstw rolnych**, co stanowiło 10,2% gospodarstw rolnych z terenu całego powiatu biłgorajskiego. Wszystkie gospodarstwa prowadzące działalność na terenie gminy to **gospodarstwa indywidualne**.

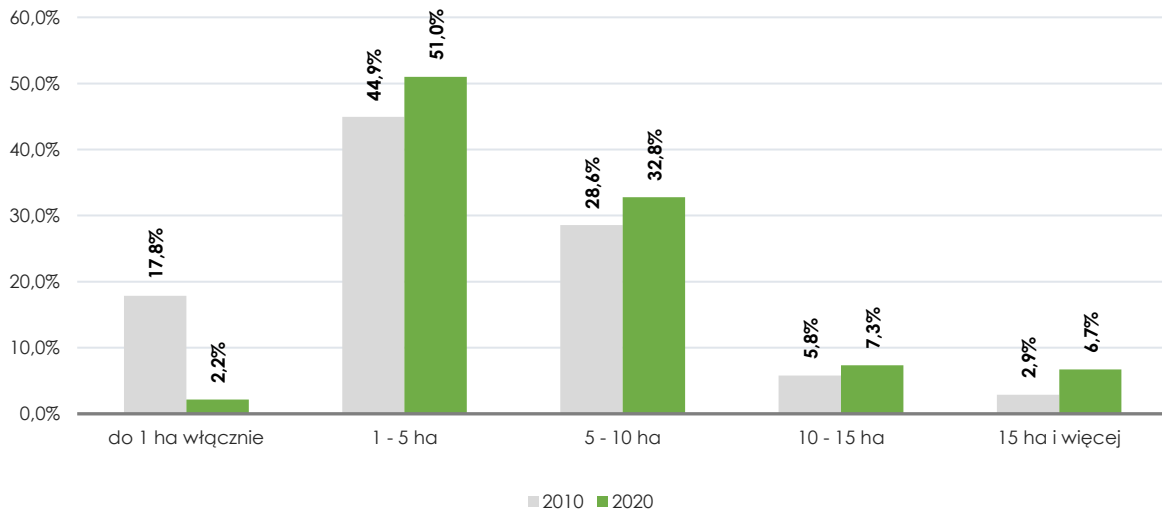
Dane GUS wskazują, że na obszarze gminy rolnictwo jest wciąż istotnym źródłem uzyskiwania dochodów – na 1 116 gospodarstw domowych uzyskujących dochody z różnych źródeł wszystkie gospodarstwa wykazały dochód z działalności rolniczej. 52,8% gospodarstw rolnych posiadało dochody z pracy najemnej, a 32,3% dochody z emerytury i renty. Dochody z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą wykazało 33,7%, a 11,1% gospodarstw miało dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej.

Wykres 27. Gospodarstwa rolne w Gminie Księżpol według źródeł dochodów (liczba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Czynnikiem wpływającym na stan rolnictwa i intensywność produkcji rolnej jest **struktura agrarna**. Pod względem wielkości w Gminie Księżpol **dominowały małe gospodarstwa rolne** – gospodarstwa o powierzchni do 1 ha włącznie oraz od 1 do 5 ha stanowiły łącznie 53,1% ogółu gospodarstw. Najmniej było gospodarstw największych, których powierzchnia wynosiła powyżej 15 ha, które stanowiły 6,7% gospodarstw ogółem. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosiła 8,97 ha, wobec 8,55 ha w powiecie biłgorajskim oraz 9,64 ha w województwie lubelskim. Zmiany, jakie zaszły w tym zakresie na obszarze gminy, można zaobserwować, porównując wyniki Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r. z wynikami spisu przeprowadzonego w roku 2010. Rozkład gospodarstw rolnych według poszczególnych grup obszarowych przedstawiał się następująco: na 1 485 wszystkich gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą, aż 17,8% stanowiły gospodarstwa do 1 ha włącznie, do 5 ha – 44,9%, 5 – 10 ha – 28,6%, 10 – 15 ha – 5,8%, a gospodarstwa powyżej 15 ha – tylko 2,9%. Widać więc wyraźnie, że choć rozdrobnienie gospodarstw nadal dominuje na terenie gminy, to zmiany jakie zaszły w ostatnich latach nieco poprawiły strukturę agrarną, przez co stała się ona bardziej efektywna.

Wykres 28. Gospodarstwa rolne w Gminie Księżpol według grup obszarowych użytków rolnych (liczba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Istotnym uwarunkowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy jest niskiej jakości **rolnicza przestrzeń produkcyjna**. Potencjał rolniczy Gminy Księżpol jest relatywnie słabszy w porównaniu z innymi regionami województwa lubelskiego. Według oceny Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa — Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach, wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla tego obszaru wynosi 66,9 pkt, wobec 74,1 pkt dla województwa lubelskiego i 66,6 pkt dla kraju. O takiej ocenie zadecydowała słaba jakość i mała przydatność rolnicza gleb (46,5 punktów w skali punktowej 30 - 90), ponieważ pozostałe elementy tej przestrzeni podlegające ocenie nie odbiegają od przeciętnych wartości w województwie (warunki wodne), bądź korzystnie się wyróżniają (rzeźba, agroklimat).

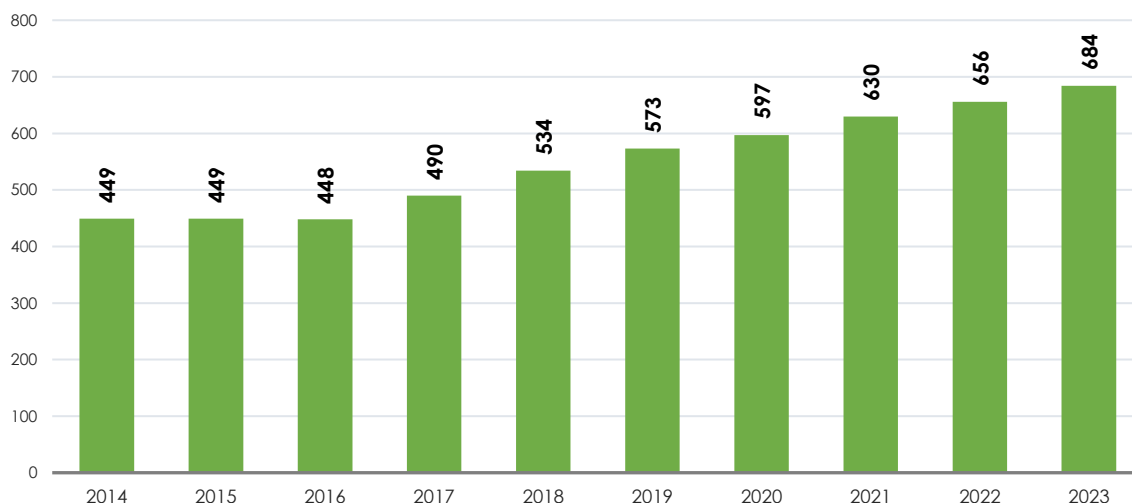
Struktura klas bonitacyjnych gleb oraz duży udział gleb słabej i średniej jakości determinuje **kierunki upraw polowych** – niekorzystne uwarunkowania rolnicze gminy bezpośrednio przekładają się na strukturę zasiewów, rodzaj upraw i kierunki hodowli. W zakresie upraw na analizowanym obszarze dominują **zboża**, które stanowią 66,1% powierzchni zasiewów na terenie gminy, a wśród nich pszenica ozima oraz kukurydza na ziarno. Znaczną powierzchnie zajmują również **uprawy przemysłowe** (21,1% powierzchni zasiewów), w tym rzepaku i rzepiku. Przewaga takich kierunków upraw w stosunkowo niewielkich gospodarstwach nie jest zjawiskiem korzystnym: według opracowań eksperckich małe gospodarstwa (do 5 ha) mogą być bardzo opłacalne pod warunkiem prowadzenia produkcji warzyw, owoców, produkcji wyspecjalizowanej i ekologicznej. W hodowli zwierząt gospodarskich dominują tradycyjne kierunki – najczęściej gospodarstw na obszarze gminy prowadzi hodowlę drobiu, trzody chlewnej i bydła.

Obszar gminy charakteryzuje się dość **niską towarowością produkcji rolnej**, tylko część gospodarstw rolnych produkuje towar na rynek, a pozostałe zajmują się przede wszystkim produkcją na własne potrzeby. Wśród gospodarstw rolnych dominują tradycyjne metody produkcji, bez nadmiernego stosowania środków chemicznych do nawożenia i ochrony upraw. Czynnikiem ten jest atutem do rozwoju rolnictwa ekologicznego i wyrobu tradycyjnych produktów lokalnych oraz przetwórstwa. Kolejną możliwość aktywizacji gospodarstw rolnych, niemających szans na rozwój rolnictwa towarowego, stanowi agroturystyka.

2.4.3 SEKTOR POZAROLNICZY

Na terenie Gminy Książpol na koniec 2023 r. w **rejestrze REGON** zaewidencjonowane były **684 podmioty**, czyli 7,2% ogółu podmiotów zarejestrowanych w powiecie biłgorajskim.

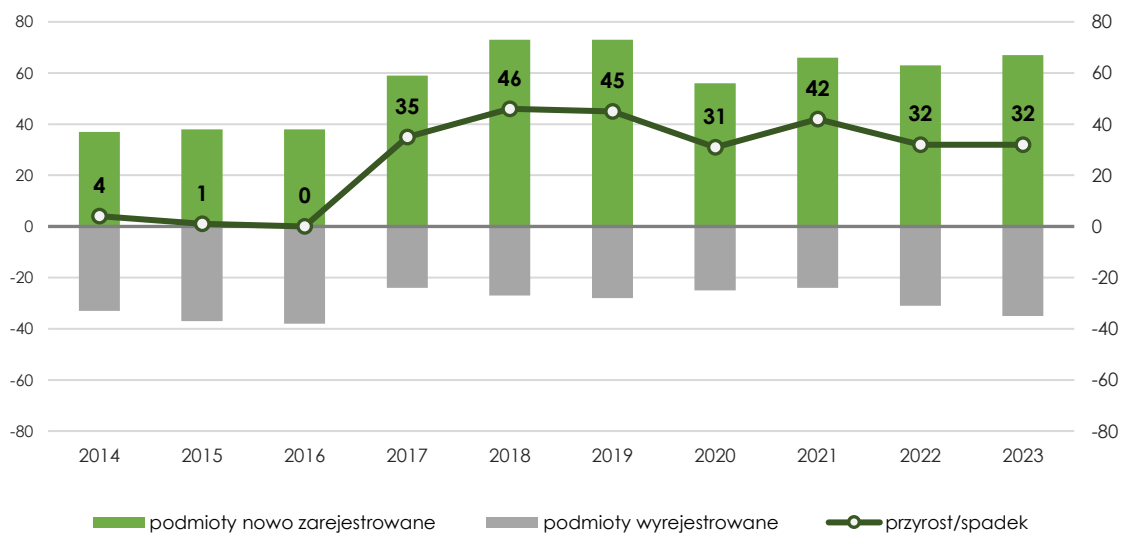
Wykres 29. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na terenie Gminy Książpol w latach 2014-2023 (podmioty)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ostatniej dekadzie liczba podmiotów gospodarki narodowej na obszarze gminy wzrosła o 235 przedsiębiorstw, co stanowi 52,3% podmiotów z 2014 r.

Wykres 30. Liczba podmiotów nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych w latach 2014-2023 na terenie Gminy Książpol (podmioty)

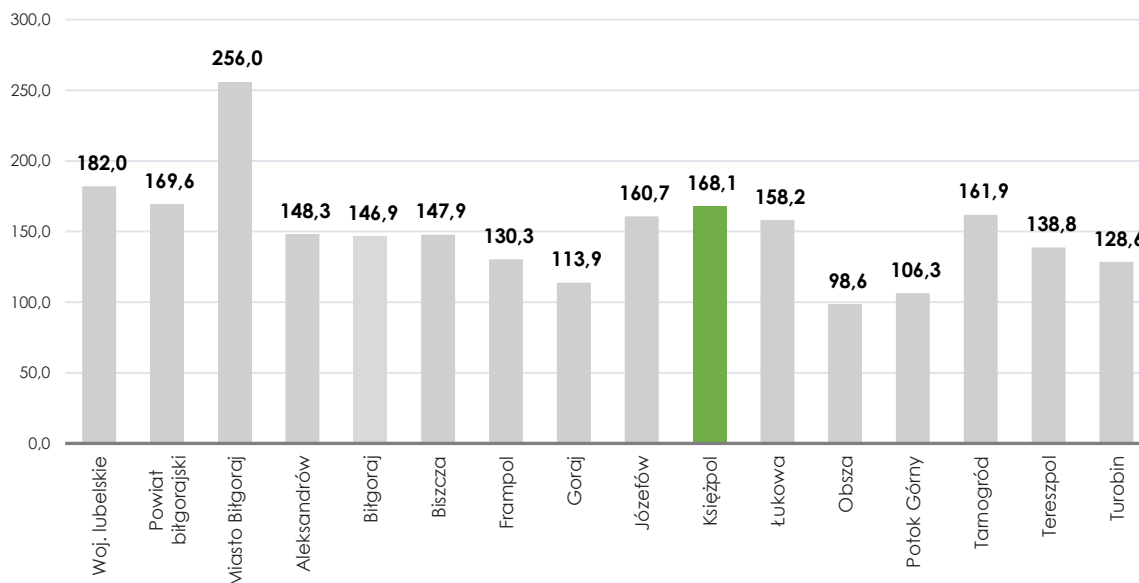

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analiza zmian w liczbie podmiotów gospodarczych pokazuje, że w badanym okresie liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON przewyższała – w ostatnich latach nawet dwukrotnie – liczbę podmiotów wyrejestrowanych z rejestru. W 2023 r. na terenie Gminy Książpol zarejestrowano 67 nowych przedsiębiorstw, a wyrejestrowano 35 podmiotów.

Wskaźnik przedsiębiorczości obszaru, obrazujący liczbę podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, na koniec 2023 r. wyniósł 168,1 i był zbliżony do średniej wartości dla powiatu biłgorajskiego (169,6), lecz jednocześnie niższy od wskaźnika obliczonego dla województwa lubelskiego (182,0). W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Gmina Księżpol wyróżnia się relatywnie wysokim wskaźnikiem przedsiębiorczości – wyższą wartość przedmiotowego wskaźnika odnotowano jedynie w Mieście Biłgoraj.

Wykres 31. Wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 ludności w wieku produkcyjnym) w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (podmioty)

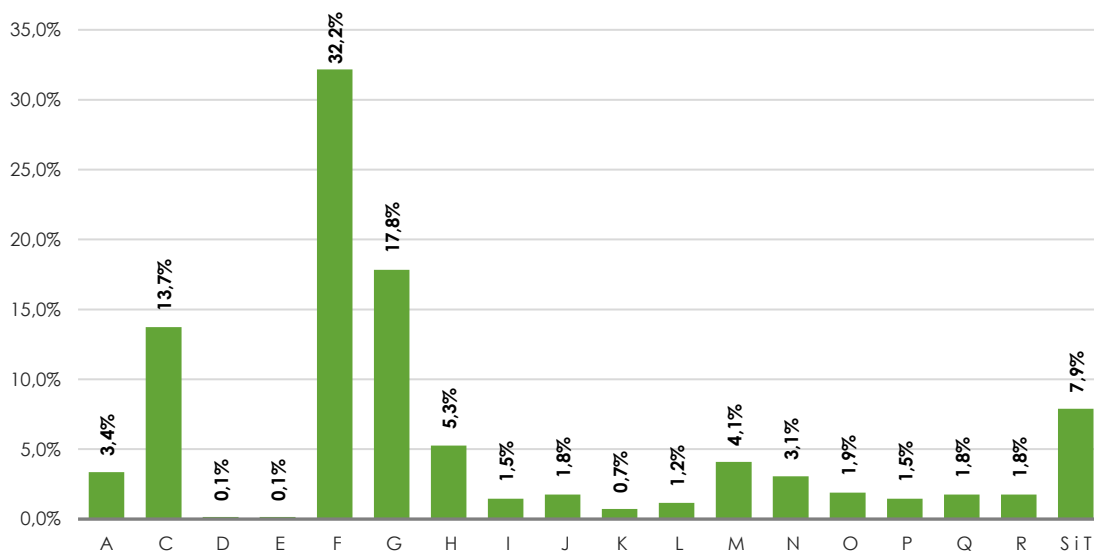
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Biorąc pod uwagę podział podmiotów według **sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)**⁵ na terenie Gminy Księżpol najwięcej podmiotów prowadziło działalność w **Sekcji F „Budownictwo”** – 32,2%, przy czym aż 83,6% prowadziło działalność w zakresie specjalistycznych robót budowlanych. Drugą pod względem liczebności grupę jednostek gospodarczych na terenie gminy tworzyły przedsiębiorstwa z **Sekcji G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych”**, które stanowiły 17,8% ogółu firm działających na tym obszarze. W tej grupie najliczniej reprezentowane były firmy z działu 47 – „Handel detaliczny, z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi”, które stanowiły 61,5% podmiotów w sekcji. Znacznie mniej przedsiębiorstw prowadziło działalność w zakresie handlu hurtowego i detalicznego pojazdami samochodowymi oraz naprawy pojazdów samochodowych (dział 45) – 20,5% oraz handlu hurtowego, z wyłączeniem handlu

⁵ Sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007: Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo; Sekcja B – Górnictwo i wydobywanie; Sekcja C – Przetwórstwo przemysłowe; Sekcja D – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych; Sekcja E – dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją; Sekcja F – Budownictwo; Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle; Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa; Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; Sekcja J – Informacja i komunikacja; Sekcja K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; Sekcja L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości; Sekcja M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; Sekcja N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca; Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; Sekcja P – Edukacja; Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna; Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; Sekcja S – Pozostała działalność usługowa; Sekcja T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby; Sekcja U – Organizacje i zespoły eksterytorialne.

pojazdami samochodowymi (dział 46) – 18,0%. Kolejno największa liczba podmiotów prowadziła działalność w Sekcji C „Przetwórstwo przemysłowe” – 13,7%, Sekcjach S „Pozostała działalność usługowa” oraz T „Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby” – 7,9%, w Sekcji H „Transport i gospodarka magazynowa” – 5,3%, Sekcji M „Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna” – 4,1%, Sekcji A „Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” – 3,4% oraz Sekcji N „Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca” – 3,1%. Warto zauważyć, że 40,4% podmiotów prowadzących działalność w ramach **Sekcji C „Przetwórstwo przemysłowe”** zajmowało się produkcją wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania (dział 16), 21,3% produkcją metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (dział 25), 16,0% - produkcją mebli (dział 31), 6,4% - naprawą, konserwacją i instalowaniem maszyn i urządzeń, w tym metalowych wyborów gotowych (dział 33), a 5,3% produkcją artykułów spożywczych (dział 10). Ponadto 4,3% prowadziło działalność w zakresie produkcji odzieży (dział 14), a 2,1% produkcji wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych (dział 23).

Wykres 32. Podmioty gospodarki narodowej na terenie Gminy Księżpol według sekcji PKD (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Biorąc pod uwagę liczbę podmiotów zaewidencjonowanych w rejestrze REGON, na obszarze Gminy Księżpol zaobserwowano ponadprzeciętną koncentrację podmiotów prowadzących działalność w dziale 16 „Produkcja wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania” oraz dziale 3 „Produkcja mebli” Sekcji C – współczynnik lokalizacji (LQ -Location Quotient) ⁶ obliczony dla przedmiotowych działów osiągnął wartość odpowiednio 5,8 i 3,2 w odniesieniu do województwa lubelskiego, co świadczy o lokalnej specjalizacji sektorowej gminy. Na uwagę zasługuje również ponadprzeciętna koncentracja podmiotów w Sekcji F w ramach działu 43 „Roboty budowlane specjalistyczne” (współczynnik lokalizacji to 2,4) oraz dziale 1 „Uprawy

⁶ Poziom wskaźnika lokalizacji, będący miarą koncentracji działalności na obszarze badanym w odniesieniu do obszaru referencyjnego (województwa lubelskiego), obliczony według wzoru:

$LQ = (E_{ib} / E_{tb}) / (E_{5,ir} / E_{tr})$ gdzie:

E_{ib} – zmienna w sektorze i, w obszarze badanym b, w danym okresie t,

E_{tb} – zmienna we wszystkich sektorach w badanym obszarze b, w danym okresie t,

E_{ir} – zmienna w sektorze i, w obszarze referencyjnym r, w danym okresie t,

E_{tr} – zmienna we wszystkich sektorach w obszarze referencyjnym r, w danym okresie t.

rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo, włączając działalność usługową" w Sekcji A „Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” (współczynnik lokalizacji to 2,5).

W latach 2014-2023 w strukturze podmiotów według sekcji PKD zaszły nieznaczące zmiany. W porównaniu do roku 2014 **największy wzrost liczby podmiotów** odnotowano w sekcjach:

- F „Budownictwo” – wzrost o 131 podmiotów (147,2%);
- S „Pozostała działalność usługowa” oraz T „Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby” – wzrost o 29 podmiotów (116,0%);
- N „Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca” – wzrost o 18 podmiotów (600,0%);
- C „Przetwórstwo przemysłowe” – wzrost o 15 podmiotów (19,0%),
- M „Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna” – wzrost o 13 podmiotów (86,7%);
- J „Informacja i komunikacja” – wzrost o 8 podmiotów (200,0%);
- A „Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” – wzrost o 8 podmiotów (53,3%).

Spadek liczby podmiotów odnotowano jedynie w trzech sekcjach:

- P „Edukacja” – spadek o 6 podmiotów (37,5%);
- K „Działalność finansowa i ubezpieczeniowa” – spadek o 2 podmioty (28,6%);
- D „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych” – spadek o 1 podmiot (50,0%).

Zdecydowana większość – 97,7% - zarejestrowanych podmiotów działała w sektorze prywatnym. Najliczniejszą grupę stanowiły **osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą** (bez osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne) – ich udział wyniósł 89,1% ogółu podmiotów prywatnych. Mniejszy udział w rejestrze miały stowarzyszenia i organizacje społeczne – 3,6%, spółki handlowe – 0,1% oraz spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 0,1%. Struktura podmiotów według form prawnych na analizowanym obszarze, w porównaniu ze strukturą w województwie lubelskim, wykazała wyższy udział osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (o 10,6 pkt proc.). Natomiast udziały pozostałych typów podmiotów – spółek oraz stowarzyszeń i organizacji pozarządowych – były niższe.

W latach 2014-2023 liczba osób prowadzących działalność gospodarczą na terenie Gminy Księżpol systematycznie się zwiększała i w stosunku do 2014 r. wzrosła o 222 osoby (59,5%). W odniesieniu do roku 2014 zauważalny jest również znaczący wzrost liczby stowarzyszeń i organizacji społecznych prowadzących działalność na obszarze gminy – o 5 podmiotów (26,3%). W badanym okresie odnotowano natomiast spadek liczby spółek handlowych o 3 podmioty (30,0%) oraz spółdzielni – o 2 podmioty (100,0%).

Formy prawne prowadzonej działalności przekładają się na **strukturę wielkościową przedsiębiorstw**. W strukturze podmiotów gospodarki narodowej Gminy Księżpol zdecydowanie dominowały **mikroprzedsiębiorstwa o liczbie pracujących do 9 osób** – stanowiły one 97,3% zarejestrowanych podmiotów. Pozostałe 2,7% to podmioty małe, liczące od 10 do 49 pracujących. W gminie nie funkcjonują podmioty zatrudniające powyżej 50 pracowników.

Podmioty gospodarcze funkcjonujące na terenie gminy to przede wszystkim małe zakłady rodzinne. Do większych przedsiębiorstw należą:

- Ed Bud Zakład Budowlany Edward Majdański w Majdanie Nowym (produkcja okien i drzwi z PCV),
- Zakład Budowlany „FUS” w Majdanie Nowym (produkcja okien i drzwi z PCV i aluminium),
- PPHU SIATPOL Kazimierz Szcząchor w Majdanie Starym (produkcja siatek ogrodzeniowych, technicznych),

- Zakład Produkcyjno-Handlowy „JAN” Jan Kapka w Majdanie Starym (produkcja ogrodzeń panelowych, siatek ogrodzeniowych, siatki leśnej),
- Piekarnia Marek Spustek w Księżpolu (produkcja i sprzedaż pieczywa i ciast),
- PROSBUD Teresa i Krzysztof Żerebiec w Księżpolu (produkcja i sprzedaż wyrobów z drewna),
- PHU Zakład Stolarski w Borkach Małgorzata Pędziwiatr (produkcja, sprzedaż i montaż drzwi),
- Firma Usługowo Handlowo Produkcyjna Krzysztof Gumienik w Korchowcie Pierwszym,
- Centrum Turystyki Wiejskiej Alicja w Glinach (gastronomia i usługi turystyczne).

Na terenie funkcjonują również podmioty gospodarcze zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym i są to między innymi:

- LEIER MARKOWICZE S.A. (produkcja materiałów budowlanych),
- ACTIVE TRADE GROUP Spółka z o.o. (sprzedaż hurtowa i detaliczna samochodów osobowych i furgonetek),
- SUNFLOWER Spółka z o.o. (wytworzenie, przesyłanie, dystrybucja i handel energią elektryczną),
- FARMY ROZTOCZA Spółka z o.o. (masarnia),
- BOSAK Spółka z o.o. (sprzedaż detaliczna prowadzona przez domy sprzedaży wysyłkowej lub Internet),
- MANUFATURA ODZIEŻY NON FOR PROFIT Sp. z o. o. (produkcja odzieży wierzchniej),
- KARKO Sp. z o. o. (sprzedaż detaliczna prowadzona przez domy sprzedaży wysyłkowej lub Internet),
- AGROVARM Sp. z o. o. (sprzedaż hurtowa maszyn i urządzeń rolniczych oraz dodatkowego wyposażenia, produkcja konstrukcji metalowych i ich części),
- BIOLAND Sp. z o. o. (sprzedaż hurtowa owoców i warzyw).

2.4.4 TERENY INWESTYCYJNE

Księżpol jest gminą, która **aktywnie uczestniczy w tworzeniu warunków dla rozwoju przedsiębiorczości i zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej**. Obszar Gminy Księżpol objęty jest Tarnobrzeską Specjalną Strefą Ekonomiczną. Przedsiębiorcom poszukującym dogodnej lokalizacji dla działań biznesowych gmina oferuje tereny inwestycyjne, położone w miejscowości Majdan Nowy o powierzchni ponad 22,5 ha. Posiadają one możliwość przyłączenia do sieci wodociągowej, gazowej, elektrycznej oraz telekomunikacyjnej. Tereny położone są bezpośrednio przy drodze wojewódzkiej nr 835. Jest to obszar odizolowany od innych terenów zurbanizowanych, położony wśród terenów rolnych i kompleksów leśnych. Obecnie teren jest niezagospodarowany, będący w posiadaniu osób prywatnych. Tereny – zgodnie z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego – przeznaczone są pod działalność w zakresie produkcji.

2.4.5 ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA

Gmina Księżpol posiada **potencjał przyrodniczy, krajobrazowy i kulturowy** sprzyjający rozwojowi różnych form turystyki. Zróżnicowany krajobraz gminy stwarza dobre warunki do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej, kajakowej i jeździeckiej. Gminę wyróżnia duża leśność, czyste środowisko, niski stopień urbanizacji oraz występowanie terenów chronionych: obszarów Natura 2000 oraz Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze”. Ponadto gmina znajduje się w bliskim sąsiedztwie dużych kompleksów leśnych, Roztoczańskiego Parku Narodowego oraz Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie. Gmina posiada również dogodne warunki do rozwoju turystyki pod względem klimatycznym, ponieważ położona jest w jednym z najcieplejszych regionów Polski. Szczególnie istotne jest występowanie ciepłego i długiego lata oraz słonecznej jesieni, dzięki czemu istnieje możliwość wydłużenia sezonu turystycznego.

Przez teren gminy przepływa rzeka **Tanew**, tworząc niezwykle malownicze zakola i wyspy. W 2009 roku Nadleśnictwo Józefów utworzyło ścieżkę przyrodniczo-dydaktyczną, która ukazuje bogactwo roślin i zwierząt w korycie rzeki. Ścieżka biegnie prawym brzegiem Tanwi w górę rzeki. Jej długość wynosi ok. 2 km w jedną stronę. Trasa ścieżki rozpoczyna się w miejscowości Króle. Na trasie ścieżki można zaobserwować zarówno dziedzictwo przyrody, jak i elementy antropogeniczne takie jak: rodzaje zabudowy wsi, układy pól, różnorodne budowle. Z wysokiego brzegu Tanwi można podziwiać widok na rozległą dolinę. Na ścieżce znajdują się również tereny podmokłe, gdzie rosną olsy z charakterystycznym dla nich składem gatunkowym. W innym miejscu dolina Tanwi zmienia swój charakter. Jest ograniczona stromą skarpą wału wydmowego, a w obrębie szerokiej terasy zalewowej występują starorzecza, oddzielone od koryta rzeki wałem przykorytowym. W dolinie znajdują się również piaszczyste wydmy, powstałe z materiału lokalnego. Bardzo ciekawym miejscem pod względem krajobrazowym jest zakątek Tanwi zwany „**Jaskólczym brzegiem**”, położony w miejscowości Stare Króle. Nazwa pochodzi od jaskółki brzegówki, która zakłada gniazda w wygrzebanych przez siebie norach, w urwistych brzegach nad wodami Tanwi. Rzeka wcina się tu w piaszczyste podłoże tworząc urwiste zbocza dolin i podmywając je, odłania korzenie drzew. Miejscowość Stare Króle jest również początkiem trzech tras spływów kajakowych: Stare Króle - Wólka Biska, Stare Króle - Łazory, Stare Króle - Harasiuki.

Na terenie Gminy Księżpól zachowały się **ciekawe ślady historii i kultury**. Do najciekawszych obiektów zabytkowych należą: dawna cerkiew, a obecnie kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Majdanie Starym, Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego i cmentarz w Księżpolu oraz Rządzcówka Ordynacji Zamoyskiej w Majdanie Nowym. W ciągu roku na terenie gminy odbywa się wiele różnego rodzaju imprez kulturalnych o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym. Część z nich jest kontynuacją kultywowania charakterystycznych dla obszaru tradycji i obrzędów, część natomiast stanowi element kultury współczesnej, wytworzonej przez mieszkańców gminy. Różnorodność oferty kulturalnej stanowić może również element oferty spędzania czasu wolnego dla osób odwiedzających obszar. Gmina oferuje m.in. takie wydarzenia jak: Koncert kolęd i pastorałek "Hej kolęda, kolęda", „Gminny Dzień Kobiet”, „Majówka na Rogalach”, Festiwal tradycji "Tanwiska", „Dożynki Gminne”, „Babie Lato Za Horyzontem” oraz liczne spektakle i warsztaty artystyczne. Ważną kwestią w promocji walorów gminy mogą być również lokalne produkty jak m.in.: biłgorajska żurawinówka, pieróg gryczany.

Walory środowiskowe i przyrodnicze sprzyjają rozwojowi czynnego wypoczynku, zwłaszcza w dziedzinie **wędrówek pieszych, rowerowych i konnych**. Przez teren gminy przebiegają trzy **szlaki rowerowe**:

- **Szlak walk partyzanckich**, o długości ok. 102 km, oznakowany kolorem czarnym. Jest to główny szlak Równiny Biłgorajskiej, który biegnie od Lasów Lipskich przez Lasy Janowskie do Puszczy Solskiej – od województwa podkarpackiego do lubelskiego. Szlak upamiętnia niemiecką akcję „Wicher I” skierowaną przeciwko partyzantom w czerwcu 1944 r. Na szlaku znajduje się wiele śródleśnych, ciekawych pod względem architektonicznym miejscowości: Bidaczów Stary – Budziarze – Zanie – Majdan Stary – Majdan Nowy – Lipowiec Stary – Aleksandrów – Górecko Kościelne – Sigła – Kozaki Osuchowskie – Osuchy – Fryszarka – Borowe Młyny – rez. „Nad Tanwią” – Susiec – Wólka Łosiniecka – Łosiniec – Siwa Dolina – Tomaszów Lubelski.
- **Rowerowy Szlak im. Tadeusza Iwanowskiego**, oznakowany kolorem niebieskim. Trasa szlaku o długości ok. 39 km przebiega przez: Biłgoraj – Smólsko Małe – Smólsko Duże – Majdan Nowy – Króle – Lipowiec Nowy – Pisklaki – Szostaki - Podsośnina – Osuchy;
- **Szlak Rowerowy Zaborszczyzny** łączący ze sobą dwa województwa: lubelskie i podkarpackie, w tym dwa powiaty: biłgorajski i niżański. Szlak rowerowy Zaborszczyzny ma swój początek przy kościele p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Księżpolu

i przebiega trasą liczącą 54 km: Księżpol – Żary – Wólka Biska – Gózd Lipiński – Jedlinki – Biszczka – Bukowina – Wola Kulońska – Potok Górny – Lipiny Górne Borowina – Lipiny Dolne – Stary Jasiennik – Krzeszów Górny – Podolszynka Plebańska – Krzeszów.

Gmina oferuje turystom również **miejsca noclegowe i usługi gastronomiczne**. Na terenie gminy znajdują się następujące obiekty: Centrum Turystyki Wiejskiej „Alicja” w Glinach oraz domki letniskowe: „Sami Swoi” w Kulaszach oraz „Leśna Polana” i „Wypoczynek nad Tanwią” w Starych Królach, które oferują ponad 130 miejsc noclegowych oraz 500 miejsc dla korzystających z usług gastronomicznych.

Niestety, pomimo bogatych walorów przyrodniczych i krajobrazowych, Gmina Księżpol wciąż postrzegana jest jako **obszar mało atrakcyjny i przyjazny dla turystów**. Głównym czynnikiem ograniczającym rozwój sektora turystyki w gminie jest niewystarczający poziom rozwoju bazy gastronomicznej i noclegowej, niezbędnej do stworzenia kompleksowej oferty turystycznej. Brakuje infrastruktury turystycznej, w tym szlaków rowerowych i pieszych, która przyczyniałaby się do kreowania produktu turystycznego.

2.4.6 PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- **Gmina Księżpol jest gminą o charakterze rolniczo-leśnym, w której rolnictwo i działalność z nim powiązana posiadają dominujące znaczenie dla funkcjonowania sfery gospodarczej i społecznej oraz dla warunków życia mieszkańców.**
- **Według ewidencji geodezyjnej największą część Gminy Księżpol stanowią użytki rolne, które zajmują 10 375 ha, czyli ponad 73% jej powierzchni. Struktura użytkowania użytków rolnych wykazuje proporcje charakterystyczne dla obszarów wiejskich o charakterze rolniczym – zdecydowanie dominują grunty orne – 7 569 ha (73,0% powierzchni użytków rolnych), następnie łąki trwałe – 1 449 ha (14,0%) oraz pastwiska trwałe – 1 319 ha (12,7%). Grunty leśne zajmują powierzchnię 3 100,59 ha i pokrywają 21,8% powierzchni gminy. Jest to odsetek zbliżony do wskaźnika lesistości województwa lubelskiego, wynoszącego 22,2%. 27,2% gruntów leśnych zajmują lasy państwowe, a 72,8% - lasy niepaństwowe, należące w zdecydowanej większości do osób fizycznych.**
- **Według danych GUS, uzyskanych w ramach Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r., na terenie Gminy Księżpol zlokalizowanych było 1 116 gospodarstw rolnych, co stanowiło 10,2% gospodarstw rolnych z terenu całego powiatu biłgorajskiego. Wszystkie gospodarstwa prowadzące działalność na terenie gminy to gospodarstwa indywidualne. Pod względem wielkości w Gminie Księżpol dominowały małe gospodarstwa rolne – gospodarstwa o powierzchni do 1 ha włącznie oraz od 1 do 5 ha stanowiły łącznie 53,1% ogółu gospodarstw. Najmniej było gospodarstw największych, których powierzchnia wynosiła powyżej 15 ha, które stanowiły 6,7% gospodarstw ogółem. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosiła 8,97 ha, wobec 8,55 ha w powiecie biłgorajskim oraz 9,64 w województwie lubelskim. Obszar gminy charakteryzuje się dość niską towarowością produkcji rolnej, tylko część gospodarstw rolnych produkuje towar na rynek, a pozostałe zajmują się przede wszystkim produkcją na własne potrzeby.**
- **Potencjał rolniczy Gminy Księżpol jest relatywnie słabszy w porównaniu z innymi regionami województwa lubelskiego. Według oceny Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach, wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla tego obszaru wynosi 66,9 pkt, wobec 74,1 pkt dla województwa lubelskiego i 66,6 pkt dla kraju. O takiej ocenie zdecydowała słaba jakość i mała przydatność rolnicza gleb. Struktura klas bonitacyjnych gleb oraz duży udział gleb słabej i średniej jakości determinuje kierunki upraw polowych –zakresie upraw na analizowanym obszarze dominują zboża, które stanowią 66,1% powierzchni zasiewów na terenie gminy, a wśród nich pszenica ozima oraz kukurydza na ziarno. Znaczną powierzchnie zajmują**

- również uprawy przemysłowe (21,1% powierzchni zasiewów), w tym rzepaku i rzepiku. W hodowli zwierząt gospodarskich dominują tradycyjne kierunki – najwięcej gospodarstw na obszarze gminy prowadzi hodowlę drobiu, trzody chlewnej i bydła.
- Wśród barier wpływających na rozwój rolnictwa oraz jego opłacalność należy wskazać nadal mało efektywną strukturę agrarną oraz dominację tradycyjnych form rolnictwa i kierunków upraw. Pomimo obserwowanych zmian – na przestrzeni ostatnich lat odnotowuje się tendencję zmniejszania liczby gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym zwiększaniu ich średniej powierzchni oraz postępujący proces specjalizacji i mechanizacji gospodarstw - gospodarka rolna nie gwarantuje mieszkańcom znaczących dochodów. W związku z tym zmniejsza się liczba osób zatrudnionych w rolnictwie, które coraz częściej poszukują pracy poza sektorem rolnym lub prowadzą dodatkowe działalności. Szansą na tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów może być rozwój sektora usług. Rolnictwo może stanowić potencjał dla rozwoju gospodarki, pod warunkiem poprawy jakości wytwarzanych produktów, przy jednoczesnym skróceniu łańcuchów dostaw. Szansą rozwoju obszaru mogą być rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność wysokiej jakości, w tym m.in. żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne.
 - Przedsiębiorczość jest istotnym czynnikiem decydującym o rozwoju społecznym i gospodarczym układów przestrzennych w różnych skalach, również lokalnych. Obok przedstawionej i omówionej powyżej struktury bezrobocia (generującej stan kryzysowy przede wszystkim w sferze społecznej), kluczowymi wskaźnikami obrazującymi sytuację gospodarczą gminy są dane dotyczące podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Należy także podkreślić, że sfera gospodarcza jest silnie sprzężona ze sferą społeczną. Zachodzące w niej zjawiska, w tym zmiany w liczbie podmiotów gospodarczych, liczba zawieszonych i wykreślonych podmiotów, możliwość uzyskania pomocy związanej z założeniem własnej działalności wpływają na lokalny rynek pracy i na aktywność zawodową mieszkańców.
 - Na terenie Gminy Księżpol na koniec 2023 r. w rejestrze REGON zaewidencjonowane były 684 podmioty, czyli 7,2% ogółu podmiotów zarejestrowanych w powiecie biłgorajskim. Obszar gminy charakteryzuje się dość niskim stopniem nasycenia przedsiębiorczością. Wskaźnik przedsiębiorczości obszaru, obrazujący liczbę podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, na koniec 2023 r. wyniósł 168,1 i był zbliżony do średniej wartości dla powiatu biłgorajskiego (169,6), lecz jednocześnie niższy od wskaźnika obliczonego dla województwa lubelskiego (182,0). Pozytywny jest natomiast fakt, że w ostatnim dziesięcioleciu liczba przedsiębiorstw prowadzących działalność na terenie gminy zwiększyła się znacząco.
 - Na obszarze gminy przeważają firmy prowadzące działalność w branży budowlanej, podmioty gospodarcze o profilu handlowym i usługowym oraz podmioty wykorzystujące lokalne zasoby - zakłady drzewne i meblarskie oraz zakłady przetwórstwa rolno – spożywczego. Region biłgorajski, w tym Gmina Księżpol, to jeden z najbardziej skoncentrowanych okręgów w województwie lubelskim pod względem przetwórstwa drzewnego i produkcji mebli. Na terenie Gminy Księżpol funkcjonują liczne przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją drewnianej stolarki drzwiowej i okiennej oraz zakłady ceramiczne.
 - Zdecydowana większość – 97,7% - zarejestrowanych podmiotów działała w sektorze prywatnym. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (bez osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne) – ich udział wyniósł 89,1% ogółu podmiotów prywatnych. Mniejszy udział w rejestrze miały stowarzyszenia i organizacje społeczne – 3,6%, spółki handlowe – 0,1% oraz spółki

- handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 0,1%. Formy prawne prowadzonej działalności przekładają się na strukturę wielkościową przedsiębiorstw. W strukturze podmiotów gospodarki narodowej Gminy Księżpol zdecydowanie dominowały mikroprzedsiębiorstwa o liczbie pracujących do 9 osób – stanowiły one 97,3% zarejestrowanych podmiotów. Pozostałe 2,7% to podmioty małe, liczące od 10 do 49 pracujących. W gminie nie funkcjonują podmioty zatrudniające powyżej 50 pracowników. Przekłada się to na ubogą ilościowo i jakościowo ofertę miejsc pracy. Co więcej, dane GUS dotyczące nakładów inwestycyjnych oraz środków trwałych w przedsiębiorstwach świadczą o zmniejszającej się konkurencyjności przedsiębiorstw z analizowanego terenu. Lokalni przedsiębiorcy doświadczają problemów finansowych i często borykają się z brakiem środków na rozwój swojej działalności, promocję czy wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań. Problem stanowią również trudności z pozyskaniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach oraz wysokie koszty pracy.
- Ważnym elementem polityki gospodarczej samorządów lokalnych jest pozyskiwanie inwestorów, którzy wpłyną na aktywizację gospodarki, poprawiając tym samym warunki życia mieszkańców. Obszar Gminy Księżpol objęty jest Tarnobrzeską Specjalną Strefą Ekonomiczną. Przedsiębiorcom poszukującym dogodnej lokalizacji dla działań biznesowych gmina oferuje tereny inwestycyjne, położone w miejscowości Majdan Nowy o powierzchni 22,5 ha. Posiadają one możliwość przyłączenia do sieci wodociągowej, gazowej, elektrycznej oraz telekomunikacyjnej. Obecnie teren jest niezagospodarowany, będący w posiadaniu osób prywatnych. Tereny – zgodnie z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego – przeznaczone są pod działalność w zakresie produkcji.
 - Gmina Księżpol posiada potencjał przyrodniczy, krajobrazowy i kulturowy sprzyjający rozwojowi różnych form turystyki. Zróżnicowany krajobraz gminy stwarza dobre warunki do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej, kajakowej i jeździeckiej. Gminę wyróżnia duża lesistość, czyste środowisko, niski stopień urbanizacji oraz występowanie terenów chronionych: obszarów Natura 2000 oraz Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze”. Przez teren gminy przepływa rzeka Tanew, tworząc niezwykle malownicze zakola i wyspy. Ponadto gmina znajduje się w bliskim sąsiedztwie dużych kompleksów leśnych, Roztoczańskiego Parku Narodowego oraz Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie. Gmina posiada również dogodne warunki do rozwoju turystyki pod względem klimatycznym, ponieważ położona jest w jednym z najcieplejszych regionów Polski.
 - Przez teren gminy przebiegają trzy szlaki rowerowe: Szlak walk partyzanckich, Rowerowy Szlak im. Tadeusza Iwanowskiego oraz Szlak Rowerowy Zaborszczyzny. Wyznaczono również trzy trasy spływów kajakowych: Stare Króle - Wólka Biska, Stare Króle - Łazory, Stare Króle - Harasiuki. Gmina oferuje turystom również miejsca noclegowe i usługi gastronomiczne. Na terenie gminy znajdują się następujące obiekty: Centrum Turystyki Wiejskiej „Alicja” w Glinach oraz domki letniskowe: „Sami Swoi” w Kulaszach oraz „Leśna Polana” i „Wypoczynek nad Tanwią” w Starych Królach, które posiadają ponad 130 miejsc noclegowych oraz 500 miejsc dla korzystających z usług gastronomicznych.
 - Na terenie Gminy Księżpol zachowały się ciekawe ślady historii i kultury. Do najciekawszych obiektów zabytkowych należą: dawna cerkiew, a obecnie kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Majdanie Starym, Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, cmentarz w Księżpolu oraz Rządca Ordynacji Zamoyskiej w Majdanie Nowym. W ciągu roku na terenie gminy odbywa się wiele różnego rodzaju imprez kulturalnych o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym. Różnorodność oferty kulturalnej stanowić może również element oferty spędzania czasu wolnego dla osób

- odwiedzających obszar. Ważną kwestią w promocji walorów gminy mogą być również lokalne produkty jak m.in.: biłgorajska żurawinówka, pieróg gryczany.
- Niestety, pomimo bogatych walorów przyrodniczych i krajobrazowych, Gmina Księżpol wciąż postrzegana jest jako obszar mało atrakcyjny i przyjazny dla turystów. Do głównych czynników ograniczających rozwój sektora turystyki w gminie należy zaliczyć: niewystarczającą infrastrukturę turystyczną, w tym przede wszystkim brak odpowiedniej liczby obiektów gastronomicznych i noclegowych oraz szlaków rowerowych i pieszych niezbędnej do stworzenia kompleksowej oferty turystycznej i zapewnienia zadawalającej jakości usług, a także brak spójnej oferty turystycznej zdolnej przyciągnąć i zatrzymać na dłużej turystów (sieciowych produktów turystycznych).
 - Walory przyrodnicze oraz środowiskowe obszaru, w połączeniu z bogactwem dziedzictwa kulturowego stwarzają możliwość rozwoju usług świadczonych w zakresie rekreacji i turystyki ukierunkowanych na wypoczynek weekendowy. Gmina posiada potencjał do rozwoju turystyki wiejskiej, oferującej różne formy aktywnego wypoczynku powiązane z przyrodą, turystyką krajoznawczą, kulturową i etniczną, zdrowotną, wykorzystujące jednocześnie zasoby i walory wsi. Poprzez umiejętne wykorzystanie dostępnych zasobów kulturowych i naturalnych istnieje możliwość stworzenia sieciowych, kompleksowych produktów turystycznych, mających wpływ na rozwój turystyki, a w konsekwencji rozwój gospodarki i podniesienie poziomu życia mieszkańców gminy.

2.5 INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Infrastruktura techniczna, utożsamiana z dostępnością i jakością urządzeń, jak i sieci przesyłowej (m.in. energetycznej, ciepłowniczej, gazowej), a także ze świadczeniem określonych usług w istotnym stopniu decyduje o atrakcyjności lokalizacyjnej obszaru, wpływa na produktywność czynników wytwórczych, a także określa poziom życia jego mieszkańców.

2.5.1 INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA I DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA

Jednym z kluczowych elementów organizacji przestrzeni, warunkującym rozwój społeczno-gospodarczy obszaru, jest jego **dostępność komunikacyjna**.

Powiązania komunikacyjne zewnętrzne zapewniają gminie:

- **droga wojewódzka nr 835** (Lublin – Wysokie – Biłgoraj – Sieniawa – Przeworsk – Kańczuga – Dynów – Grabownica Starzeńska). Jest to najdłuższa droga wojewódzka w Polsce, licząca 220 km, biegnąca z północy na południe. Przebiega południkowo przez gminę, łącząc stolicę województwa lubelskiego z miastami województwa podkarpackiego (Przeworskiem, Przemyślem i Sanokiem). Na trasie drogi wojewódzkiej nr 835 znajdują się węzły drogowe łączące ją z autostradą A4 oraz drogami ekspresowymi S12, S17 i S19.
- **droga wojewódzka nr 853** (Majdan Nowy – Tomaszów Lubelski). Droga przebiega przez niewielki fragment Gminy Księżpol i w północnej jej części łączy się z drogą wojewódzką nr 835, zapewniając połączenie z Józefowem i Tomaszowem Lubelskim.
- **droga wojewódzka nr 863** (Kopki - Krzeszów - Tarnogród – Cieszanów). Licząca 69 km droga przebiega w osi wschód-zachód, w przeważającej części w południowej części województwa lubelskiego, łącząc miejscowość Kopki na drodze krajowej nr 77 w województwie podkarpackim z Cieszanowem. Przez południową część Gminy Księżpol przebiega jedynie niewielki fragment tej drogi.

Przez teren gminy nie przebiega żadna droga krajowa, co stanowi słaby punkt sieci komunikacyjnej obszaru, zmniejszający jego dostępność transportową. Najbliższa taka droga przebiega odległości blisko 20 km od granic administracyjnych Gminy Księżpol – jest to droga krajowa nr 74, przebiegająca przez teren gminy miejsko-wiejskiej Frampol, położonej na północ od Biłgoraja. Łączy ona Janów Lubelski z Zamościem i przejściem granicznym z Ukrainą w Zosinie (Walichnowy - Wieluń - Betchatów - Piotrków Trybunalski - Sulejów - Żarnów - Kielce - Łagów - Opatów - Annopol - Kraśnik - Janów Lubelski - Frampol - Gorajec - Szczepreszyn - Zamość - Hrubieszów - Zosin - granica państwa z Ukrainą). Jest to jednocześnie jedyna droga krajowa przebiegająca przez teren powiatu biłgorajskiego.

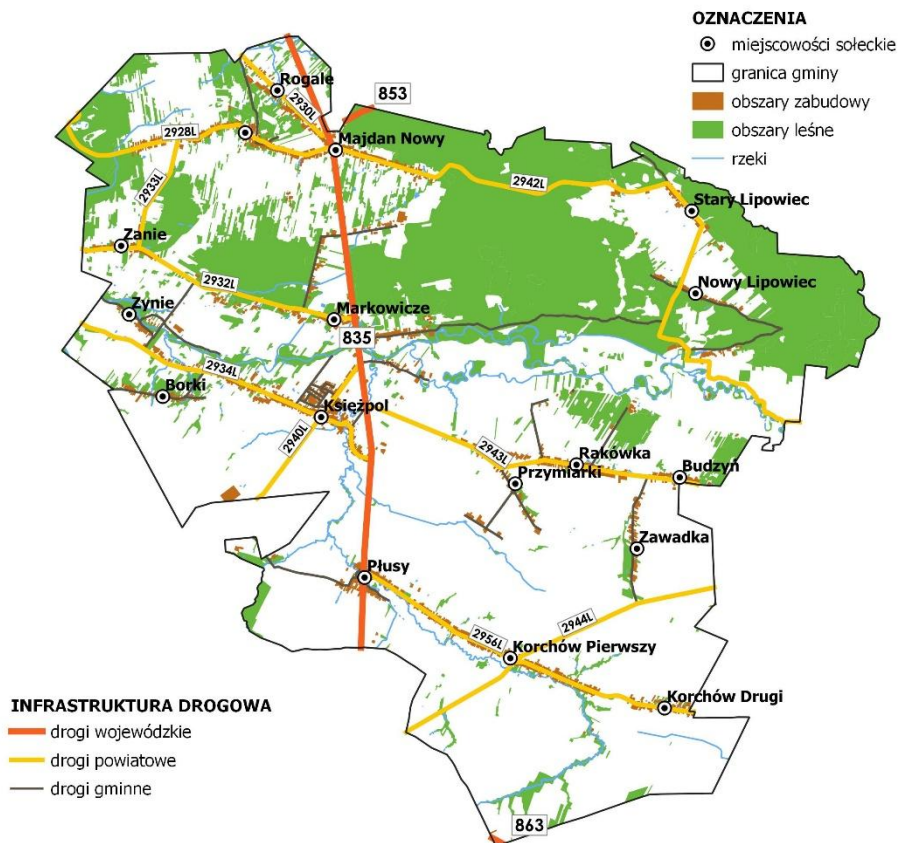
Wewnętrzna komunikację zapewniają głównie **drogi powiatowe i gminne**. Drogi te stanowią podstawową sieć drogową, niezbędną do obsługi zapotrzebowania komunikacyjnego lokalnej społeczności oraz zapewnienia powiązań jednostki z drogami wyższej kategorii. Przez obszar Gminy Księżpol przebiega **10 dróg powiatowych** o łącznej długości 60 km. Właścicielem dróg jest Zarząd Dróg Powiatowych w Biłgoraju. Do dróg powiatowych przebiegających przez Gminy Księżpol należą:

- droga powiatowa nr 2928L: Sól - Majdan Nowy;
- droga powiatowa nr 2930L: Biłgoraj (ul. Graniczna) - Sól - Dereźnia - Majdan Nowy;
- droga powiatowa nr 2932L: Markowicze - Zanie - Budziarze;
- droga powiatowa nr 2933L: Majdan Stary - Zanie;
- droga powiatowa nr 2934L: Księżpol - Wólka Biska - Gózd Lipiński - Harasiuki;
- droga powiatowa nr 2940L: Księżpol - Jedlinki;
- droga powiatowa nr 2942L: Majdan Nowy - Pisklaki;

- droga powiatowa nr 2943L: Księżpol - Rakówka - Łukowa - Olchowiec - Obsza;
- droga powiatowa nr 2944L: Podsośnina Łukowska - Pisklaki - Chmielek - Korchów - Tarnogród (ul. Brama Korchowska);
- droga powiatowa nr 2956L: Płusy - Korchów – Babice.

Dopełnieniem układu komunikacyjnego jest sieć **dróg gminnych**, po których odbywa się ruch lokalny. Drogi gminne posiadają łączną długość 45,7 km.

Ryc. 9. Infrastruktura drogowa na terenie Gminy Księżpol

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bazy Danych Obiektów Topograficznych 10k (BDOT10k).

Postępując się danymi GUS należy zauważyć, że odsetek długości dróg gminnych o nawierzchni twardej w Gminie Księżpol w 2023 r. wyniósł 74,8%, wobec 48,6% w powiecie biłgorajskim oraz 48,9% w województwie lubelskim. Odsetek długości dróg powiatowych o nawierzchni twardej w powiecie biłgorajskim był również wysoki i wyniósł aż 91,6%, wobec 89,4% w województwie lubelskim. Jednak wskaźnik gęstości sieci dróg powiatowych utwardzonych i gminnych utwardzonych, który to decyduje o skomunikowaniu i dostępności wewnętrznej obszaru, obliczony dla powiatu biłgorajskiego wyniósł jedynie 62,1 km/100 km² i był znacznie niższy, zarówno w stosunku do średniej wojewódzkiej (83,9 km/100 km²), jak i krajowej (86,3 km/100 km²).

Dzięki realizacji licznych inwestycji drogowych oraz prowadzonym pracom związanym z remontami bieżącymi i utrzymaniem infrastruktury, **stan dróg powiatowych i gminnych** Gminy Księżpol w ciągu ostatnich lat uległ **znaczej poprawie**. Warto wspomnieć choćby o zrealizowanych inwestycjach z Funduszu Dróg Samorządowych, których celem była poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego i parametrów technicznych lokalnej sieci drogowej, a także zwiększenie atrakcyjności i dostępności do terenów inwestycyjnych. W ostatnich latach zrealizowano następujące projekty dofinansowane ze środków Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg:

- Budowa drogi dla pieszych w miejscowości Cegielnia-Markowicze w pasie drogi gminnej nr 115102L;
- Przebudowa drogi gminnej nr 109423L od km 1+382,70 do km 1+886,80 w miejscowości Gliny;
- Remont drogi gminnej 109423L w miejscowości Gliny;
- Remont drogi gminnej 109414L w miejscowości Zynie;
- Przebudowa drogi gminnej nr 109421 L w miejscowości Zawadka od km 0+990 do km 1+980;
- Remont drogi gminnej nr 109416L w miejscowości Pawlichy;
- Przebudowa drogi gminnej nr 109421 L w miejscowości Zawadka.

Do głównych **problemów w zakresie infrastruktury transportowej** gminy należy zaliczyć niedorozwój techniczny i ilościowy lokalnej sieci drogowej. Problemem gminy w zakresie infrastruktury komunikacyjnej jest stosunkowo duże rozproszenie znacznej części mniejszych jednostek osadniczych oraz ich często peryferyjne położenie. Układ powiązań wewnątrzgminnych, tj. między poszczególnymi jednostkami osadniczymi, jest niekorzystny Sieć dróg lokalnych, w szczególności utwardzonych, jest niepełna w stosunku do struktury osadniczej i rozproszonej zabudowy. Należy również wskazać, że analiza dostępności transportowej województwa lubelskiego, przeprowadzona na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r., wykazuje, że na terenie Gminy Księżpol występują liczne obszary o utrudnionej dostępności funkcji regionalnych i ponadregionalnych. Co więcej, na podstawie analizy rozmieszczenia i czasowego dostępu ośrodków usług lokalnych i ponadlokalnych, można stwierdzić, że poza zasięgiem izochrony 30 min dojazdu do miasta znajduje się znaczna część terenów gminy. W celu poprawy wewnętrznej dostępności komunikacyjnej niezbędne jest uzupełnienie sieci dróg w gminie w celu pełniejszej integracji jej systemu osadniczego i lepszych powiązań.

Ponadto, w ostatnich latach obserwuje się **nasilenie ruchu kołowego**, który wpływa na degradację i pogorszenie stanu ciągów komunikacyjnych. Znaczna część dróg nie jest przystosowana do systematycznie wzrastającego natężenia ruchu drogowego, szczególnie towarowego (pojazdy ciężarowe). Ruch tranzytowy przebiegający przez sieć osadniczą, m.in. poprzez emisję spalin i hałasu, wpływa na zmniejszenie poziomu bezpieczeństwa, prowadzi do nadmiernego zatłoczenia dróg oraz obniża poziom życia mieszkańców gminy. Problemem struktury komunikacyjnej gminy jest również źle prosperująca **infrastruktura piesza i rowerowa**. Wiele odcinków dróg nie posiada wydzielonych ciągów dla pieszych i rowerzystów, co wpływa na pogorszenie jakości ich użytkowania i obniżenie poziomu bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego. Pomimo istnienia chodników na niektórych odcinkach, wymagają one bieżących remontów.

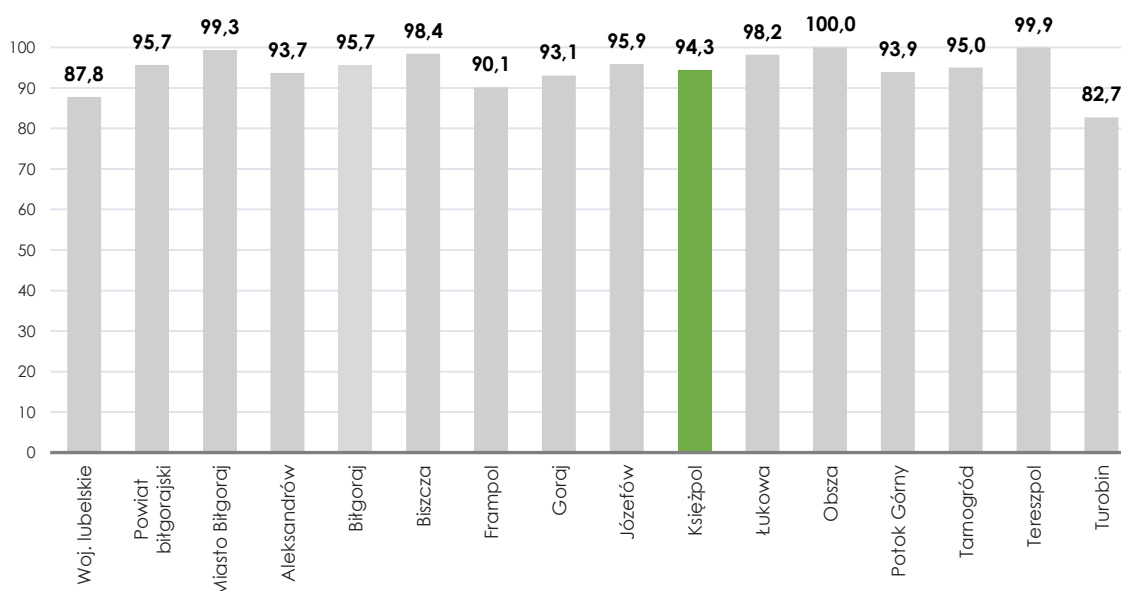
2.5.2 INFRASTRUKTURA WODNO-KANALIZACYJNA

Jednym z elementów infrastrukturalnych niezbędnych do rozwoju obszaru oraz w zasadniczy sposób wpływającym na ochronę środowiska jest **sieć wodno-kanalizacyjna**. Brak przyłączy do sieci może powodować nieefektywne korzystanie z obiektów budowlanych, zwiększać prawdopodobieństwo występowania negatywnych konsekwencji zdrowotnych dla mieszkańców, a także negatywnie wpływać na stan środowiska przyrodniczego.

Na terenie gminy funkcjonują dwie stacje ujęcia i uzdatniania wody: w Księżpolu (obsługująca miejscowości: Księżpol, Borki, Budzyń, Marianka, Pawlichy, Przymiarki, Rakówka, Kucły, Zawadka oraz część miejscowości Zynie) i w Markowiczach (obsługująca miejscowości Markowicze, Cegielnia-Markowicze, Gliny, Majdan Nowy, Majdan Stary, Rogale, Stare Króle, Zanie oraz część miejscowości Zynie). Woda dostarczana mieszkańcom z wodociągu Księżpol i wodociągu Markowicze ujmowana jest za pomocą studni głębinowych z utworów geologicznych trzeciorzędowych z głębokości 65 – 75 m. Miejscowości Płusy, Korchów Pierwszy i Korchów Drugi zasilane są z ujęć wody na terenie gminy Obsza, natomiast Stary Lipowiec, Nowy Lipowiec i Kulasze zasilane są w wodę z ujęć na terenie gminy Aleksandrów. Ujęcia indywidualne dla zabudowy położonej poza zasięgiem wodociągów wiejskich obsługują wsie: Podłęże, Remizki, Kolonia Korchów.

Na koniec 2023 r. **sieć wodociągowa** na terenie gminy osiągnęła długość 97 km. Dzięki istniejącej sieci w 2023 r. liczba przyłączy do budynków mieszkalnych i budynków zbiorowego zamieszkania wyniosła łącznie 1 761. **Odsetek ludności korzystającej z wodociągów** na terenie gminy w 2023 r. wynosił 94,3% wobec 95,7% w powiecie biłgorajskim oraz 87,8% w województwie lubelskim. W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Księżpol odznacza się średnim wskaźnikiem zwodociągowania – dla porównania w 2023 r. odsetek korzystających z sieci wodociągowej w Gminie Turobin wyniósł 82,7%, natomiast w Gminie Obsza wszyscy mieszkańcy mają dostęp do wody z wodociągów.

Wykres 33. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

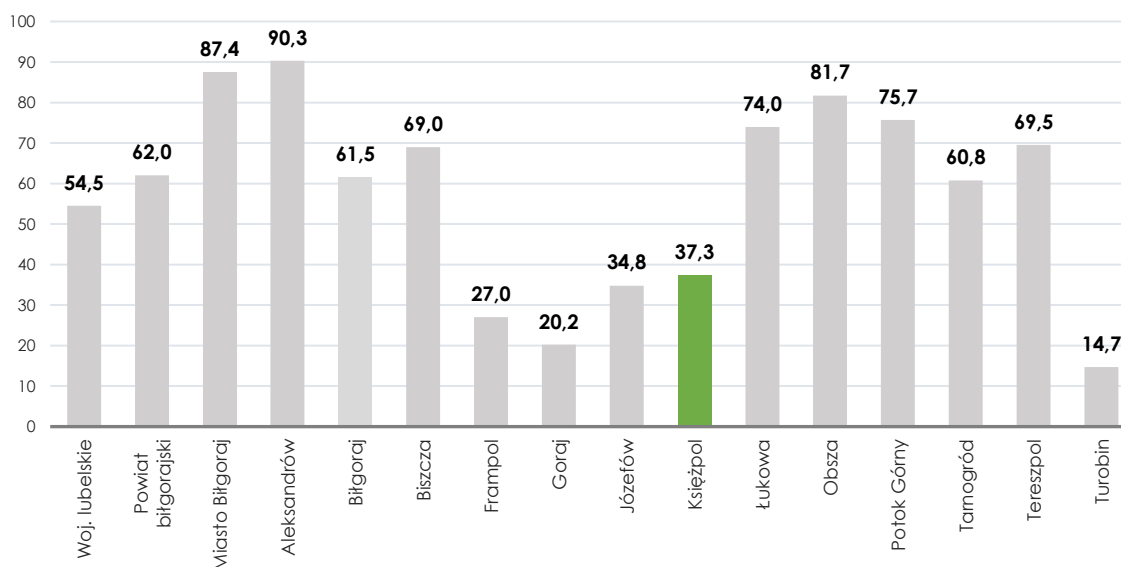
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W 2023 r. **ilość wody dostarczonej wodociągami** wyniosła 208,0 dam³, w tym 189,0 dam³ zostało dostarczonych gospodarstwom domowym. **Zużycie wody na 1 mieszkańca** w gospodarstwach domowych w 2023 r. wyniosło 28,2 m³.

Zdecydowanie gorzej przedstawia się sytuacja w zakresie dostępu do **sieci kanalizacyjnej**. Długość kanalizacji sanitarnej na terenie Gminy Księżpol w 2023 r. wyniosła łącznie 51,8 km, przy liczbie przyłączy do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania wynoszącej 781 szt. Ścieki komunalne od mieszkańców gminy Księżpol oczyszczane są w **dwóch oczyszczalniach** znajdujących się w miejscowościach Księżpol i Płusy. Ilość ścieków odprowadzonych od gospodarstw domowych siecią kanalizacyjną w 2023 r. wyniosła łącznie 75,0 dam³.

Pomimo znaczącego przyrostu długości sieci kanalizacyjnej w ostatnich latach w 2023 r. z kanalizacji korzystało jedynie 37,3% ludności zamieszkującej gminę. W tym samym okresie **odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej** w powiecie biłgorajskim wynosił 62,0%, a w województwie lubelskim 54,25%. Czynnikiem wpływającym na niski poziom skanalizowania obszaru jest wstępująca zabudowa rozproszona. Pod względem ludności korzystającej z kanalizacji Księżpol wypada relatywnie słabo w porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego – niższy odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej odnotowano jedynie w Gminie Turobin (14,7%), Gminie Goraj (20,2%) oraz Gminie Frampol (27,0%).

Wykres 34. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Z uwagi na niewystarczająco rozwiniętą infrastrukturę kanalizacyjną mieszkańcy gminy korzystają z **przydomowych systemów do odprowadzania ścieków** – zbiorników bezodpływowych i przydomowych oczyszczalni ścieków. Z danych GUS wynika, że w 2023 r. na analizowanym terenie funkcjonowało 1 159 zbiorników bezodpływowych oraz 76 przydomowych oczyszczalni ścieków. Na terenie gminy od kilku lat obserwowany jest systematyczny wzrost zarówno liczby zbiorników bezodpływowych, jak i przydomowych oczyszczalni ścieków. Nieczystości ciekłe były odbierane od właścicieli ze zbiorników bezodpływowych i dostarczane wozami asenizacyjnymi do stacji zlewnej zlokalizowanej na terenie Oczyszczalni Ścieków w Księżpolu. Stacja zlewna w 2023 r. przyjęła łącznie 10 632,0 m³ nieczystości ciekłych komunalnych i bytowych, dostarczonych poza siecią kanalizacyjną.

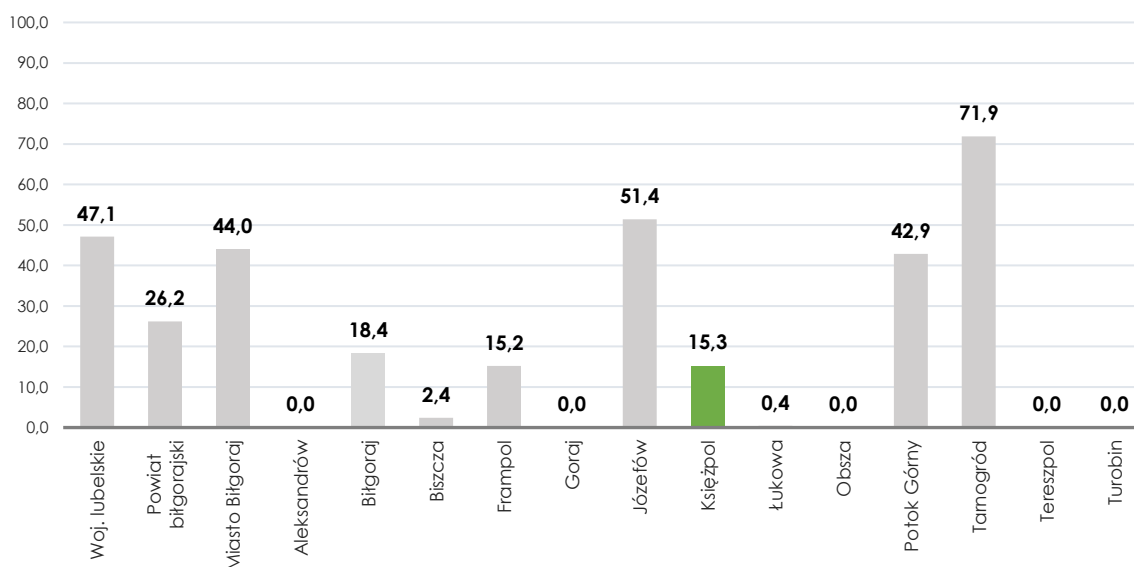
2.5.3 INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA

Gmina Księżpol zaopatrywana jest w **energię elektryczną** z krajowego systemu elektroenergetycznego. Przez obszar gminy przebiega odcinek napowietrznej linii wysokiego

napięcia WN-110 kV łączącej główne punkty zasilania istniejące w Biłgoraju i Tarnogrodzie. Infrastruktura przesyłowa o napięciu 15 kV zrealizowana jest w technologii napowietrznej.

Gmina Księżpol posiada rozdzielczą sieć gazową średniego ciśnienia w następujących miejscowościach: Markowicze-Cegielnia, Księżpol, Majdan Nowy, Majdan Stary, Markowicze, Rogale. **Długość rozdzielczej sieci gazowej** na terenie Gminy Księżpol wyniosła w 2023 r. 31 879 m, a z gazu ziemnego korzystało 475 odbiorców. W tym okresie na terenie gminy z sieci gazowej korzystały 1 024 osoby, co oznacza, że jedynie 15,3% mieszkańców Gminy Księżpol miało dostęp do stałego przyłącza gazowego. **Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej** na terenie powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego był w tym okresie wyższy i osiągnął odpowiednio wartość 26,2% oraz 47,1%.

Wykres 35. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Zużycie gazu ziemnego na terenie gminy w 2023 r. wyniosło 2 128,2 MWh, przy czym na cele grzewcze przeznaczono 1 851,3 MWh, czyli 87,0% ogólnej wartości zużycia.

Gmina Księżpol nie ma zorganizowanej gospodarki w zakresie zaopatrzenia i pokrycia potrzeb ciepłych mieszkańców. Gospodarka ciepła gminy bazuje na lokalnych i indywidualnych źródłach ciepła. Źródła te tworzą tzw. niską emisję, która pogarsza stan środowiska naturalnego obszaru. **Niska emisja** stanowi emisję spalania paliw stałych, ciekłych i gazowych do atmosfery, ze źródeł emisji znajdujących się na wysokości nie większej niż 40 m, głównie z lokalnych kotłowni i domowych źródeł ciepła. Cechą charakterystyczną niskiej emisji jest to, że powodowana jest ona przez liczne źródła ciepła wprowadzające do powietrza niewielkie ilości zanieczyszczeń. Ze względu na uwarunkowania przestrzenne i wynikające z tego ograniczenia w zaopatrywaniu w ciepło systemowe, w Gminie Księżpol zakłada się utrzymanie indywidualnego systemu zaopatrzenia w ciepło. Należy jednak dążyć do eliminacji uciążliwych palenisk węglowych i stosowania do celów grzewczych i bytowych gazu ziemnego lub lekkiego oleju opałowego, a także pozyskiwania ciepła z odnawialnych źródeł energii. W powyższym kontekście należy zauważyć, że na terenie gminy realizowane były liczne inwestycje, finansowane zarówno ze środków unijnych, jak i krajowych, przyczyniające się do poprawy efektywności energetycznej obiektów, promocji niskoemisyjności, a także programy dotyczące wymiany nieefektywnych źródeł ciepła.

2.5.4 ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII

Potencjał naturalny obszaru oraz jego rolniczy charakter stwarzają sprzyjające warunki do rozwoju energetyki odnawialnej - na terenie gminy teoretycznie do pozyskania jest energia słońca, wiatru oraz biomasy.

Obszar całego województwa lubelskiego należy do regionów posiadających jedne z najlepszych warunków wykorzystywania **energii słonecznej** w kraju i został, zgodnie z „Programem rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego”, w całości zakwalifikowany do obszarów preferowanych dla lokalizacji urządzeń i instalacji wykorzystujących energię słoneczną. Potencjał wykorzystania energii słonecznej, określany przez roczną gęstość mocy promieniowania słonecznego, w obszarze regionu waha się w granicach od ok. 1 050 do ok. 1 150 kWh/m², podczas gdy w kraju potencjał ten zasadniczo zawiera się w przedziale 950 kWh/m² - 1 150 kWh/m². Potrzeby własne mieszkańców w zakresie produkcji energii elektrycznej i ciepłej z energii słonecznej mogą być zaspokajane poprzez stosowanie kolektorów słonecznych. Należy jednak wziąć pod uwagę, że lokalizacja ogniw fotowoltaicznych nie powinna być realizowana na: obszarach o szczególnych walorach przestrzennych, obszarach i obiektach objętych ochroną konserwatorską oraz terenach cennych przyrodniczo. Usytuowanie wielkopowierzchniowych instalacji paneli fotowoltaicznych pożądane jest na terenach wyrobisk poeksploatacyjnych surowców mineralnych oraz na terenach składowisk odpadów komunalnych.

Rejon województwa lubelskiego w krajowym podziale na strefy energetyczne wiatru zaliczony jest do strefy III – korzystnej, a w części południowo-wschodniej do strefy IV - mało korzystnej pod względem zasobów wiatru. Księżpol znajduje się w strefie energetycznej wiatrowej, gdzie średnia prędkość wiatru w ciągu roku na wysokości 30 m waha się od 6,0 m/s do 6,5 m/s, dzięki czemu posiada **dogodne warunki dla lokalizacji elektrowni wiatrowych**. Obszarem proponowanym do rozwoju energetyki wiatrowej jest obszar sołectwa Korchów Pierwszy.

Najbardziej dostępnym źródłem energii odnawialnej na terenie województwa lubelskiego jest **biomasa**. Do głównych źródeł jej pozyskiwania należą: celowe uprawy roślin energetycznych, organiczne pozostałości i odpady produkcji rolniczej, odpady powstające w przemyśle rolno-spożywczym oraz odchody z ferm hodowlanych wykorzystywane do fermentacji metanowej. Całkowity, wstępnie oszacowany potencjał biomasy pochodzenia rolniczego, możliwy do wykorzystania na cele energetyczne w województwie lubelskim, jest wysoki i stanowi równowartość około 28,0 PJ energii rocznie, co stanowi ok. 11,0% energii krajowej. Na cele energetyczne można wykorzystać również drewno pochodzące z lasów, z odpadów przemysłu drzewnego oraz z odpadów powstających przy pielęgnacji sadów i zadrzewień. Teren Gminy Księżpol zaliczany jest do:

- obszarów wskazanych do rozwoju energetyki na bazie biomasy pochodzącej z uprawy wieloletnich roślin energetycznych,
- obszarów o potencjalnie najwyższych zasobach drewna i potencjale energetycznym z lasów,
- obszarów potencjalnych źródeł biomasy do produkcji biogazu pochodzącej z zakładów przemysłu rolno-spożywczego.

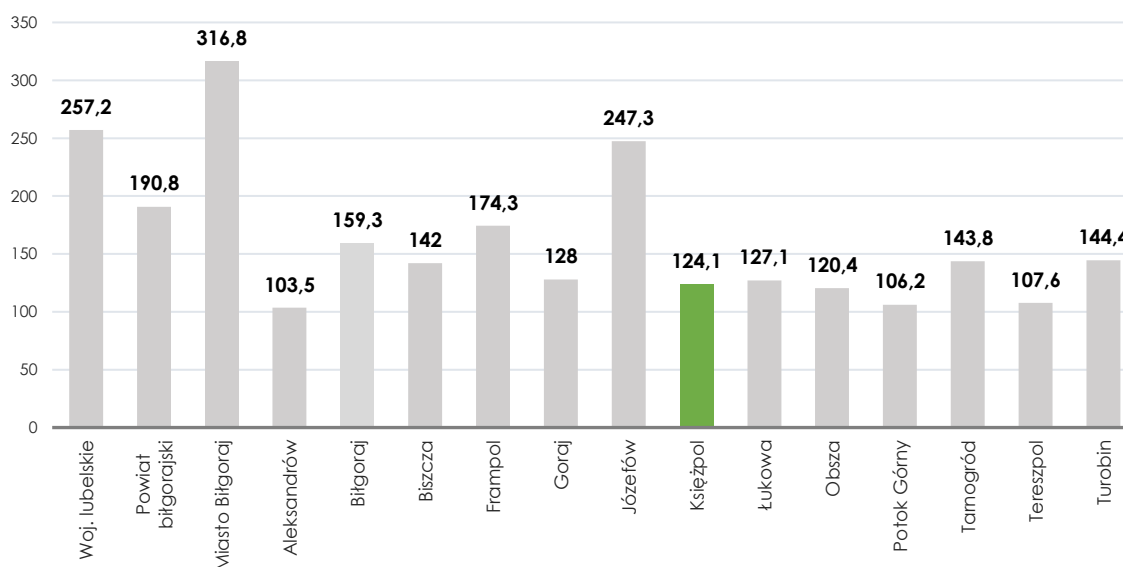
2.5.5 GOSPODARKA ODPADAMI

Nieodłączną cechą ludzkiej działalności jest wytwarzanie odpadów. **Odpady** oznaczają każdą substancję lub przedmiot, których posiadacz pozbywa się, zamierza się pozbyć lub do których pozbycia jest obowiązany. Uciążliwość odpadów dla środowiska przejawia się przede wszystkim zanieczyszczeniem wód i gleb, skażeniem powietrza, niszczeniem walorów estetycznych i krajobrazowych oraz wyłączeniem z użytkowania terenów rolnych i leśnych

zajmowanych pod składowanie odpadów. Głównym wyzwaniem w gospodarce odpadami na najbliższe lata jest przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym poprzez minimalizowanie ilości wytwarzanych odpadów oraz wykorzystywanie odpadów nieuniknionych jako zasobu dzięki procesom recyklingu.

W 2023 r. na terenie Gminy Księżpol wytworzono **831,56 ton odpadów komunalnych**. Większość wytworzonych odpadów komunalnych – 731,20 ton (87,9%) zostało odebranych od gospodarstw domowych. Należy zauważyć, że **masa wytworzonych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca** była o wiele niższa niż w powiecie oraz regionie - na jednego mieszkańca gminy w 2023 r. przypadło 124 kg odpadów, wobec 191 kg w powiecie biłgorajskim oraz 257 kg w województwie lubelskim.

Wykres 36. Masa wytworzonych odpadów komunalnych na jednego mieszkańca na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (kg)

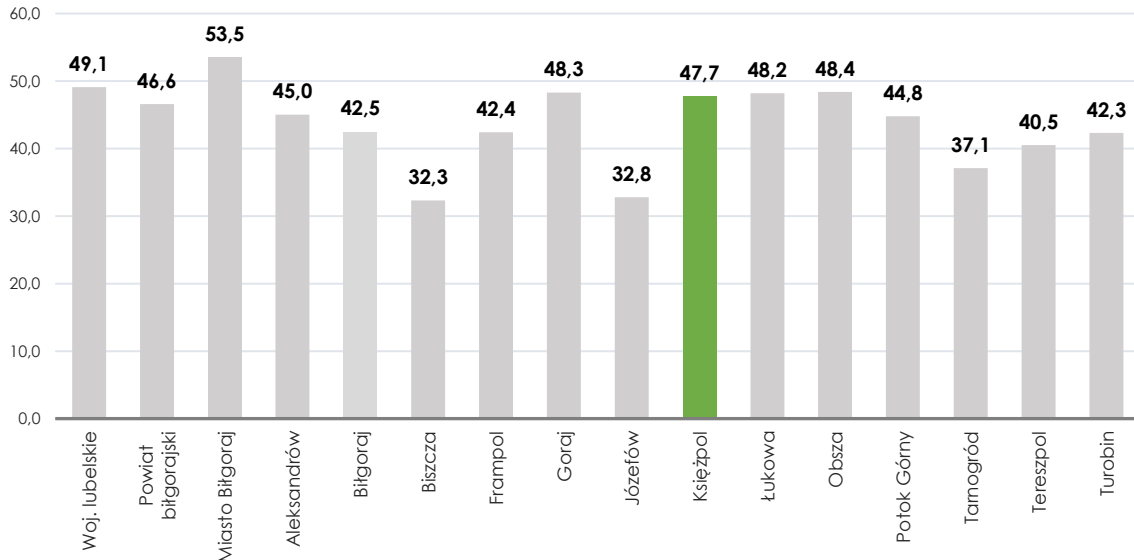
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Gospodarowanie odpadami może w sposób istotny wpływać na środowisko przyrodnicze oraz zdrowie ludzi. Ograniczanie ich wytwarzania w dobie zwiększającej się produkcji i konsumpcji jest istotnym warunkiem zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko oraz jednym z zasadniczych wyzwań współczesnego świata. Ich unieszkodliwianie poprzez składowanie jest przejawem nieefektywnego gospodarowania zasobami, powodującym dodatkowo emisję zanieczyszczeń do atmosfery, gleby, wody, utratę powierzchni pod składowiska czy obniżenie estetycznych walorów krajobrazu. Dopiero powtórne wykorzystanie odpadów, odzyskanie lub poddanie ich recyklingowi sprawia, iż mogą one stać się potencjalnym zasobem, przyczyniając się w ten sposób do zmniejszenia zużycia surowców pierwotnych w celu wytworzenia produktów, a tym samym efektywniejszego gospodarowania zasobami.

Na terenie gminy w sposób selektywny zebrano 396,92 ton odpadów. Pozytywny jest fakt, że **ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie** z roku na rok rośnie. W 2017 r. selektywna zbiórka odpadów stanowiła jedynie 35,4% zebranych odpadów komunalnych. Natomiast sześć lat później, w 2023 r., na terenie gminy zebrano selektywnie 47,7% wytworzonych odpadów komunalnych. Wskaźnik ten jest zbliżony do średniej dla powiatu biłgorajskiego wynoszącej 46,6% oraz średniej dla województwa lubelskiego wynoszącej 49,1%. W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego wskaźnik dotyczący udziału odpadów zebranych selektywnie w relacji do ogółu wytworzonych odpadów komunalnych obliczony dla Gminy Księżpol kształtuje się na dość wysokim poziomie – nieznacznie wyższą wartość tego wskaźnika

odnotowano Gminie Łukowa (48,2%), Gminie Goraj (48,3%), Gminie Obsza (48,4%) oraz w Mieście Biłgoraj (53,5%).

Wykres 37. Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów na terenie Gminy Księżpól, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Dalszy wzrost wskaźników selektywnie zebranych odpadów możliwy jest dzięki wdrażaniu rozwiązań prawnych, budowaniu systemu selektywnej zbiórki przez władze gminne oraz zaangażowaniu mieszkańców w segregację odpadów powstających w gospodarstwach domowych. Zgodnie ze zmienioną ustawą z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, ustanawiającą nowe zasady gospodarowania odpadami, od 1 lipca 2013 r. odpowiedzialność za odbiór i właściwe zagospodarowanie odpadów została przekazana gminom. Celem znowelizowanej ustawy jest ograniczenie składowania zmieszanych odpadów komunalnych i odpadów ulegających biodegradacji na składowiskach, zwiększenie udziału odzysku i recyklingu odpadów opakowaniowych (papieru, szkła, tworzyw sztucznych, metali), zmniejszenie ilości dzikich wysypisk śmieci oraz spalania odpadów w domowych kotłowniach.

Najważniejsze zadania w gospodarowaniu odpadami komunalnymi, wynikające z konieczności ochrony środowiska, sprowadzają się do minimalizacji powstawania odpadów i maksymalizacji ich zagospodarowania oraz ograniczania do koniecznego minimum składowania odpadów w środowisku. Jedną z głównych metod ograniczania ilości odpadów jest **recykling**, którego celem jest ponowne wykorzystanie tych samych materiałów. Biorąc pod uwagę powyższe oraz w kontekście postępującego procesu przechodzenia na gospodarkę o obiegu zamkniętym, zakładającą minimalizację oraz eliminację powstawania odpadów, jak również wspieranie efektywnego zużycia zasobów przez ponowne ich wykorzystanie, niezwykle ważny jest **dalszy rozwój systemu selektywnej zbiórki odpadów**, w szczególności tych nadających się do odzysku i recyklingu.

Poziomy recyklingu jakie muszą osiągnąć gminy w odniesieniu do poszczególnych rodzajów odpadów określone zostały w ustawie z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach. Za rok 2023 gminy były zobowiązane osiągnąć poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia odpadów komunalnych w wysokości co najmniej 35%. Zgodnie z opracowanym przez gminę sprawozdaniem z realizacji zadań z zakresu gospodarki odpadami w 2023 r. minimalny poziom wskazany recykling został osiągnięty i wyniósł 50,42%.

Należy zauważyć, że w kolejnych latach wymagany poziom przygotowania do ponownego użycia i recyklingu odpadów komunalnych będzie skokowo wzrastał - w 2024 roku co najmniej 45%, a w 2025 – 55% odpadów komunalnych powinno być poddawane recyklingowi. Do 2030 roku cel ten wzrośnie do 60%, a 65% osiągnie w 2035 roku i będzie obowiązywać także w kolejnych latach. Osiągnięcie wymaganych poziomów recyklingu odpadów komunalnych może przekraczać możliwości budżetowe gminy. Wymaga to odpowiedniego przygotowania pod względem infrastrukturalnym, zabezpieczenia instalacji prowadzących recykling odpadów surowcowych oraz bioodpadów. Kluczowe będą również działania na rzecz zmniejszenia ilości wytwarzanych odpadów ogółem oraz zaangażowanie mieszkańców w kwestie związane z gospodarką odpadami.

2.5.6 PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- Przez gminę przebiegają trzy drogi wojewódzkie: nr 835 (Lublin – Wysokie – Biłgoraj – Sieniawa – Przeworsk – Kańczuga – Dynów – Grabownica Starzeńska), nr 853 (Majdan Nowy – Tomaszów Lubelski), nr 863 (Kopki - Krzeszów - Tarnogród – Cieszanów). Wewnętrzną komunikację zapewniają głównie drogi powiatowe i gminne. Drogi te stanowią podstawową sieć drogową, niezbędną do obsługi zapotrzebowania komunikacyjnego lokalnej społeczności oraz zapewnienia powiązań jednostek z drogami wyższej kategorii. Przez obszar Gminy Księżpol przebiega 10 dróg powiatowych o łącznej długości 60 km. Dopelnieniem układu komunikacyjnego jest sieć dróg gminnych, po których odbywa się ruch lokalny. Drogi gminne posiadają łączną długość 45,7 km.
- Dzięki realizacji licznych inwestycji drogowych oraz prowadzonym pracom związanym z remontami bieżącymi i utrzymaniem infrastruktury, stan dróg powiatowych i gminnych Gminy Księżpol w ciągu ostatnich lat uległ znacznej poprawie. Warto wspomnieć choćby o zrealizowanych inwestycjach z Funduszu Dróg Samorządowych, których celem była poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego i parametrów technicznych lokalnej sieci drogowej, a także zwiększenie atrakcyjności i dostępności do terenów inwestycyjnych.
- Do głównych problemów w zakresie infrastruktury transportowej gminy należy zaliczyć niedorozwój techniczny i ilościowy lokalnej sieci drogowej. Problemem gminy w zakresie infrastruktury komunikacyjnej jest stosunkowo duże rozproszenie znacznej części mniejszych jednostek osadniczych oraz ich często peryferyjne położenie. Sieć dróg lokalnych, w szczególności utwardzonych, jest niepełna w stosunku do struktury osadniczej i rozproszonej zabudowy. Należy również wskazać, że analiza dostępności transportowej województwa lubelskiego, przeprowadzona na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r., wykazuje, że na terenie Gminy Księżpol występują liczne obszary o utrudnionej dostępności funkcji regionalnych i ponadregionalnych. W celu poprawy wewnętrznej dostępności komunikacyjnej niezbędne jest uzupełnienie sieci dróg w gminie w celu pełniejszej integracji jej systemu osadniczego i lepszych powiązań. Znaczna część dróg nie jest też przystosowana do systematycznie wzrastającego natężenia ruchu drogowego, szczególnie towarowego (pojazdy ciężarowe). Problemem struktury komunikacyjnej gminy jest również źle prosperująca infrastruktura pieszka i rowerowa. Wiele odcinków dróg nie posiada wydzielonych ciągów dla pieszych i rowerzystów, co wpływa na pogorszenie jakości ich użytkowania i obniżenie poziomu bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego. Pomimo istnienia chodników na niektórych odcinkach, wymagają one bieżących remontów.
- Gminę Księżpol wyróżnia stosunkowo wysoki stopień zaopatrzenia mieszkańców wodę z gminnej sieci wodociągowej. Odsetek ludności korzystającej z wodociągów na terenie gminy w 2023 r. wynosił 94,3% wobec 95,7% w powiecie biłgorajskim oraz 87,8% w województwie lubelskim. Znacznie niekorzystniej przedstawia się natomiast sytuacja

w zakresie dostępu do sieci kanalizacyjnej - w 2013 r. z kanalizacji korzystało bowiem jedynie 37,3% mieszkańców obszaru. W tym samym okresie odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w powiecie biłgorajskim wynosił 62,0%, a w województwie lubelskim 54,25%. Dostrzec można duże opóźnienia rozwoju sieci kanalizacyjnej względem instalacji wodociągowych. Czynnikiem wpływającym na niski poziom skanalizowania obszaru jest wstępująca zabudowa rozproszona. Z uwagi na niewystarczająco rozwiniętą infrastrukturę kanalizacyjną mieszkańcy gminy korzystają z przydomowych systemów do odprowadzania ścieków – zbiorników bezodpływowych i przydomowych oczyszczalni ścieków.

- Opisane, niskie parametry wskazują na potrzebę wdrożenia kompleksowych rozwiązań w zakresie gospodarki ściekowej. Obecny stopień skanalizowania gminy nie jest wystarczający. W kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego gminy należy podkreślić, że zapewnienie odpowiedniego poziomu rozwoju infrastruktury wpływa zarówno na jakość życia na obszarze, jak i jego atrakcyjność inwestycyjną. Niedoinwestowanie obszaru w zakresie infrastruktury technicznej stanowi również duże zagrożenie dla jakości wód podziemnych i powierzchniowych. W kolejnych latach należy zatem postawić na dalszy rozwój infrastruktury sieciowej. W zakresie kanalizacji sanitarnej wskazuje się na dalszą konieczność rozwoju sieci kanalizacyjnej. Natomiast w miejscach w których budowa sieci kanalizacyjnej jest technicznie lub ekonomicznie nieuzasadniona, należy stosować rozwiązanie alternatywne w postaci przydomowych oczyszczalni ścieków.
- Gmina Księżpol zaopatrywana jest w energię elektryczną z krajowego systemu elektroenergetycznego. Przez obszar gminy przebiega odcinek napowietrznej linii wysokiego napięcia WN-110 kV łączącej główne punkty zasilania istniejące w Biłgoraju i Tarnogrodzie. Infrastruktura przesyłowa o napięciu 15 kV zrealizowana jest w technologii napowietrznej.
- Gmina Księżpol posiada rozdzielczą sieć gazową średniego ciśnienia, jednak z gazu sieciowego korzystają jedynie wybrane miejscowości. Długość rozdzielczej sieci gazowej na terenie Gminy Księżpol wyniosła w 2023 r. 31 879 m, a z gazu ziemnego korzystało 475 odbiorców. W tym okresie na terenie gminy z sieci gazowej korzystały 1 024 osoby, co oznacza, że jedynie 15,3% mieszkańców Gminy Księżpol miało dostęp do stałego przyłącza gazowego. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej na terenie powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego był w tym okresie wyższy i osiągnął odpowiednio wartość 26,2% oraz 47,1%.
- Gmina nie ma całościowo zorganizowanej gospodarki w zakresie zaopatrzenia i pokrycia potrzeb cieplnych mieszkańców. Gospodarka cieplna gminy bazuje na lokalnych i indywidualnych źródłach ciepła. Ze względu na uwarunkowania przestrzenne i wynikające z tego ograniczenia w zaopatrywaniu w ciepło systemowe, w Gminie Księżpol zakłada się utrzymanie indywidualnego systemu zaopatrzenia w ciepło. Należy jednak dążyć do eliminacji uciążliwych palenisk węglowych i stosowania do celów grzewczych i bytowych gazu ziemnego lub lekkiego oleju opałowego, a także pozyskiwania ciepła z odnawialnych źródeł energii.
- Potencjał naturalny obszaru oraz jego rolniczy charakter stwarzają sprzyjające warunki do rozwoju energetyki odnawialnej - na terenie gminy teoretycznie do pozyskania jest energia słońca, wiatru oraz biomasy. Gmina została zaliczona do obszarów o korzystnych warunkach do rozwoju energetyki słonecznej. Z uwagi na potencjał obszaru potrzeby własne mieszkańców w zakresie produkcji energii elektrycznej i ciepłej z energii słonecznej mogą być zaspokajane poprzez stosowanie kolektorów słonecznych. Księżpol znajduje się w strefie energetycznej wiatrowej, gdzie średnia prędkość wiatru w ciągu roku na wysokości 30 m waha się od 6,0 m/s do 6,5 m/s, dzięki czemu posiada dogodne

warunki dla lokalizacji elektrowni wiatrowych. Obszarem proponowanym do rozwoju energetyki wiatrowej jest obszar sołectwa Korchów Pierwszy. Gmina ze względu na rolniczy charakter posiada również dobre zaplecze dla wytwarzania ekopaliw z biomasy. Teren gminy zaliczany jest do:

- obszarów wskazanych do rozwoju energetyki na bazie biomasy pochodzącej z uprawy wieloletnich roślin energetycznych,
 - obszarów o potencjalnie najwyższych zasobach drewna i potencjale energetycznym z lasów,
 - obszarów potencjalnych źródeł biomasy do produkcji biogazu pochodzącej z zakładów przemysłu rolno-spożywczego.
- Prognozy dotyczące zużycia energii elektrycznej w Polsce (według „Polityki energetycznej Polski do 2030 roku” wskazują, że zapotrzebowanie na energię elektryczną (w stosunku do roku bazowego 2006) wzrastać będzie w średniorocznym tempie zbliżonym do 2,3%. Analizując dostępne dane GUS można stwierdzić, że zużycie energii elektrycznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca w powiecie biłgorajskim sukcesywnie rośnie. Ze względów ekonomicznych i ekologicznych, konieczne jest zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii w produkcji ciepła i energii elektrycznej. Dlatego też istotną kwestią jest realizowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę efektywności energetycznej, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii poprzez m.in. wymianę starych systemów grzewczych o niskiej sprawności energetycznej, montaż instalacji urządzeń wykorzystujących OZE, co w rezultacie zmniejszy zapotrzebowanie na energię cieplną i elektryczną. Dla samorządu rozwój i zastosowanie technologii OZE oznaczać będzie również dodatkowe źródło wpływów do budżetu wygenerowanych z racji optymalizacji kosztów bieżącego utrzymania infrastruktury publicznej.
 - Samorząd gminy już od wielu lat realizuje inwestycje dotyczące redukcji zużycia energii oraz produkcji energii ze źródeł odnawialnych, mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego swoich mieszkańców, a także budowanie proekologicznego wizerunku jednostki. Równoległe do działań inwestycyjnych związanych z rozbudową i modernizacją infrastruktury energetycznej oraz wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii prowadzone były zadania przyczyniające się do poprawy efektywności energetycznej obiektów. Prace dotyczyły zarówno termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej, a także budowy energooszczędnego oświetlenia. Jednak pomimo podejmowanych działań nadal wiele budynków użyteczności publicznej znajdujących się na terenie gminy wymaga przeprowadzenia prac termomodernizacyjnych, a także dostosowania do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami. Istnieje dalsza potrzeba kontynuacji działań w zakresie budowy i rozbudowy instalacji odnawialnych źródeł energii na obszarze gminy. Konieczna jest również kontynuacja inwestycji dotyczących budowy i przebudowy energooszczędnego oświetlenia ulicznego.
 - W 2023 r. na terenie Gminy Księżpol wytworzono 831,56 ton odpadów komunalnych. Większość wytworzonych odpadów komunalnych – 731,20 ton (87,9%) zostało odebranych od gospodarstw domowych. Należy zauważyć, że masa wytworzonych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca była o wiele niższa niż w powiecie oraz regionie - na jednego mieszkańca gminy w 2023 r. przypadało 124 kg odpadów, wobec 191 kg w powiecie biłgorajskim oraz 257 kg w województwie lubelskim.
 - Na terenie gminy w sposób selektywny zebrano 396,92 ton odpadów. Pozytywny jest fakt, że ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie z roku na rok rośnie. W 2017 r. selektywna zbiórka odpadów stanowiła jedynie 35,4% zebranych odpadów komunalnych. Natomiast sześć lat później, w 2023 r., na terenie gminy zebrano

selektywnie 47,7% wytworzonych odpadów komunalnych. Wskaźnik ten jest zbliżony do średniej dla powiatu biłgorajskiego wynoszącej 46,6% oraz średniej dla województwa lubelskiego wynoszącej 49,1%.

- Zgodnie z opracowanym przez gminę sprawozdaniem z realizacji zadań z zakresu gospodarki odpadami w 2023 r. minimalny poziom recyklingu wskazany przez ustawodawcę (35%) został osiągnięty i wyniósł 50,42%. Należy zauważyć, że w kolejnych latach wymagany poziom przygotowania do ponownego użycia i recyklingu odpadów komunalnych będzie skokowo wzrastał. Osiągnięcie wymaganych poziomów recyklingu odpadów komunalnych może przekraczać możliwości budżetowe gminy. Wymaga to odpowiedniego przygotowania pod względem infrastrukturalnym, zabezpieczenia instalacji prowadzących recykling odpadów surowcowych oraz bioodpadów. Kluczowe będą również działania na rzecz przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym poprzez minimalizowanie ilości wytwarzanych odpadów oraz wykorzystywanie odpadów nieuniknionych jako zasobu dzięki procesom recyklingu.

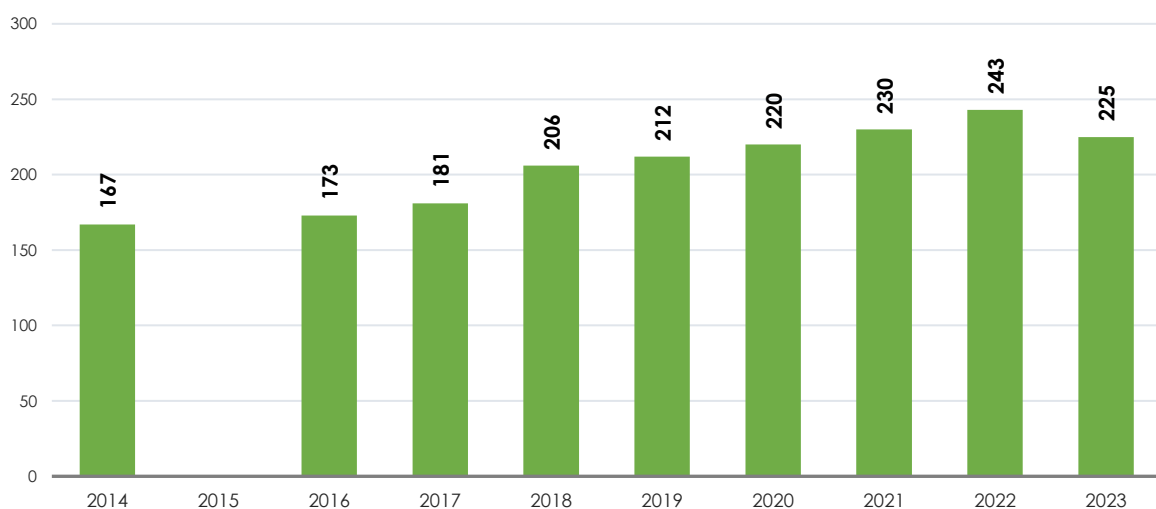
2.6 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA I ZASPOKAJANIE POTRZEB MIESZKAŃCÓW

2.6.1 EDUKACJA I WYCHOWANIE

W Polsce system oświaty i wychowania obejmuje dzieci i młodzież w wieku od 3 do 21 roku życia, przy czym nauka jest obowiązkowa od 6 do 18 roku życia. W obszarze wychowania przedszkolnego i edukacji, rolą samorządu jest zapewnienie warunków kształcenia uczniów oraz dążenie do zapewnienia wysokich standardów nauczania zarówno na poziomie przedszkolnym jak i szkolnym (w zakresie szkół podstawowych). Poziom nauczania ma znaczenie dla konkurencyjności gminy. Edukacja na wysokim poziomie jest czynnikiem, który z jednej strony może przyciągać nowych mieszkańców, zwłaszcza ludzi młodych z dziećmi, z drugiej strony może zapobiegać rezygnacjom rodziców z usług świadczonych przez placówki oświatowe na terenie miejsca zamieszkania. Zadaniem lokalnych władz jest utrzymywanie obiektów i placówek oświatowych, zatrudnienie i monitoring pracy kadry dydaktycznej, organizacja zajęć edukacyjnych, a także wspieranie uzdolnionych uczniów. Źródłami finansowania oświaty są: subwencja oświatowa, która z reguły wystarcza na pokrycie zaledwie części wydatków związanych z edukacją oraz dochody własne samorządu.

Wychowanie przedszkolne obejmuje dzieci od początku roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 3 lata, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat. Wychowanie przedszkolne jest realizowane w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego. W 2023 r. na terenie Gminy Księżpol funkcjonowało **6 ośrodków wychowania przedszkolnego** (przedszkoli, i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych): Publiczne Przedszkole Samorządowe w Markowiczach; Przedszkole Niepubliczne "Smerfy" w Majdanie Nowym oraz oddziały przedszkole w szkołach podstawowych w: Księżpolu, Majdanie Starym, Korchowcie Pierwszym oraz Rakówce.

Wykres 38. Liczba dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)

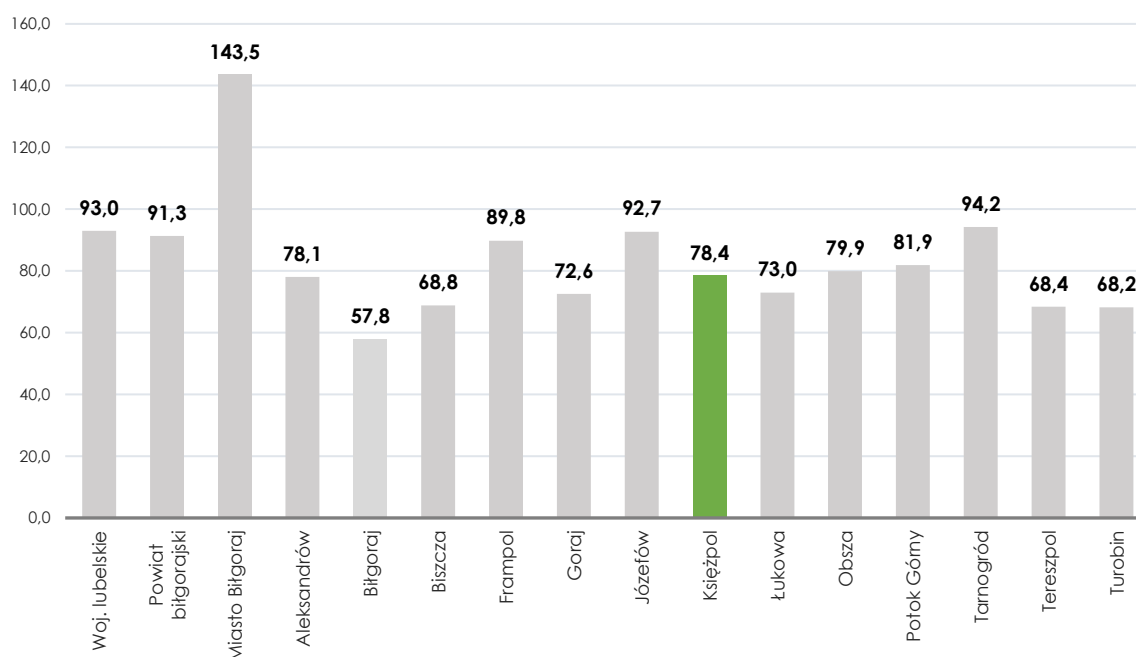
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W roku szkolnym 2022/2023 w ramach systemu oświaty wychowaniem przedszkolnym objętych zostało 225 dzieci w wieku od 3 do 6 lat. W porównaniu do roku 2014 liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli i oddziałów przedszkolnych na terenie gminy wzrosła o 34,7%.

Należy jednak zauważyć, że w 2023 r. **liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym** w gminie nieznacznie się zmniejszyła w odniesieniu do roku poprzedniego.

Równocześnie w latach 2014-2023 na analizowanym terenie zaobserwowano znaczący wzrost dostępności wychowania przedszkolnego – w 2023 r. **odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych edukacją przedszkolną** na terenie gminy wyniósł 78,4% (w 2014 r. wynosił on jedynie 66,0%). Nadal jednak wskaźnik ten odbiega od średniej dla powiatu biłgorajskiego (91,3%) oraz województwa lubelskiego (93,0%). Jednocześnie należy zauważyć, że w gminie miejskiej Biłgoraj zaobserwowano ponad 100% upowszechnienie edukacji przedszkolnej (143,5%), co oznacza, że ośrodki funkcjonujące na terenie miasta obejmują edukacją przedszkolną dzieci z terenów spoza miejsca ich zameldowania, w tym również z Gminy Księżpol.

Wykres 39. Wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej wśród dzieci w wieku 3-6 lat na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

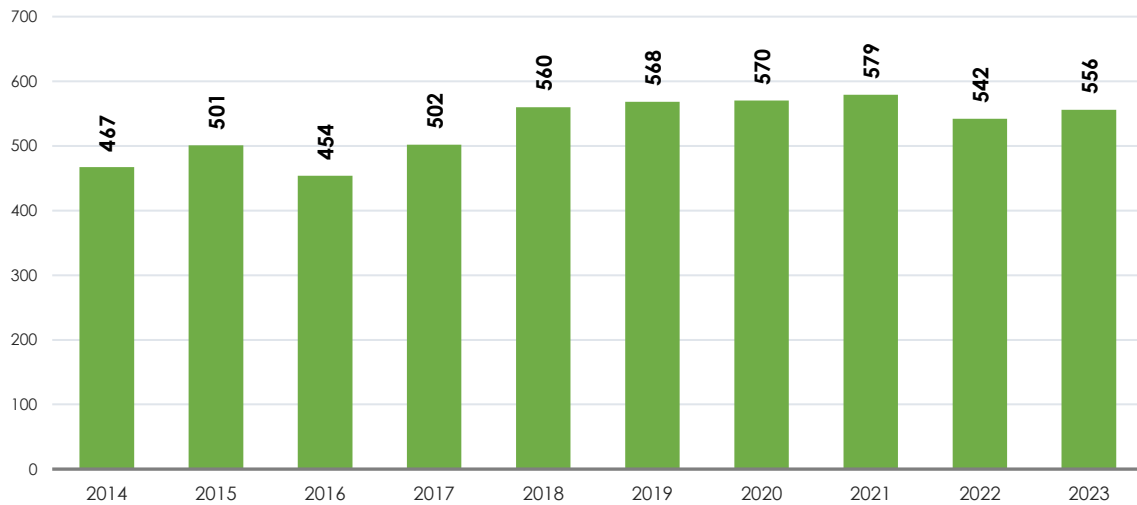

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ostatnich latach na sytuację szkolnictwa podstawowego i ponadpodstawowego decydujący wpływ miała reforma systemu edukacji. Obecnie, po edukacji przedszkolnej, kolejnym szczeblem polskiego systemu oświaty jest ośmioletnia szkoła podstawowa. W 2023 r. na terenie Gminy Księżpol funkcjonowały **4 szkoły podstawowe**, prowadzone przez samorząd gminny, do których uczęszczało łącznie **556 uczniów**:

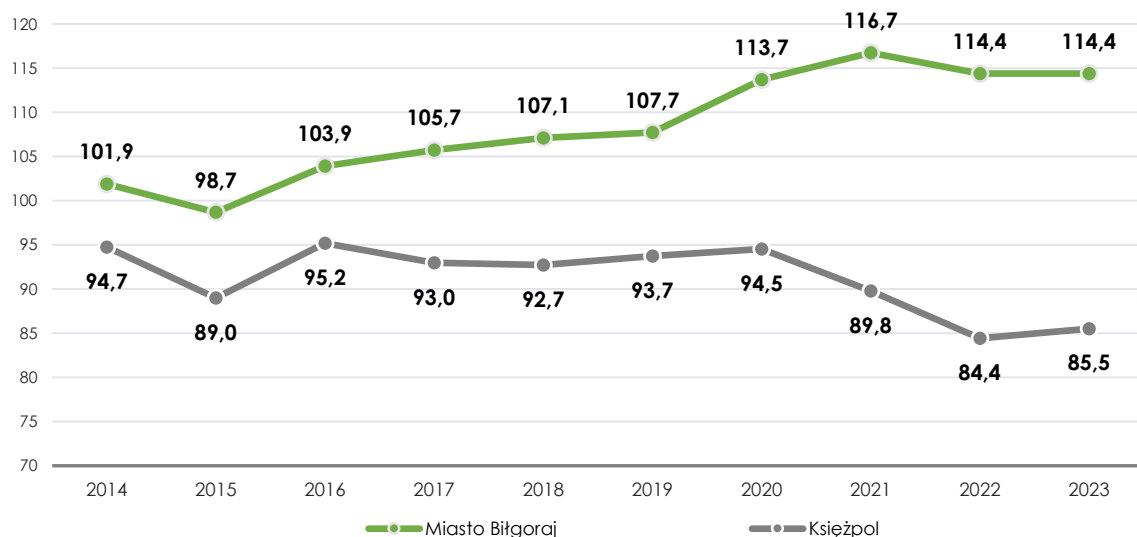
- Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II Księżpolu;
- Szkoła Podstawowa im. Zofii Krawieckiej w Majdanie Starym;
- Szkoła Podstawowa im. Błogostawionego Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Korchowie Pierwszym;
- Szkoła Podstawowa w Rakówce.

W latach 2014-2018 – między innymi w wyniku reformy edukacji i likwidacji gimnazjów – obserwowano stopniowy wzrost uczniów uczęszczających do szkół podstawowych na analizowanym obszarze – od 467 uczniów w 2014 r. do 560 uczniów w 2018 r. Natomiast od 2018 r. liczba uczniów utrzymuje się na względnie stałym poziomie. Wpływ na liczbę uczniów podejmujących naukę w szkołach podstawowych na terenie gminy ma również jej bliskie sąsiedztwo z miastem powiatowym – pomimo iż gminna sieć szkolnictwa zaspokaja potrzeby mieszkańców, część uczniów podejmuje naukę w miastach.

Wykres 40. Liczba uczniów szkół podstawowych na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Co więcej, w świetle danych statystycznych współczynnik skolaryzacji brutto, czyli relacja liczby osób uczących się na danym poziomie nauczania (niezależnie od wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi kształcenia, obliczony dla szkół podstawowych na terenie gminy, osiągnął wartość 85,5%, wobec 114,4% w gminie miejskiej Biłgoraj. Co istotne widać pewną tendencję wzrostu tego współczynnika w gminie miejskiej Biłgoraj i spadku na terenie Gminy Księżpol, co świadczy o większej atrakcyjności szkół w Biłgoraju również dla mieszkańców pobliskich obszarów wiejskich.

Wykres 41. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych na terenie Gminy Księżpol i Miasta Biłgoraj w latach 2014-2023 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Szkoły w Gminie Księżpol posiadają dobrą **bazę do prowadzenia zajęć dydaktycznych**. Poprawie ulega zarówno stan techniczny budynków, jak również wyposażenie szkół w nowoczesne narzędzia multimedialne. Istotnym czynnikiem wpływającym na jakość

nauczania jest także **liczba uczniów w oddziale**. Pod tym względem sytuacja w Gminie Księżpol jest korzystna – w 2023 r. oddziały w szkołach podstawowych średnio liczyły 15 uczniów.

Oceny jakości i edukacji oferowanej na poziomie szkół podstawowych można dokonać przy pomocy analizy wyników **egzaminu ósmoklasisty**. Warto przypomnieć, że w 2024 r. z egzaminu z języka polskiego ósmoklasiści ze szkół podstawowych z terenu gminy uzyskali średnio 65,1% punktów możliwych do zdobycia (wobec 62,7% w powiecie biłgorajskim i 63,1% w województwie lubelskim), z matematyki – 59,0% (wobec 54,1% w powiecie biłgorajskim i 50,7% w województwie lubelskim), natomiast z języka angielskiego – 66,2% (wobec 65,3% w powiecie biłgorajskim oraz 63,7% w województwie lubelskim). Dane dotyczące wyników egzaminu ósmoklasisty z 2024 r. pokazują, że średnie wyniki uczniów klas ósmych z obszaru gminy były wyższe do średnich wyników w powiecie i regionie. W skali obszaru najstabilniej wypadli uczniowie Szkoły Podstawowej im. Błogostawionego Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Korchowie Pierwszym. Na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie w 2024 r. można stwierdzić, że wyniki uczniów pozostałych szkół były dość zbliżone, przy czym z języka polskiego najlepsze wyniki osiągnęli ósmoklasiści ze Szkoły Podstawowej im. Zofii Krawieckiej w Majdanie Starym, z matematyki - Szkoły Podstawowej im. Jana Pawła II w Księżpolu, a z języka angielskiego - Szkoły Podstawowej w Rakówce.

Tabela 6. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w szkołach podstawowych na terenie Gminy Księżpol w 2024 r.

Nazwa szkoły	Język polski - średni wynik (%)	Matematyka - średni wynik (%)	Język angielski - średni wynik (%)
Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Księżpolu	67	64	70
Szkoła Podstawowa im. Błogostawionego Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Korchowie Pierwszym	53	51	51
Szkoła Podstawowa im. Zofii Krawieckiej w Majdanie Starym	71	62	69
Szkoła Podstawowa w Rakówce	63	50	74

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

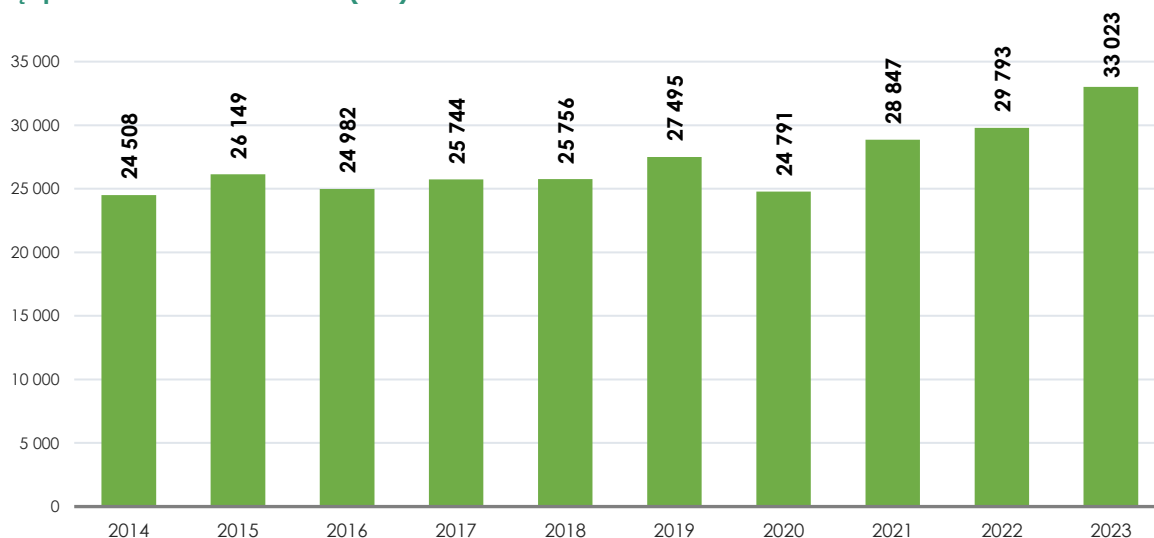
Konieczne są jednak dalsze działania poprawiające jakość kształcenia w szkołach gminnych i wzbogacających ofertę edukacyjną dla uczniów. Istotne z punktu widzenia jakości edukacji na terenie gminy są dane dotyczące potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami i uczniów zdolnych. W ostatnich latach zwiększyła się liczba dzieci, dla których poradnie psychologiczno-pedagogiczne wydały orzeczenia i opinie dotyczące kształcenia. Kadra pedagogiczna placówek z terenu gminy wskazuje również na większą liczbę dzieci nie posiadających dysfunkcji wymagających specjalistycznych orzeczeń, ale zmagających się z różnego rodzaju kryzysami psychologicznymi, a także wymagających różnego rodzaju wsparcia pedagogicznego i psychologicznego. Inną grupą, na której potrzeby zwracają uwagę rodzice i opiekunowie dzieci ze szkół podstawowych są dzieci szczególnie uzdolnione. Potrzeby edukacyjne tych dzieci znacznie wykraczają poza podstawę programową oferowaną przez szkołę. Placówki szkolne ze względu na ograniczenia finansowe i organizacyjne nie są w stanie zaspokoić szczególnych potrzeb ww. grup dzieci. Dostęp do specjalistów jest z kolei utrudniony i często wymaga wyjazdów poza miejsce zamieszkania, co wiąże się z ponoszeniem przez rodziców znacznych nakładów finansowych. W celu zapewnienia wysokiej jakości kształcenia konieczne staje się **zwiększenie oferty** na zajęcia i wsparcie psychologiczne dla uczniów ze specjalnymi potrzebami oraz zajęć dodatkowych dla uczniów zdolnych.

2.6.2 OCHRONA ZDROWIA

Podstawowa opieka zdrowotna stanowi ważny szczebel w systemie ochrony zdrowia – to od jej skuteczności w ogromnym stopniu zależy efektywność całego procesu leczenia pacjenta i sprawność systemu opieki medycznej. Na terenie Gminy Księżpol działalność prowadzą 3 **podmioty ambulatoryjnej opieki zdrowotnej**: jedna przychodnia lekarska - Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Przychodnia Zdrowia” w Księżpolu oraz dwie praktyki lekarskie (dentystyczne).

W 2023 r. w przychodniach i praktykach udzielono 33 023 **porady lekarskie**. Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat liczba porad lekarskich udzielonych na terenie gminy zwiększyła się o 34,7% (8 515). Dane obejmujące liczbę udzielonych porad pośrednio świadczą o kondycji zdrowotnej społeczności zamieszkującej gminę. Wyraźny spadek liczby porad w roku 2020 spowodowany był pandemią COVID-19 oraz czasową samoizolacją społeczeństwa. W latach 2021-2023, wraz z poluzowaniem obostrzeń pandemicznych, liczba porad znacząco wzrosła. Zmiany liczby udzielonych porad powiązane są również powstawaniem i likwidacją placówek ochrony zdrowia.

Wykres 42. Liczba porad udzielonych w ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (szt.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W 2023 r. na terenie gminy funkcjonowała **ogólnodostępna apteka** oraz **punkt apteczny**.

2.6.3 POMOC SPOŁECZNA

Pomoc społeczna ma na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w godnych warunkach. Zgodnie z polskim prawodawstwem większość działań pomocowych umiejscowionych jest na poziomie gminy, a ośrodki pomocy społecznej i centra usług społecznych można uznać za wiodące i stanowiące podstawowe źródło wsparcia dla rodzin znajdujących się w sytuacji kryzysowej. Są to instytucje, które na poziomie lokalnym odpowiadają za koordynację działań z zakresu pomocy społecznej oraz za większość działań z zakresu polityki społecznej. Zajmują się one między innymi wypłacaniem świadczeń pieniężnych i udzielaniem wsparcia w zakresie przezwycięzania trudnej sytuacji życiowej.

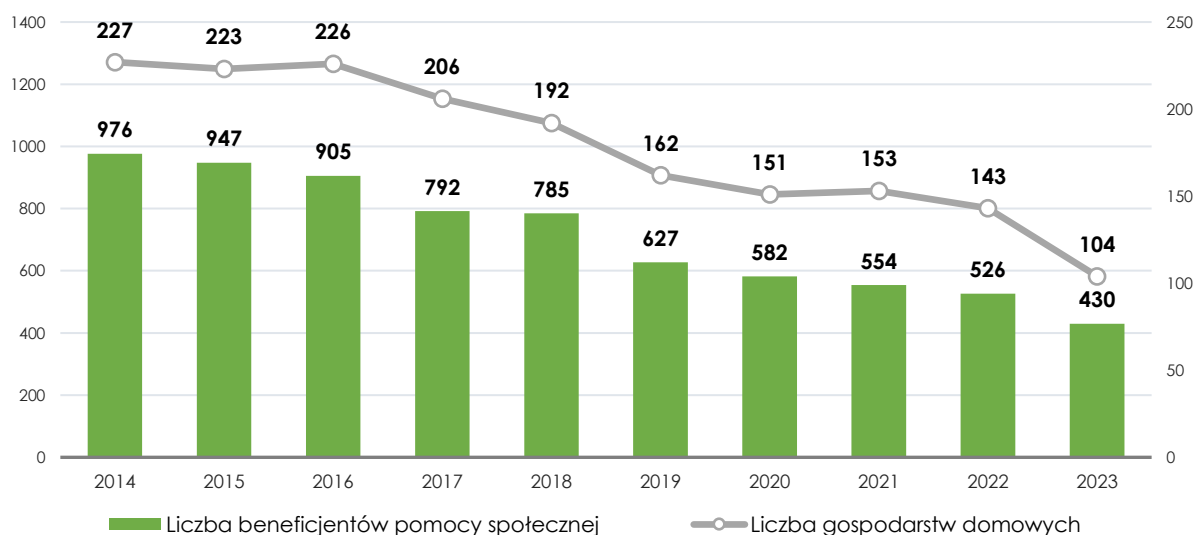
W Gminie Księżpol powyższe zadania wykonuje **Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Księżpolu**. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej jako jednostka organizacyjna gminy realizuje zadania własne gminy o charakterze obowiązkowym i zlecone gminie w zakresie pomocy społecznej. Jednostką realizującą zadania z zakresu pomocy społecznej oraz wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na obszarze gminy jest również **Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Biłgoraju**. W zakresie jego kompetencji znajdują się również działania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, prowadzenie specjalistycznego poradnictwa oraz prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej.

Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej to osoby, które nie są w stanie same pokonać trudnych sytuacji życiowych, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości, i które korzystają ze świadczeń pomocy społecznej, takich jak:

- świadczenia pieniężne (są to głównie zasiłki stałe, okresowe i celowe, ale także pomoc dla rodzin zastępczych i formy pomocy finansowej dla osób opuszczających rodziny zastępcze, placówki opiekuńczo-wychowawcze i inne),
- świadczenia niepieniężne (jest to pomoc w formie: schronienia, posiłku, ubrania, usług opiekuńczych, pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego w szczególności prawnego, psychologicznego, pedagogicznego, a także w formie pobytu w ośrodkach wsparcia).

W 2023 r. na terenie gminy z pomocy społecznej skorzystały 104 gospodarstwa domowe, w tym 50 gospodarstw z dochodem poniżej kryterium dochodowego. **Liczba beneficjentów pomocy społecznej** na terenie gminy w 2023 r. wyniosła 430 osób i była o 56 osób mniejsza niż w 2014 r. (55,9%).

Wykres 43. Liczba gospodarstw domowych (rodzin) objętych pomocą społeczną oraz liczba beneficjentów pomocy społecznej na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (rodziny, osoby)

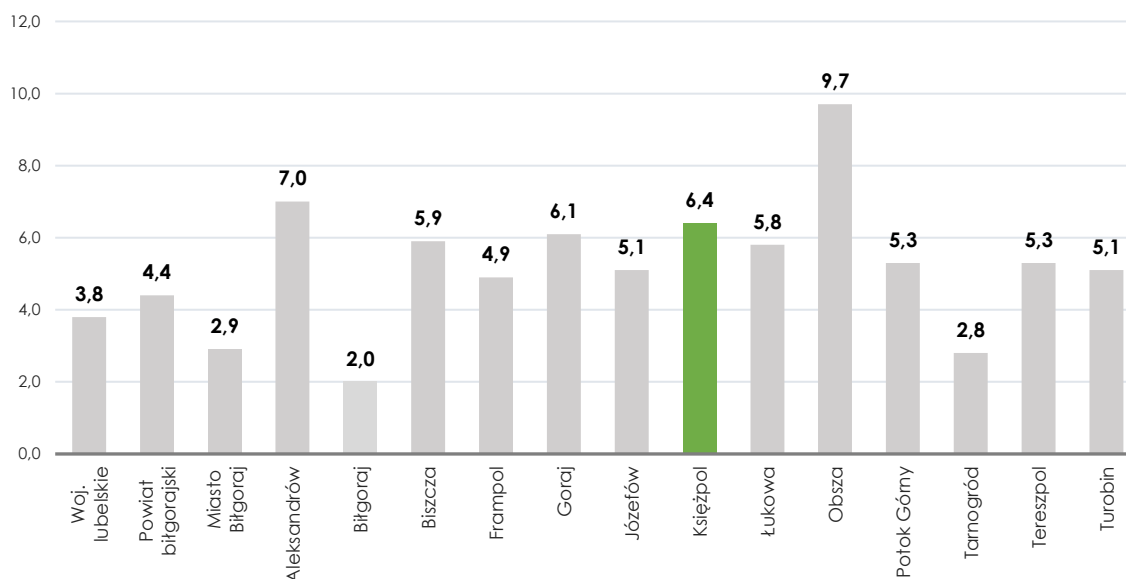

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Księżpolu.

Zasięg korzystania z pomocy społecznej, czyli udział beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności na terenie gminy w latach 2014-2023 zmniejszył się o 7,3 pkt proc. i wyniósł 6,4%. Nadal jednak jest to wartość o wiele wyższa od średniej dla powiatu biłgorajskiego (4,4%) i województwa lubelskiego (3,8%). W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Księżpol wyróżnia się wysoką wartością wskaźnika dotyczącego zasięgu

korzystania z pomocy społecznej – wyższą wartość odnotowano jedynie w Gminie Obsza (9,7%) oraz w Gminie Aleksandrów (7,0%).

Wykres 44. Zasięg korzystania z pomocy społecznej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)

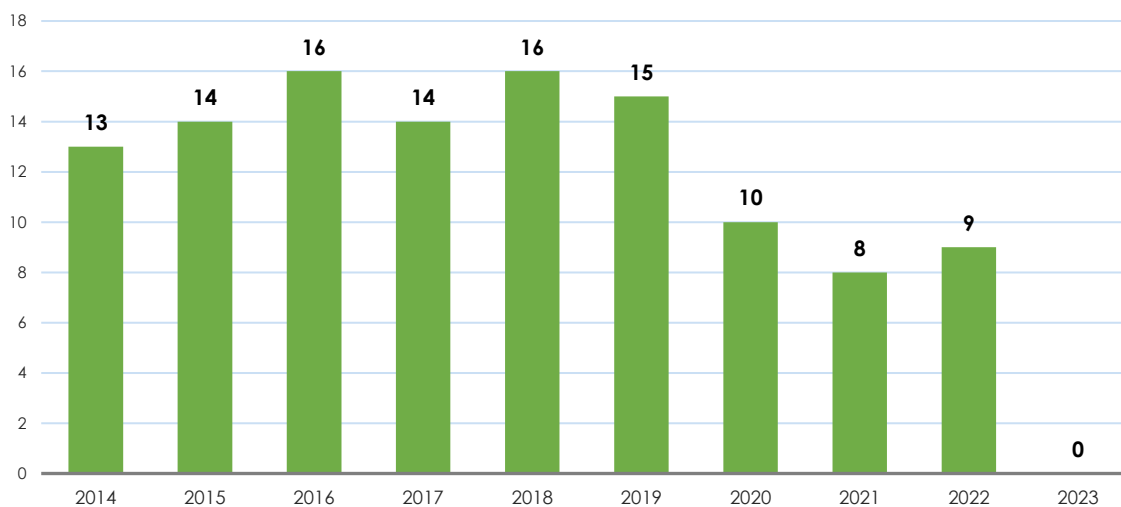
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wśród **przyczyn korzystania z pomocy społecznej** w gminie najczęściej powtarzają się następujące zjawiska: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, alkoholizm, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz potrzeba ochrony macierzyństwa. W rodzinach występuje jednocześnie kilka powodów przyznania pomocy społecznej.

W wielu rodzinach objętych pracą socjalną występują liczne problemy w opiece nad dziećmi: min. zaniedbanie nauki, niska samoocena, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, złe warunki socjalno-bytowe, uzależnienia od alkoholu rodziców. Brak odpowiedniego, specjalistycznego wsparcia dla tych rodzin powoduje potencjalne zagrożenie związane z koniecznością umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. W sytuacji, gdy rodzice zostają trwale lub czasowo pozbawieni praw rodzicielskich lub te prawa zostają im ograniczone, sąd postanawia o ustanowieniu nad dzieckiem opieki zastępczej poprzez umieszczenie go poza rodziną biologiczną. W 2023 roku trzynastu dzieci z terenu Gminy Księżpol przebywało w **rodzinach zastępczych**, natomiast jedno przebywało w **placówce opiekuńczo-wychowawczej**.

W latach 2013-2022 rodziny, mające trudności w pełnieniu ról opiekuńczych i wychowawczych, były wspierane przez **asystenta rodziny**, który pomagał w przewyciężaniu trudności związanych z opieką i wychowaniem małoletnich dzieci. Zadaniem asystenta była pomoc rodzicom w wypełnianiu ról społecznych, w taki sposób, aby nie dopuścić do umieszczania dzieci poza rodziną. Jeśli natomiast dzieci znajdowały się w pieczy zastępczej, rolą asystenta były działania na rzecz ich jak najszybszego powrotu do rodziny. W 2023 r. Gmina nie zatrudniała asystenta rodziny.

Wykres 45. Liczba rodzin, które skorzystały z usług asystenta rodziny na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (rodziny)

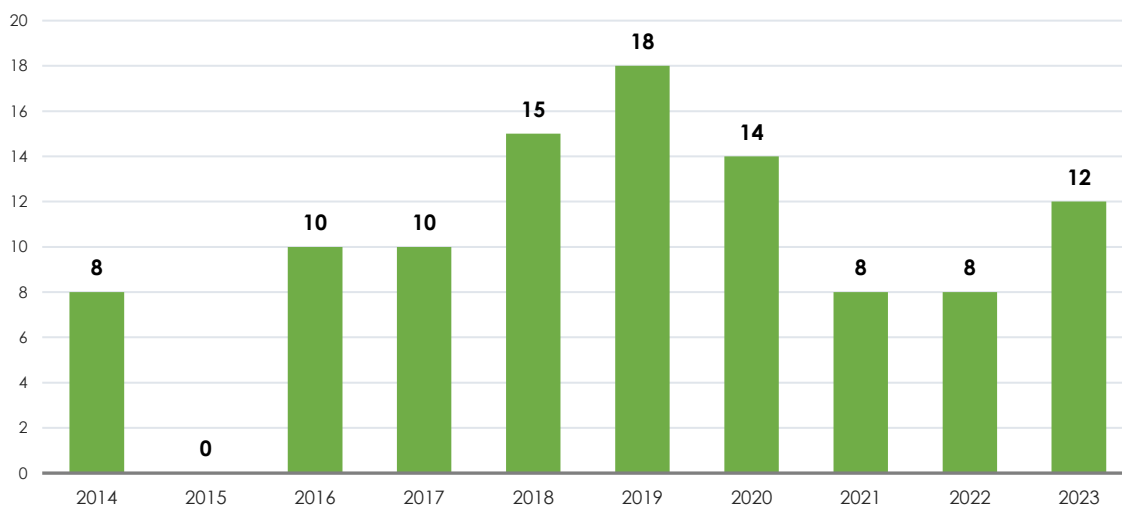

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Księżpolu.

Na obszarze gminy dostrzegalny jest także problem **przemocy w rodzinie**. Przemoc w rodzinie, zgodnie z definicją zawartą w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Mając na względzie złożoność i wieloaspektowość problemu bardzo trudno jest oszacować faktyczną skalę osób, których to zjawisko dotyczy. Jest to związane z faktem, że bardzo często przemoc domowa jest ukrywana i spora część osób, które jej doświadczają, nie decyduje się na ujawnienie i zwrócenie się o pomoc do instytucji działających w ramach lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy.

Istotnym elementem służącym przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, jest **procedura „Niebieskiej Karty”**. Dane statystyczne dotyczące przedmiotowej procedury są wykorzystywane również do określenia skali przemocy w rodzinie i liczby osób nią dotkniętych. W 2023 r. w Gminie Księżpol działaniami w ramach procedury "Niebieskiej Karty" objęto 12 rodzin. Liczba rodzin objętych procedurą „Niebieskiej Karty” w ostatnim dziesięcioleciu ulegała znacznym wahaniom, przy czym zdecydowanie najwyższe wartości wskaźnik ten przyjmował w latach 2018-2020.

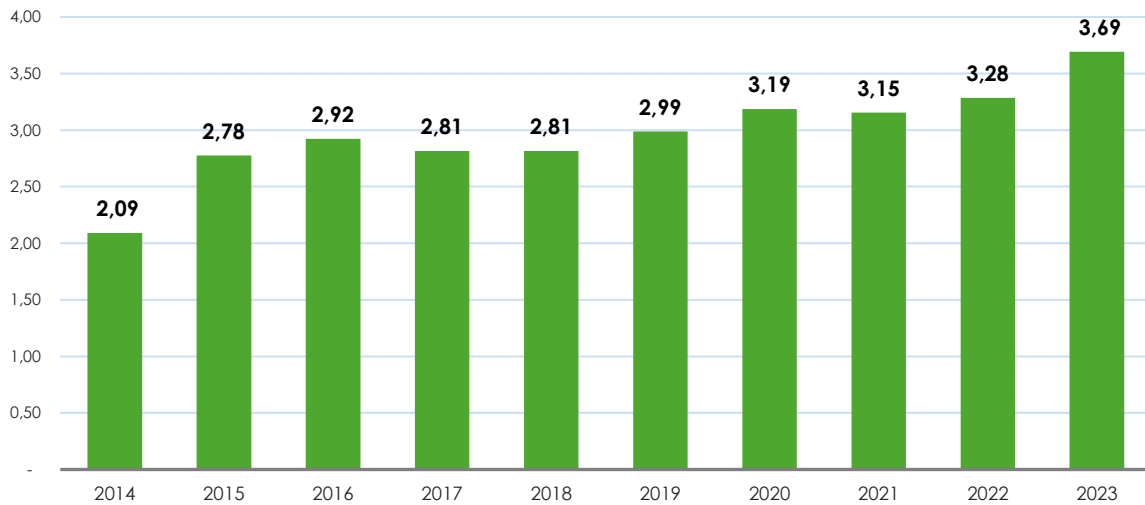
W gminie funkcjonuje **Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie**, powołany Zarządzeniem Nr 105/2023 Wójta Gminy Księżpol z dnia 14 września 2023 roku. Członkami zespołów są przedstawiciele Policji, pomocy społecznej, oświaty, służby zdrowia, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, sądu. Zadaniem Zespołu Interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań przedstawicieli różnych instytucji oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie, podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie, inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą oraz rozpowszechnianie działań w stosunku do osób stosujących przemoc. Celem Zespołu Interdyscyplinarnego jest szybkie i skuteczne podejmowanie działań zmierzających wstrzymania zjawiska przemocy w rodzinie a także planowanie i realizacja działań pomocowych w oparciu o diagnozę potrzeb (w tym realizacja procedury Niebieskiej Karty).

Wykres 46. Liczba rodzin objętych działaniami w ramach procedury „Niebieskiej Karty” na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (rodziny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Księżpolu.

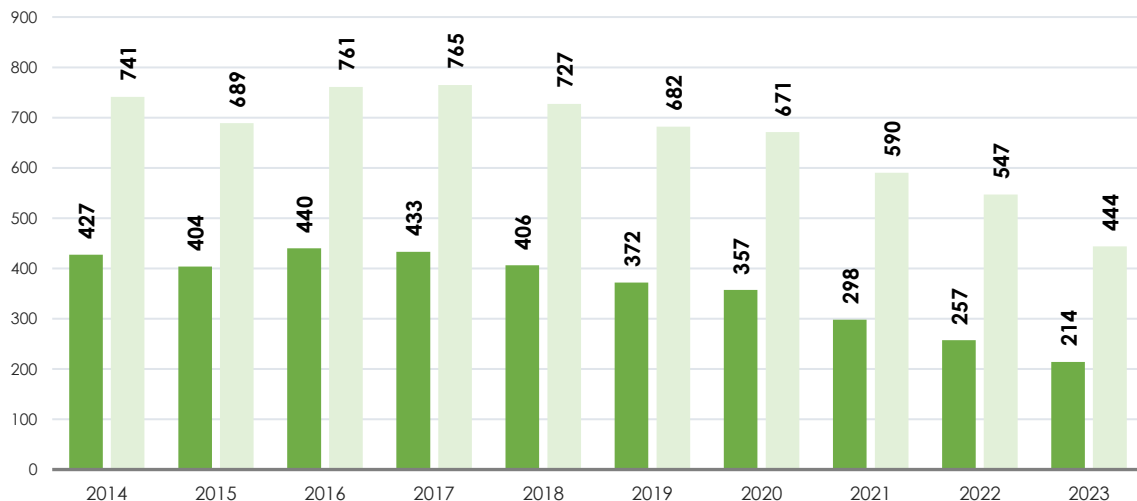
W obecnie funkcjonującym systemie prawnym, rodzice z dziećmi na utrzymaniu mogą korzystać z pomocy państwa w szczególności w postaci świadczeń umocowanych w powszechnych i stale rozszerzanych programach kierowanych do rodzin z dziećmi tj.: „Rodzina 800+”, „Dobry Start”, „Aktywny rodzic”. Uzupelnienie dla rodzin o najniższych dochodach, wsparcia przyznawanego w ramach funkcjonujących i wprowadzanych **programów powszechnie wspomagających rodziny z dziećmi**, stanowi zasiłek rodzinny wraz z dodatkami z systemu świadczeń rodzinnych, przyznawany rodzinom z dziećmi po spełnieniu ustalonego kryterium dochodowego. Ponadto w ramach systemu świadczeń rodzinnych, funkcjonują świadczenia niezależne od zasiłku rodzinnego. Są to: jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka, świadczenie rodzicielskie oraz świadczenia opiekuńcze dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów. Oprócz ww. instrumentów kierowanych do rodzin z dziećmi, na pomoc państwa mogą liczyć również dzieci uprawnione do alimentów od rodzica, które ich nie otrzymują z uwagi na bezskuteczność egzekucji - w postaci świadczeń z funduszu alimentacyjnego, przyznawanych po spełnieniu kryteriów wskazanych w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów.

W 2023 r. w Gminie Księżpol na **świadczenia rodzinne**, mające na celu finansowe wsparcie rodzin z dziećmi lub z osobami niepełnosprawnymi, przeznaczono 3 692 565,78 zł. Najwięcej środków przeznaczono na pomoc skierowaną do osób niepełnosprawnych, czyli na świadczenia opiekuńcze, które stanowiły 69,3% ogólnej kwoty wydatków. Wydatki na pomoc skierowaną do rodzin z dziećmi, czyli zasiłki rodzinne wraz z dodatkami, zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka i świadczenia rodzicielskie stanowiły 30,7% ogólnej kwoty wydatków. Należy również zauważyć, że w ostatnich latach kwoty wypłaconych świadczeń rodzinnych regularnie rosną.

Wykres 47. Kwoty świadczeń na rzecz rodziny wypłaconych w ciągu roku na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Księżpolu.

W 2023 r. wypłacono zasiłki rodzinne w kwocie 658 024,28 zł. W 2023 r. na terenie gminy ze **świadczeń rodzinnych na dzieci** skorzystało 214 rodzin, a liczba dzieci do lat 17 na które przyznano zasiłek rodzinny wyniosła 444. Według danych GUS w ostatnim dziesięcioleciu liczba rodzin otrzymujących zasiłki na dzieci spadła o 213, co stanowi 49,9% rodzin otrzymujących takie zasiłki w roku 2014. Analogicznie w latach 2014-2023 zanotowano spadek liczby dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłki rodzinne – na terenie gminy wskaźnik ten był mniejszy o 40,1% w stosunku do 2014 r.

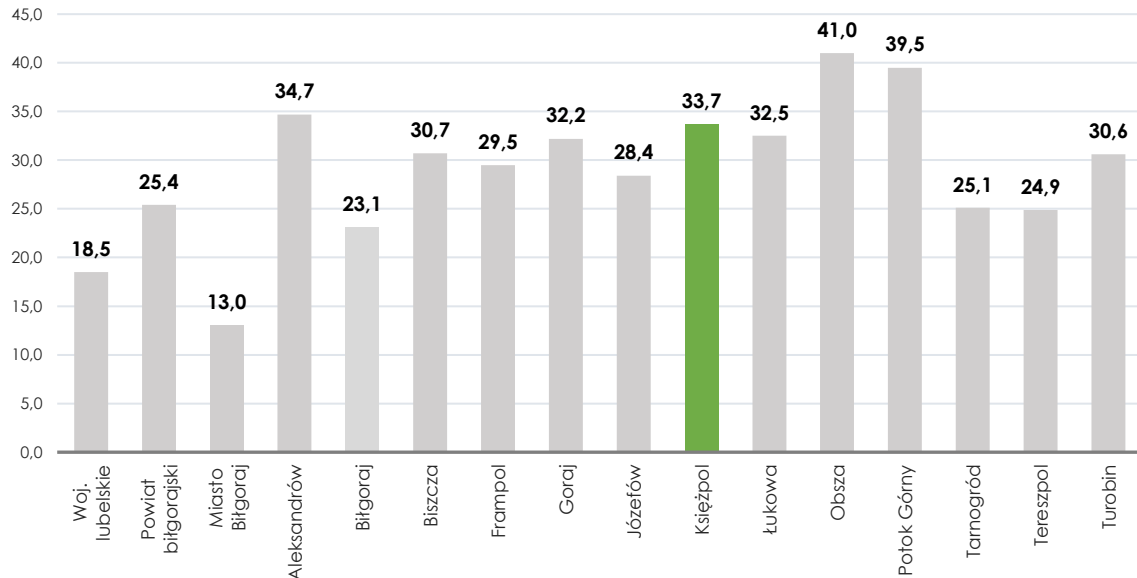
Wykres 48. Liczba rodzin oraz liczba dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analizując **udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny** w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku (tj. w populacji osób w wieku przedprodukcyjnym), należy zauważyć, że choć w ostatnim dziesięcioleciu wartość tego wskaźnika zmniejszyła się z 52,7% w 2014 r. do 33,7%, to i tak wartość wskaźnika dla gminy była wyższa od wartości dla powiatu biłgorajskiego (25,4%) i województwa lubelskiego (18,5%). W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego Księżpol wyróżnia się relatywnie wysoką wartością wskaźnika

dotyczącego udziału dzieci otrzymujących zasiłek rodzinny w populacji osób w wieku przedprodukcyjnym. Wyższe wartości tego wskaźnika zaobserwowano jedynie w trzech gminach: Obsza (41,0%), Potok Górny (39,5%) oraz Aleksandrów (34,7%).

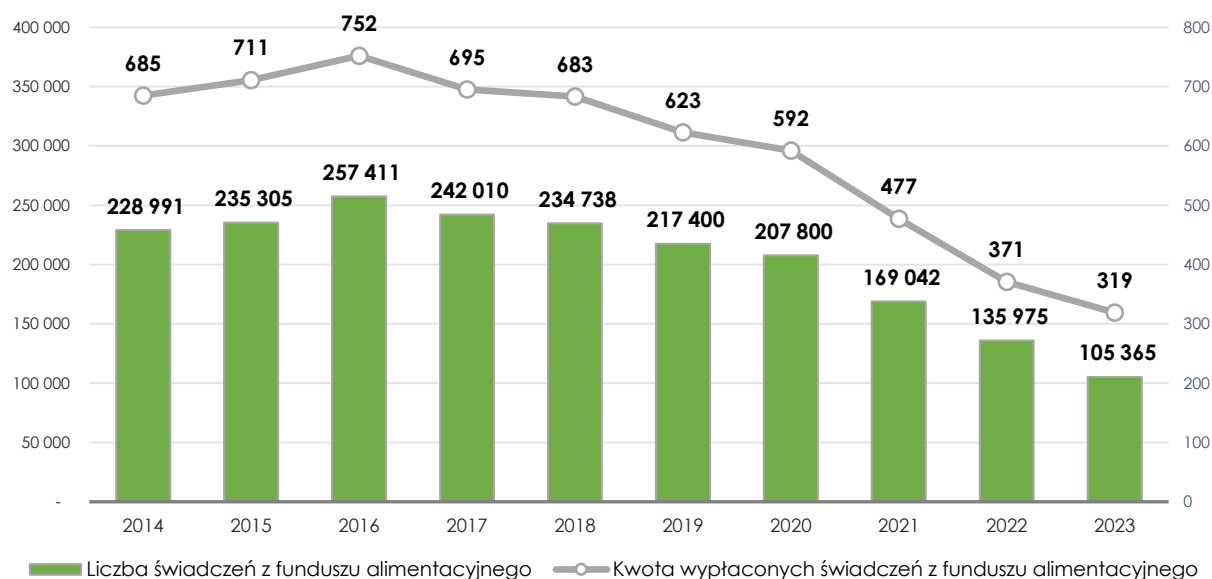
Wykres 49. Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego w latach 2014-2023 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ogólnej kwocie wypłaconych w 2023 r. świadczeń rodzinnych 2 560 466,00 zł stanowiły świadczenia skierowane do osób niepełnosprawnych, czyli świadczenia opiekuńcze. Są to: świadczenia pielęgnacyjne, zasiłki pielęgnacyjne i specjalny zasiłek opiekuńczy. Na świadczenia pielęgnacyjne przeznaczono 1 909 085,00 zł, co stanowiło 74,6% ogólnej kwoty wypłaconych świadczeń opiekuńczych. Pozostała część to zasiłki pielęgnacyjne (523 413,00 zł) oraz specjalne zasiłki opiekuńcze (127 868 zł).

Z funduszu alimentacyjnego może korzystać osoba uprawniona do pobierania alimentów w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów od dłużnika. W 2023 r. wypłacono 319 świadczeń z funduszu alimentacyjnego na łączną kwotę 105 635 zł. Warto również zauważyć, że od 2016 r. zarówno liczba jak i kwota wypłaconych świadczeń systematycznie się zmniejsza.

Wykres 50. Liczba oraz kwota wypłaconych świadczeń z funduszu alimentacyjnego w Gminie Księżpol w latach 2014-2023

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Księżpolu.

2.6.4 KULTURA I SPORT

Instytucje kultury prowadzą wielokierunkową działalność społeczno-kulturalną, integrują poszczególne przedsięwzięcia kulturalne, a przygotowując zróżnicowane oferty skierowane do ludzi w każdym wieku, kreują postawy aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym danej społeczności. Ponadto instytucje te zapewniają, zwłaszcza dzieciom i młodzieży, atrakcyjne formy wypełnienia wolnego czasu. W Gminie Księżpol działalność kulturalną prowadzą przede wszystkim **Gminny Ośrodek Kultury w Księżpolu** oraz **Gminna Biblioteka Publiczna w Księżpolu** wraz z filiami w Majdanie Starym, Rakówce i Korchowie.

Podstawowym celem działania Gminnego Ośrodka Kultury w Księżpolu jest prowadzenie wielokierunkowej działalności rozwijającej i zaspakajającej potrzeby kulturalne mieszkańców gminy, poprzez organizowanie i stymulowanie życia kulturalnego. Umożliwia on różnym grupom społecznym i wiekowym aktywny udział w rozwoju zainteresowań i zamiłowań w zakresie upowszechniania kultury. Prowadzi działalność dokumentacyjną i informacyjną promującą dorobek kulturalny gminy i regionu. Gminny Ośrodek Kultury ściśle współpracuje z Gminną Biblioteką Publiczną, a także szkołami, organizacjami społecznymi: amatorskimi zespołami artystycznymi, kołami gospodyń wiejskich i stowarzyszeniami.

Dominującą formą działalności ośrodka jest organizacja imprez kulturalnych. W 2023 r. Gminny Ośrodek Kultury zorganizował **43 imprezy**, w których wzięło udział łącznie **12 980 uczestników**. Najczęściej organizowane były koncerty, warsztaty, konkursy, prelekcje, spotkania. Należy przy tym zaznaczyć, że w ostatnim dziesięcioleciu zdecydowanie wzrosła zarówno liczba organizowanych imprez, jak też osób w nich uczestniczących. Spadek liczby organizowanych wydarzeń i ich uczestników w latach 2020-2021 spowodowany był pandemią COVID-19 oraz wprowadzonymi ograniczeniami związanymi z sytuacją epidemiologiczną.

Wykres 51. Liczba osób uczestniczących w imprezach organizowanych przez ośrodek kultury na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wizytówką bogatego dziedzictwa kulturowego gminy są amatorskie zespoły artystyczne, koła gospodyń wiejskich, kluby seniora i stowarzyszenia. Mieszkańcy zrzeszają się w ramach **zespołów śpiewaczych** – na terenie Gminy Księżpol działa 9 zespołów, które nie tylko integrują wokół siebie mieszkańców gminy, lecz również są inicjatorami mniejszych i większych uroczystości skierowanych do lokalnej społeczności. Amatorski ruch artystyczny na terenie Gminy Księżpol tworzą:

- Chór Męski „Klucz” w Majdanie Starym,
- Zespół „Majdanianki” z Majdanu Starego,
- Zespół Ludowy „Tradycja” z Majdanu Nowego,
- Zespół Folkowy „Konwalia” z Księżpola,
- Zespół Muzyczny „Przystań”,
- Zespół Folkowy „Za horyzontem” z Zawadki,
- Zespół Muzyczny „Harfa” z Rakówki,
- Zespół Muzyczny „Odnowa” z Rogali,
- Zespół Muzyczny „Piano” z Korchowa.

Historia chóru "Klucz" sięga 20-lecia międzywojennego, kiedy w parafii Majdan Stary działał chór mieszany. Niestety, w wyniku działań wojennych w czasie II wojny światowej działalność chóralna została przerwana. W 1989 r. z inicjatywy lokalnej społeczności powstał Męski Zespół Śpiewaczy, który miał uświetnić obchody nowo uchwalonego święta Odzyskania Niepodległości. Z czasem zespół przekształcił się w Chór Męski „Klucz”, który od tamtej pory stał się ważnym elementem kulturalnego i patriotycznego życia gminy Księżpol oraz całego powiatu biłgorajskiego. Chór „Klucz” koncertował w wielu miejscach w Polsce, a także poza granicami kraju. Chórzyści mieli także okazję występować u boku wieku gwiazd polskiej sceny muzycznej. Repertuar zespołu jest bardzo zróżnicowany - obejmuje pieśni ludowe, religijne, patriotyczne oraz biesiadne. W 2024 r. chór obchodził 35-lecie działalności.

Lokalna społeczność Gminy Księżpol w celu rozwoju i promocji swoich miejscowości, a także całego regionu, skupia się w **stowarzyszeniach działających na rzecz integracji lokalnej** i organizacji wszelkiego rodzaju przedsięwzięć kulturalnych, turystycznych, oświatowych czy gospodarczych. Spośród organizacji społecznych działających na terenie gminy należy wymienić m.in.: Stowarzyszenie Aktywnych Mieszkańców Gminy Księżpol oraz Stowarzyszenie

Przyjaciół Korchowa „Jedność Wsi” w Korchowie Pierwszym. Na terenie gminy funkcjonuje również 15 **kół gospodyń wiejskich**:

- Koło Gospodyń Wiejskich w Majdanie Nowym,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Majdanianki” w Majdanie Starym,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Pod Sosnami” w Nowym Lipowcu,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Płusach,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Przemiarkach,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Starym Lipowcu,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Od-Nowa” w Rogalach,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Za Horyzontem” w Zawadce,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Borkach,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Korchowianki” w Korchowie Drugim,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Korchowie Pierwszym,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Harfa” w Rakówce,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Zaniach,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Budzynie,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Złote nitki” w Księżpolu.

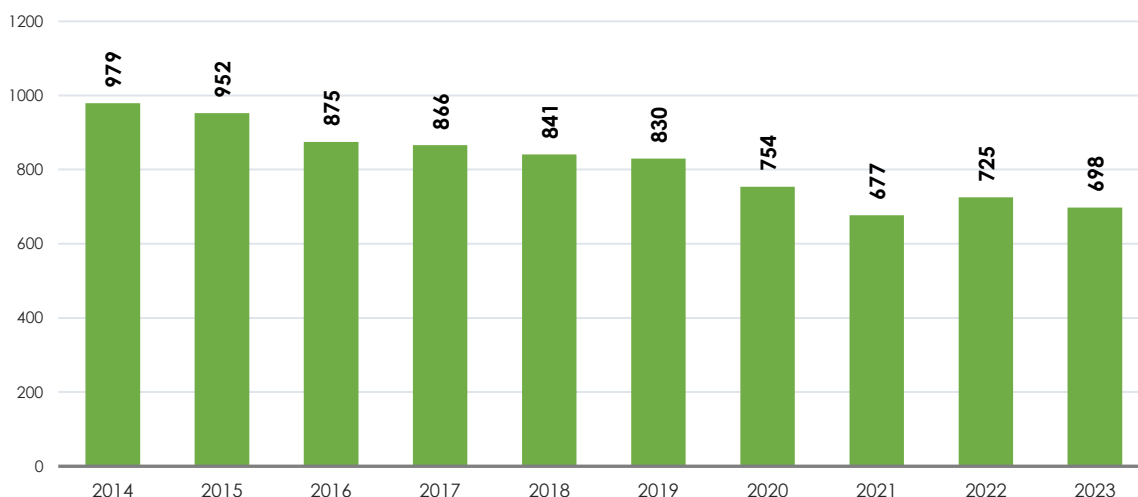
Aktywność społeczna kół przejawia się przede wszystkim w kultywowaniu tradycji czy rozwijaniu różnych form przedsiębiorczości wśród kobiet. Ich członkinie chętnie angażują się w wydarzenia kulturalne, jarmarki, festyny i warsztaty rękodzieła czy kulinarne. Bardzo ważnymi w życiu społeczności wiejskich organizacjami pozarządowymi są również **jednostki ochotniczej straży pożarnej**. Są to najdłużej działające stowarzyszenia, które realizują zadania z zakresu ochrony przeciwpożarowej, ochrony życia i mienia mieszkańców gminy, jak również z zakresu organizacji imprez kulturalnych, społecznych i sportowych.

W Gminie Księżpol bardzo aktywnie działają **kluby seniora**, zrzeszające najstarszych, ale wciąż aktywnych mieszkańców:

- Klub Seniora „Jabłoń” w Księżpolu,
- Klub Seniora „Malwa” w Markowiczach,
- Klub Seniora „Ballada” w Majdanie Starym,
- Klub Seniora „Złota jesień” w Rakówce,
- Klub Seniora „Pogodna Jesień” w Korchowie Pierwszym.

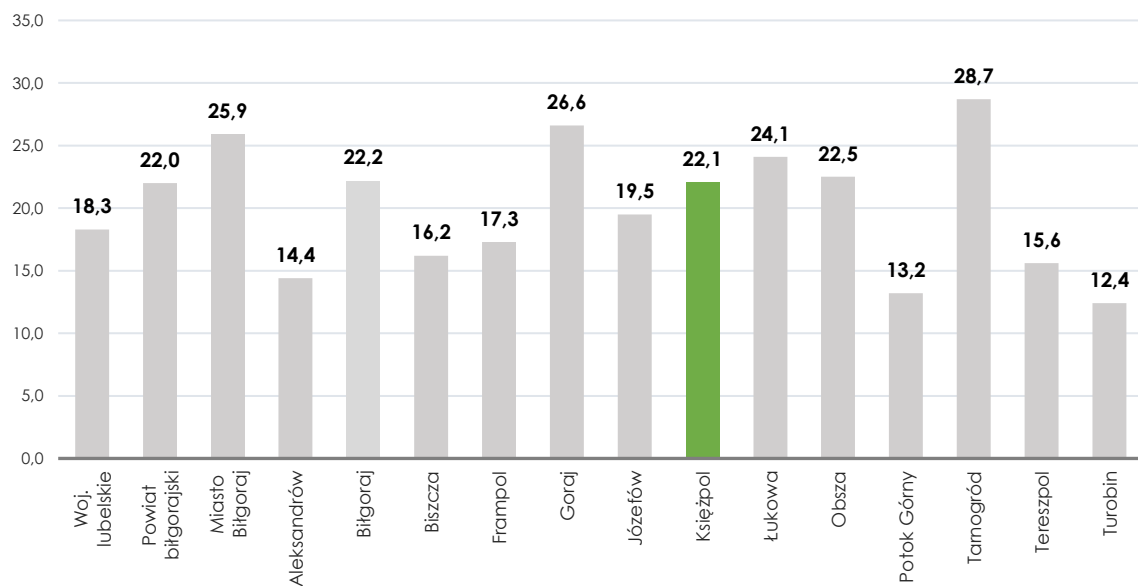
Oferta Klubów obejmuje m.in: zajęcia rozwijające indywidualne zainteresowania (plastyczne, muzyczne, rękodzielnicze), zajęcia prozdrowotne, spacer, wycieczki, zabawy taneczne, wspólne obchodzenie świąt i uroczystości, spotkania integracyjne.

Ważną rolę w szerzeniu działalności kulturalno-oświatowej w gminie pełnią **placówki biblioteczne**. Na terenie gminy działają: Gminna Biblioteka Publiczna w Księżpolu oraz 3 filie: w Majdanie Starym, Rakówce i Korchowie. W 2023 r. biblioteki publiczne dysponowały księgozbiorem składającym się z 27 358 woluminów. W placówkach bibliotecznych na terenie gminy w 2023 r. było zarejestrowanych 698 czytelników, co stanowi 10,4% mieszkańców gminy. Należy jednak zauważyć, że biorąc pod uwagę lata 2014-2023 liczba czytelników na terenie Gminy Księżpol spadło o 281 osób (28,7%).

Wykres 52. Liczba czytelników bibliotek na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Pomimo opisanego spadku w 2023 r. **czytelnictwo**, mierzone liczbą wypożyczeń księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach, w Gminie Księżpol osiągnęło wartość 22,1 i było na wyższym poziomie niż wartość ww. wskaźnika dla województwa lubelskiego (18,3 wypożyczeń książek na czytelnika) oraz zbliżonym dla średniej obliczonej dla powiatu biłgorajskiego (22,0).

Wykres 53. Liczba wypożyczeń księgozbioru na 1 czytelnika na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego w 2023 r. (wol.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W Gminie Księżpol **działania w zakresie rozwoju kultury fizycznej i sportu** prowadzone są przez wiele podmiotów począwszy od przedszkoli, szkół, placówek oświatowo-wychowawczych, organizacji młodzieżowych, aż do różnego rodzaju klubów sportowych i stowarzyszeń. Na terenie gminy dobrze jest rozwinięty sport amatorski. Działalność w tym zakresie prowadzą **3 kluby sportowe**, których działalność ukierunkowana jest na rozwój i popularyzowanie gry w piłkę nożną i siatkówką:

- Gminny Klub Sportowy „Relax” w Księżpolu – w ramach klubu działają trzy drużyny: młodzików, trampkarzy i seniorów, w których trenuje 70 zawodników;

- Ludowy Zespół Sportowy „Tanew” w Majdanie Starym – klub prowadzi cztery drużyny piłki nożnej: orlików, młodzików, trampkarzy i seniorów, które liczą łącznie 75 zawodników;
- Ludowy Zespół Sportowy „Tarpan” w Korchowiu Pierwszym – klub prowadzi trzy drużyny: seniorów, trampkarzy i orlików, liczące łącznie 53 zawodników;

Warto podkreślić, że gmina posiada nowoczesną **bazę sportowo-rekreacyjną**, w postaci ogólnodostępnej infrastruktury sportowej dającej możliwość aktywnego spędzania wolnego czasu. Stanowi to ważny element profilaktyki zdrowotnej oraz umożliwia współzawodnictwo sportowe. Baza sportowo-rekreacyjna jest stale rozbudowywana i dostosowywana do potrzeb mieszkańców. W Księżpolu, Majdanie Starym, Rakówce i Korchowiu Pierwszym wybudowane zostały nowoczesne sale sportowe, a w Księżpolu i Majdanie Starym wielofunkcyjne boiska sportowe ze sztuczną nawierzchnią. Łącznie na terenie Gminy Księżpol jest 6 boisk pełnowymiarowych do gry w piłkę nożną: w Majdanie Starym (2), Rakówce (2), Korchowiu i Księżpolu oraz 3 niepełnowymiarowe boiska do piłki nożnej: w Korchowiu Pierwszym, Płusach i Księżpolu. Na terenie gminy znajduje się również 15 boisk do piłki siatkowej.

Ponadto na terenie gminy funkcjonuje **infrastruktura rekreacyjna** w postaci siłowni zewnętrznych i placów zabaw. 5 dużych placów zabaw znajduje się przy placówkach oświatowych w: Księżpolu, Korchowiu Pierwszym, Majdanie Starym, Markowiczach i Rakówce. Ponadto zorganizowano 7 wiejskich placów zabaw w następujących miejscowościach: Korchów Drugi, Płusy, Zawadka, Budzyń, Majdan Nowy, Borki, Nowy Lipowiec. W związku z dużym zainteresowaniem młodzieży uprawianiem sportów siłowych 8 miejscowościach funkcjonują siłownie zewnętrzne: w Księżpolu, Majdanie Starym, Rogalach, Markowiczach, Borkach, Płusach, Korchowiu Pierwszym, Korchowiu Drugim, Starym Lipowcu. Kolejne 5 siłowni zlokalizowanych jest w budynkach świetlic: Księżpolu, Majdanie Nowym, Rogalach, Zawadce, Korchowiu Pierwszym i Markowiczach.

2.6.5 BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

Poczucie bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka i decyduje o funkcjonowaniu społeczności. Jednym z zadań realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego jest zapewnienie porządku publicznego i bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Główne zadania zakresu ochrony przeciwpożarowej realizowano poprzez działalność **Ochońniczych Straży Pożarnych**. W 2023 r. na terenie gminy funkcjonowało 10 jednostek OSP, z czego 2 jednostki (OSP Księżpol, OSP Rogale) włączone do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Wszystkie jednostki posiadają samochody pożarnicze wraz z wyposażeniem. Aktualne wyposażenie spełnia niezbędne wymagania i zabezpiecza potrzeby gminy. Dzięki odpowiedniemu wyposażeniu jednostek OSP możliwe jest podejmowanie działań ratowniczych w zakresie: ratownictwa technicznego, ratownictwa powodziowego, ratownictwa medycznego, poszukiwawczo-ratowniczym. Jednostki OSP również wykazują się dużą aktywnością podczas działań wspomagających organizację imprez kulturalnych czy inicjatyw lokalnej społeczności.

W 2023 r. na obszarze gminy miały miejsce **62 zdarzenia**, w tym 24 pożary oraz 38 miejscowych zagrożeń.

2.6.6 PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- **W 2023 r. na terenie Gminy Księżpol funkcjonowało 6 ośrodków wychowania przedszkolnego (przedszkoli, i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych): Publiczne Przedszkole Samorządowe w Markowiczach; Przedszkole Niepubliczne "Smerfy" w Majdanie Nowym oraz oddziały przedszkole w szkołach podstawowych w: Księżpolu, Majdanie Starym, Korchowiu Pierwszym oraz Rakówce.**

- W roku szkolnym 2022/2023 w ramach systemu oświaty wychowaniem przedszkolnym objętych zostało 225 dzieci w wieku od 3 do 6 lat. W latach 2014-2023 na analizowanym terenie zaobserwowano znaczący wzrost dostępności wychowania przedszkolnego – w 2023 r. odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych edukacją przedszkolną na terenie gminy wyniósł 78,4% (w 2014 r. wynosił on jedynie 66,0%). Nadal jednak wskaźnik ten odbiega od średniej dla powiatu biłgorajskiego (91,3%) oraz województwa lubelskiego (93,0%). Jednocześnie należy zauważyć, że w gminie miejskiej Biłgoraj zaobserwowano ponad 100% upowszechnienie edukacji przedszkolnej (143,5%), co oznacza, że ośrodki funkcjonujące na terenie miasta obejmują edukacją przedszkolną dzieci z terenów spoza miejsca ich zameldowania, w tym również z Gminy Księżpol.
- W 2023 r. na terenie Gminy Księżpol funkcjonowały 4 szkoły podstawowe, prowadzone przez samorząd gminny, do których uczęszczało łącznie 556 uczniów: Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II Księżpolu; Szkoła Podstawowa im. Zofii Krawieckiej w Majdanie Starym; Szkoła Podstawowa im. Błogosławionego Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Korchowcie Pierwszym; Szkoła Podstawowa w Rakówce.
- Współczynnik skolaryzacji brutto, czyli relacja liczby osób uczących się na danym poziomie nauczania (niezależnie od wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi kształcenia, obliczony dla szkół podstawowych na terenie gminy, osiągnął wartość 85,5%, wobec 114,4% w gminie miejskiej Biłgoraj. Co istotne widać pewną tendencję wzrostu tego współczynnika w gminie miejskiej Biłgoraj i spadku na terenie Gminy Księżpol, co świadczy o większej atrakcyjności szkół w Biłgoraju również dla mieszkańców pobliskich obszarów wiejskich.
- Oceny jakości i edukacji oferowanej na poziomie szkół podstawowych można dokonać przy pomocy analizy wyników egzaminu ósmoklasisty. Dane dotyczące wyników egzaminu ósmoklasisty z 2024 r. pokazują, że średnie wyniki uczniów klas ósmych z obszaru gminy były wyższe do średnich wyników w powiecie i regionie. W skali obszaru najgłębiej wypadli uczniowie Szkoły Podstawowej im. Błogosławionego Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Korchowcie Pierwszym. Na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie w 2024 r. można stwierdzić, że wyniki uczniów pozostałych szkół były dość zbliżone, przy czym z języka polskiego najlepsze wyniki osiągnęli ósmoklasiści ze Szkoły Podstawowej im. Zofii Krawieckiej w Majdanie Starym, z matematyki - Szkoły Podstawowej im. Jana Pawła II w Księżpolu, a z języka angielskiego - Szkoły Podstawowej w Rakówce.
- Szkoły w Gminie Księżpol posiadają dobrą bazę do prowadzenia zajęć dydaktycznych. Poprawie ulega zarówno stan techniczny budynków, jak również wyposażenie szkół w nowoczesne narzędzia multimedialne. Konieczne są jednak dalsze działania poprawiające jakość kształcenia w szkołach gminnych i wzbogacających ofertę edukacyjną w szczególności dla uczniów ze specjalnymi potrzebami oraz uczniów zdolnych.
- Na terenie Gminy Księżpol działalność prowadzą 3 podmioty ambulatoryjnej opieki zdrowotnej: jedna przychodnia lekarska - Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Przychodnia Zdrowia” w Księżpolu oraz dwie praktyki lekarskie (dentystyczne). W 2023 r. w przychodniach i praktykach udzielono 33 023 porady lekarskie. Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat liczba porad lekarskich udzielonych na terenie gminy zwiększyła się o 34,7% (8 515), co pośrednio świadczy o pogarszającej się kondycji zdrowotnej społeczności zamieszkującej gminę. Postępujący proces starzenia się populacji oraz wzrost liczby zachorowań na choroby przewlekłe prognozują dalszy wzrost popytu na świadczenia zdrowotne.
- W Gminie Księżpol zadania z zakresu pomocy społecznej wykonuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Księżpolu. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej jako jednostka

- organizacyjna gminy realizuje zadania własne gminy o charakterze obowiązkowym i zlecone gminie w zakresie pomocy społecznej. Jednostką realizującą zadania z zakresu pomocy społecznej oraz wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na obszarze gminy jest również Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Biłgoraju.
- W 2023 r. na terenie gminy ze pomocy społecznej skorzystały 104 gospodarstwa domowe, w tym 50 gospodarstw z dochodem poniżej kryterium dochodowego. Liczba beneficjentów pomocy społecznej na terenie gminy w 2023 r. wyniosła 429 osób i była o 512 osób mniejsza niż w 2014 r. (54,4%). Zasięg korzystania z pomocy społecznej, czyli udział beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności na terenie gminy w latach 2014-2023 zmniejszył się o 7,3 pkt proc. i wyniósł 6,4%. Nadal jednak jest to wartość o wiele wyższa od średniej dla powiatu biłgorajskiego(4,4%) i województwa lubelskiego (3,8%). Wśród przyczyn korzystania z pomocy społecznej w gminie najczęściej powtarzają się następujące zjawiska: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, alkoholizm, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz potrzeba ochrony macierzyństwa. W rodzinach występuje jednocześnie kilka powodów przyznania pomocy społecznej.
 - W 2023 r. na terenie gminy ze świadczeń rodzinnych na dzieci skorzystało 214 rodzin, a liczba dzieci do lat 17 na które przyznano zasiłek rodzinny wyniosła 444. Analizując udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku (tj. w populacji osób w wieku przedprodukcyjnym), należy zauważyć, że choć w ostatnim dziesięcioleciu wartość tego wskaźnika zmniejszyła się z 52,7% w 2014 r. do 33,7% , to i tak wartość wskaźnika dla gminy była wyższa od wartości dla powiatu biłgorajskiego (25,4%) i województwa lubelskiego (18,5%).
 - W Gminie Księżpol działalność kulturalną prowadzą przede wszystkim Gminny Ośrodek Kultury w Księżpolu oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Księżpolu wraz z filiami w Majdanie Starym, Rakówce i Korchowcie. Podstawowym celem działania Gminnego Ośrodka Kultury w Księżpolu jest prowadzenie wielokierunkowej działalności rozwijającej i zaspakajającej potrzeby kulturalne mieszkańców gminy, poprzez organizowanie i stymulowanie życia kulturalnego. Dominującą formą działalności ośrodka jest organizacja imprez kulturalnych. W 2023 r. Gminny Ośrodek Kultury zorganizował 43 imprezy, w których wzięło udział łącznie 12 980 uczestników. Najczęściej organizowane były koncerty, warsztaty, konkursy, prelekcje, spotkania. Należy przy tym zaznaczyć, że w ostatnim dziesięcioleciu zdecydowanie wzrosła zarówno liczba organizowanych imprez, jak też osób w nich uczestniczących.
 - Wizytówką bogatego dziedzictwa kulturowego gminy są amatorskie zespoły artystyczne, koła gospodyń wiejskich, kluby seniora i stowarzyszenia. Mieszkańcy zrzeszają się w ramach zespołów śpiewaczych – na terenie Gminy Księżpol działa 9 zespołów, które nie tylko integrują wokół siebie mieszkańców gminy, lecz również są inicjatorami mniejszych i większych uroczystości skierowanych do lokalnej społeczności. Lokalna społeczność Gminy Księżpol w celu rozwoju i promocji swoich miejscowości, a także całego regionu, skupia się w stowarzyszeniach działających na rzecz integracji lokalnej. Na terenie gminy funkcjonuje również 15 kół gospodyń wiejskich. Aktywność społeczna kół przejawia się przede wszystkim w kultywowaniu tradycji czy rozwijaniu różnych form przedsiębiorczości wśród kobiet. Ich członkinie chętnie angażują się w wydarzenia kulturalne, jarmarki, festyny i warsztaty rękodzieła czy kulinarne. Bardzo ważnymi w życiu społeczności wiejskich organizacjami pozarządowymi są również jednostki ochotniczej straży pożarnej. W Gminie Księżpol bardzo aktywnie działają kluby seniora, zrzeszające najstarszych, ale wciąż aktywnych mieszkańców. Oferta Klubów obejmuje m.in: zajęcia rozwijające indywidualne zainteresowania, zajęcia prozdrowotne, spacer, wycieczki, zabawy taneczne, wspólne obchodzenie świąt i uroczystości, spotkania integracyjne.

- Ważną rolę w szerzeniu działalności kulturalno-oświatowej w gminie pełnią placówki biblioteczne. Na terenie gminy działają: Gminna Biblioteka Publiczna w Księżpolu oraz 3 filie: w Majdanie Starym, Rakówce i Korchowie. W placówkach bibliotecznych na terenie gminy w 2023 r. było zarejestrowanych 698 czytelników, co stanowi 10,4% mieszkańców gminy. Należy jednak zauważyć, że biorąc pod uwagę lata 2014-2023 liczba czytelników na terenie Gminy Księżpol spadła o 281 osób (28,7%). Pomimo opisanego spadku w 2023 r. czytelnictwo, mierzone liczbą wypożyczeń księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach, w Gminie Księżpol osiągnęło wartość 22,1 i było na wyższym poziomie niż wartość ww. wskaźnika dla województwa lubelskiego (18,3 wypożyczeń książek na czytelnika) oraz zbliżonym dla średniej obliczonej dla powiatu biłgorajskiego (22,0).
- Na terenie gminy dobrze jest rozwinięty sport amatorski. Działalność w tym zakresie prowadzą 3 kluby sportowe, których działalność ukierunkowana jest na rozwój i popularyzowanie gry w piłkę nożną i siatkową. Gmina posiada nowoczesną bazę sportowo-rekreacyjną, w postaci ogólnodostępnej infrastruktury sportowej dającej możliwość aktywnego spędzania wolnego czasu. Baza sportowo-rekreacyjna jest stale rozbudowywana i dostosowywana do potrzeb mieszkańców. Łącznie na terenie Gminy Księżpol jest 6 boisk pełnowymiarowych oraz 3 niepełnowymiarowe boiska do piłki nożnej, a także 15 boisk do piłki siatkowej. Ponadto na terenie gminy funkcjonuje infrastruktura rekreacyjna w postaci siłowni zewnętrznych i placów zabaw.
- Główne zadania zakresu ochrony przeciwpożarowej realizowano poprzez działalność Ochotniczych Straży Pożarnych. W 2023 r. na terenie gminy funkcjonowało 10 jednostek OSP, z czego 2 jednostki (OSP Księżpol, OSP Rogale) włączone do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Wszystkie jednostki posiadają samochody pożarnicze wraz z wyposażeniem. Aktualne wyposażenie spełnia niezbędne wymagania i zabezpiecza potrzeby gminy.

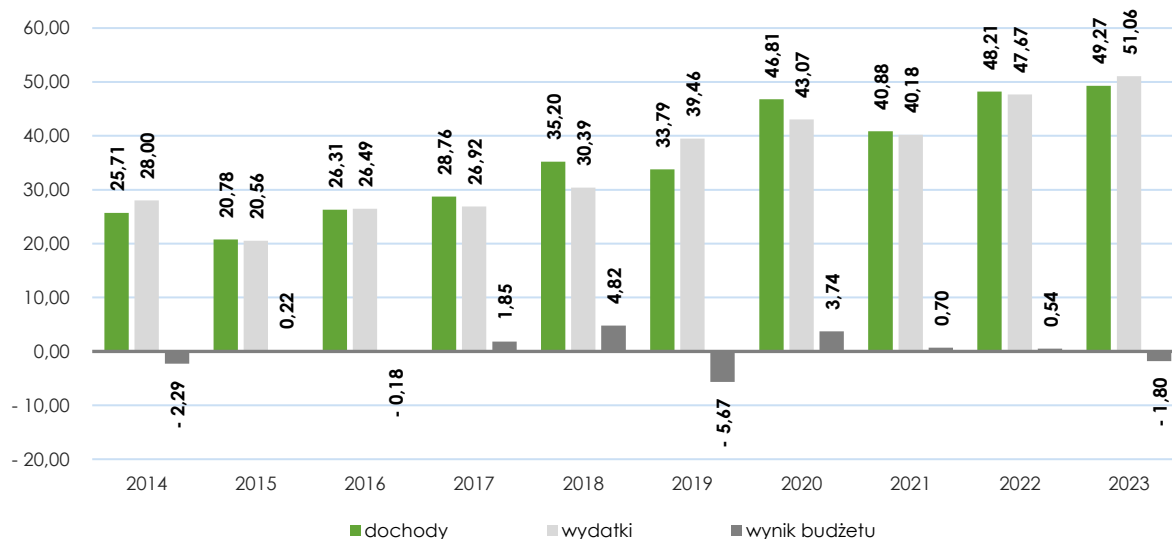
2.7 JAKOŚĆ ZARZĄDZANIA I SYTUACJA FINANSOWA

2.7.1 STRUKTURA BUDŻETU GMINY

Wielkość dochodów oraz struktura wydatków gminy świadczy o zdolności jednostki do inwestowania. W 2023 r. **dochody** Gminy Księżpol wyniosły 49 265 435,46 zł, a **wydatki** osiągnęły kwotę 51 061 106,66 zł. Należy również zauważyć, że w latach 2015-2020 dochody i wydatki gminy wykazywały trend wzrostowy, natomiast w następnych latach utrzymywały się na dość stałym poziomie.

W ocenie potencjału dochodowego gmin z punktu widzenia możliwości finansowania ich zadań inwestycyjnych szczególnie przydatna jest kategoria nadwyżki lub deficytu operacyjnego. **Wynik operacyjny** określa poziom dochodów bieżących pozostających do dyspozycji samorządów po sfinansowaniu obligatoryjnych wydatków bieżących wraz z kosztami obsługi zadłużenia. Dodatni wynik bieżący (nadwyżka operacyjna) daje jednostce samorządu terytorialnego możliwość realizacji nowych przedsięwzięć majątkowych, zarówno bezpośrednio, przeznaczając tę kwotę na inwestycje lub pośrednio, spłacając wcześniej zaciągnięte zobowiązania na cele inwestycyjne. Ujemny wynik bieżący (deficyt operacyjny) oznacza, że bieżące wydatki jednostki samorządu terytorialnego przekraczają poziom jej dochodów bieżących. W roku 2023 wynik finansowy gminy był ujemny i jednostka wygenerowała stratę w wysokości 1 795 671,20 zł, co oznacza, że wydatki bieżące jednostki nie znajdowały znalazły pełnego pokrycia w dochodach bieżących. Analiza danych statystycznych GUS wskazuje, że w latach 2014-2023 saldo budżetu bieżącego przyjmowało naprzemiennie wartości dodatnie (w latach 2015, 2017, 2018, 2020, 2021, 2022) oraz ujemne (w latach 2014, 2016, 2019 oraz 2023).

Wykres 54. Wykonanie budżetu Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (mln zł)

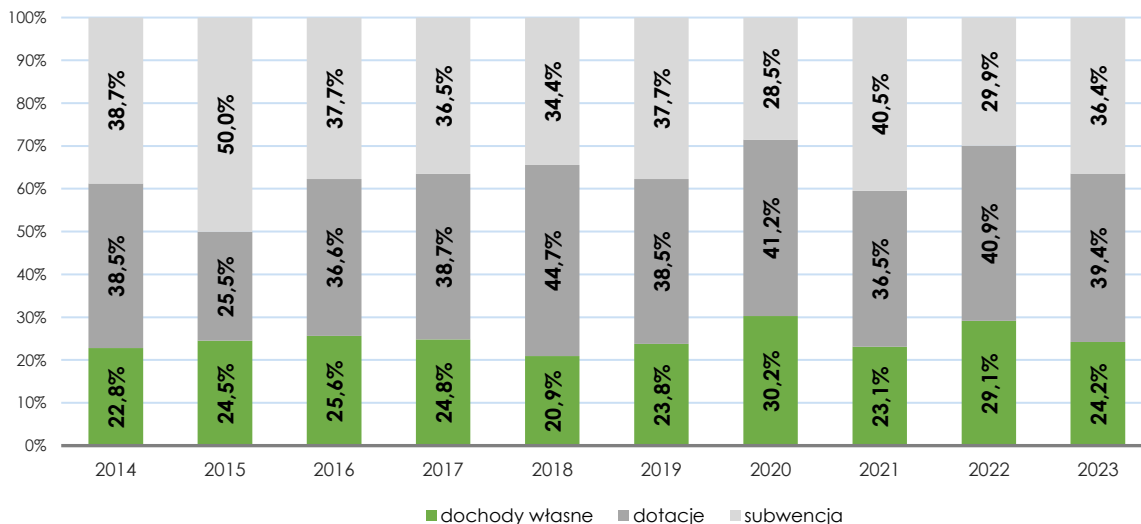

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ciągu ostatnich 10 lat można zaobserwować **wzrost dochodów** gminy. W odniesieniu do roku 2013 dochody wzrosły o 91,6% (23 554 975,19 zł). **Struktura dochodów samorządu**, a szczególnie wysoki udział dochodów własnych w dochodach ogółem, świadczy o zamożności jednostki samorządu terytorialnego, a także o dużej samodzielności finansowej i niezależności od transferów z budżetu państwa. Dochody własne stanowią bowiem wpływy z podatków, opłat, sprzedaży mienia komunalnego czy dzierżawy (tzw. dochody własne podstawowe), a także wpływy z tytułu udziału w podatkach od osób fizycznych (PIT)

i prawnych (CIT), stanowiących dochody budżetu państwa. W Gminie Księżpol w 2023 r. najwyższy udział w dochodach ogółem miały dotacje – 39,4% (19 389 229,85 zł), następnie subwencje – 36,4% (17 943 330,05 zł), zaś najmniejszy dochody własne – 24,2% (11 932 875,56 zł).

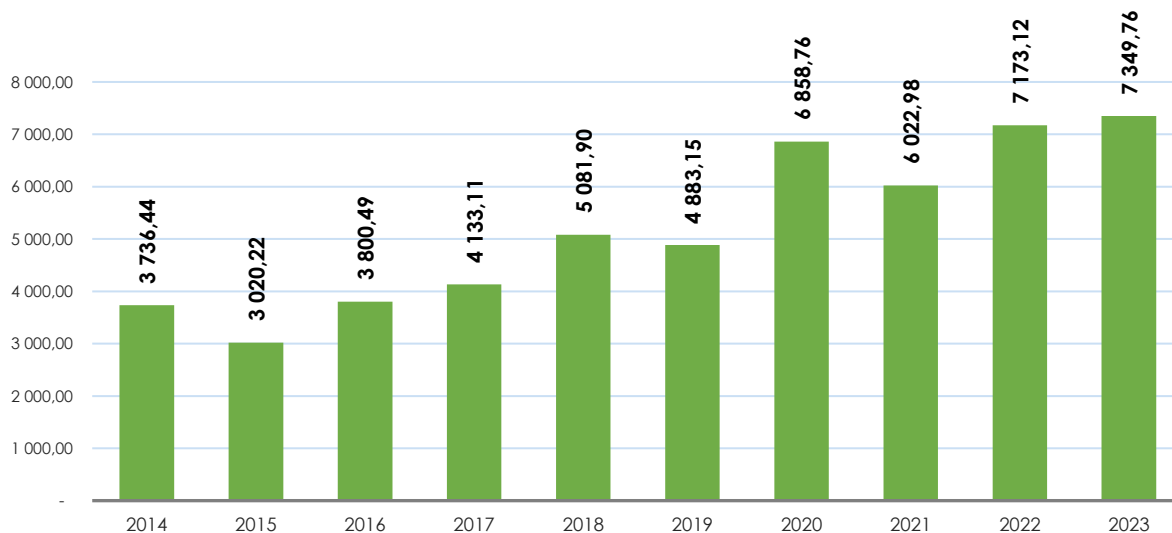
Wykres 55. Struktura dochodów Gminy Księżpol w latach 2014 - 2023 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Według danych GUS **średni dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca** gminy wyniósł 7 349,76 zł i był znacznie wyższy od średniego dochodu na 1 mieszkańca gmin powiatu biłgorajskiego (6 730,97 zł) oraz od średniego dochodu na 1 mieszkańca województwa lubelskiego w gminach bez miast na prawach powiatu (6 491,02 zł). Trend dotyczący dochodów własnych gminy przypadających na 1 mieszkańca w latach 2014-2023 kształtował się pozytywnie – w okresie tym obserwowano stopniowy wzrost tego wskaźnika.

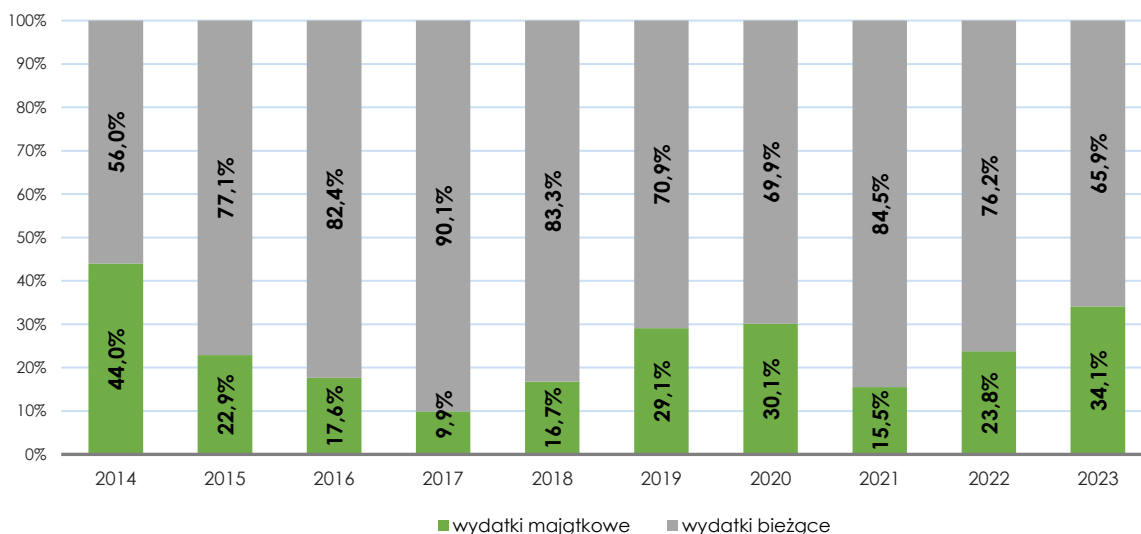
Wykres 56. Średni dochód na 1 mieszkańca Gminy Księżpol w latach 2014 - 2023 (zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W 2023 r. – w porównaniu do roku 2014 r. – **wydatki ogółem** gminy zwiększyły się o 23 060 451,57 (82,4%). W **strukturze wydatków** gminy w 2023 r. wydatki bieżące wyniosły 33 628 521,85 zł (65,9%), zaś wydatki majątkowe 17 432 584,81 zł (34,1%).

Wykres 57. Struktura wydatków Gminy Księżpol w latach 2014 - 2023 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

2.7.2 PROJEKTY WSPÓŁFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Gmina Księżpol aktywnie korzysta ze środków pochodzących z Funduszy Europejskich. Gmina w perspektywie finansowej 2014-2020 realizowała projekty w ramach **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020**, a także Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014-2020. W ramach ww. programów gmina – jako beneficjent wiodący – zrealizowała **5 projektów** o łącznej wartości ogółem wynoszącej 6 888 349,58 zł i otrzymała **4 173 799,28 zł** dofinansowania z Unii Europejskiej.

Tabela 7. Projekty realizowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego oraz programów krajowych na lata 2014-2020 przez Gminę Księżpol

Program	Tytuł projektu	Wartość ogółem (zł)	Wkład UE (zł)
Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014-2020	Internet szerokopasmowy w Gminie Księżpol	64 368,00	54 712,80
Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020	Poprawa warunków środowiskowych Gminy Księżpol poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii	4 097 627,97	2 074 552,00
	Odnawialne źródła energii w Gminie Księżpol	1 774 563,60	1 343 077,12
	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej w Korchowiu w Pierwszym	673 875,63	465 230,14
	Dostosowanie warunków szkoły dla wszechstronnego rozwoju kompetencji kluczowych uczniów i uczennic.	277 914,38	236 227,22
RAZEM:		6 888 349,58	4 173 799,28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zamieszczonych na stronie www.funduszeuropejskie.gov.pl.

Gmina Księżpol rozpoczęła również realizację projektu pt. Włączająca, wysokiej jakości edukacja na terenie Gminy Księżpol, współfinansowanego w ramach programu **Fundusze**

Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. Celem projektu jest wsparcie równego dostępu do wysokiej jakości, włączającego kształcenia i dostosowania 4 szkół podstawowych na terenie Gminy Księżpol do specjalnych potrzeb edukacyjnych, rozwijanie kompetencji społeczno - emocjonalnych, umiejętności podstawowych, przekrojowych i zawodowych niezbędnych na rynku pracy uczniów, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i z niepełnosprawnościami, wsparcie rodziców/opiekunów prawnych uczniów oraz doskonalenie zawodowe nauczycieli. Wartość projektu wynosi 855 397,43 zł, z czego wysokość środków z Funduszy Europejskich to 727 087,81 zł.

Samorząd Gminy Księżpol może również pochwalić realizacją licznych inwestycji współfinansowanych ze **środków krajowych**. W ostatnich latach gmina zrealizowała bądź jest w trakcie realizacji projektów o wartości wynoszącej **27 564 634,78 zł**, na które pozyskała **18 933 544,21 zł** krajowego dofinansowania. Spośród wspartych inwestycji można wyróżnić kilka grup: rozwój infrastruktury drogowej mający na celu poprawę nie tylko komfortu podróżowania, ale też bezpieczeństwa, działania związane z rozwojem infrastruktury sportowej i rekreacyjnej oraz projekty dotyczące budowy infrastruktury sieciowej.

Tabela 8. Projekty realizowane w ramach rządowych programów krajowych przez Gminę Księżpol

Program	Tytuł projektu	Wartość ogółem (zł)	Wkład ze środków krajowych (zł)
Otwarte Strefy Aktywności	Budowa Otwartych Stref Aktywności 4x podstawowy	182 016,00	90 293,00
	Budowa Otwartych Stref Aktywności: wariant podstawowy - 4 obiekty	213 365,00	99 400,00
Program Inwestycji Strategicznych	Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Rogale, Majdan Stary, Majdan Nowy. Etap II.	9 837 616,21	6 084 477,21
	Budowa, przebudowa, remont oraz rozbudowa dróg o nr 109421L, 109420L, 109415L, 109425L oraz 109431L.	10 112 821,15	8 070 000,00
	Budowa ogólnodostępnych terenów rekreacyjnych w miejscowości Płusy	1 466 160,00	1 175 500,00
Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych	Budowa mostu przez rzekę Tanew w ciągu drogi wewnętrznej w miejscowości Kucły	2 141 795,00	1 500 000,00
	Budowa chodnika w miejscowości Korchów Pierwszy. Termomodernizacja budynku świetlicy i remizy OSP w Korchowie Pierwszym	662 159,00	500 000,00
	Przebudowa ul. Osiedlowej i Modrzewiowej w miejscowości Księżpol	195 840,60	99 170,00
	Przebudowa ul. Akacyjowej i Zielonej	776 136,88	388 068,00
	Przebudowa drogi gminnej nr 109421L w miejscowości Zawadka od km 0+008 do km 0+990	676 875,94	398 325,00
	Przebudowa drogi gminnej nr 109421L w m. Zawadka od km 0+990 do km 1+980	1 299 849,00	528 311,00
RAZEM:		27 564 634,78	18 933 544,21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zamieszczonych na stronie <https://mapainwestycji.gov.pl/>

2.7.3 PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- W 2023 r. dochody Gminy Księżpol wyniosły 49 265 435,46 zł, a wydatki osiągnęły kwotę 51 061 106,66 zł. Należy również zauważyć, że w latach 2015-2020 dochody i wydatki gminy wykazywały trend wzrostowy, natomiast w następnych latach utrzymywały się na dość stałym poziomie. W roku 2023 wynik finansowy gminy był ujemny i jednostka wygenerowała stratę w wysokości 1 795 671,20 zł, co oznacza, że wydatki bieżące jednostki nie znajdowały znalazły pełnego pokrycia w dochodach bieżących. Analiza danych statystycznych GUS wskazuje, że w latach 2014-2023 saldo budżetu bieżącego przyjmowało naprzemiennie wartości dodatnie (w latach 2015, 2017, 2018, 2020, 2021, 2022) oraz ujemne (w latach 2014, 2016, 2019 oraz 2023).
- W 2023 r. najwyższy udział w dochodach ogółem miały dotacje – 39,4% (19 389 229,85 zł), następnie subwencje – 36,4% (17 943 330,05 zł), zaś najmniejszy dochody własne – 24,2% (11 932 875,56 zł). W strukturze wydatków gminy w 2023 r. wydatki bieżące wyniosły 33 628 521,85 zł (65,9%), zaś wydatki majątkowe 17 432 584,81 zł (34,1%).
- Według danych GUS średni dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca gminy wyniósł 7 349,76 zł i był znacznie wyższy od średniego dochodu na 1 mieszkańca gmin powiatu biłgorajskiego (6 730,97 zł) oraz od średniego dochodu na 1 mieszkańca województwa lubelskiego w gminach bez miast na prawach powiatu (6 491,02 zł). Trend dotyczący dochodów własnych gminy przypadających na 1 mieszkańca w latach 2014-2023 kształtował się pozytywnie – w okresie tym obserwowano stopniowy wzrost tego wskaźnika.
- Gmina Księżpol aktywnie korzysta ze środków pochodzących z Funduszy Europejskich. Gmina w perspektywie finansowej 2014-2020 realizowała projekty w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, a także Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014-2020. W ramach ww. programów gmina – jako beneficjent wiodący – zrealizowała 5 projektów o łącznej wartości ogółem wynoszącej 6 888 349,58 zł i otrzymała 4 173 799,28 zł dofinansowania z Unii Europejskiej.
- Gmina Księżpol rozpoczęła również realizację projektu pt. Włączająca, wysokiej jakości edukacja na terenie Gminy Księżpol, współfinansowanego w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. Wartość projektu wynosi 855 397,43 zł, z czego wysokość środków z Funduszy Europejskich to 727 087,81 zł.
- Samorząd Gminy Księżpol może również pochwalić realizacją licznych inwestycji współfinansowanych ze środków krajowych. W ostatnich latach gmina zrealizowała bądź jest w trakcie realizacji projektów o wartości wynoszącej 27 564 634,78 zł, na które pozyskała 18 933 544,21 zł krajowego dofinansowania. Spośród wspartych inwestycji można wyróżnić kilka grup: rozwój infrastruktury drogowej mający na celu poprawę nie tylko komfortu podróżowania, ale też bezpieczeństwa, działania związane z rozwojem infrastruktury sportowej i rekreacyjnej oraz projekty dotyczące budowy infrastruktury sieciowej.

B. CZĘŚĆ STRATEGICZNA

3. PRZESŁANKI OPRACOWANIA STRATEGII

3.1 SAMORZĄD GMINY WOBEC WYZWAŃ SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH

Na przestrzeni lat 2019 - 2025 obserwowany jest istotny wzrost dynamiki zmian zachodzących w wielu obszarach życia społecznego i gospodarczego na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym. Skala tych zmian jest znacznie większa niż miało to miejsce w okresie programowania UE 2014 – 2020, a ich wpływ na wiele obszarów funkcjonowania samorządów jest widoczny i znaczący.

Zmiany społeczne i gospodarcze spowodowane są przede wszystkim nasilającym się globalnym kryzysem ekonomicznym, coraz silniej widocznymi efektami zmian klimatycznych, wpływem wojny w Ukrainie na gospodarkę europejską, krajową i lokalną, a w latach wcześniejszych skutkami pandemii wirusa COVID19.

Jednocześnie coraz bardziej dynamicznym procesom globalizacji i zachodzącym przez to zmianom geopolitycznym towarzyszą lokalne zmiany społeczne i ekonomiczne związane z intensywnym rozwojem gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach, procesem zapobiegania i dostosowania do zmian klimatycznych oraz starzeniem się społeczeństwa.

Tym samym liczba i skala oddziaływań czynników wpływających na funkcjonowanie samorządów wzrasta, zmienia się też charakter przewag konkurencyjnych jakimi dysponuje obszar gminy Księżpol. Konsekwencją takiego stanu rzeczy są między innymi zmieniające się oczekiwania mieszkańców gminy - głównych adresatów działań strategicznych władz samorządowych.

W związku z powyższym, w obszarach społecznych, gospodarczych i środowiskowych dokonano analizy danych szczególnie w ramach tych funkcji i oddziaływań, które są istotne z punktu widzenia problemów i potencjałów rozwojowych gminy Księżpol.

Prace te pozwoliły na sformułowanie wniosków ujętych w części diagnostycznej Strategii, obejmujących najważniejsze kwestie dotyczące: przestrzeni i środowiska, demografii i potencjału społecznego, rynku pracy, potencjału gospodarczego, infrastruktury technicznej i społecznej, zaspokajania potrzeb mieszkańców oraz jakości zarządzania i sytuacji finansowej gminy.

W oparciu o zaktualizowane dane i wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej oraz rekomendacje uzyskane w procesie partycypacji społecznej przeprowadzono analizę SWOT oraz określono kluczowe problemy, potencjały i kierunki rozwojowe gminy Księżpol.

Identyfikacja istotnych zjawisk i trendów oraz rezultaty powyższych prac pozwoliły na wypracowanie wizji, celów i kierunków działań rozwojowych, wskazujących główne obszary aktywności gminy w latach 2025 - 2030.

3.2 WPŁYW EUROPEJSKIEJ I KRAJOWEJ POLITYKI REGIONALNEJ

Model polityki regionalnej kraju jako jeden z kluczowych aspektów wyróżnia skuteczność planowania i realizacji działań rozwojowych oraz podniesienie jakości funkcjonowania instytucji publicznych. Dlatego tak ważne jest zapewnienie wysokiej jakości planowania strategicznego gminy oraz spójności dokumentów planistycznych.

Jednym z założeń w obecnym modelu polityki rozwoju regionalnego jest wzmocnienie roli wymiaru terytorialnego i podejścia zintegrowanego, które zakłada opracowanie dokumentów integrujących zagadnienia społeczne, gospodarcze i przestrzenne, zapewnienie skutecznych mechanizmów realizacji planowanych przedsięwzięć oraz wzajemne powiązanie działań podmiotów odpowiedzialnych za politykę rozwoju na danym obszarze. Stąd też ważnym elementem Strategii jest zawarty w dokumencie model struktury funkcjonalno – przestrzennej oraz system wdrażania zaprojektowany zgodnie z kompetencjami ustawowymi samorządu gminy w oparciu o opisane zasady współpracy partnerów.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) zakłada odejście od modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego, skupiającego działania rozwojowe przede wszystkim na największych aglomeracjach, i przejście na model odpowiedzialnego rozwoju - zrównoważonego społecznie i terytorialnie. Zgodnie z KSRR 2030, w ramach modelu zrównoważonego terytorialnie „polityka regionalna wspierać będzie zintegrowane interwencje wykorzystujące miejscowe zasoby i potencjały poszczególnych terytoriów oraz dostarczanie odpowiednich impulsów dla zainicjowania trwałego wzrostu i miejsc pracy w obszarach o mniej korzystnych uwarunkowaniach rozwojowych”.

W praktyce KSRR 2030 zakłada odejście od wspierania całego kraju czy regionów w jednolity sposób na rzecz większego różnicowania interwencji w zależności od problemów i potencjałów poszczególnych obszarów. Takie podejście doprowadziło do wyznaczenia w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 (SRWL 2030) tzw. **obszarów strategicznej interwencji (OSI)**. Gmina Księżpol znajduje się w grupie samorządów, które zgodnie z typologią przyjętą w SRWL 2030 zaliczają się do **OSI Rozłocze**.

Powyższe podejście znalazło odzwierciedlenie w Strategii, która ma nie tylko sprostać nowym wyzwaniom rozwojowym Gminy Księżpol, ale też wpisać się w kierunki i zasady polityki rozwoju proponowane na poziomie regionalnym, krajowymi i UE.

4. ZAKRES, TRYB I METODYKA OPRACOWANIA STRATEGII

Zakres i metodyka opracowania niniejszej Strategii oparte są o uwarunkowania i zasady określone w ustawie o samorządzie gminnym (Dz.U. 2025 poz. 1153), ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2025 poz. 198) oraz ustawie o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. 2024 poz. 1112). Uwarunkowania te odnoszą się przede wszystkim do wymogów formalnych dotyczących zakresu i trybu opracowania, opiniowania i konsultowania Strategii.

Metodyka zastosowana w Strategii opiera się na poniższych zasadach, które odnoszą się zarówno do kolejnych etapów opracowania dokumentu, jak też do fazy wdrożeniowej Strategii:

▪ Analiza danych, wnioski i kierunki rozwojowe

W celu zidentyfikowania potencjałów rozwojowych i problemów gminy Księżpol przeprowadzona została diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej, na podstawie której dokonano analizy danych w następujących obszarach: przestrzeń i środowisko, demografia i rynek pracy, potencjał gospodarczy, infrastruktura techniczna, infrastruktura społeczna oraz jakość zarządzania. Zidentyfikowano kluczowe zjawiska i trendy wpływające na rozwój obszaru.

Po szczegółowym scharakteryzowaniu poszczególnych obszarów sformułowano wnioski i określono wizję rozwoju, a także zdefiniowano cele strategiczne i cele operacyjne/kierunki działań, w taki sposób, aby dać pierwszeństwo mobilizacji lokalnych czynników rozwoju. Pozwoliło to na wskazanie najatrakcyjniejszych obszarów aktywności gminy Księżpol w latach 2025 - 2030. Definiując cele i zadania korzystano z dotychczasowych doświadczeń i dobrych praktyk związanych z planowaniem i wdrażaniem polityki rozwoju.

▪ Koncentracja wsparcia

Zasada koncentracji wsparcia opiera się na ograniczeniu liczby celów, a także obszarów rozwojowych, do takich które w trakcie tworzenia Strategii uznano za priorytetowe i mające decydujący wpływ na realizację wizji rozwoju Gminy Księżpol. Podczas podjętych prac nad dokumentem nie dążono do tego, aby każdy obszar aktywności gminy uznać za strategiczny. Nie oznacza to rezygnacji z bieżących działań samorządu, uznano jedynie, że część z nich ma mniejszy wpływ na osiągnięcie celów strategicznych.

▪ Podejście zintegrowane

Zastosowano zasady wynikające ze zintegrowanego planowania – zidentyfikowano społeczne, gospodarcze, środowiskowe i przestrzenne powiązania funkcjonalne, które występują na terenie Gminy Księżpol oraz dostosowano zakres przedsięwzięć rozwojowych do specyfiki obszaru, tak aby były odpowiedzią na istniejące problemy i wyzwania. Skupiono się na tych funkcjach, które najbardziej wzmocnią potencjały rozwojowe gminy.

▪ Partycypacja społeczna

Proces opracowywania Strategii realizowany przez ekspertów zewnętrznych i przedstawicieli władz samorządowych oparty został o zasady dobrych praktyk partycypacji społecznej i partnerstwa. W wyniku ich zastosowania każdy z etapów prac nad dokumentem był uspołeczniony. Pozwoliło to na zaangażowanie interesariuszy w proces określania problemów, celów oraz przedsięwzięć realizujących cele Strategii.

▪ System realizacji

Opracowany system wdrażania Strategii jest przejrzysty i oparty o kompetencje ustawowe oraz możliwości finansowe i organizacyjne Gminy Księżpol. W celu zwiększenia sprawności

realizacji Strategii i skuteczności wykorzystywania dostępnych funduszy zastosowano zasadę partnerstwa i współpracy interesariuszy, uwzględniając elastyczność przyjętych rozwiązań.

▪ Wybór celów operacyjnych (kierunków działań) i projektów

Zawarte w dokumencie cele operacyjne oraz przypisane im projekty zapewnią osiągnięcie celów strategicznych oraz wskaźników Strategii. Skupiono się na takich przedsięwzięciach, które rozwiązują istotne problemy Gminy Księżpol lub wzmacniają i rozwijają jej potencjał. Ideą takich przedsięwzięć jest stworzenie możliwości współpracy z partnerami zewnętrznymi zapewniającej efekt synergii, w taki sposób, aby rezultaty i oddziaływanie projektów były większe i korzystniejsze niż jest to możliwe do osiągnięcia w projektach realizowanych jedynie przez samorząd gminy.

▪ Polityka spójności 2021 - 2027

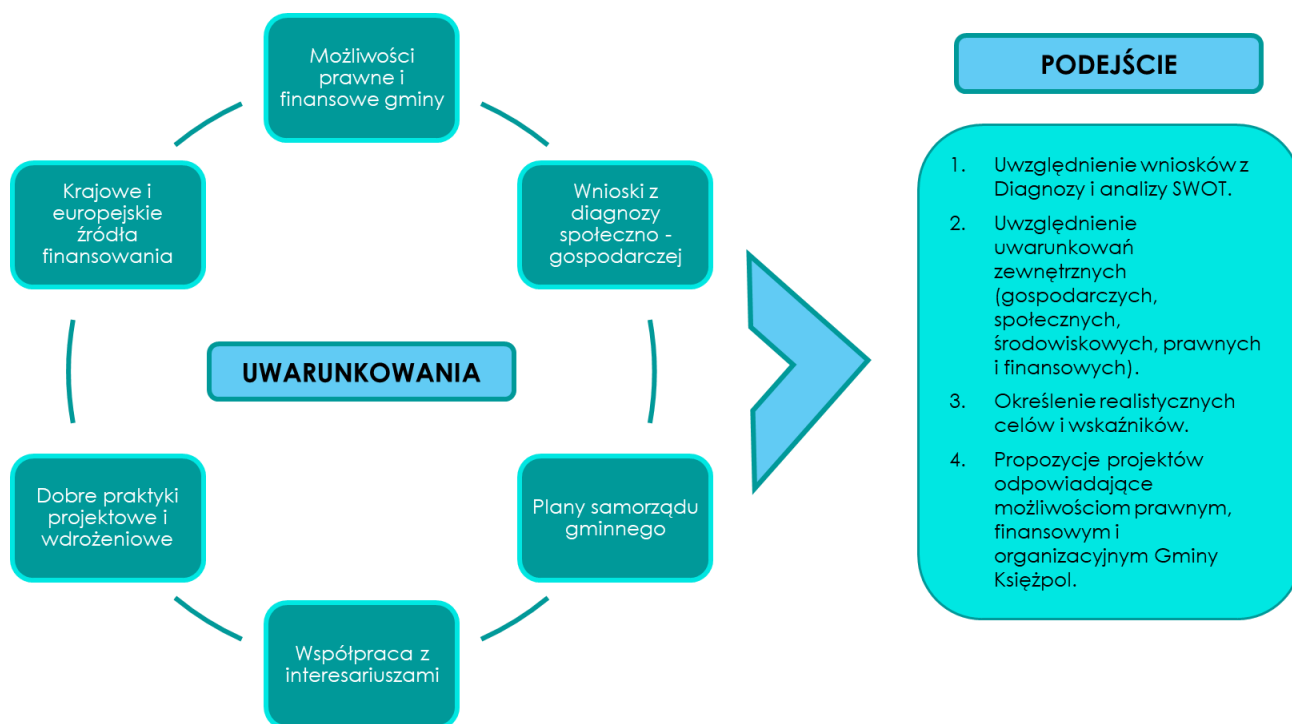
Dostosowano rodzaj i zakres interwencji oraz system wdrażania Strategii do wyzwań i uwarunkowań perspektywy finansowej UE 2021 – 2027 opierając się na uwarunkowaniach obowiązujących w unijnych, krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych i operacyjnych. Dotyczy to przede wszystkim spójności z celami i obszarami wsparcia oraz kwalifikowalności typów projektów przewidzianych do realizacji w Strategii.

▪ Spójność z celami polityki regionalnej na poziomie województwa i kraju

Zachowano zgodność z założeniami polityki regionalnej Państwa tak aby Strategia była spójna z kierunkami, obszarami interwencji i celami określonymi w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030.

▪ Podejście realistyczne

W trakcie prac koncentrowano się na tym aby dokument Strategii pozostał realistyczny. Zarówno w kontekście celów, jak również kierunków działań i propozycji konkretnych przedsięwzięć przyjęto podejście zaprezentowane na poniższym schemacie:

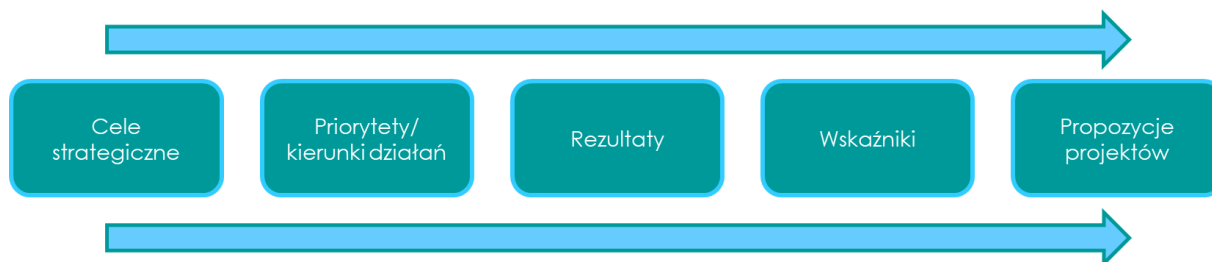
Źródło: opracowanie własne

▪ Finansowanie propozycji przedsięwzięć wynikających ze strategii

W dokumencie Strategii zwróto informacje dotyczące źródeł finansowania zidentyfikowanych przedsięwzięć rozwojowych. Szczegółowy zakres, koszty i harmonogram realizacji poszczególnych projektów uzależnione będą od dostępności zewnętrznych źródeł finansowania, przede wszystkim w zakresie kwalifikowalności wsparcia z funduszy europejskich w latach 2021 – 2027. Proces ten wymaga realizacji Strategii zgodnie z przyjętym systemem wdrażania oraz długofalowej konsekwencji w działaniu władz gminy.

▪ Logika interwencji Strategii

W Strategii przyjęto poniższą logikę interwencji, w której celom i odpowiadającym im kierunkom działań przypisano odpowiednie wskaźniki i rezultaty oraz propozycje projektów do realizacji:

Źródło: opracowanie własne

5. ANALIZA SWOT

Narzędziem zastosowanym do przeprowadzenia analizy strategicznej obszaru gminy Księżpol jest analiza SWOT – zestawienie uwarunkowań wewnętrznych w postaci mocnych i słabych stron oraz określenie zewnętrznych szans i zagrożeń rozwojowych. Analiza potraktowana została szeroko i kompleksowo, obejmując wszystkie istotne kwestie społeczne, gospodarcze, środowiskowe i przestrzenne obszaru gminy.

Metoda ta umożliwia zebranie oraz usystematyzowanie informacji o wewnętrznym potencjale gminy Księżpol, jak również dostrzeganych barierach, zwracając jednocześnie uwagę na pojawiające się w otoczeniu szanse i zagrożenia mające wpływ na funkcjonowanie i rozwój obszaru.

Analiza SWOT jest narzędziem pozwalającym na zidentyfikowanie i ocenę:

- **silnych stron (strengths)** - cech wewnętrznych gminy, które wpływają na jej rozwój,
- **słabych stron (weaknesses)** - cech wewnętrznych gminy, które mogą blokować rozwój,
- **szans (opportunities)** - uwarunkowań zewnętrznych, które nie zależą bezpośrednio od gminy, a które odpowiednio wykorzystane mogą przyczynić się do jej rozwoju,
- **zagrożeń (threats)** - uwarunkowań zewnętrznych, na które gmina nie ma bezpośredniego wpływu, a które mogą hamować jej rozwój.

Dzięki zastosowaniu metod diagnostycznych w postaci zebranych i usystematyzowanych potencjałów i barier rozwojowych Gminy Księżpol, przy jednoczesnym określeniu istniejących szans i zagrożeń jednostka samorządowa otrzymuje realny wpływ na funkcjonowanie obszaru.

Analizy dokonano w oparciu o dane liczbowe, opisowe i przestrzenne pozyskane z gminy Księżpol oraz ze źródeł zewnętrznych i wniosków z przeprowadzonej diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej.

SILNE STRONY

1. Dobra zewnętrzna dostępność komunikacyjna gminy. Stan dróg powiatowych i gminnych, stan bezpieczeństwa ruchu drogowego i parametrów technicznych lokalnej sieci drogowej, a także atrakcyjność i dostępność do terenów inwestycyjnych ulegają ciągłej poprawie.
2. Stan ilościowy i chemiczny wód podziemnych na terenie gminy jest określany jako dobry - wody odpowiadają II i III klasie czystości.
3. Bogata przeszłością historyczną i dziedzictwo kulturowe - obiekty i zespoły obiektów posiadające wysoką wartość kulturową.
4. Walory przyrodnicze i krajobrazowe pozwalające na wykorzystanie potencjału turystycznego gminy. Gminę wyróżnia duża lesistość, czyste środowisko, niski stopień urbanizacji oraz występowanie terenów chronionych.
5. Sąsiedztwo dużych kompleksów leśnych, Roztoczańskiego Parku Narodowego oraz Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie. Dogodne warunki do rozwoju turystyki pod względem klimatycznym z uwagi na położenie w jednym z najcieplejszych regionów Polski.
6. Przez teren gminy przebiegają trzy szlaki rowerowe: Szlak walk partyzanckich, Rowerowy Szlak im. Tadeusza Iwanowskiego oraz Szlak Rowerowy Zaborszczyzny. Wyznaczono trzy trasy spływów kajakowych: Stare Króle - Wólka Biska, Stare Króle - Łazory, Stare Króle - Harasiuki.
7. Mimo ujemnego przyrostu naturalnego i ujemnego współczynnika salda migracji i na terenie gminy, proporcje między ludnością w wieku produkcyjnym, poprodukcyjnym i przedprodukcyjnym są wciąż dość korzystne.
8. Średnie wyniki egzaminu ósmoklasisty z 2024 r. obszaru gminy były wyższe do średnich wyników w powiecie i regionie.
9. Jakość kapitału społecznego na terenie gminy, mierzona frekwencją w wyborach samorządowych w 2024 r., była wyższa od danych dla powiatu biłgorajskiego oraz średniej frekwencji w województwie lubelskim.
10. Poziom przedsiębiorczości w gminie, mierzony liczbą osób fizycznych podejmujących działalność gospodarczą, odznacza się wyższymi wskaźnikami niż w pozostałych gminach powiatu biłgorajskiego (z wyjątkiem Miasta Biłgoraj).
11. W porównaniu do pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego gmina wyróżnia się relatywnie wysoką wartością wskaźnika osób pracujących na 1 000 mieszkańców, wyprzedzając nawet stolicę powiatu Miasto Biłgoraj.
12. Wskaźnik bezrobocia (mierzony stosunkiem liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych do liczby osób w wieku produkcyjnym) na obszarze gminy w 2023 r. był jednym z najniższych spośród wszystkich gmin powiatu biłgorajskiego oraz niższy od wartości dla województwa lubelskiego.
13. Liczba przedsiębiorstw prowadzących działalności na terenie gminy zwiększyła się znacząco w ostatnim dziesięcioleciu.
14. Koncentracja zakładów przetwórstwa drzewnego i produkcji mebli. Na terenie gminy funkcjonują liczne przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją drewnianej stolarki drzwiowej i okiennej oraz zakłady ceramiczne.
15. Obszar gminy objęty jest Tarnobrzeską Specjalną Strefą Ekonomiczną. Gmina oferuje tereny inwestycyjne, położone w miejscowości Majdan Nowy o powierzchni 22,5 ha.
16. Stosunkowo wysoki stopień zaopatrzenia mieszkańców gminy wodę z gminnej sieci wodociągowej (odsetek ludności korzystającej z wodociągów na terenie gminy w 2023 r. wynosił 94,3% wobec 95,7% w powiecie biłgorajskim oraz 87,8% w województwie lubelskim).
17. Istniejący potencjał naturalny obszaru oraz jego rolniczy charakter stwarzają sprzyjające warunki do rozwoju energetyki odnawialnej.
18. Rosnąca z roku na rok ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie - minimalny poziom recyklingu wskazany przez ustawodawcę (35%) został osiągnięty i wyniósł 50,42%.
19. Znaczący wzrost dostępności do wychowania przedszkolnego w latach 2014-2023.

20. Średnie wyniki egzaminu ósmoklasistów z obszaru gminy z 2024 r. pokazują, że były one wyższe do średnich wyników w powiecie i regionie.
21. Dobrze funkcjonujące placówki oświatowe pod względem posiadanego wyposażenia oraz jakości kształcenia.
22. Aktywna działalność kulturalną prowadzi głównie przez Gminny Ośrodek Kultury w Księżpolu oraz Gminną Bibliotekę Publiczną w Księżpolu wraz z filiami w Majdanie Starym, Rakówce i Korchowcie.
23. Aktywnie działające amatorskie zespoły artystyczne, koła gospodyń wiejskich, kluby seniora i stowarzyszenia działające na rzecz integracji lokalnej.
24. Aktywnie działające 3 kluby sportowe oraz nowoczesna baza sportowo-rekreacyjna, w postaci ogólnodostępnej infrastruktury sportowej dającej możliwość aktywnego spędzania wolnego czasu.
25. Średni dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca gminy był znacznie wyższy od średniego dochodu na 1 mieszkańca gmin powiatu biłgorajskiego oraz od średniego dochodu na 1 mieszkańca województwa lubelskiego (w gminach bez miast na prawach powiatu), w latach 2014-2023 obserwowany jest stopniowy wzrost tego wskaźnika.
26. Doświadczenie w pozyskiwaniu krajowych i europejskich środków zewnętrznych i w zarządzaniu projektami.

SŁABE STRONY

1. Niewystarczający stan techniczny i ilościowy lokalnej sieci drogowej spowodowane stosunkowo dużym rozproszeniem znacznej części mniejszych jednostek osadniczych oraz ich często peryferyjnym położeniem - sieć dróg lokalnych, w szczególności utwardzonych, jest niepełna w stosunku do struktury osadniczej i rozproszonej zabudowy, znaczna część dróg nie jest przystosowana do systematycznie wzrastającego natężenia ruchu drogowego, szczególnie towarowego (pojazdy ciężarowe).
2. Niewystarczająca infrastruktura piesza i rowerowa - wiele odcinków dróg nie posiada wydzielonych ciągów dla pieszych i rowerzystów, co wpływa na pogorszenie jakości ich użytkowania i obniżenie poziomu bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego.
3. Zły stan/potencjał jednolitych części wód powierzchniowych - we wszystkich JCWP z obszaru gminy (oprócz Czarnej Łady), stwierdzono, iż osiągnięcie założonego dla nich celu środowiskowego jest zagrożone.
4. Wysoki poziom nagromadzenia wyrobów zawierających azbest - do usunięcia pozostało 4 736,10 Mg azbestu.
5. Niewykorzystany w pełni potencjał turystyczny gminy w oparciu o walory przyrodnicze i krajobrazowe.
6. Niska świadomość społeczna lokalnych, materialnych i niematerialnych wartości kulturowych sprzyjających rozwojowi potencjału turystycznego.
7. Pomimo bogatych walorów przyrodniczych i krajobrazowych gmina postrzegana jest jako obszar mało atrakcyjny i przyjazny dla turystów. Do głównych czynników ograniczających rozwój sektora turystyki w gminie należy zaliczyć: niewystarczającą infrastrukturę turystyczną, w tym przede wszystkim brak odpowiedniej liczby obiektów gastronomicznych i noclegowych oraz szlaków rowerowych i pieszych niezbędnej do stworzenia kompleksowej oferty turystycznej i zapewnienia zadawalającej jakości usług, a także brak spójnej oferty turystycznej zdolnej przyciągnąć i zatrzymać na dłużej turystów (sieciowe/zintegrowane produkty turystyczne).
8. Ujemny przyrost naturalny (w 2023 r. liczba mieszkańców gminy zmniejszyła się o 14 osób - spadek liczby urodzeń i wzrost liczby zgonów).
9. Ujemny współczynnik salda migracji, szczególnie osób młodych w wieku 15-39 lat na 1 000 mieszkańców - w ostatnich latach niezmiennie przyjmuje wskaźniki ujemne (więcej osób w tej grupie wiekowej opuszcza gminę, niż do niej przyjeżdża).
10. Niższy niż średnio w województwie lubelskim udział osób z wykształceniem wyższym.

11. Jakość kapitału społecznego na terenie gminy, mierzona liczbą stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz fundacji była niższa w porównaniu ze średnią dla pozostałych gmin powiatu biłgorajskiego oraz średnią dla województwa lubelskiego.
12. Mimo wzrostu liczby osób pracujących i jednoczesnym spadku liczby osób bezrobotnych w ostatnich latach, gmina zmagają się z problemami związanymi ze strukturą bezrobocia - najistotniejszym problemem jest bezrobocie osób młodych, do 30 roku życia (38,2% ogółu bezrobotnych w 2023 r.).
13. Niska towarowość produkcji rolnej spowodowana dominacją małych gospodarstw rolnych (gospodarstwa o powierzchni do 5 ha stanowią łącznie 53,1% ogółu gospodarstw). Mało efektywna struktura agrarna oraz dominacja tradycyjnych form rolnictwa i kierunków upraw.
14. Stosunkowo niski wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla gminy (66,9 pkt, wobec 74,1 pkt dla województwa lubelskiego) spowodowany niską jakością i małą przydatnością rolniczą gleb (struktura klas bonitacyjnych gleb oraz duży udział gleb słabej i średniej jakości).
15. Stosunkowo niski stopień nasycenia przedsiębiorczością (wskaźnik przedsiębiorczości gminy, tj. liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, na koniec 2023 r. wyniósł 168,1 i jest niższy od wskaźnika dla województwa lubelskiego (182,0)).
16. W gminie nie funkcjonują podmioty zatrudniające powyżej 50 pracowników - brak znaczących podmiotów gospodarczych zapewniających dużą liczbę miejsc pracy co przekłada się to na ubogą ilościowo i jakościowo ofertę miejsc pracy.
17. Zmniejszająca się konkurencyjności przedsiębiorstw - lokalni przedsiębiorcy doświadczają problemów finansowych i często borykają się z brakiem środków na rozwój swojej działalności, promocję czy wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań. Problem stanowią również trudności z pozyskaniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach oraz wysokie koszty pracy.
18. Niski poziom skanalizowania gminy spowodowany zabudową rozproszoną - z kanalizacji korzystało jedynie 37,3% mieszkańców obszaru (odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w powiecie biłgorajskim wynosi 62,0%, a w województwie lubelskim 54,25%).
19. Brak kompleksowo zorganizowanej gospodarki w zakresie zaopatrzenia i pokrycia potrzeb ciepłych mieszkańców z uwagi na uwarunkowania przestrzenne (zabudowa rozproszona) i wynikające z tego ograniczenia w zaopatrywaniu w ciepło systemowe.
20. Zwiększająca się liczba udzielonych porad lekarskich pośrednio świadcząca o pogarszającej się kondycji zdrowotnej społeczności zamieszkującej gminę.
21. Udział beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności na terenie gminy wynosi 6,4%, jest to wartość o znacząco wyższa od średniej dla powiatu biłgorajskiego (4,4%) i województwa lubelskiego (3,8%).
22. Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku wynosi 33,7%, jest to wartość znacząco wyższa od wartości dla powiatu biłgorajskiego (25,4%) i województwa lubelskiego (18,5%).

SZANSE

1. Wykorzystanie zasobów surowców ilastych ceramiki budowlanej, a w perspektywie również zasobów gazu ziemnego i ropy naftowej.
2. Wykorzystanie potencjału turystycznego w oparciu o walory i zasoby środowiska, przyrody i krajobrazu, w tym obszary Natura 2000, dolina Tanwi i kompleks leśny Księżpol.
3. Walory przyrodnicze oraz środowiskowe obszaru, w połączeniu z bogactwem dziedzictwa kulturowego stwarzają możliwość rozwoju usług w zakresie rekreacji i turystyki ukierunkowanych na wypoczynek weekendowy. Gmina posiada potencjał do rozwoju turystyki wiejskiej, oferującej różne formy aktywnego wypoczynku powiązane z przyrodą, turystyką krajoznawczą, kulturową i etniczną.

4. Powiązanie dostępnych zasobów kulturowych i naturalnych oraz stworzenie sieciowych, kompleksowych produktów turystycznych, mających wpływ na rozwój turystyki, a w konsekwencji rozwój gospodarki i podniesienie poziomu życia mieszkańców gminy.
5. Adaptacja do zmian klimatu - kontynuacja działań gminy w zakresie inwestycji w odnawialne źródła energii i poprawy efektywności energetycznej obiektów publicznych.
6. Potencjał do rozwoju branży turystycznej w oparciu o dziedzictwo kulturowe, tj. obiekty i zespoły obiektów posiadające wysoką wartość kulturową.
7. Mimo relatywnie niskiej stopy bezrobocia, szansą i wyzwaniem jest nie tyle dalsze obniżanie jego poziomu, lecz skuteczna aktywizacja zawodowa osób będących w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, a także pomoc w uzyskaniu lepszej jakości zatrudnienia, tak aby przeciwdziałać zjawisku tzw. ubogich pracujących.
8. Wdrożenie programów wsparcia (m.in. szkolenia, praktyki zawodowe, staże), które mogłyby pomóc w zdobyciu odpowiednich kompetencji i doświadczeń, stanowi szansę na redukcję wysokiej stopa bezrobocia wśród ludzi młodych.
9. Zmniejszanie liczby gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym zwiększaniu ich średniej powierzchni oraz postępujący proces specjalizacji i mechanizacji gospodarstw rolnych w oparciu o nowoczesne technologie upraw i hodowli.
10. Tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów poprzez rozwój sektora usług - rolnictwo może stanowić potencjał dla rozwoju gospodarki, pod warunkiem poprawy jakości wytwarzanych produktów, przy jednoczesnym skróceniu łańcuchów dostaw. Szansą rozwoju obszaru mogą być rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności oraz rosnący rynek zbytu na żywność ekologiczną, produkty regionalne i tradycyjne.
11. Potencjał przyrodniczy, krajobrazowy i kulturowy sprzyjający rozwojowi różnych form turystyki. Zróżnicowany krajobraz gminy stwarza dobre warunki do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej, kajakowej i jeździeckiej.
12. Uzupelnienie sieci dróg w gminie w celu poprawy wewnętrznej dostępności komunikacyjnej oraz pełniejszej integracji jej systemu osadniczego i stworzenia lepszych powiązań komunikacyjnych.
13. Podniesienie poziomu jakości życia, atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej oraz jakości wód powierzchniowych poprzez wdrożenie kompleksowych rozwiązań w zakresie gospodarki ściekowej.
14. Utrzymanie indywidualnego systemu zaopatrzenia w ciepło (z uwagi na zabudowę rozproszoną). Przy jednoczesnym dążeniu do eliminacji uciążliwych palenisk węglowych i stosowania do celów grzewczych i bytowych gazu ziemnego lub lekkiego oleju opałowego, a także pozyskiwania ciepła z odnawialnych źródeł energii.
15. Dalszy rozwój energetyki odnawialnej w oparciu o korzystne warunki naturalne - gmina została zaliczona do obszarów o korzystnych warunkach do rozwoju energetyki słonecznej oraz dla lokalizacji elektrowni wiatrowych.
16. Dalsza poprawa efektywności energetycznej, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii poprzez m.in. wymianę starych systemów grzewczych o niskiej sprawności energetycznej, montaż instalacji urządzeń wykorzystujących OZE, co w rezultacie zmniejszy zapotrzebowanie na energię cieplną i elektryczną.
17. Wsparcie i rozwój dot. wytwarzania ekopaliw z biomasy - teren gminy zaliczany jest do obszarów wskazanych do rozwoju energetyki na bazie biomasy pochodzącej z upraw wieloletnich roślin energetycznych oraz do produkcji biogazu pochodzącego z zakładów przemysłu rolno-spożywczego.
18. Odpowiednie przygotowanie gminy pod względem infrastrukturalnym oraz zabezpieczenia instalacji prowadzących recykling odpadów surowcowych oraz bioodpadów - z uwagi na rosnący w kolejnych latach wymagany poziom przygotowania do ponownego użycia i recyklingu odpadów komunalnych oraz osiągnięcie wymaganych poziomów recyklingu.
19. Realizacja działań na rzecz przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym poprzez minimalizowanie ilości wytwarzanych odpadów oraz wykorzystywanie odpadów nieuniknionych jako zasobu, dzięki procesom recyklingu.
20. Możliwość korzystania ze środków Unii Europejskiej oraz programów krajowych i wojewódzkich.

ZAGROŻENIA

1. Zmiany klimatyczne (m.in. zagrożenie suszami) - spadek efektywności produkcji rolniczej oraz postępujące zagrożenie dla cennych walorów środowiska przyrodniczego.
2. Systematyczny spadek liczby ludności gminy na przestrzeni ostatnich sześciu lat, przez ostatnich dziesięć lat liczba mieszkańców gminy zmniejszyła się o 188 osób, co stanowi 2,7% ludności zamieszkującej gminę w 2014 r. (w analogicznym okresie podobny trend dotyczący ubytku ludności zaobserwowano na terenie powiatu biłgorajskiego, jak i całego województwa lubelskiego).
3. Ujemne saldo migracji oznaczające odpływ najlepszej, z punktu widzenia ekonomicznej przyszłości gminy, części jej mieszkańców, tj. odpływ ludzi o wysokim potencjale
4. Postępujący proces starzenia się społeczności gminy, m.in. za sprawą spadającego przyrostu naturalnego, będącego konsekwencją odpływu kobiet w wieku produkcyjnym.
5. Systematycznie spadająca liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz zwiększanie się grupy osób starszych, w wieku poprodukcyjnym – zwiększenie obciążenia demograficznego osobami starszymi.
6. Zjawisko bezrobocia, a w szczególności bezrobocia długookresowego, zagraża wzrostowi innych problemów społecznych - osoby bezrobotne są bardziej zagrożone ubóstwem, wykluczeniem społecznym i problemami zdrowotnymi. Długotrwały brak stałego wynagrodzenia prowadzi również do uzależnienia finansowego od transferów z pomocy społecznej i oddalenia od rynku pracy.
7. Zwiększająca się liczba udzielonych porad lekarskich na terenie gminy, postępujący proces starzenia się populacji oraz wzrost liczby zachorowań na choroby przewlekłe prognozują dalszy wzrost popytu na świadczenia zdrowotne.
8. Obciążenie osób pracujących kosztami utrzymania systemów zabezpieczenia społecznego..
9. Trudne do przewidzenia skutki społeczne i ekonomiczne globalnego kryzysu gospodarczego, zmian klimatycznych oraz uwarunkowań wynikających z wojny w Ukrainie.
10. Redukcja możliwości finansowania inwestycji w ramach polityki spójności UE w formie dotacji i większy nacisk na instrumenty zwrotne.
11. Rosnąca ilość programów i form wsparcia UE nieuwzględniających specyfiki i realnych potrzeb obszaru, nadmierna biurokracja.

6. MISJA I WIZJA GMINY KSIĘŻPOL

Idea rozwoju gminy określająca ogólny kierunek działań to inaczej misja, jaką powinien kierować się samorząd lokalny. Jest indywidualnym, generalnym planem ukształtowania mocnej pozycji jednostki samorządu terytorialnego wśród innych jednostek. Misja określa też rolę władz samorządowych w procesie rozwoju wspólnoty lokalnej, w którym pełnią one rolę inicjatora przedsięwzięć rozwojowych podejmowanych przez podmioty publiczne, organizacje społeczne i przedsiębiorców. Misja w Strategii jest elementem, który wskazuje drogę rozwoju i motywuje do działania. Jednocześnie integruje różne aspekty rozwoju gminy wokół wspólnej dla mieszkańców idei.

MISJA wskazuje naczelny cel polityki rozwoju gminy Księżpol, wokół którego powinny koncentrować się działania władz samorządowych i wszystkich zaangażowanych partnerów. Rolą misji jest określenie kierunku działania, poprzez zdefiniowanie jego granic, w których zawarto wybory strategiczne i przedsięwzięcia, przekazanie wszystkim zainteresowanym komunikatu o zakresie i sposobie działania oraz motywowanie do wspólnej aktywności.

Misją Gminy Księżpol jest prowadzenie konsekwentnej polityki rozwoju, obejmującej inwestycje w infrastrukturę społeczną, gospodarczą i techniczną, w celu stworzenia dobrych warunków do zaspokajania potrzeb mieszkańców. Gmina stwarza warunki do budowania potencjału społeczno-gospodarczego, dbając przy tym o zrównoważoną przestrzeń i środowisko naturalne.

WIZJA Gminy Księżpol ma na celu przedstawienie jej stanu w perspektywie roku 2030 z uwzględnieniem rezultatów działań zawartych w Strategii. Określony jest w niej stan Gminy, do którego dąży jej wspólnota, wykorzystując swoje mocne strony i szanse płynące z otoczenia. Wizja ukierunkowana jest perspektywnie, pokazuje kierunek podejmowanych działań i określa cel do jakiego dąży gmina Księżpol.

Gmina Księżpol to obszar bezpieczny i atrakcyjny jako miejsce zamieszkania, pracy i wypoczynku, wykorzystujący swój potencjał rolniczy, turystyczny i kulturowy. Gmina rozwija swoją konkurencyjność, wzmacniając przy tym pozycję gospodarczą w regionie. Prowadzona jest odpowiedzialna polityka zrównoważonego rozwoju, dzięki której stopniowo niwelowane są negatywne zjawiska społeczne i demograficzne.

7. CELE STRATEGICZNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ

Przedstawione w niniejszym rozdziale cele strategiczne są priorytetowymi obszarami interwencji, w ramach których podejmowane będą działania, służące rozwojowi społeczno-gospodarczemu gminy w perspektywie do 2030 roku. Stanowią spójny układ, w którym efekty jednych celów generują i wzmacniają efekty realizacji innych. Osiągnięcie założonych celów strategicznych i przypisanych im celów operacyjnych (kierunków działań) doprowadzić ma do polepszenia sytuacji społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej gminy oraz do poprawy jakości życia lokalnej społeczności.

Cele strategiczne i cele operacyjne (kierunki działań), które będą podejmowane dla osiągnięcia celów strategicznych określono w oparciu o:

- wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej gminy,
- wnioski z analizy silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (SWOT),
- efekty partycypacji i konsultacji społecznych,
- analizę zewnętrznych procesów zachodzących na poziomie regionalnym i krajowym,
- komplementarność z celami polityki regionalnej na poziomie regionalnym, krajowym i UE.
- kompetencje ustawowe gminy oraz aspekty organizacyjne i możliwości finansowe.

Cel strategiczny 1 - Poprawa stanu środowiska i ochrona jego zasobów

Kierunek działania 1.1

Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa

Kierunek działania 1.2

Wspieranie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii

Kierunek działania 1.3

Wspieranie gospodarki o obiegu zamkniętym

Cel strategiczny 2 - Wzrost atrakcyjności gospodarczej i turystycznej

Kierunek działania 2.1

Rozwój infrastruktury i usług turystycznych

Kierunek działania 2.2

Wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości i lokalnej gospodarki

Kierunek działania 2.3

Poprawa dostępności komunikacyjnej

Kierunek działania 2.4

Rozwój elektronicznych usług publicznych i technologii cyfrowych

Cel strategiczny 3 - Wzrost spójności społecznej

Kierunek działania 3.1

Zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury

Kierunek działania 3.2

Poprawa dostępności i atrakcyjności przestrzeni publicznych

Kierunek działania 3.3

Rewitalizacja - wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych

Cel strategiczny 1 – Poprawa stanu środowiska i ochrona jego zasobów

Realizacja celu środowiskowego opiera się na wykorzystaniu silnych stron gminy, w tym dobrej jakości wód podziemnych, które odpowiadają II i III klasie czystości, oraz rosnącego poziomu selektywnej zbiórki odpadów, przy jednoczesnym reagowaniu na zidentyfikowane słabości i zagrożenia, takie jak niski poziom skanalizowania, zagrożona jakość jednolitych części wód powierzchniowych, wysoki poziom nagromadzenia wyrobów zawierających azbest oraz skutki zmian klimatu. W 2023 r. z sieci kanalizacyjnej korzystało jedynie 37,3% mieszkańców, podczas gdy odsetek ludności korzystającej z wodociągów wynosił 94,3%, co potwierdza potrzebę nadrobienia zaległości w gospodarce ściekowej mimo dobrego zaopatrzenia w wodę. Jednocześnie we wszystkich JCWP z obszaru gminy (poza Czarną Ładą) osiągnięcie celu środowiskowego oceniono jako zagrożone, a do usunięcia pozostało 4 736,10 Mg azbestu; obserwuje się również ryzyko susz i wynikające z nich straty środowiskowe i gospodarcze. Na tle tych wyzwań pozytywnie wyróżnia się wzrost poziomu recyklingu odpadów komunalnych, który przekroczył minimum ustawowe i osiągnął 50,42%.

W ramach kierunku działania 1.1, czyli zrównoważonej gospodarki wodno-ściekowej, priorytetem jest dalsza rozbudowa i modernizacja infrastruktury kanalizacyjnej tam, gdzie jest to technicznie i ekonomicznie uzasadnione, a w obszarach rozproszonej zabudowy – wdrożenie rozwiązań zdecentralizowanych, takich jak przydomowe oczyszczalnie ścieków i małe systemy zbiorcze. Działania te powinny być sprzężone z retencją wód opadowych, renaturyzacją cieków i ochroną terenów zalewowych, co ograniczy spływ zanieczyszczeń i wesprze osiąganie celów dla JCWP oraz poprawi warunki dla turystyki wodnej i rekreacji, ważnych z punktu widzenia wykorzystania doliny Tanwi i lokalnych tras kajakowych. Kierunek ten adresuje zdiagnozowane słabości i zagrożenia jakości wód powierzchniowych oraz skutki suszy, jednocześnie wzmacniając silne strony związane z dobrą jakością wód podziemnych i walorami przyrodniczymi, które stanowią bazę oferty turystycznej gminy.

W ramach kierunku działania 1.2, obejmującego wspieranie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii, rekomenduje się kompleksową termomodernizację budynków publicznych i mieszkalnych, wymianę niskosprawnych źródeł ciepła oraz rozwój mikroinstalacji fotowoltaicznych, kolektorów słonecznych i – tam, gdzie warunki przyrodnicze na to pozwalają – energetyki wiatrowej. Analiza SWOT wskazuje na korzystne warunki naturalne dla energetyki słonecznej i wiatrowej, a także potencjał do rozwoju wytwarzania ekopaliw z biomasy, w tym biogazu z zakładów przemysłu rolno-spożywczego; jednocześnie z uwagi na rozproszoną zabudowę podkreśla potrzebę utrzymania indywidualnych systemów ciepłowniczych przy odchodzeniu od uciążliwych palenisk węglowych. Tak ukierunkowane działania energetyczne łączą adaptację do zmian klimatu z ograniczaniem emisji i kosztów energii ponoszonych przez mieszkańców oraz sektor publiczny, co pozytywnie wpływa na zdrowie, ogranicza ubóstwo energetyczne i pośrednio wzmacnia atrakcyjność inwestycyjną gminy.

W ramach kierunku działania 1.3, tj. wspierania gospodarki o obiegu zamkniętym, konieczne jest przejście od koncentracji na selektywnej zbiórce do pełnej hierarchii postępowania z odpadami: zapobiegania powstawaniu, ponownego użycia, wysokiej jakości recyklingu – w tym bioodpadów – oraz wykorzystania nieuniknionych frakcji jako zasobu w lokalnych łańcuchach materiałowych i energetycznych. Wymagane poziomy przygotowania do ponownego użycia i recyklingu będą rosnące, co wymaga zarówno infrastruktury do przetwarzania, jak i programów edukacyjnych oraz systemów motywacyjnych dla mieszkańców i przedsiębiorstw. Specyfika lokalnej gospodarki – w tym koncentracja przetwórstwa drzewnego i produkcji mebli – tworzy możliwość domykania obiegów surowców i rozwoju nowych modeli biznesowych w branżach związanych z naprawą, refabrykacją i recyklingiem, co wpisuje się w szanse rozwojowe zidentyfikowane w analizie.

Komplementarność celu środowiskowego z pozostałymi celami przejawia się wielowymiarowo: poprawa jakości wód i krajobrazu, a także czystego powietrza, wzmacnia atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną (Cel 2), natomiast obniżenie kosztów energii i ograniczenie emisji wspiera dochody gospodarstw domowych i jakość życia, redukując potrzeby interwencji socjalnej i sprzyjając integracji społecznej (Cel 3). Równoległe inwestycje w infrastrukturę wodno-ściekową, OZE i GOZ są zatem jednocześnie działaniami proekologicznymi, prorozwojowymi i prospołecznymi.

Cel strategiczny 2 – Wzrost atrakcyjności gospodarczej i turystycznej

Wzrost konkurencyjności gospodarczej i turystycznej powinien wykorzystywać atuty gminy, do których należą poprawiająca się dostępność zewnętrzna, walory przyrodnicze i kulturowe, istniejące szlaki rowerowe i trasy kajakowe, a także obecność terenów inwestycyjnych włączonych do Tarnobrzelskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz lokalna specjalizacja w przetwórstwie drzewnym i ceramice. Na korzyść działa również relatywnie niski poziom bezrobocia, wysoki wskaźnik pracujących na 1000 mieszkańców oraz rosnąca liczba firm, choć wskaźnik przedsiębiorczości pozostaje niższy niż średnio w regionie, a brak większych pracodawców ogranicza ofertę pracy. Jednocześnie słabościami pozostają niedostateczna infrastruktura turystyczna, brak spójnych produktów sieciowych, niedobór obiektów gastronomicznych i noclegowych, luki w sieci dróg lokalnych i brak wydzielonej infrastruktury pieszo-rowerowej. W tle wyzwań rozwojowych występują negatywne trendy demograficzne, w tym spadek liczby ludności i odpływ osób młodych.

W ramach kierunku działania 2.1, jakim jest rozwój infrastruktury i usług turystycznych, należy budować zintegrowaną ofertę opartą na przyrodzie, krajobrazie i dziedzictwie kulturowym, włączając istniejące szlaki rowerowe i spływy kajakowe do sieci produktów weekendowych i rodzinnych. Priorytetem jest podniesienie standardów i różnorodności bazy noclegowej i gastronomicznej, rozwój infrastruktury towarzyszącej – punktów obsługi ruchu turystycznego, wypożyczalni, węzłów przesiadkowych dla ruchu rowerowego – oraz profesjonalizacja usług i wydarzeń kulturalnych o charakterze cyklicznym. Działania promocyjne powinny być powiązane z digitalizacją oferty i budową systemu informacji turystycznej w trybie online, co zwiększy dostępność i konkurencyjność wobec obszarów sąsiednich. Taki kierunek odpowiada na zdiagnozowane słabości infrastrukturalne i potrzebę tworzenia produktów sieciowych, jednocześnie wzmacniając silne strony i szanse rozwojowe wskazane w SWOT.

W ramach kierunku działania 2.2, dotyczącego wsparcia przedsiębiorczości i lokalnej gospodarki, zasadne jest stworzenie systemu usług rozwojowych dla firm i osób rozpoczynających działalność – od doradztwa i inkubacji, przez szkolenia i staże dla młodzieży, po instrumenty finansowe ułatwiające inwestycje i wdrażanie innowacji. Należy wzmacniać branże endogeniczne, w szczególności drzewną i meblarską oraz ceramiczną, a także rozwijać przetwórstwo rolno-spożywcze ukierunkowane na produkty wysokiej jakości, regionalne i ekologiczne, skracając łańcuchy dostaw i tworząc nowe kanały zbytu. Wykorzystanie terenów w TSSE w Majdanie Nowym (22,5 ha) powinno iść w parze z przygotowaniem oferty inwestycyjnej, uzbrojeniem terenów i poprawą dojazdów, przy zapewnieniu kwalifikacji kadr przez system kształcenia i szkolenia zawodowego. Taki pakiet odpowiada słabościom strukturalnym rynku pracy i niższemu niż średnia regionalna wskaźnikowi przedsiębiorczości, jednocześnie wykorzystując zidentyfikowane w analizie atuty i szanse.

W ramach kierunku działania 2.3, czyli poprawy dostępności komunikacyjnej, priorytetem jest uzupełnianie i podnoszenie standardu lokalnej sieci drogowej, poprawa bezpieczeństwa ruchu oraz systematyczne tworzenie wydzielonych ciągów pieszo-rowerowych, co odpowiada zarówno na potrzeby mieszkańców, jak i na oczekiwania turystów. Z uwagi na rozproszenie osadnictwa ważne jest także rozwijanie „ostatniej mili” do głównych generatorów ruchu i terenów inwestycyjnych oraz poprawa integracji przewozów, co podniesie spójność

terytorialną i obniży bariery w dostępie do rynku pracy i usług publicznych. Tak rozumiana polityka transportowa domyka kluczową słabość wskazaną w SWOT i wzmacnia identyfikowaną tam szansę na pełniejszą integrację systemu osadniczego dzięki uzupełnieniu sieci dróg.

W ramach kierunku działania 2.4, ukierunkowanego na rozwój elektronicznych usług publicznych i technologii cyfrowych, należy cyfryzować procesy administracyjne, wdrażać usługi zdalne, systemy płatności i wnioskowania online, a także zwiększać kompetencje cyfrowe mieszkańców i przedsiębiorców. Kierunek ten wzmacnia atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną, a ponadto ułatwia dostęp do usług społecznych, wspierając realizację Celu 3. Komplementarność Celu 2 z Celami 1 i 3 jest obustronna: inwestycje w środowisko i czystą energię obniżają koszty prowadzenia działalności i podnoszą jakość doświadczeń turystycznych, natomiast lepsza dostępność, silniejsza przedsiębiorczość i cyfryzacja zwiększają zdolność gminy do finansowania usług publicznych, animowania życia kulturalnego i zagospodarowania przestrzeni, wzmacniając spójność społeczną i jakość życia mieszkańców.

Cel strategiczny 3 – Wzrost spójności społecznej

Wzrost spójności społecznej oznacza równoczesne podnoszenie jakości i dostępności usług społecznych, kultury i przestrzeni wspólnych oraz skuteczną odpowiedź na wyzwania demograficzne i rynku pracy. Analiza SWOT wskazuje, że mimo korzystnej struktury wieku i dobrej jakości kapitału społecznego mierzonej frekwencją w wyborach samorządowych w 2024 r., gmina doświadcza ubytku ludności, ujemnego salda migracji – zwłaszcza w grupie 15–39 lat – oraz rosnących potrzeb zdrowotnych. Jednocześnie wyniki egzaminu ósmoklasisty są wyższe od średnich powiatowych i regionalnych, funkcjonują aktywnie instytucje kultury i liczne organizacje oddolne, a dostęp do wychowania przedszkolnego znacząco wzrósł w ostatniej dekadzie. Po stronie wyzwań społecznych pozostaje m.in. wyższy niż w powiecie i województwie udział beneficjentów pomocy społecznej, wysoki odsetek dzieci objętych zasiłkami rodzinnymi oraz znaczny udział młodych do 30. roku życia w ogóle bezrobotnych.

W ramach kierunku działania 3.1, obejmującego zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury, priorytetem jest modernizacja i dostosowanie instytucji kultury do potrzeb różnych grup wiekowych, cyfryzacja zasobów, rozwój oferty edukacyjnej i animacyjnej oraz wzmocnienie wątków tożsamościowych, historycznych i etnograficznych jako elementu integrującego społeczność. Bogate dziedzictwo materialne i niematerialne, aktywność GOK i biblioteki oraz zespołów amatorskich stanowią trwałe zaplecze programowe i organizacyjne, które przy odpowiednim wsparciu może dodatkowo generować ruch turystyczny i impuls dla przedsiębiorczości kreatywnej.

W ramach kierunku działania 3.2, dotyczącego poprawy dostępności i atrakcyjności przestrzeni publicznych, należy konsekwentnie realizować standardy uniwersalnego projektowania, rozwijać zielono-błękitną infrastrukturę, tworzyć bezpieczne, wielofunkcyjne miejsca spotkań, rekreacji i aktywności dla wszystkich grup mieszkańców, z dobrym powiązaniem pieszym i rowerowym pomiędzy wsiami, szkołami, instytucjami kultury i usługami. Powiązanie tych działań z rozwojem infrastruktury sportowo-rekreacyjnej i tras rowerowych wzmacnia zdrowie publiczne, kapitał społeczny i atrakcyjność osiedleńczą, co jest istotne wobec zidentyfikowanych w SWOT procesów starzenia się społeczeństwa i odpływu młodych.

W ramach kierunku działania 3.3, czyli rewitalizacji i wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, konieczne jest łączenie działań infrastrukturalnych – modernizacji budynków, przestrzeni i infrastruktury technicznej – z projektami społecznymi, gospodarczymi i środowiskowymi, tak aby trwałe efekty społeczne towarzyszyły przekształceniom fizycznym. Rewitalizacja powinna koncentrować się na miejscach kumulacji problemów, jednocześnie wzmacniając lokalną przedsiębiorczość i inicjatywy oddolne oraz poprawiając wizerunek

i bezpieczeństwo. Jest to odpowiedź systemowa na ryzyka długotrwałego bezrobocia, ubóstwa, spadku aktywności społecznej i postępującej degradacji, o których mówi analiza.

Cel 3 pozostaje komplementarny wobec Celów 1 i 2: lepsza jakość środowiska, czystsze powietrze i efektywność energetyczna ograniczają koszty życia i poprawiają zdrowie, a dostępne i atrakcyjne przestrzenie publiczne oraz bogata oferta kulturalna zwiększają walory turystyczne i inwestycyjne. Z kolei silniejsza gospodarka, lepsza dostępność i cyfryzacja ułatwiają świadczenie usług społecznych i aktywizację mieszkańców. Wzajemne sprzężenie zwrotne między celami stanowi podstawę zintegrowanego, trwałego rozwoju, do którego odnoszą zarówno zasoby, jak i potrzeby zidentyfikowane w analizie SWOT.

8. OCZEKIWANE REZULTATY PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ORAZ WSKAŹNIKI ICH OSIĄGNIĘCIA

Zgodnie z art. 10e ust. 3 pkt 3 ustawy o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153) strategia rozwoju gminy określa oczekiwane rezultaty planowanych działań, w tym w wymiarze przestrzennym oraz wskaźniki ich osiągnięcia. Oczekiwane rezultaty to wszelkie przewidywane skutki wdrażania strategii, dla których określono odpowiednie wskaźniki służące monitorowaniu postępów realizacji strategii.

Określając poniższe rezultaty i wskaźniki planowanych kierunków działań uwzględniono następujące uwarunkowania:

- możliwości prawne, organizacyjne i finansowe gminy,
- plany inwestycyjne samorządu gminy oraz oczekiwania interesariuszy,
- dostępność danych na potrzeby monitoringu wskaźników,
- dobre praktyki projektowe i wdrożeniowe,
- uwarunkowania wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 oraz Polityki spójności UE 2021 – 2027.

Cel strategiczny 1 - Poprawa stanu środowiska i ochrona jego zasobów

Kierunek działania 1.1		Zrównoważona gospodarka wodno - ściekowa
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wzrost efektywności i jakości gospodarki wodno-ściekowej ▪ wzrost ilości mieszkańców objętych usługami publicznymi świadczonych przez gminę ▪ poprawa warunków środowiska poprzez budowę przydomowych oczyszczalni ścieków dla gospodarstw domowych, dla których nie ma technicznych możliwości budowy sieci kanalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ długość wybudowanej sieci kanalizacyjnej ↗ ▪ długość wybudowanej sieci wodociągowej ↗ ▪ liczba nowych indywidualnych/ przydomowych oczyszczalni ścieków ↗ ▪ liczba urządzeń do poboru i uzdatniania wody ↗ 	

Kierunek działania 1.2 Wsparcie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii	
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend
<ul style="list-style-type: none"> ▪ efektywne wykorzystanie energii elektrycznej i ciepłej ze źródeł odnawialnych ▪ poprawa stanu środowiska w zakresie jakości powietrza ▪ ograniczenie zużycia konwencjonalnych źródeł energii ▪ wzrost liczby obiektów wyposażonych w instalacje OZE ▪ poprawa efektywności energetycznej obiektów użyteczności publicznej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii ciepłej z OZE ↗ ▪ liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE ↗ ▪ liczba zmodernizowanych indywidualnych źródeł ciepła ↗ ▪ ilość obiektów publicznych poddanych kompleksowej modernizacji energetycznej ↗

Kierunek działania 1.3 Wsparcie gospodarki o obiegu zamkniętym	
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend
<ul style="list-style-type: none"> ▪ poprawa organizacji funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi ▪ budowa i wyposażenie punktu selektywnej zbiórki odpadów komunalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dodatkowe zdolności w zakresie recyklingu odpadów ↗ ▪ liczba wspartych punktów selektywego zbierania odpadów komunalnych ↗ ▪ odpady zbierane selektywnie ↗

Cel strategiczny 2 - Wzrost atrakcyjności gospodarczej i turystycznej

Kierunek działania 2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wzrost atrakcyjności turystycznej ▪ rozwój oferty turystycznej w oparciu o lokalne zasoby przyrodnicze i kulturowe ▪ poprawa jakości świadczonych usług turystycznych ▪ zwiększenie rozpoznawalności turystycznej gminy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ liczba obiektów turystycznych objętych wsparciem ↗ ▪ długość utworzonych ścieżek rowerowych ↗ ▪ długość utworzonych ścieżek spacerowych i edukacyjnych ↗ ▪ liczba wybudowanych obiektów turystycznych i rekreacyjnych ↗ ▪ liczba osób odwiedzających obiekty turystyczne i rekreacyjne objęte wsparciem ↗

Kierunek działania 2.2 Wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości i lokalnej gospodarki	
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend
<ul style="list-style-type: none"> ▪ podniesienie jakości usług lokalnych przedsiębiorców i inwestorów zewnętrznych ▪ promocja lokalnej przedsiębiorczości ▪ wzrost kompetencji przedsiębiorców i osób zakładających działalność gospodarczą ▪ wzrost atrakcyjności inwestycyjnej gminy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ liczba przedsiębiorców, którzy uzyskali wsparcie ↗ ▪ liczba wydarzeń lub usług podnoszących kompetencje w zakresie przedsiębiorczości ↗ ▪ liczba nowych podmiotów gospodarczych ↗

Kierunek działania 2.3		Poprawa dostępności komunikacyjnej
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend	
<ul style="list-style-type: none"> poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej gminy poprawa jakości dróg, podniesienie parametrów technicznych oraz poprawa bezpieczeństwa na drogach zwiększenie mobilności mieszkańców i stopnia skomunikowania gminy 	<ul style="list-style-type: none"> długość zmodernizowanych lub przebudowanych dróg gminnych ↗ długość wybudowanych dróg gminnych ↗ 	

Kierunek działania 2.4		Rozwój elektronicznych usług publicznych i technologii cyfrowych
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend	
<ul style="list-style-type: none"> wzrost dostępności i liczby e-usług publicznych zwiększenie liczby spraw administracyjnych załatwianych elektronicznie modernizacja zaplecza teleinformatycznego zapewniająca tworzenie i implementację nowoczesnych systemów e-administracji 	<ul style="list-style-type: none"> użytkownicy nowych i zmodernizowanych publicznych usług, produktów i procesów cyfrowych ↗ instytucje publiczne otrzymujące wsparcie na opracowywanie usług, produktów i procesów cyfrowych ↗ liczba podmiotów wspartych w zakresie rozwoju usług, produktów i procesów cyfrowych ↗ 	

Cel strategiczny 3 - Wzrost spójności społecznej

Kierunek działania 3.1		Zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend	
<ul style="list-style-type: none"> poprawa stanu technicznego obiektów kultury integracja i aktywizacja społeczno-kulturowa mieszkańców promocja kultury i dziedzictwa poza terenem gminy promowanie rozwoju rzemiosła i sztuki ludowej oraz lokalnego folkloru 	<ul style="list-style-type: none"> liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem ↗ liczba obiektów kultury objętych wsparciem ↗ liczba zorganizowanych wydarzeń kulturalnych ↗ 	

Kierunek działania 3.2		Poprawa dostępności i atrakcyjności przestrzeni publicznych
Planowane rezultaty	Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend	
<ul style="list-style-type: none"> zwiększenie dostępności obiektów użyteczności publicznej dla osób ze szczególnymi potrzebami zwiększenia atrakcyjności przestrzeni publicznych 	<ul style="list-style-type: none"> liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami ↗ powierzchnia zmodernizowanych przestrzeni publicznych ↗ 	

Kierunek działania 3.3		Rewitalizacja - wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych	
Planowane rezultaty		Wskaźniki osiągnięcia/oczekiwany trend	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ poprawa jakości życia mieszkańców, ▪ ożywienie gospodarcze obszarów zdegradowanych ▪ odbudowa więzi społecznych oraz poprawa ładu przestrzennego i estetyki gminy ▪ zintegrowane działania społeczne, gospodarcze i przestrzenne, prowadząc do wzrostu aktywności, redukcji wykluczenia społecznego i reintegracji grup wrażliwych 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ liczba podmiotów objętych wsparciem w ramach działań rewitalizacyjnych ↗ ▪ liczba osób objętych wsparciem w ramach działań rewitalizacyjnych ↗ ▪ liczba zintegrowanych działań społecznych, gospodarczych i przestrzennych, prowadzących do wzrostu aktywności, redukcji wykluczenia społecznego i reintegracji grup wrażliwych ↗ 	

9. MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO – PRZESTRZENNEJ ORAZ USTALENIA I REKOMENDACJE DO LOKALNYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH

9.1. MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO – PRZESTRZENNEJ

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy to przede wszystkim system wzajemnych powiązań funkcjonalnych, które wspólnie tworzą spójną całość. W jej skład wchodzi zarówno obszary osadnicze, tereny produkcji rolniczej, węzły ekologiczne, jak i sieci infrastrukturalne – transportowe czy elektroenergetyczne. Każdy z tych elementów pełni określoną rolę, a ich współdziałanie decyduje o efektywności funkcjonowania całego obszaru gminy. Model ten opiera się na założeniu, że przestrzeń nie jest zbiorem niezależnych fragmentów, lecz złożonym systemem, w którym poszczególne części są ze sobą powiązane. Ośrodki osadnicze pełnią funkcje społeczne i usługowe, tereny rolnicze zapewniają podstawy gospodarki lokalnej, a węzły ekologiczne chronią zasoby przyrodnicze i wspierają zrównoważony rozwój. Sieci infrastrukturalne natomiast umożliwiają komunikację i przepływ zasobów, integrując gminę z otoczeniem zewnętrznym.

Głównym celem modelu jest stworzenie warunków do racjonalnego organizowania przestrzeni. Oznacza to dążenie do ładu przestrzennego, w którym różne funkcje – mieszkaniowe, gospodarcze, społeczne i ekologiczne – współistnieją w sposób harmonijny. Model ma również za zadanie minimalizować konflikty przestrzenne, które mogą pojawiać się między podmiotami gospodarczymi, mieszkańcami czy instytucjami, zwłaszcza w kontekście ograniczonych zasobów przestrzennych. W obliczu współczesnych wyzwań rozwojowych, takich jak zmiany demograficzne, potrzeba modernizacji infrastruktury czy ochrona środowiska, model struktury funkcjonalno-przestrzennej staje się kluczowym narzędziem planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Umożliwia podejmowanie decyzji w oparciu o spójne założenia, wspiera polityki rozwojowe i stanowi punkt odniesienia dla inwestycji publicznych i prywatnych. Dzięki niemu możliwe jest efektywniejsze wykorzystanie potencjału lokalnego, ochrona zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz budowanie trwałych relacji między mieszkańcami a przestrzenią, w której żyją i pracują.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Księżpol, uwzględniając regionalną politykę rozwoju określoną w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku (SRWL)*, organizuje warunki przestrzenne dla alokacji funkcji społeczno-gospodarczych i poszczególnych inwestycji przyczyniających się do realizacji priorytetów rozwojowych OSI o znaczeniu regionalnym, tj.: MOF Biłgoraja i OSI Roztocze. Odzwierciedla on politykę przestrzenną gminy opierającą się na zasadzie ekorozwoju – czyli zrównoważonego gospodarowania przestrzenią z uwzględnieniem ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego. Głównymi priorytetami tej polityki są:

- zintegrowane kształtowanie przestrzeni,
- rozwój funkcji osadniczych, turystycznych i rolniczych w harmonii z przyrodą,
- utrzymanie przemysłu ceramicznego w Markowiczach,
- rozbudowa infrastruktury sanitarnej,
- wspieranie przedsiębiorczości w zgodzie z ochroną środowiska,
- poprawa infrastruktury komunikacyjnej.

ELEMENTY STRUKTURY SŁUŻĄCE WZMACNIANIU I ROZWOJOWI FUNKCJI SPOŁECZNO - GOSPODARCZYCH

Gmina charakteryzuje się typową strukturą osadniczą dla obszarów wiejskich o rozproszonej zabudowie i dominującym rolniczym sposobie użytkowania terenu. Sieć osadnicza gminy tworzy policentryczny układ, w którym wyróżnić można jednostki o zróżnicowanej funkcji i hierarchii przestrzennej. Centralną jednostką osadniczą gminy jest ośrodek gminny – wieś Księżpol, pełniąca funkcję ośrodka administracyjno-usługowego. Zlokalizowane są tu instytucje samorządowe, placówki edukacyjne, opieki zdrowotnej oraz podstawowe usługi handlowe i społeczne. Księżpol stanowi główny punkt koncentracji funkcji obsługi obszaru gminy i jest kluczowym elementem jej struktury osadniczej. Pozostałe miejscowości gminy, pełnią funkcje pomocnicze i lokalne. Są to jednostki osadnicze o charakterze rolniczym, z dominującą zabudową jednorodzinną i ograniczonym zakresem usług. Ich rola w strukturze przestrzennej polega głównie na zapewnieniu funkcji mieszkaniowej oraz obsługi lokalnych potrzeb społeczności wiejskich. Wsie położone wzdłuż doliny Tanwi posiadają walory przyrodniczo-krajobrazowe do rozwoju funkcji różnych form turystyki.

Powiązania funkcjonalne pomiędzy jednostkami osadniczymi gminy oparte są na dostępności komunikacyjnej, przepływach ludności oraz lokalizacji usług publicznych. Główne ciągi komunikacyjne, w tym przede wszystkim droga wojewódzka nr 835 i drogi powiatowe nr: 2940L, 2934L i 2943L, tworzą ruszt komunikacyjny krzyżujący się w ośrodku gminnym, co wzmacnia jego rolę jako lokalnego centrum. Wsie położone wzdłuż tych tras posiadają większy potencjał gospodarczy i lepszy dostęp do usług, co przekłada się na ich wyższą pozycję w hierarchii osadniczej. Jednostki peryferyjne, oddalone od głównych szlaków komunikacyjnych, wykazują słabsze powiązania funkcjonalne i przestrzenne, co wpływa na ich ograniczoną rolę w strukturze gminy. Niemniej jednak, pełnią one istotną funkcję w zachowaniu ciągłości przestrzennej i krajobrazowej obszaru wiejskiego, wspierając zrównoważony rozwój terytorialny.

Sieć osadnicza gminy cechuje się wyraźnym zróżnicowaniem funkcjonalnym i przestrzennym, z dominującą rolą wsi Księżpol jako ośrodka centralnego oraz systemem miejscowości pomocniczych o charakterze rolniczym. Mapa powiązań przestrzennych wskazuje na koncentrację funkcji wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych oraz potrzebę wzmocnienia integracji jednostek peryferyjnych z układem centralnym.

W strukturze elementów wzmocnienia i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych gminy wyróżnia się:

▪ sieć osadniczą, na którą składają się:

- Księżpol – ośrodek gminny; lokalny ośrodek obsługi wskazany do koncentracji urbanizacji w zorganizowanych układach przestrzennych oraz rozwoju funkcji usług i pozarolniczej działalności gospodarczej. Działania rozwojowe ukierunkowane na wzmocnienie potencjału poprzez rozwój funkcji obsługi turystyki oraz rozwój infrastruktury i usług służących krystalizacji silnego ośrodka obsługującego tereny wiejskie;
- wsie, osady, kolonie – elementarne ośrodki osadnicze; w odniesieniu do tych ośrodków zakłada się działania rozwojowe ukierunkowane na odnowę wsi m. in. poprzez realizację atrakcyjnych przestrzeni publicznych z wykorzystaniem lokalnych usług, wspieranie rozwoju wyspecjalizowanych funkcji ośrodków w oparciu o lokalne zasoby, w tym przyrodnicze i kulturowe, tj.:
 - ośrodki rozwoju funkcji turystycznej (turystyka, rekreacja, agroturystyka) – Kulasze, Markowicze, Pawlichy, Stare Króle, Zanie, Zynie,
 - ośrodki rozwoju funkcji gospodarczej – Majdan Stary, Cegielnia Markowicze;

▪ obszary zurbanizowane:

- tereny zwartej zabudowy mieszkaniowej – stanowią strefy kontynuacji i uzupełniania zabudowy, w obszarze których działania rozwojowe powinny uwzględniać przede wszystkim kształtowanie przestrzeni publicznych, rozbudowę bazy i infrastruktury placówek usług społecznych oraz dostosowanie istniejącego zagospodarowania, w tym zabudowy do współczesnych standardów jakości i energochłonności z wykorzystaniem energii z OZE;
- tereny luźnej, rozproszonej zabudowy mieszkaniowej – stanowią strefy deglomeracji, ograniczania rozprzestrzeniania zabudowy, które nie powinny podlegać dalszym procesom urbanizacyjnym i w obszarze których działania powinny obejmować poprawę stanu technicznego istniejącej infrastruktury technicznej i społecznej oraz dostosowanie istniejącego zagospodarowania do współczesnych standardów jakości i energochłonności z wykorzystaniem energii z OZE;
- tereny aktywności gospodarczej – strefy koncentracji przemysłu spożywczego, przetwórstwa produktów rolnych, przemysłu ceramicznego, dla których przyjmuje się priorytet realizacji działań służących wzmocnieniu i uzupełnianiu funkcji gospodarczej;
- tereny rozwoju zabudowy usługowo-mieszkaniowej i usług – strefy koncentracji i rozwoju usług publicznych oraz usług opartych na lokalnych zasobach i mających wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy gminy, w tym tereny: lokalizacji obiektów i działalności związanej z obsługą ruchu turystycznego (handel, gastronomia, informacja turystyczna, noclegi, itp.), aktywności fizycznej, rekreacji i wypoczynku (boiska, parki, korty tenisowe, wypożyczalnie sprzętu sportowego, itp.);
- tereny zabudowy letniskowej, zwartej zabudowy mieszkaniowej, zagrodowej z usługami nieuciążliwymi – strefy preferowane do rozwoju funkcji letniskowej, agroturystyki, jako uzupełniające podstawowe funkcje ośrodków, tj. funkcje mieszkaniowe i zagrodowe;

- **obszary rolniczej przestrzeni produkcyjnej**, którą stanowią tereny rolnicze (upraw gruntowych, użytków zielonych, plantacji, sadów) i związane z nimi tereny aktywności społeczno-gospodarczej, w odniesieniu do której zakłada się realizację działań zmierzających do wzbogacenia funkcjonalnego z zachowaniem obecnych kierunków rozwoju specjalizacji rolnej poprzez wspieranie rozwoju gospodarstw ekologicznych i agroturystycznych, rozwój i realizację źródeł produkcji energii w oparciu o OZE (w południowej części gminy oraz zapewnienie przestrzennych możliwości funkcjonowania i rozwoju zakładów usługowo-produkcyjnych w działalnościach pozarolniczych).

ELEMENTY STRUKTURY SŁUŻĄCE KSZTAŁTOWANIU SYSTEMU POWIĄZAŃ PRZYRODNICZYCH

Gmina znajduje się w obrębie Roztocza Środkowego i Kotliny Sandomierskiej, co warunkuje jej zróżnicowaną strukturę przyrodniczą. System powiązań przyrodniczych gminy tworzy spójny układ elementów środowiska naturalnego (System Przyrodniczy Gminy, SPG), który wpływa na funkcjonowanie przestrzeni osadniczej, rolniczej i rekreacyjnej. SPG pełni wiele ważnych funkcji dla środowiska i ludzi, takich jak regulacja klimatu, retencja wody, ochrona różnorodności biologicznej, zapewnienie terenów rekreacyjnych i edukacyjnych. Wzmocnienie i zarządzanie SPG jest ważnym działaniem adaptacyjnym do zmian klimatu, ponieważ pomaga ograniczyć skutki takich zagrożeń jak susza, fale upałów, powodzie czy utrata różnorodności biologicznej. SPG stanowi integralną część regionalnej sieci ekologicznej, a jego powiązania z obszarami kluczowymi położonymi poza granicami gminy powinny być utrzymane i kształtowane w sposób zapewniający trwałe powiązania. W obszarze elementów SPG zakłada się realizację działań sprzyjających prawidłowemu funkcjonowaniu tych struktur poprzez integrację

systemów obszarów węzłowych służącą zapewnieniu ciągłości i spójności przestrzeni przyrodniczej, wzmocnieniu i wykorzystaniu potencjału przyrodniczo-kulturowego oraz harmonizację rozwoju społeczno-gospodarczego i infrastruktury z przestrzenią przyrodniczą.

System powiązań przyrodniczych gminy Książpol opiera się na funkcjonalnej integracji jego elementów składowych, tworząc sieć zależności ekologicznych i przestrzennych. Korytarze ekologiczne, ciągłość terenów zielonych oraz obecność wód powierzchniowych sprzyjają zachowaniu równowagi środowiskowej i wspierają zrównoważony rozwój gminy. W kontekście planowania przestrzennego, SPG pełni rolę struktury porządkującej – wyznacza granice rozwoju osadnictwa, kierunki lokalizacji inwestycji oraz obszary wymagające szczególnej ochrony. Jego zachowanie i wzmocnienie stanowi kluczowy element polityki przestrzennej gminy, zgodnej z zasadami ochrony środowiska i adaptacji do zmian klimatycznych.

Do głównych elementów składowych systemu przyrodniczego należą:

- lasy i kompleksy leśne – obejmujące fragmenty Puszczy Solskiej, pełniące funkcję ochronną, klimatyczną i rekreacyjną; lasy stanowią naturalną barierę ekologiczną, wpływają na jakość powietrza i retencję wód, a także są siedliskiem cennych gatunków flory i fauny:
 - węzeł ekologiczny o randze regionalnej (kompleksy leśny Książpol),
 - węzły ekologiczne o randze lokalnej (mniejsze kompleksy lasów: Kycówka, Borek),
 - drobnoprzestrzenne ekosystemy leśne (zagajniki) oraz zadrzewienia śródpolne;
- doliny, rzeki i cieki wodne – w tym rzeka Tanew oraz jej dopływy, które tworzą lokalny system hydrograficzny; cieki wodne pełnią funkcję korytarzy ekologicznych, wspierają lokalną bioróżnorodność oraz mają znaczenie dla gospodarki wodnej i rolnictwa:
 - dolina Tanwi
 - dolina Złotej Nitki
 - dolinki dopływów Złotej Nitki;
- obszary łąkowe i torfowiskowe – zlokalizowane głównie w dolinach rzecznych, pełniące funkcję retencyjną i siedliskową; są to tereny o wysokiej wartości przyrodniczej, często objęte ochroną w ramach sieci Natura 2000 lub form ochrony lokalnej.
 - lokalne trwałe i okresowe, najczęściej śródpolne, mokradła,
 - suche śródpolne naturalne murawy;
- użytki rolne o wysokiej klasie bonitacyjnej – stanowiące podstawę gospodarki rolniczej gminy, zintegrowane z naturalnym układem przyrodniczym; ich użytkowanie wpływa na strukturę krajobrazu i wymaga zrównoważonego podejścia w kontekście ochrony gleb i zasobów wodnych;
- obszary chronione i cenne przyrodniczo – w tym fragmenty obszarów Natura 2000; pełnią funkcję edukacyjną, ekologiczną i krajobrazową, wspierając rozwój turystyki przyrodniczej i świadomości ekologicznej mieszkańców.

Przez północną część gminy przebiega korytarz ekologiczny rangi krajowej GKPdC-1 Puszczy Solskiej – Doliny Tanwi, który stanowi tereny powiązań pomiędzy obszarami węzłowymi wymagające zachowania i kształtowania drożności ekologiczno-przestrzennej.

ELEMENTY STRUKTURY SŁUŻĄCE KSZTAŁTOWANIU GŁÓWNYCH KORYTARZY I ROZWOJOWI ELEMENTÓW SIECI TRANSPORTOWYCH

Gmina posiada rozwiniętą, choć typową dla obszarów wiejskich, sieć transportową, która odgrywa kluczową rolę w zapewnieniu spójności przestrzennej, dostępności komunikacyjnej oraz integracji jednostek osadniczych z otoczeniem zewnętrznym. Układ drogowy gminy oparty jest na systemie dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych. W odniesieniu elementów systemu transportowego zakłada się realizację działań mających na celu ich rozwój, przede wszystkim gminnej infrastruktury transportowej, ukierunkowany na minimalizowanie barier i ograniczeń rozwoju w funkcjonowaniu układów przestrzennych, kształtowanie spójnego systemu zewnętrznych i wewnętrznych powiązań transportowych oraz integrację poszczególnych elementów systemu transportowego i podwyższenie parametrów eksploatacyjnych. Istotnym aspektem realizacji działań będzie również poprawa dostępności komunikacyjnej i mobilności mieszkańców, zapewnienie sprawności powiązań komunikacyjnych, minimalizowanie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego oraz kolizji z elementami sieci ekologicznej. Na terenie gminy funkcjonuje komunikacja zbiorowa zapewniająca podstawową obsługę komunikacyjną mieszkańców, zwłaszcza w zakresie dojazdu do szkół, pracy oraz ośrodków usługowych. Występuje jednak potrzeba dalszego rozwoju oferty transportu publicznego, szczególnie w kontekście poprawy dostępności dla osób starszych i młodzieży.

Na system transportowy gminy składają się:

- drogi wojewódzkie nr: 835, 853 i 863 – główną osią komunikacyjną gminy jest DW 835 (Lublin – Przeworsk), przebiegająca południkowo przez centralną część gminy, w tym przez ośrodek gminny. Droga ta pełni funkcję nadrzędnego korytarza transportowego, zapewniając połączenie z miastem Biłgoraj oraz z siecią dróg krajowych i autostrad. Jej znaczenie wykracza poza granice gminy, stanowiąc element regionalnego układu transportowego;
- drogi powiatowe – sieć dróg powiatowych uzupełnia układ komunikacyjny, łącząc poszczególne miejscowości gminy z ośrodkiem gminnym oraz z sąsiednimi gminami. Drogi te pełnią istotną rolę w codziennej mobilności mieszkańców, umożliwiając dojazd do szkół, placówek zdrowia, urzędów oraz punktów handlowo-usługowych. Drogi powiatowe nr: 2940L, 2934L i 2943L tworzą ciąg komunikacyjny przebiegający równoleżnikowo przez centralną część gminy i o środek gminny i razem z DW 835 stanowią główne korytarze transportowe gminy pełniąc funkcje zewnętrznych powiązań transportowych obszaru i jednocześnie realizując powiązania wewnętrzne;
- drogi gminne i wewnętrzne – sieć dróg gminnych zapewnia dostępność komunikacyjną do wszystkich jednostek osadniczych, w tym do mniejszych wsi i przysiółków. Drogi te mają kluczowe znaczenie dla obsługi terenów rolniczych oraz zapewnienia dojazdu do gospodarstw domowych i obiektów infrastruktury technicznej, realizują wewnętrzne powiązania transportowe, a także bliskie powiązania zewnętrzne, w odniesieniu do których zakłada się dalszy rozwój w wymiarze jakościowym i ilościowym;
- korytarze transportowe i powiązania zewnętrzne – gmina posiada dobre powiązania z regionalnym systemem transportowym, w szczególności z miastem Biłgoraj (siedzibą powiatu) oraz z sąsiednimi gminami: Aleksandrów, Łukowa, Obsza i Tarnogród. Główne korytarze transportowe przebiegają w układzie północ-południe oraz wschód-zachód, co sprzyja równomiernemu rozwojowi przestrzennemu i gospodarczemu;
- infrastruktura rowerowa i piesza – infrastruktura rowerowa wymaga działań na rzecz rozwoju tras rowerowych, zwłaszcza w kontekście rozwoju turystyki przyrodniczej i kulturowej. Zakłada się rozwój ilościowy i jakościowy w sposób umożliwiający stworzenie spójnego

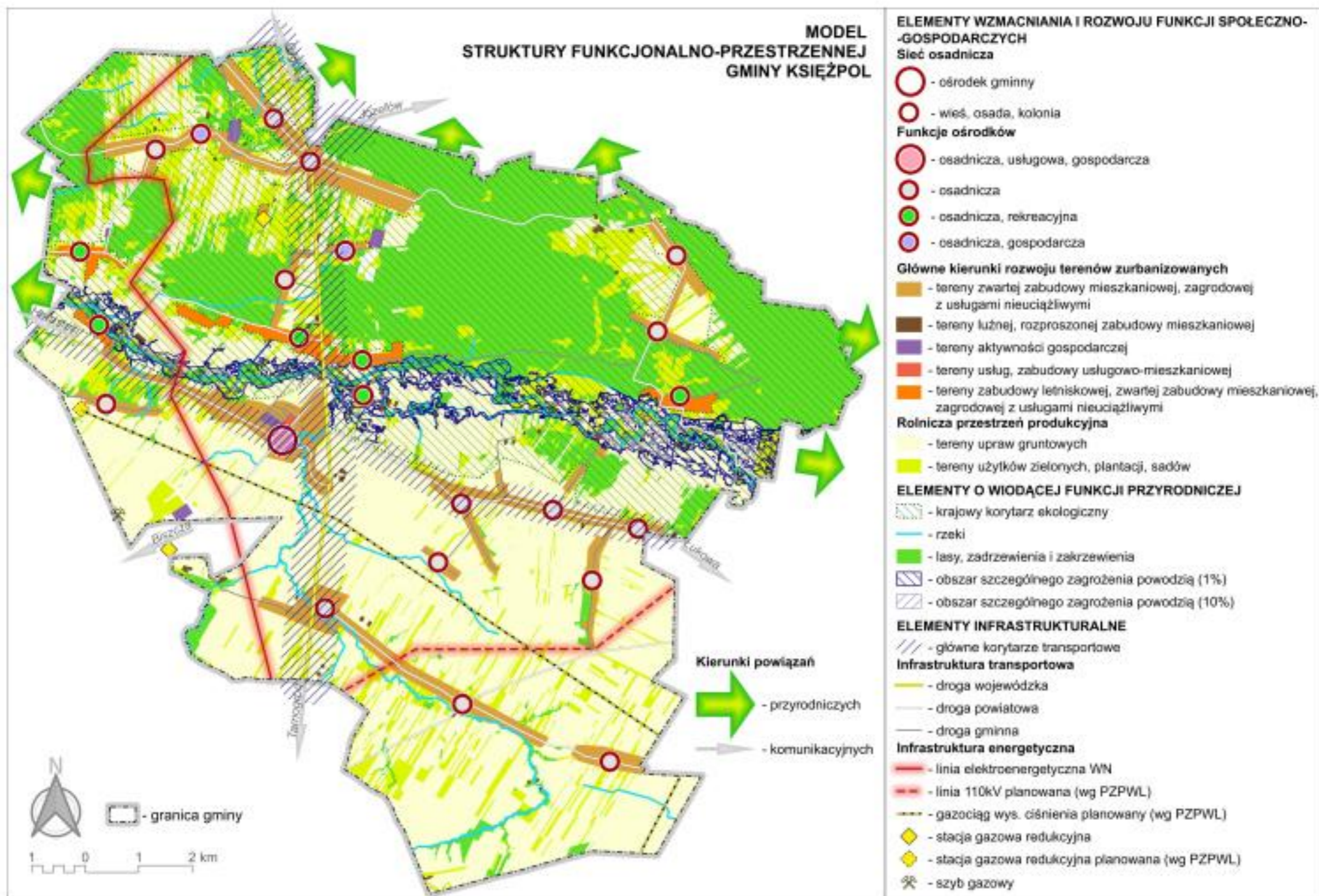
systemu różnego rodzaju szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) zapewniającego integrację obszarów turystycznych gminy i regionu. Istniejące ciągi piesze i rowerowe w rejonie Księżpola oraz w sąsiedztwie kompleksów leśnych i dolin rzecznych stanowią potencjał do dalszego zagospodarowania.

ELEMENTY INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I SPOŁECZNEJ

Gmina dysponuje podstawową infrastrukturą techniczną i społeczną, która zapewnia funkcjonowanie lokalnej społeczności oraz wspiera rozwój gospodarczy i przestrzenny obszaru. Układ infrastrukturalny gminy jest zróżnicowany, z koncentracją usług w ośrodku gminnym oraz rozproszonym systemem obsługi w pozostałych jednostkach osadniczych.

Gmina posiada rozbudowaną sieć wodociągową, obejmującą większość miejscowości, zasilaną z lokalnych ujęć wody. System kanalizacji sanitarnej funkcjonuje głównie w Księżpolu oraz wybranych większych wsiach, natomiast w pozostałych miejscowościach stosowane są indywidualne rozwiązania (szamba, przydomowe oczyszczalnie). Gmina jest w pełni objęta siecią elektroenergetyczną. Dostęp do sieci gazowej jest ograniczony i występuje głównie w centralnych miejscowościach (Rogale, Majdan Stary, Majdan Nowy, Cegielnia-Markowicze, Markowicze, Księżpol). W granicach gminy – zgodnie z ustaleniami Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego) planowane są elementy systemu energetycznego, tj.: linia elektroenergetyczna WN oraz gazociągi wysokiego ciśnienia, decydujące o bezpieczeństwie energetycznym obszaru.

Na terenie gminy funkcjonują szkoły podstawowe, zlokalizowane w Księżpolu oraz w Korchowie Pierwszym, Majdanie Starym i Rakówce. Placówki te zapewniają dostęp do edukacji na poziomie podstawowym, a uczniowie kontynuują naukę w szkołach średnich w Biłgoraju i okolicznych miastach. Podstawowa opieka zdrowotna realizowana jest przez ośrodek zdrowia w Księżpolu. Dostęp do specjalistycznych usług medycznych zapewniają placówki w Biłgoraju i w Tarnogrodzie.

9.2. USTALENIA I REKOMENDACJE DO LOKALNYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH

Właściwemu kształtowaniu i harmonizowaniu struktury przestrzennej gminy zarówno w odniesieniu do relacji pomiędzy układem naturalnym i antropogenicznym, jak i w obrębie obu układów służą ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, które stanowią kierunkowe zasady prowadzenia polityki przestrzennej gminy. Odnoszą się one do najważniejszych obszarów zagospodarowania gminy i są zbiorem wytycznych, które należy stosować przy sporządzaniu w przyszłości aktów planowania przestrzennego. Określone w niniejszym rozdziale zasady o charakterze ogólnym, odnoszące się do całego obszaru gminy należy uwzględnić stosownie do lokalnych uwarunkowań i specyfiki danego terenu.

ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA I JEGO ZASOBÓW, W TYM OCHRONY POWIETRZA, PRZYRODY I KRAJOBRAZU

Ochrona środowiska przyrodniczego gminy stanowi jeden z kluczowych elementów polityki przestrzennej, mającej na celu zachowanie równowagi ekologicznej, różnorodności biologicznej oraz walorów krajobrazowych obszaru. W oparciu o analizę struktury przyrodniczej i krajobrazowej gminy, wyznacza się zasady gospodarowania przestrzenią, które mają na celu zabezpieczenie zasobów naturalnych, poprawę jakości środowiska oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju lokalnego. Poniższe zasady stanowią podstawę dla działań planistycznych, inwestycyjnych i ochronnych, uwzględniając specyfikę lokalnych ekosystemów, układów hydrologicznych oraz wartości kulturowo-przyrodniczych.

Właściwe funkcjonowanie struktur przyrodniczych uwzględniające ich integrację i harmonizację z obszarami rozwoju społeczno-gospodarczego i elementami infrastruktury wymaga:

- zachowania w dotychczasowym użytkowaniu gruntów niezabudowanych posiadających walory przyrodnicze i kulturowe (np. łąki wewnątrz i na obrzeżach kompleksów leśnych),
- zachowania drobnoprzestrzennych elementów krajobrazu, tj. mozaikowego układu pól, zagajników, zadrzewień śródpolnych i śródłukowych, wydm oraz naturalnych krawędzi terenu (enklawy: Majdan Nowy, Rogale, Kycówka - Borek, Gliny, obrzeże doliny Tanwi),
- wprowadzenia ochrony planistycznej ekosystemów nieleśnych, w tym bagienek śródleśnych i śródpolnych, podmokłych łąk, pastwisk oraz zbiorowisk napiaskowych,
- kształtowania pasmowych struktur przyrodniczych (łąk, zadrzewień i zakrzewień śródpolnych) i uwzględnienia zwiększenia ciągłości leśnych korytarzy ekologicznych poprzez zalesienia,
- uwzględnienia czynnej ochrony ekosystemów służącej podnoszeniu walorów turystycznych przy rozwoju rekreacji wypoczynkowej i turystyki krajoznawczej na obszarach chronionych (obszary Natura 2000).

W kształtowaniu zagospodarowania na kierunkach powiązań przyrodniczych w Systemie Przyrodniczego Gminy uznaje się za niezbędne:

- ochronę dolin rzecznych (zwłaszcza doliny Tanwi) jako korytarze ekologiczne o znaczeniu lokalnym i ponadregionalnym,
- utrzymywanie przestrzeni wolnej od zabudowy,

- kształtowanie pasmowych struktur przyrodniczych (łąk, zadrzewień i zakrzewień śródpolnych),
- zwiększanie ciągłości leśnych korytarzy ekologicznych poprzez zalesienia,
- restytucję użytków zielonych kosztem gruntów ornych w korytarzach dolinnych,
- ograniczanie rozwoju zabudowy rozproszonej.

W celu ochrony ilościowej i jakościowej zasobów wodnych wskazuje się potrzebę wprowadzenia planistycznej ochrony hydrosfery na terenie zlewni Tanwi. Gospodarowanie na terenie zlewni chronionej powinno uwzględniać:

- ochronę dolin rzecznych oraz pozadolinnych podmokłości przed odwodnieniem,
- ochronę meandrujących odcinków rzek przed regulacją,
- konieczność uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej, w tym rozbudowę kanalizacji sanitarnej w układach osadniczych rozwijających się wzdłuż rzek,
- eliminację ognisk zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych,
- wykluczenie lokalizacji przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko i przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, które mogą spowodować nieosiągnięcie celów środowiskowych zawartych w planie gospodarowania wodami na obszarze dorzecza,
- odzysk powierzchni biologicznie czynnej poprzez ograniczanie i likwidację sztucznych nawierzchni na terenach zalewowych.
- W celu ochrony wartości krajobrazowych wskazuje się potrzebę:
- utrzymania tożsamości krajobrazowej gminy poprzez ochronę elementów struktury krajobrazu decydujących o jego różnorodności i stabilności,
- wprowadzenie ograniczenia w zagospodarowaniu terenów o wysokich walorach krajobrazowych, szczególnie w obrębie dolin rzecznych i stref krawędziowych,
- w przypadku nakładania się form ochrony krajobrazu, stosować zasadę nadrzędności rygору ochronnego.

ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

Dziedzictwo kulturowe gminy Książpol stanowi istotny element tożsamości lokalnej oraz wartości przestrzeni krajobrazowej. Zachowane układy ruralistyczne, obiekty sakralne, zespoły dworskie, cmentarze, kapliczki, trakt historyczny oraz elementy zieleni komponowanej tworzą unikalny zasób, który wymaga świadomej ochrony i planowego zagospodarowania. W obliczu współczesnych przekształceń przestrzennych, konieczne jest wdrożenie zasad, które zapewnią trwałość i czytelność historycznych struktur oraz umożliwią ich harmonijną integrację z nową zabudową. Poniższe zasady stanowią podstawę dla działań planistycznych, konserwatorskich i edukacyjnych, ukierunkowanych na zachowanie i rozwój kulturowego potencjału gminy.

W celu podkreślenia bogactwa kultury lokalnej, utrwalania tożsamości kulturowej, kreowania wizerunku obszaru oraz wykorzystania dziedzictwa materialnego i niematerialnego w rozwoju społeczno-gospodarczym rekomenduje się:

- eksponowanie w przestrzeni potencjałów kulturowych (obiektów muzealnych, dawnych budowli obronnych, miejsc wydarzeń historycznych, obiektów i zespołów sakralnych,

zabytków techniki, budynków użyteczności publicznej, itp.) oraz wykorzystanie ich dla potrzeb turystyki,

- rewaloryzację obiektów i przestrzeni: cmentarze, figury i kapliczki przydrożne,
- organizację i zagospodarowanie w formie szlaków turystycznych lub tras rowerowych historycznych szlaków handlowych, kulturowych,
- integrację obiektów dziedzictwa kulturowego z infrastrukturą lokalnych i ponadlokalnych szlaków i tras rowerowych,
- wykorzystywanie ocalałych obiektów dziedzictwa kulturowego jako wzorników w kształtowaniu lokalnej przestrzeni, a także bazy dla tworzenia instytucji kultury oraz wspieranie rozwoju sieci muzeów i skansenów,
- ochronę pozostałości kompozycji parkowych w Księżpolu, Płusach i Korchowcie, ze szczególnym uwzględnieniem ich układów przestrzennych i drzewostanu,
- zachowanie zieleni wysokiej towarzyszącej cmentarzom, zespołom sakralnym, kapliczkom i krzyżom przydrożnym, w tym fragmenty alei lipowej prowadzącej do starej cerkwi,
- utrzymanie alei śródpolnych oraz szpalerów drzew wzdłuż traktów komunikacyjnych, z zaleceniem ich odtwarzania w miejscach zdegradowanych,
- ochronę głównego traktu historycznego z Biłgoraja przez Majdan Stary, Księżpol i Płusy (tzw. stary trakt lubelski), w tym jego odcinka w zakolu Złotej Nitki,
- dążenie do zachowania zieleni wysokiej wzdłuż cieków wodnych.

W celu zachowania wartości obiektów dziedzictwa kulturowego wskazuje się rewaloryzację oraz rewitalizację układów ruralistycznych wsi polegającą na:

- zachowaniu lub odtwarzaniu elementów układów zieleni komponowanej,
- kształtowanie uzupełniającej zabudowy w dostosowaniu do założeń historycznych,
- utrzymanie historycznych pasm zabudowy wiejskiej wraz z ich charakterystycznym krajobrazem kulturowym,
- dogęszczenie zabudowy powinno stanowić kontynuację tradycyjnych układów ruralistycznych (łańcuchowych, jednodrożnicowych), z zachowaniem wspólnych gruntów typu „nawsie”,
- zachowaniu charakterystycznego szczytowego usytuowania zabudowy mieszkalnej z ogródkami frontowymi i pasem zieleni od strony drogi,
- kontynuowaniu elementów typowych dla regionalnej architektury w nowym budownictwie.

W odniesieniu do obiektów i zespołów zabytkowych i o wysokich walorach kulturowych przyjmuje się:

- zachowanie zabytków z wyeksponowaniem ich wartości wraz z ich najbliższym otoczeniem w celu zachowania tożsamości kulturowej miejsca,
- zagwarantowanie ochrony krajobrazowej, historycznych sylwet przestrzennych i osi widokowych, a także ekspozycji oraz obserwacji archeologicznej,
- ochronę cmentarzy wpisanych do ewidencji lub rejestru zabytków, w tym cmentarzy pounickich, prawosławnych i grzebalnych w Korchowcie, Majdanie Starym, Płusach i Księżpolu,

- zachowanie kapliczek i krzyży przydrożnych wraz z otaczającym drzewostanem.
- zachowanie relikwów zespołów dworskich, w tym murowanego spichlerza w Księżpolu, fragmentu alei akacjowej i lipowej w dawnym parku dworskim,
- ochronę rządcówki ordynackiej w Majdanie Nowym oraz pozostałości parku dworskiego w Korchowiu,
- ochronę drewnianej szkoły w Borkach, jako przykładu architektury wiejskiej z okresu międzywojennego,
- ochronę drewnianych kuźni, jako świadectwa lokalnego rzemiosła.

KIERUNKI ZMIAN W STRUKTURZE ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW

W zakresie kształtowania struktury przestrzennej gminy wskazuje się potrzebę kontynuacji rozwoju zabudowy w formie dogęszczenia istniejących układów osadniczych, z zachowaniem ich historycznego charakteru i harmonii z krajobrazem. Nowa zabudowa powinna być lokalizowana w lukach istniejącej zabudowy lub w wyznaczonych pasmach, bez ingerencji w otwarte przestrzenie rolnicze i krajobrazowe. Wzmacnianie konkurencyjności oraz krystalizowanie struktury osadniczej i wydobywanie potencjałów obszaru wymaga:

- rozwoju terenów zabudowy w granicach i bezpośrednim sąsiedztwie (na zasadzie kontynuacji funkcji i uzupełniania zabudowy) wskazanych w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej terenów zwartej zabudowy,
- zwiększanie udziału w strukturze funkcjonalnej ośrodków osadniczych terenów inwestycyjnych o przeznaczeniu zgodnym z określoną w modelu struktury funkcją specjalizacji ośrodka,
- uwzględniania przestrzeni publicznych jako organicznej części ośrodków osadniczych, stanowiących podstawowy element integrujący układy urbanistyczne lub ruralistyczne i decydujące o atrakcyjności obszaru dla zamieszkania,
- zapewnienia ochrony ogólnodostępnych miejsc i możliwości tworzenia nowych przestrzeni publicznych (zieleńców, placów zabaw, terenów sportowo-rekreacyjnych itp.) przy zachowaniu historycznych założeń, układów urbanistycznych w planowaniu terenów urbanizacji (mieszkaniowych, usługowych),
- planowania terenów urbanizacji warunkowanych równoczesną realizacją sieci wodociągowej i kanalizacyjnej,
- wykluczenia z zabudowy terenów położonych w obszarach szczególnego zagrożenia powodzią,
- ograniczenia rozpraszania zabudowy w krajobrazie otwartym, w tym w rejonach luźnej, rozproszonej zabudowy mieszkaniowej, ze szczególnym uwzględnieniem dolin rzecznych (Tanwi, Złotej Nitki), stref krawędziowych Płaskowyżu Tarnogrodzkiego oraz kompleksów leśnych,
- przywrócenia i usprawnienia powiązań komunikacyjnych miejscowości sołeckich z ośrodkami skupiającymi lokalne i ponadlokalne funkcje usługowe,
- przeznaczania, w procesie restrukturyzacji funkcjonalnej terenów zainwestowanych, niewykorzystanych obiektów na usługi ogólnodostępne służące celom publicznym oraz uzupełnianiu bazy infrastruktury społecznej,

- zachowania historycznych założeń, układów urbanistycznych, przestrzeni publicznych i dziedzictwa kulturowego z jego wykorzystaniem w rozwoju turystyki,
- zwiększenia udziału funkcji pozarolniczych (rozwój wielofunkcyjny) w kształtowaniu osadnictwa wiejskiego,
- poprawy stabilności zaopatrzenia w energię z wykorzystaniem energii z OZE,
- rozwoju zabudowy letniskowej i agroturystycznej z zachowaniem lokalnych tradycji architektonicznych w miejscowościach o wysokich walorach krajobrazowych (Kulasze, Markowice, Pawlichy, Stare Króle, Zanie, Zynie).

Gmina dysponuje zróżnicowanymi walorami krajobrazowymi, przyrodniczymi i kulturowymi, które umożliwiają rozwój różnych form wypoczynku – od agroturystyki po turystykę rekreacyjną i edukacyjną. Szczególną wartość stanowią czyste powietrze, niska urbanizacja, atrakcyjne szlaki piesze oraz zachowane tradycje budownictwa wiejskiego. W oparciu o te walory zakłada się kształtowanie obszarów rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych polegające na:

- rozwoju agroturystyki jako preferowanej formy aktywizacji obszarów wiejskich, która powinna być rozwijana w gospodarstwach rolnych, szczególnie tam, gdzie nie ma możliwości rozwoju rolnictwa towarowego,
- ograniczeniu lokalizowania zabudowy rekreacji indywidualnej, letniskowej, turystycznej w strefach zagrożenia powodziowego ani na terenach cennych przyrodniczo,
- lokalizacja i realizacja funkcji turystycznych i wypoczynkowych powinna być organizowana z poszanowaniem tzw. pojemności turystycznej środowiska – czyli jego zdolności do przyjęcia ruchu turystycznego bez szkody dla przyrody,
- preferowaniu lokalizacji dla funkcji rekreacyjnych, letniskowych w opuszczonych siedliskach, w ciągach istniejącej zabudowy wiejskiej, z zachowaniem tradycyjnego układu przestrzennego i architektury regionalnej,
- dostosowaniu przestrzeni do różnych modeli wypoczynku uwzględniające potrzeby różnych grup społecznych i rodzinnych, zapewniając dostępność, bezpieczeństwo oraz komfort użytkowania.

ZASADY LOKALIZACJI OBIEKTÓW HANDLU WIELKOPOWIERZCHNIOWEGO

W celu ochrony tożsamości lokalnej, krajobrazu kulturowego oraz lokalnego, drobnego handlu i przedsiębiorczości nie przewiduje się możliwości lokalizacji obiektów handlu wielkopowierzchniowego.

ZASADY LOKALIZACJI KLUCZOWYCH INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO,

Inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym w gminie Księżpol planowane są na całym obszarze gminy, w jej granicach administracyjnych. Ich lokalizacja i zakres muszą być zgodne z kierunkami rozwoju określonymi w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a szczegóły zostaną doprecyzowane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Zakres inwestycji obejmuje m.in. infrastrukturę drogową (w tym budowę mostu na rzece Tanew), sieci wodociągowe, kanalizacyjne, elektroenergetyczne, gazowe, urządzenia melioracyjne oraz obiekty usług publicznych (administracja, edukacja, kultura, opieka społeczna, zdrowie, bezpieczeństwo).

KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW KOMUNIKACJI, INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I SPOŁECZNEJ

Kształtowanie spójnego systemu zewnętrznych i wewnętrznych powiązań transportowych oraz integrację poszczególnych elementów tego systemu wymaga:

- uwzględnienia przywrócenia i usprawnienia powiązań komunikacyjnych miejscowości sołeckich z ośrodkiem gminnym zmierzających do zwiększenia dostępności ośrodków skupiających funkcje usługowe oraz zwiększenia mobilności mieszkańców,
- wykluczenia lokalizacji funkcji wrażliwych na uciążliwość hałasu na terenach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie głównych drogowych powiązań transportowych,
- rozbudowy sieci lokalnych szlaków rowerowych i ich integracji z ponadlokalnymi szlakami rowerowymi.

Wytyczanie i organizowanie nowych szlaków turystycznych "powinno się odbywać w nawiązaniu do kierunków przebiegu szlaków ponadlokalnych, w sposób umożliwiający stworzenie spójnego systemu różnego rodzaju szlaków turystycznych (drogowych, pieszych, rowerowych, konnych) zapewniającego integrację i sieciowanie obszarów turystycznych gminy.

Przy lokalizacji infrastruktury elektroenergetycznej należy dążyć do minimalizacji jej oddziaływania na środowisko, a w szczególności:

- ograniczać jej ingerencję w krajobraz,
- nie podejmowania działań mogących w znaczący sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt.

W zakresie gospodarki wodno-ściekowej zakłada się jej uporządkowanie poprzez budowę systemów kanalizacji sanitarnej i oczyszczalni ścieków przy zachowaniu poniższych zasad:

- na terenach zabudowy rozproszonej dopuszcza się indywidualne, bezpieczne dla środowiska rozwiązania gospodarki ściekowej,
- do czasu realizacji kanalizacji sanitarnej w terenach zabudowy istniejącej i planowanej dopuszczalne jest korzystanie ze szczelnych zbiorników bezodpływowych z okresowym wywożeniem taborem asenizacyjnym do zbiorczej oczyszczalni ścieków lub z przydomowych oczyszczalni ścieków, na zasadach określonych w obowiązujących przepisach,
- dopuszcza się realizację nowych ujęć wody oraz nakazuje się utrzymanie stref ochronnych ujęć wody, odpowiadających przepisom odrębnym i decyzjom administracyjnym, wydanym w tym zakresie.

ZASADY LOKALIZACJI URZĄDZEŃ WYTWARZAJĄCYCH ENERGIĘ O MOCY ZAINSTALOWANEJ PRZEKRACZAJĄCEJ 500 KW

Ze względu na walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy, należy wykluczyć z lokalizacji urządzeń wytwarzających energię z OZE (elektrowni wiatrowych, biogazowni, elektrowni słonecznych) północną część gminy znajdującą się w zasięgu korytarza ekologicznego.

ZASADY LOKALIZACJI PRZEDSIĘWZIĘĆ MOGĄCYCH ZNACZĄCO ODDZIAŁYWAĆ NA ŚRODOWISKO

Wyklucza się lokalizację przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko i przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać

na środowisko, które mogą spowodować nieosiągnięcie celów środowiskowych zawartych w planie gospodarowania wodami na obszarze dorzecza.

ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ

Wzbogacenie funkcjonalne obszaru z zachowaniem obecnych kierunków rozwoju specjalizacji opartej na lokalnej tradycji i zasobach przy uwzględnieniu ochrony walorów przestrzeni rolniczej wymaga:

- zatrzymania procesów urbanizacji i rozlewania zabudowy poprzez ograniczenie wyznaczania nowych terenów zabudowy poza terenami zwartej zabudowy,
- wykorzystywania potencjału glebowo-klimatycznego, kulturowego i przyrodniczo-krajobrazowego do intensyfikacji rozwoju lokalnej przedsiębiorczości,
- łączenia i sieciowania zasobów i obszarów występowania poszczególnych potencjałów kluczowych dla rozwoju produktu turystycznego partnerstwa.

Uwzględniając poziom rozwoju rolnictwa zakłada się rozwoju rolniczej przestrzeni produkcyjnej zgodnie z wykształconymi specjalizacjami w poszczególnych strefach funkcjonalno-przestrzennych, tj.:

- ochrona zasobów gleb najwyższych klas,
- wspieranie produkcji rolnej, w tym zwłaszcza sadowniczej i plantacyjnej, uzupełnianej różnymi formami usługowo-produkcyjnych działalności gospodarczych powiązanych z rolnictwem (np. przetwórstwo rolno-spożywcze, obsługa rolnictwa),
- ograniczanie nadmiernej urbanizacji,
- zapewnienie warunków harmonijnego rozwoju rolnictwa i rozwijanie agroturystyki,
- pierwszeństwo zabudowy rolno-produkcyjnej przed zabudową mieszkaniową w przypadkach konfliktowych;
- uzupełnianie funkcji usługowo-gospodarczych tj. drobne rzemiosło, usługi produkcyjne, usługi związane z obsługą turystyki, rekreacji, agroturystyki, handel.

Kierunki i zasady kształtowania leśnej przestrzeni produkcyjnej obejmują:

- utrzymanie trwałości lasów i ciągłości wykorzystania ich funkcji (środowiskotwórczych, społecznych, ochronnych i gospodarczych),
- powiększania zasobów leśnych i wzmagania ich korzystnego wpływu na warunki życia człowieka i funkcjonowania przyrody,
- zalesianie nowych terenów z uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczo-krajobrazowych,
- tworzenie spójnych kompleksów leśnych, szczególnie w obszarze korytarzy ekologicznych i wododziałów.

ZASADY KSZTAŁTOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO NA OBSZARACH ZDEGRADOWANYCH I OBSZARACH REWITALIZACJI ORAZ OBSZARACH WYMAGAJĄCYCH PRZEKSZTAŁCENIA, REHABILITACJI, REKULTYWACJI LUB REMEDIACJI

Procesy rewitalizacji i spójną z nimi politykę przestrzenną należy realizować na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

10. TERYTORIALNY WYMIAR WSPARCIA, OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

10.1 PODEJŚCIE TERYTORIALNE – UWARUNKOWANIA KRAJOWE

Priorytetowym zadaniem dla prowadzenia polityki rozwoju w ujęciu terytorialnym jest rozpoznanie barier i potencjałów jakie posiada Gmina Księżpol oraz ich odniesień przestrzennych. Odpowiednia ich identyfikacja pozwala na wyznaczenie powiązanych ze sobą funkcjonalnie interwencji publicznych w wielu obszarach. Podejście terytorialne to narzędzie umożliwiające wzmocnienie procesów rozwojowych na terenie gminy Księżpol, a co za tym idzie zwiększenie szans na osiągnięcie celów strategicznych wyznaczonych w Strategii.

Wymiar terytorialny w Strategii został określony na podstawie wzorca polityki rozwoju, wyznaczonego w krajowych dokumentach strategicznych tj. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030). Paradygmat ten podkreśla zmniejszenie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów, a także zapewnienie spójności rozwojowej kraju przez wsparcie obszarów słabszych gospodarczo.

Zgodnie z przyjętą metodyką Gmina Księżpol należy do Obszaru Strategicznej Interwencji (OSI) wyznaczonego na poziomie krajowym pn. „Gminy zagrożone trwałą marginalizacją”.

Odejście od założenia wspierania całego kraju w jednolity sposób na rzecz zróżnicowania interwencji w zależności od problemów i potencjałów danego obszaru jest przyczyną wyznaczenia Obszarów Strategicznej Interwencji. W kontekście tzw. wymiaru terytorialnego, interwencja w danym OSI oparta jest o instrumenty terytorialne – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, Inne Instrumenty Terytorialne oraz Gminne Programy Rewitalizacji, dostosowane do specyficznych cech rozwojowych danego OSI.

10.2 PODEJŚCIE TERYTORIALNE – UWARUNKOWANIA REGIONALNE

Podejście terytorialne zawiera kierunki i założenia polityki regionalnej jakie zostały nakreślone w **Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 (SRWL 2030)**. SRWL 2030 wyznacza regionalne Obszary Strategicznej Interwencji (OSI), które są odpowiedzią na potrzebę szczególnego wsparcia realizacji kierunków działań SRWL 2030 na zdelimitowanych obszarach województwa lubelskiego. Wyznaczone OSI obejmują regionalne strefy funkcjonalne, charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwojowymi.

W wymiarze strategicznym oznacza to wskazanie⁷:

1. obszarów, dla których zdefiniowany indywidualny priorytet rozwojowy determinuje zakres planowanego wsparcia w ramach instrumentów terytorialnych,
2. kierunków działań (wybranych spośród wszystkich kierunków działań SRWL 2030), których realizacja ma szczególne znaczenie dla priorytetów rozwojowych poszczególnych subregionów funkcjonalnych,
3. przedsięwzięć, których realizacja ma szczególne znaczenie dla rozwoju określonych subregionów funkcjonalnych, w tym przede wszystkim służących poprawie ich dostępności w układzie wewnętrznym i zewnętrznym.

Wszyscy interesariusze Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 mogą korzystać ze wsparcia regionalnego na zasadach ogólnych, wynikających z kierunków działań

⁷ Źródło: SRWL 2030

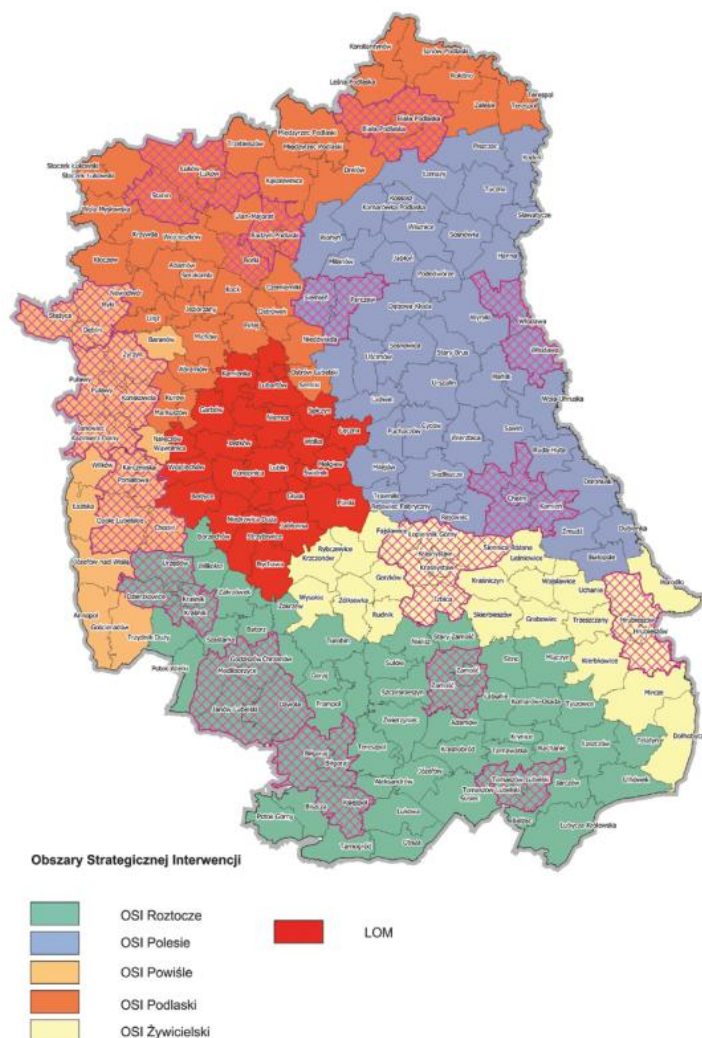
o charakterze horyzontalnym, wskazanych w ramach poszczególnych celów strategicznych i operacyjnych, niezależnie od kierunków działań wskazanych w SRWL 2030 oznaczonych jako szczególnie istotne dla rozwoju OSI.

W ramach delimitacji Obszarów Strategicznej Interwencji przeprowadzonej w ramach SRWL 2030 wskazano obszary, na których samorząd województwa lubelskiego zakłada zastosowanie mechanizmów terytorialnych - tematycznych kierunków interwencji z uwzględnieniem wsparcia z poziomu krajowego, regionalnego i lokalnego oraz przedsięwzięć priorytetowych dla rozwoju poszczególnych OSI.

Zakres OSI wskazanych w SRWL 2030 obejmuje:

- obszary współpracy w strefach silnego oddziaływania miast (Miejskie Obszary Funkcjonalne ośrodków subregionalnych i lokalnych oraz Lubelski Obszar Metropolitalny)
- strefy funkcjonalne, charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwojowymi, na których przewiduje się współpracę w układach ponadlokalnych (OSI Subregionalne: Roztocze, Polesie, Powiśle, Podlaski, Żywicielski).

Ryc. 10. Obszary Strategicznej Interwencji o znaczeniu regionalnym

źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

Gmina Księżpol według klasyfikacji OSI SRWL 2030 należy do **obszaru strategicznej interwencji ROZTOCZE**. Priorytetem rozwoju OSI ROZTOCZE jest „Społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Roztocza i Puszczy Solskiej.”. W SRWL 2030

wyznaczono cechy wiodące będące przesłankami do delimitacji danych obszarów. Jako cechy wiodące dla OSI ROZTOCZE wyznaczono „Obszary o dużym potencjale turystycznym, walorach krajoznawczych oraz znacznej lesistości, która w wielu gminach przekracza 50% powierzchni”

W kontekście realizacji celów SRWL 2030 zostały wyznaczone Kierunki interwencji/tematyczne obszary wsparcia OSI ROZTOCZE⁸:

- Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych,
- Poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem szkieletowego układu dróg ekspresowych (S19, S17 i S12) oraz planowanej autostrady A2, w tym budowa obwodnic miast oraz przebudowa i rozbudowa dróg wojewódzkich,
- Poprawa regionalnych i międzyregionalnych połączeń kolejowych z uwzględnieniem Programu Kolejowego CPK Centralny Port Komunikacyjny,
- Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności (w tym: opracowanie planów ochrony oraz planów zadań ochronnych dla obszarów objętych prawną formą ochrony przyrody, aktualizacja lokalnych dokumentów planistycznych w zakresie uwzględnienia działań i warunków zagospodarowania wynikających z planów ochrony i planów zadań ochronnych,
- Rozwój funkcji i bazy lecznictwa uzdrowiskowego na obszarach występowania naturalnych warunków i czynników leczniczych (w tym: rozbudowa bazy i infrastruktury uzdrowiska Krasnobród oraz realizacja procesu dochodzenia do uzyskania statusu uzdrowiska na terenach występowania naturalnych czynników leczniczych w gminach: Biszcza, Janów Lubelski, Łukowa i Susiec),
- Kreowanie i rozwijanie oferty ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce (w tym: utworzenie Geoparku „Kamienny las na Roztoczu”),
- Rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne, (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo, kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe),
- Organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa),
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki, np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp. (w tym: rozbudowa Centralnego Szlaku Rowerowego Roztocza; rozbudowa Green Velo, organizacja szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego,,
- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych,
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych,
- Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych, w tym w zakresie infrastruktury

⁸ Źródło: SRWL 2030

granicznej: budowa i rozbudowa przejść granicznych oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego oraz poprawiającej dostępność do przejść granicznych - drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, lotnisko, infrastruktura turystyczna,

- Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej).

Cele, kierunki działań oraz przedsięwzięcia wyznaczone w ramach Strategii Rozwoju Gminy Księżpol w wymiarze terytorialnym są odpowiedzią na politykę regionalną prowadzoną przez Samorząd Województwa Lubelskiego wyrażoną w SRWL 2030, a także są rozwinięciem podejścia terytorialnego na poziomie krajowym wyrażonego w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.

Podczas wyznaczania celów i kierunków działań Strategii zostało uwzględnione wykorzystanie dostępnych instrumentów rozwoju terytorialnego, co powinno przełożyć się na wzrost efektywności angażowanych środków publicznych, selektywność podejścia, realizację zintegrowanych projektów oraz spójność rozwojową Gminy Księżpol. Dodatkowo wykorzystane zostały również wnioski z przeprowadzonej diagnozy w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej oraz wyniki przeprowadzonych działań partycypacyjnych. W ramach tych działań wskazano przedsięwzięcia bazujące na rozwinięciu potencjału oraz przewag konkurencyjnych obszaru Gminy Księżpol.

10.3 POTENCJALNE KIERUNKI INTERWENCJI W WYMIARZE TERYTORIALNYM

Przedstawione poniżej kierunki interwencji obejmują te obszary tematyczne, w ramach których polityka regionalna skoncentrowana jest na terytorialnym wymiarze wsparcia. Natomiast realizacja działań w obrębie tych obszarów wymaga podjęcia współpracy między gminami oraz innymi partnerami, zarówno publicznymi jak i prywatnymi.

▪ Dostępność komunikacyjna

Modernizacja i rozbudowa infrastruktury drogowej, tworzenie i rozwój systemu transportu zbiorowego, rozbudowa szerokopasmowej infrastruktury dostępowej.

▪ Atrakcyjność inwestycyjna

Rozwój terenów inwestycyjnych oraz infrastruktury i usług wspierających przedsiębiorczość, rozwój profesjonalnej bazy ofert inwestycyjnych dla obszaru kilku gmin, wspólna promocja gospodarcza, profilowane usługi dla przedsiębiorców.

▪ Gospodarka w obiegu zamkniętym

Wzmacnianie zdolności adaptacyjnych instytucji publicznych i przedsiębiorstw do zmiennych warunków rynkowych i technologicznych, edukacja społeczna, maksymalizacja skali recyklingu odpadów, poprawa jakości powietrza poprzez rozwój gospodarki niskoemisyjnej, budownictwo pasywne.

▪ System promocji produktów lokalnych

Rozwój marki terytorialnej Gminy Księżpol w oparciu o zintegrowany system wsparcia w promocji, certyfikacji i sprzedaży wyrobów lokalnych.

▪ Atrakcyjność rekreacyjna i turystyczna

Poprawa jakości, kompleksowości i dostępności oferty czasu wolnego (turystyka i rekreacja), sportowej i kulturalnej dla mieszkańców i turystów, modernizacja i budowa infrastruktury obsługi ruchu turystycznego, poprawa jakości usług świadczonych w dziedzinie turystyki i promocji turystycznej.

▪ **Rozwój marki turystycznej Gminy Książpol**

Zintegrowana oferta rekreacyjna – turystyczna – kulturalna – kulinarna - noclegowa, współpraca z przedsiębiorcami w tworzeniu i rozwoju marki turystycznej, rozwój „przemysłu czasu wolnego” (kultura, aktywny odpoczynek, rozrywka, rekreacja, sport, turystyka: piesza, kajakowa, rowerowa, konna, kulturowa, historyczna, przyrodnicza, kulinarna, sentymentalna, itp.).

▪ **Adaptacja do zmian klimatu**

Wprowadzanie technologii OZE w obiektach publicznych i prywatnych, ochrona terenów naturalnej retencji wodnej, zagospodarowanie wód opadowych oraz rozwój błękitno - zielonej infrastruktury, rozwój i unowocześnianie gospodarki ściekowej, doskonalenie narzędzi monitorowania stanu środowiska i szybkiego reagowania na zagrożenia, rozwój gospodarki niskoemisyjnej i zeroemisyjnej w sektorze publicznym, edukacja ekologiczna.

▪ **Kapitał społeczny**

Wspieranie oddolnych inicjatyw obywatelskich, organizacji pozarządowych, podmiotów ekonomii społecznej, zwiększenie udziału partycypacji społecznej w zarządzaniu samorządami, udział mieszkańców w budowie i rozwoju marki terytorialnej (produkty lokalne, turystyka), zachowanie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

▪ **System pomocy społecznej**

Podniesienie jakości i dostępności usług społecznych i ochrony zdrowia, dostosowanie usług i infrastruktury do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych (w tym srebrna gospodarka jako odpowiedź na wyzwania demograficzne), zachowanie standardów dostępności w infrastrukturze i usługach publicznych.

▪ **Bezpieczeństwo i usługi cyfrowe**

Rozbudowa szerokopasmowej infrastruktury dostępowej (szczególnie na obszarach o niskim dostępie do sieci), rozwój narzędzi i infrastruktury niezbędnej do świadczenia bezpiecznych e- usług w administracji publicznej i edukacji, poprawa poziomu cyberbezpieczeństwa, podniesienie kompetencji cyfrowych urzędników i mieszkańców [e-usługi publiczne powinny funkcjonować na co najmniej 3 poziomie dojrzałości (dwustronna interakcja), dążyć należy do wdrożenia poziomu 4 (transakcja) i docelowo 5 (personalizacja)].

▪ **Kompetencje instytucji publicznych**

Wzmacnianie mechanizmów zarządzania strategicznego w Gminie Książpol w zakresie: integracji działań JST z celami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi, nastawienia na innowacyjne rozwiązania i korzystania z dobrych praktyk, planowania strategicznego, racjonalizacji gospodarki budżetowej w oparciu o analizę kosztów i korzyści ekonomiczno-społecznych, kompetencje cyfrowe, współpracę JST oraz wykorzystanie narzędzi partycypacji społecznej.

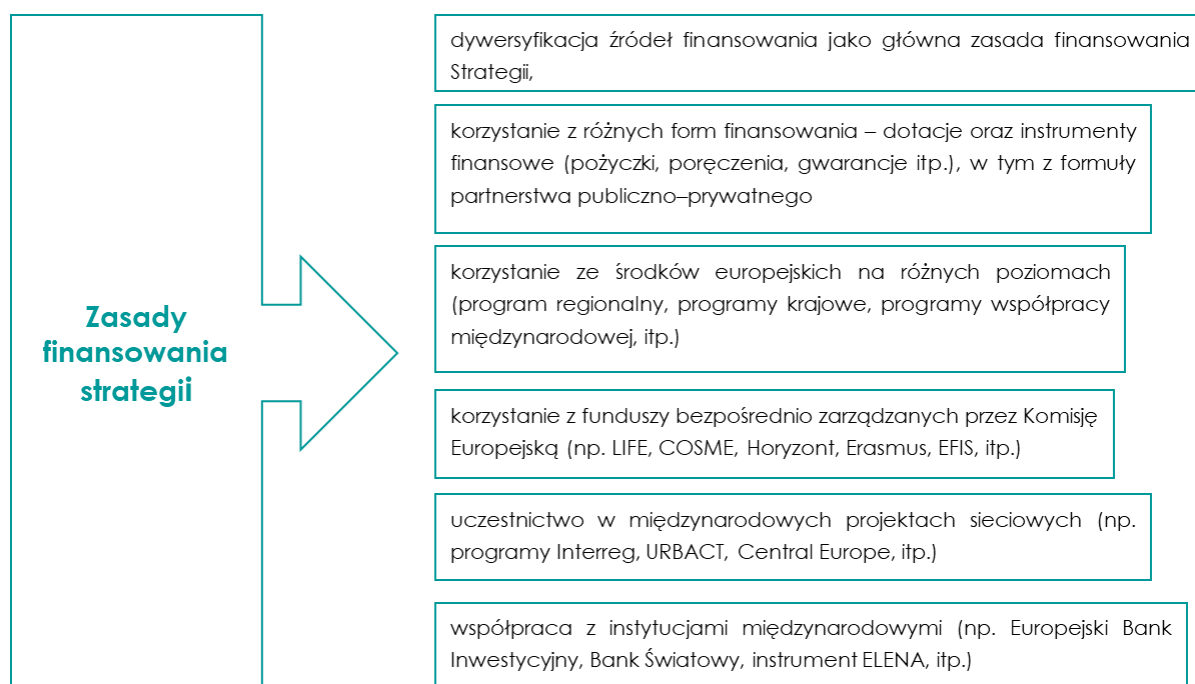
11. RAMY FINANSOWE I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA STRATEGII

System finansowania zadań publicznych charakteryzuje się wielopoziomowością i hierarchicznością zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym czy europejskim. Sukces wdrażania strategii rozwoju gminy i późniejsze osiągnięcie zakładanych celów jest możliwe dzięki skutecznemu wykorzystaniu odpowiednich źródeł finansowania planowanych zadań. Zarówno dostępne środki, jak i źródła pozwolą zidentyfikować realność spełnienia określonych celów, dlatego też w planowaniu strategicznym ważnym elementem jest określenie struktury finansowania.

Ramy finansowe są uzależnione od zakresu przedmiotowego i horyzontu czasowego podejmowanych działań, kondycji finansowej gminy oraz jej możliwości inwestycyjnych, w tym założeń długofalowej polityki finansowej i inwestycyjnej, a także uwarunkowań zewnętrznych. Wyznaczenie ram finansowych jest niezbędne do oceny możliwości realizacji strategii, a planowanie finansowe powinno uwzględniać różnorodność opcji finansowania projektów wynikających ze Strategii (źródła i formy). Podczas procesu wdrażania strategii należy wziąć pod uwagę różne formy finansowania przedsięwzięć (np. dotacja, pożyczka, kredyt) oraz możliwości realizowania zadań w formule partnerstwa publiczno-prywatnego. W tym kontekście na uwagę zasługuje mechanizm Porozumień Terytorialnych określony w art. 14rb ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2025 poz. 198).

Do realizacji zaplanowanych działań zostaną wykorzystane środki gminy, środki krajowe w formie dedykowanych funduszy i programów, fundusze unijne i inne zagraniczne oraz środki prywatne oraz kredyty bankowe i pożyczki. Ramy finansowe Strategii Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 - 2030 posiadają charakter prognostyczny oraz zależą od szeregu zmiennych, które w praktyce mogą wpłynąć na modyfikację zakładanych prognoz. Ponadto poszczególne cele określone w dokumencie mają charakter otwarty, dlatego też doprecyzowanie szczegółów finansowych może wymagać aktualizacji. Zaproponowane w dokumencie projekty obejmują szeroki zakres, dlatego tak ważne jest poszukiwanie różnych źródeł ich finansowania, uwzględniających środki regionalne, krajowe i europejskie.

Podejmując decyzje o realizacji projektów (w tym w zakresie przedsięwzięć partnerskich) należy każdorazowo rozpatrywać możliwości budżetowe JST w kontekście istniejących źródeł i form finansowania w oparciu o poniższe zasady:

Poza różnorodnymi źródłami finansowania do osiągnięcia celów zawartych w Strategii potrzebne jest także zaangażowanie różnych instytucji, podmiotów i zaplanowania wydatkowania znacznych środków finansowych w perspektywie wieloletniej. Biorąc pod uwagę uwarunkowania ekonomiczne, finansowe i organizacyjne Gminy Księżpol do najważniejszych źródeł pochodzenia kapitału na finansowanie zadań Strategii należeć będą:

- **Środki własne samorządu gminnego (dochody własne, subwencje)**

Dochody własne gminy i ich subwencje to podstawowe źródło finansowania inwestycji zawartych w Strategii. W przypadku realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych, budżet jakim dysponuje gmina stanowi najczęściej wkład własny (5% - 30% kosztów kwalifikowalnych projektu) lub całkowicie pokrywa koszt danego przedsięwzięcia. Zgodnie z zasadą racjonalizacji wydatków publicznych istotnym jest zaplanowanie mechanizmów koordynacyjnych dotyczących wspólnego finansowania projektów międzygminnych oraz realizowanych przy udziale innych partnerów publicznych lub prywatnych (np. partnerstwo publiczno – prywatne).

- **Środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej w ramach programów krajowych i programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021 - 2027**

Środki z budżetu Unii Europejskiej w ramach pakietu legislacyjnego polityki spójności na lata 2021-2027 przewidziane w programach zarządzanych na poziomie zarówno regionalnym (głównym źródłem finansowania zewnętrznego przedsięwzięć strategicznych będą środki z regionalnego Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027), jak i krajowym (w tym Program Współpracy Transgranicznej PL – UA). Z uwagi na złożony charakter programów krajowych i regionalnych oraz mnogość możliwości finansowania ze środków UE 2021 – 2027 (w zależności od zakresu, wielkości oraz indywidualnego lub partnerskiego charakteru inwestycji) zalecany jest bieżący monitoring dostępnych źródeł finansowania oraz stanu aktualizacji poszczególnych dokumentów wykonawczych do ww. programów.

- **Środki z programów zarządzanych bezpośrednio przez Komisję Europejską**

Istotnym źródłem finansowania przedsięwzięć w ramach Strategii mogą być środki z budżetu UE, dostępne w ramach zarządzania bezpośrednio sprawowanego przez Komisję Europejską w zakresie związanym m.in. z kwestiami klimatycznymi w ramach Europejskiego Zielonego Ładu. W latach 2021 – 2027 kontynuowana jest realizacja programów i inicjatyw UE, które mogą być istotnym czynnikiem aktywizującym potencjał gospodarczy i społeczny Gminy Księżpol. Są to m.in.: Instrument "Łącząc Europę" (transport, energetyka, telekomunikacja), LIFE (ochrona środowiska i klimatu), COSME (konkurencyjność przedsiębiorstw), Horyzont (badania naukowe i innowacje), ERASMUS+ (zagraniczne staże, praktyki i wolontariat), EFIS (zapewnienie gwarancji dla finansowania inwestycji długoterminowych), Europejski Korpus Solidarności (zdobywanie doświadczenia zawodowego i podnoszenie kwalifikacji przez ludzi młodych).

- **Środki pochodzące z budżetu państwa oraz środki budżetu Województwa Lubelskiego**

Środki budżetu państwa oraz samorządu województwa dostępne w ramach istniejących oraz nowych instrumentów takich, jak Porozumienie terytorialne (zgodnie z art. 14rb ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju). W tej kategorii wymienić można np. fundusze celowe utworzone z przeznaczeniem na finansowanie infrastruktury publicznej, w tym transportowej. Są to w m.in. Krajowy Plan Odbudowy, Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych, Krajowy Fundusz Drogowy (KFD), Fundusz Kolejowy (FK), Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych (RFIL), fundusze utworzone w Banku Gospodarstwa Krajowego oraz dotacje celowe lub środki z rezerw celowych poszczególnych ministerstw. Zgodnie z ustawą o samorządzie województwa z budżetu województwa finansowane są m.in. zadania o charakterze wojewódzkim m.in. w zakresie transportu zbiorowego i dróg publicznych. Województwo zajmuje się finansowaniem m.in. rozwoju dróg wojewódzkich, regionalnych przewozów autobusowych, regionalnych przewozów kolejowych. Inwestycje te stanowią istotne uzupełnienie systemu transportowego obszaru Gminy Księżpol, zarówno w zakresie przedsięwzięć indywidualnych jak i partnerskich.

▪ Środki krajowych i międzynarodowych instytucji finansowych

Do finansowania zadań wynikających ze Strategii mogą być zaangażowane środki pozyskiwane m.in. z kredytów lub innych finansowych instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, uzyskanych za pośrednictwem instytucji finansowych takich jak m.in. Bank Gospodarstwa Krajowego, Europejski Bank Inwestycyjny czy Bank Światowy.

▪ Środki prywatne

Dotychczasowe doświadczenia JST wskazują na możliwości finansowania przedsięwzięć infrastrukturalnych ze środków prywatnych, przede wszystkim przy wykorzystaniu formuły partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP). Jest to rozwiązanie coraz silniej wykorzystywane oraz wspierane przez Rząd RP i Komisję Europejską i może posłużyć do realizacji inwestycji leżących w interesie publicznym⁹. Udział środków prywatnych jest szczególnie istotny w realizacji niektórych przedsięwzięć wymagających zbiorowego wysiłku finansowego i organizacyjnego, ze względu na ich skomplikowany i długoletni charakter.

Dla zapewnienia skutecznej realizacji przedsięwzięć wynikających ze Strategii istotne jest podejmowanie prób poszukiwania nowych rozwiązań (w tym organizacyjnych - w partnerstwie z gminami, partnerami publicznymi i prywatnymi) w zakresie zarządzania i finansowania. Ważnym elementem sprawnego wdrażania Strategii powinny być zatem działania zmierzające do podejmowania możliwie szerokiej współpracy pomiędzy samorządami gminnymi oraz z samorządem powiatowym, nie tylko w zakresie wspólnego finansowania poszczególnych zadań ale również zapewnienia ciągłości funkcjonowania inwestycji.

Skuteczność realizacji przedstawionych celów i zaproponowanych inwestycji jest bardziej prawdopodobna, gdy zostaną podjęte próby poszukania nowych rozwiązań w zakresie zarządzania i finansowania (w tym organizacyjnych w partnerstwie z gminami, partnerami publicznymi i prywatnymi). Zrównoważony rozwój jednostki samorządu terytorialnego jest bardziej efektywny i skuteczny, kiedy podejmowane są działania zmierzające do możliwie szerokiej współpracy pomiędzy sąsiednimi gminami oraz z powiatem.

Podkreślić należy, że planowanie budżetu oraz źródeł i form finansowania projektów zawartych w Strategii jest obecnie zadaniem trudnym i złożonym z uwagi na dynamicznie zmieniającą się sytuację makroekonomiczną w kraju i na świecie spowodowaną postępującym kryzysem gospodarczym, oraz długofalowymi, społecznymi i gospodarczymi skutkami wojny w Ukrainie.

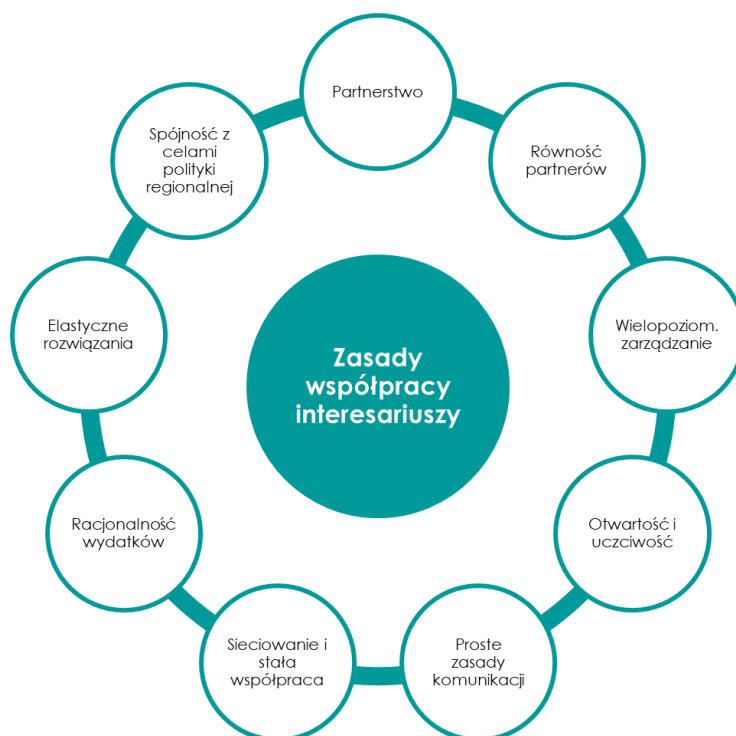
⁹ Formuła PPP opiera się na realizacji zadań publicznych na mocy wieloletniej umowy określającej podział zadań i ryzyk pomiędzy podmiotem publicznym a partnerem prywatnym. Celem PPP jest świadczenie określonej usługi publicznej przez partnera prywatnego w oparciu o infrastrukturę publiczną, za wynagrodzeniem. Realizacja inwestycji w formule PPP to szereg korzyści dla instytucji publicznych, a przede wszystkim możliwość optymalizacji wydatkowania środków budżetowych poprzez zaangażowanie kapitału prywatnego w inwestycje publiczne, oraz możliwość skorzystania z wiedzy i doświadczenia biznesu. (więcej informacji: <https://www.ppp.gov.pl/>)

12. ZASADY I STRUKTURA ZARZĄDZANIA PROCESEM WDRAŻANIA STRATEGII

Istotnym elementem skutecznej realizacji interwencji publicznych w ramach Strategii jest właściwie zaprojektowany i konsekwentnie wykorzystywany system zarządzania i wdrażania, który determinuje sprawność realizacji Strategii i skuteczność wykorzystywania dostępnych funduszy przeznaczonych na realizację jej celów. Co istotne, właściwy system stanowi podstawę do rozwoju trwałego forum współpracy między interesariuszami, nie tylko w zakresie funduszy europejskich, ale docelowo wszystkich polityk i projektów realizowanych przez samorząd gminy Książpol. Jednocześnie system zarządzania tworzy sformalizowaną strukturę, w ramach której powstają relacje nieformalne. Taka struktura stanowić będzie w przyszłości bazę wiedzy i pamięci organizacyjnej integrującej społeczność gminy w realizacji celów rozwojowych.

12.1 ZASADY WSPÓŁPRACY INTERESARIUSZY

Opracowaniu i wdrażaniu Strategii oraz prawidłowemu funkcjonowaniu systemu zarządzania towarzyszy kilka poniższych zasad, którymi konsekwentnie powinny kierować się wszystkie zaangażowane podmioty:

▪ Partnerstwo

Zastosowanie zasady partnerstwa jest konieczne w sytuacjach, w których dochodzi do interakcji pomiędzy władzami gminy, a jej mieszkańcami czy reprezentantami organizacji. Zasada ta polega na kreowaniu warunków partnerskiej współpracy pomiędzy interesariuszami (odpowiedni dobór przedsięwzięć zawartych w Strategii, źródeł ich finansowania oraz korzystania z ich efektów przez mieszkańców Gminy Książpol) oraz na kształtowaniu pozytywnych relacji pomiędzy podmiotami zarówno publicznymi, prywatnymi jak i organizacjami społecznymi.

▪ **Równość partnerów**

Powodzenie współpracy w zasadniczym stopniu zależy od tego, czy wszyscy partnerzy będą przekonani co do łączącej ich wspólnoty interesów i celów. Decyduje o tym zarówno konstrukcja i treść Strategii, jak też codzienna praktyka działania - na etapie przygotowania dokumentu, jak też późniejszego wdrażania. Dlatego istotne jest, aby zaplanowane i później wykorzystywane mechanizmy zarządzania w realny sposób uwzględniły równość interesariuszy.

▪ **Wielopoziomowe zarządzanie**

Zarządzanie procesem wdrażania Strategii przez jeden podmiot może mieć negatywne skutki w postaci ograniczenia efektywności realizacji celów Strategii, ograniczenia akceptacji społecznej części działań czy innych problemów związanych z zarządzaniem. W celu uniknięcia potencjalnych negatywnych skutków konieczna jest współpraca interesariuszy na różnych szczeblach zarządzania, w różnych formach i przy realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Wielopoziomowe zarządzanie ma realny wpływ na skuteczność i efektywność realizacji celów Strategii.

▪ **Otwartość, uczciwość i zaufanie**

Kierowanie się tymi wartościami może ułatwić interesariuszom współpracę oraz wytyczyć ścieżkę ich postępowania. Cechy te powinny być odniesieniem w przypadku występowania kwestii spornych i kryzysowych.

▪ **Proste zasady komunikacji**

Klarownie wyznaczone zasady komunikacji pomiędzy interesariuszami znacząco ułatwiają współpracę przy realizacji złożonych przedsięwzięć. Określenie zasad oraz sposobów komunikacji powinno mieć miejsce na początku współpracy interesariuszy. Odpowiednie zdefiniowanie zasad skróci czas podejmowania decyzji oraz wpłynie pozytywnie na efektywność przepływu informacji.

▪ **Sieciowanie i stała współpraca**

Budowanie sieciowych relacji pomiędzy instytucjami, organizacjami, grupami osób i poszczególnymi mieszkańcami stanowi silną bazę dla dalszej współpracy oraz realizacji kolejnych przedsięwzięć. Stworzenie odpowiednich warunków do budowania relacji sieciowych jest szczególnie istotne podczas działań partycypacyjnych. Wszyscy zaangażowani interesariusze powinni wiedzieć, w ramach jakich mechanizmów i zasad działają. Jest to szczególnie ważne przy działaniach z zakresu planowania przestrzennego, przedsięwzięciach zintegrowanych oraz w trakcie innych prac projektowych.

▪ **Racjonalność wydatków**

Tworzenie mechanizmów zarządczych w samorządzie gminnym nie powinno prowadzić do mnożenia struktur i nieuzasadnionego wydatkowania środków publicznych.

▪ **Elastyczne rozwiązania**

Na etapie tworzenia Strategii, a nawet w początkowym procesie jej wdrażania, nie uda się trafnie przewidzieć wszystkich uwarunkowań tak, aby szczegółowo zaplanować mechanizmy zapewniające efektywność działań. Ponadto uwarunkowania te z czasem mogą ulegać istotnym zmianom. Konieczność zachowania elastyczności w procesie wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 - 2030 uwarunkowana jest przede wszystkim: zmieniającą się sytuacją społeczną i gospodarczą gminy (np. trendami demograficznymi), opiniami i potrzebami mieszkańców, wpływem inwestycji krajowych i regionalnych, możliwościami finansowania inwestycji w perspektywie finansowej UE 2021 – 2027, sytuacją budżetową, konsekwencjami społecznymi i ekonomicznymi wojny w Ukrainie oraz sukcesywną realizacją celów Umowy Partnerstwa 2021 - 2027 i Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030.

▪ Spójność z celami polityki regionalnej

W procesie opracowania i wdrażania Strategii ważną zasadą powinno być zachowanie spójności Strategii z dokumentami strategicznymi i operacyjnymi na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim. Spójność dokumentów powinna dotyczyć przede wszystkim wyznaczonych celów, kierunków działań oraz zakresu przedsięwzięć.

12.2 STRUKTURA I SYSTEM ZARZĄDZANIA STRATEGIĄ

System wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 – 2030 stanowi integralną część procesu zarządzania strategicznego polityką rozwoju prowadzonego przez samorząd gminy. W systemie realizacji Strategii, kluczową rolę odgrywać będzie przywództwo organizacyjne władz gminy, rozumiane jako strategiczna rola organów wykonawczych samorządu w stymulowaniu i koordynacji działań podejmowanych przez różnorodne podmioty i środowiska, jak również w mobilizowaniu oraz integrowaniu zasobów pozostających w ich dyspozycji na rzecz realizacji celów Strategii. Projekty w ramach Strategii będą realizowane w różnych okresach czasowych przy zaangażowaniu zróżnicowanych instrumentów obejmujących narzędzia organizacyjne i finansowe, których zakres przedmiotowy oraz kierunki wydatkowania podlegają bezpośredniej kontroli ze strony organów samorządu Gminy Księżpol.

Strategia skupia się na zadaniach, za które odpowiedzialny jest samorząd gminny zgodnie z jego kompetencjami ustawowymi. Nie ogranicza się jednak wyłącznie do tych zadań ale angażuje i inicjuje działania realizowane w szerszych partnerstwach. Znajduje to wyraz w Rozdziale 10.3 *Potencjalne kierunki interwencji w wymiarze terytorialnym*, dla których jednostkami realizującymi będą zarówno władze gminny oraz jednostki organizacyjne gminy, jak również partnerzy lokalni, administracja rządowa, samorząd powiatowy i wojewódzki oraz podmioty prywatne i organizacje pozarządowe.

System wdrażania Strategii oparty będzie o model koordynacyjny, polegający na wykorzystaniu bieżącego zasobu informacji gromadzonych w ramach działań realizowanych przez poszczególne jednostki organizacyjne Urzędu Gminy Księżpol w związku z realizacją strategii, programów i projektów, które są wdrażane, aktualizowane lub nowotworzone na poziomie merytorycznie odpowiedzialnych za nie referatów.

Za zapewnienie spójności pomiędzy realizacją celów niniejszej Strategii a celami pozostałych strategii i programów gminnych odpowiedzialny będzie Koordynator (jednostka/referat/osoba koordynująca) proces wdrażania, monitoringu i ewaluacji Strategii, tj. Jego funkcją – w kontekście monitoringu i ewaluacji – będzie gromadzenie, analiza i ocena informacji dostarczanych przez poszczególne referaty oraz jednostki organizacyjne gminy, realizujące poszczególne strategie, programy i projekty, a także przekazywanie stosownie opracowanej informacji Wójtowi Gminy Księżpol.

Układ instytucjonalny wdrażania Strategii stanowić będą:

- Rada Gminy Księżpol,
- Wójt Gminy Księżpol,
- Koordynator wdrażania strategii
- Zespoły robocze ds. wdrażania strategii
- Partnerzy społeczni i gospodarczy

Rada Gminy Księżpol

Rada Gminy jest zespołem demokratycznie wybranych reprezentantów mieszkańców gminy. Pełni funkcję stanowiącą i kontrolną, a do jej właściwości należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej. Rada podejmuje uchwały w sprawie przyjęcia i aktualizacji Strategii rozwoju oraz innych programów, które stanowią operacyjne rozwinięcie zapisów strategii, a także dokumentów i planów związanych z zagospodarowaniem przestrzennym. Decyduje także o ostatecznym kształcie budżetu w jednorocznym i wieloletnim horyzoncie czasowym.

Wójt Gminy Księżpol

Podstawowym podmiotem układu instytucjonalnego wdrażania Strategii jest Wójt Gminy Księżpol, na którym spoczywa odpowiedzialność za wykonanie uchwały Rady Gminy w sprawie przyjęcia Strategii do realizacji. Kluczowymi czynnikami sukcesu wdrażania zapisów Strategii są m.in. adekwatna organizacja wewnętrzna Urzędu Gminy, właściwe zasady operacjonalizacji celów, pełna informacja wspomagająca wdrażanie zapisów dokumentu, dostosowanie zasad współpracy jednostek realizujących strategię oraz kultury organizacyjnej do osiągania efektów wdrażania Strategii.

Koordinator wdrażania Strategii

Funkcje Koordynatora wdrażania Strategii pełni
do którego zadań należeć będzie:

- koordynacja działań gminy w zakresie zgodności realizowanych programów i projektów z zapisami Strategii,
- rekomendowanie Wójtowi Gminy Księżpol zmian i aktualizacji Strategii,
- monitoring i ewaluacja wdrażania Strategii,
- współpraca z referatami Urzędu Gminy Księżpol, jednostkami organizacyjnymi oraz partnerami zewnętrznymi odpowiedzialnymi za przygotowanie i realizację poszczególnych projektów,
- prowadzenie działań informacyjnych i konsultacyjnych skierowanych do interesariuszy.

Zespoły robocze ds. wdrażania strategii

Do realizacji projektów wynikających ze Strategii mogą zostać powołane Zespoły Robocze, w skład których, wejdą pracownicy referatów Urzędu Gminy Księżpol lub jednostek organizacyjnych gminy, odpowiedzialni bezpośrednio za przygotowanie niezbędnych informacji i dokumentów i realizację projektów oraz partnerzy zewnętrzni uczestniczący w danym projekcie. Taki sposób organizacji pracy pozwala na eliminację ryzyka niewłaściwego nadzoru technicznego i finansowego projektów. Powołanie Zespołów roboczych i przekazanie im konkretnych zadań uzależnione jest od specyfiki danego przedsięwzięcia, jego złożoności, udziału partnerów zewnętrznych oraz źródeł i form finansowania.

Do zadań Zespołów Roboczych należeć będzie:

- koordynacja we właściwych referatach Urzędu Gminy wszelkich działań przygotowawczych dotyczących poszczególnych projektów (przeprowadzenie uzgodnień, uzyskanie pozwoleń, przygotowanie wymaganej dokumentacji, zapewnienie środków w budżecie jednostki, itp.),
- uzgadnianie harmonogramu podejmowanych działań,
- wzajemne informowanie o postępach w realizacji zadań oraz występujących zagrożeniach, wypracowywanie rozwiązań i działań naprawczych,
- bieżące informowanie o postępach w realizacji zadań oraz występujących zagrożeniach.
-

Partnerzy społeczni i gospodarczy

W celu zapewnienia możliwie szerokiego zaangażowania interesariuszy w realizację Strategii możliwe jest włączenie w proces podejmowania kluczowych decyzji strategicznych przedstawicieli podmiotów reprezentujących organizacje pozarządowe, partnerów społecznych i gospodarczych oraz lokalnych liderów.

Partnerzy społeczni i gospodarczy pełnią funkcję opiniującą – doradcą dla Wójta Gminy Księżpol i Koordynatora wdrażania strategii oraz stanowią ważny kanał komunikacji między władzami gminy a społecznością lokalną, w kontekście istotnych rozstrzygnięć zawartych w Strategii.

Do najważniejszych zadań partnerów społecznych i gospodarczych należy opiniowanie istotnych rozstrzygnięć w procesie wdrażania i aktualizacji Strategii oraz rekomendowanie i inicjowanie zmian w Strategii.

13. MONITORING I EWALUACJA STRATEGII

Monitoring to proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych oraz jakościowych informacji, dotyczących postępów i efektów wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 - 2030, mający na celu zapewnienie zgodności realizacji działań z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Proces ten opiera się głównie na monitoringu rzeczowym (badaniu postępu realizacji ustaleń strategii poprzez pryzmat realizowanych zadań projektowych i procesowych) oraz monitoringu statystycznym (śledzeniu tendencji i zmian wskaźników).

System monitoringu strategii dostarcza informacji na temat stopnia osiągania założonej wizji i wyznaczonych celów poprzez analizę wskaźników. Celem systemu monitoringu jest:

- dostarczenie informacji na temat sytuacji społeczno-gospodarczej gminy Księżpol i jej pozycji konkurencyjnej w województwie, jako podstawy do podejmowania decyzji zarządczych w zakresie ustalania priorytetów rozwojowych i alokacji środków na konkretne przedsięwzięcia,
- obserwacja występujących trendów i zjawisk zachodzących w otoczeniu zewnętrznym, tak by móc przygotować właściwe narzędzia i instrumenty wspierające rozwój gminy,
- zapewnianie spójności realizowanej w gminie polityki rozwoju (podejmowanych działań i inwestycji) ze strategicznymi celami rozwoju gminy.

Monitoring Strategii oparty jest o zestawienie oczekiwanych rezultatów planowanych działań oraz wskaźników ich osiągnięcia, zawartych w Rozdziale 8 *Oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia*.

System monitoringu stanowić będzie podstawę do ewaluacji i oceny stopnia aktualności Strategii. Najbardziej optymalnym rozwiązaniem jest, aby wszystkie czynności związane z procesem monitoringu strategicznego były wykonywane systematycznie – zgodnie ze specyfiką przyjętych w strategii założeń, a wnioski z ich przeprowadzania były spisywane w formie raportu monitoringowego, np. jako część corocznego Raportu o stanie gminy.

Poza bieżącym monitorowaniem, zaleca się, aby dokument Strategii poddany został ewaluacji ex-post – po zakończeniu obowiązywania Strategii. Proces ten obejmować będzie oszacowanie jakości, wartości i znaczenia Strategii w odniesieniu do zakładanych kierunków działań, ocenę stopnia osiągnięcia celów Strategii oraz analizę wpływu zrealizowanych przedsięwzięć na sytuację społeczną i gospodarczą Gminy Księżpol. Raport opracowany ex-post określi trwałe efekty, jakie wniosła realizacja Strategii po jej zakończeniu. Powinien on wskazać czy i jakie efekty synergii osiągnięto w poszczególnych obszarach tematycznych.

ZAŁĄCZNIK 1 - LISTA PROJEKTÓW REALIZUJĄCYCH CELE STRATEGICZNE

LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA/ CEL OPERACYJNY STRATEGII	TYTUŁ / OPIS PROJEKTU
1.	1.1. Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa	Budowa sieci kanalizacyjnej: Rogale, Zanie, Zynie, Borki, Przymiarki, Rakówka, Budzyń, Zawadka, Marianka, Lipowiec Stary, Lipowiec Nowy, Kulasze, Księżpol, Pawlichy
2.	1.1. Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków dla gospodarstw domowych dla których nie ma technicznych możliwości budowy sieci kanalizacyjnej: m. Stary Lipowiec, Nowy Lipowiec, Kulasze
3.	1.1. Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa	Budowa sieci wodociągowej przy nowopowstałych terenach budowlanych: Księżpol, Majdan Stary, Płusy, Rakówka, Kulasze
4.	1.1. Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa	Przebudowa/wymiana stacji ujęć wody: Księżpol, Marianka, Zawadka, Przymiarki
5.	1.1. Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa	Budowa studni ujęcia wody w m. Markowicze, Króle, Księżpol
6.	1.1. Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa	Budowa instalacji do zbierania deszczówki na terenie Gminy Księżpol – indywidualne instalacje do zbierania deszczówki z budynków mieszkalnych
7.	1.1. Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa	Budowa zbiornika retencyjnego w m. Księżpol o powierzchni 2,5 ha, wraz z wykupem gruntów
8.	1.2 Wspieranie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii	Inwestycje w OZE na budynkach użyteczności publicznej: Urząd Gminy, szkoły, przedszkole, świetlice, remizy, oczyszczalnie
9.	1.2 Wspieranie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii	Montaż odnawialnych źródeł energii dla mieszkańców gminy - fotowoltaika, pompy ciepła, solary
10.	1.2 Wspieranie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii	Wymiana źródeł ciepła w budynkach jednorodzinnych na terenie Gminy Księżpol – zwiększenie efektywności energetycznej i wykorzystanie energii ze źródeł OZE
11.	1.2 Wspieranie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii	Termomodernizacja budynku komunalnego w Korchowiu (budynek po byłej szkole)

12.	1.3 Wspieranie gospodarki o obiegu zamkniętym	Budowa Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych w m. Księżpol
13.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa ścieżek rowerowych, spacerowych i edukacyjnych wzdłuż rzeki Tanew
14.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa placu rekreacyjno-sportowego w m. Korchów Pierwszy
15.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa placu rekreacyjno-sportowego w m. Rakówka
16.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa placu rekreacyjno-sportowego w m. Majdan Stary
17.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Utworzenie bazy turystyczno - rekreacyjnej (pole campingowe/ namiotowe/ przystań/ ładowarka do samochodów elektrycznych/ z zapleczem sanitarnym i małą infrastrukturą turystyczną) w m. Rakówka
18.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Utworzenie bazy turystyczno - rekreacyjnej (pole campingowe/ namiotowe/ przystań/ ładowarka do samochodów elektrycznych/ z zapleczem sanitarnym i małą infrastrukturą turystyczną) w m. Stare Króle
19.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa sezonowego lodowiska w m. Księżpol, przy szkole Podstawowej
20.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa tężni w m. Księżpol
21.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa tężni w m. Płusy
22.	2.1 Rozwój infrastruktury i usług turystycznych	Budowa skateparku w m. Księżpol wraz z elementami małej infrastruktury
23.	2.2 Wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości i lokalnej gospodarki	Organizacja spotkań biznesowych dla przedsiębiorców oraz realizacja działań szkoleniowo – doradczych i promocyjnych zachęcające do zakładania działalności gospodarczej na terenie gm. Księżpol
24.	2.2 Wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości i lokalnej gospodarki	Wsparcie dla rolników – szkolenia dot. innowacji w rolnictwie, organizacja pobytu na targach rolniczych, wyjazdy edukacyjne, utworzenie gminnego punktu doradztwa dla rolników, pomoc w procedurze uzyskiwania dotacji
25.	2.3 Poprawa dostępności komunikacyjnej	Budowa dróg w m. Płusy: ul. Wesota, ul. Spokojna w stronę m. Kamionka, droga łącząca ul. Pogodną z ul. Nadrzeczną
26.	2.3 Poprawa dostępności komunikacyjnej	Budowa dróg osiedlowych w m. Księżpol (wymagany podział działek)
27.	2.3 Poprawa dostępności komunikacyjnej	Budowa drogi w m. Majdan Nowy

28.	2.3 Poprawa dostępności komunikacyjnej	Budowa drogi 109565L w m. Rogale - Majdan Stary o dł. 2 km
29.	2.3 Poprawa dostępności komunikacyjnej	Utwardzenie asfaltowe i szutrowe wewnętrznych dróg dojazdowych do pól na terenie całej gminy
30.	2.3 Poprawa dostępności komunikacyjnej	Budowa parkingów i modernizacja przystanków autobusowych: parking przy Urzędzie Gminy w Księżpolu, parking w Płusach przy terenach rekreacyjnych
31.	2.3 Poprawa dostępności komunikacyjnej	Budowa punktów ładowania samochodów elektrycznych m. Księżpol i Majdan Nowy
32.	2.4 Rozwój elektronicznych usług publicznych i technologii cyfrowych	Cyfryzacja e-usług publicznych w Gminie Księżpol: portal interesanta - dostęp do informacji o zobowiązaniach podatkowych mieszkańców (np. podatek od nieruchomości, opłata za śmieci, uzyskanie wypisu/wyrysu, dokonywanie płatności online, system powiadamiania mieszkańców/alerty
33.	2.4 Rozwój elektronicznych usług publicznych i technologii cyfrowych	Wdrożenie elektronicznych systemów pomiarowych - cyfrowe liczniki wodociągowe na terenie całej gminy
34.	3.1 Zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury	Budowa świetlicy w m. Przymiarki
35.	3.1 Zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury	Budowa świetlicy w m. Nowy Lipowiec
36.	3.1 Zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury	Organizacja wydarzeń kulturalnych, m.in. Jaskółki, Wieczorową Porą, Tanwiska
37.	3.2 Poprawa dostępności i atrakcyjności przestrzeni publicznych	Likwidacja barier architektonicznych na terenie Gminy Księżpol: Urząd Gminy w Księżpolu, Szkoła Podstawowa w Księżpolu, Szkoła Podstawowa w Majdanie Starym, Szkoła Podstawowa w Korchowie Pierwszym, Szkoła Podstawowa w Rakówce, Przedszkole w m. Markowiczach
38.	3.2 Poprawa dostępności i atrakcyjności przestrzeni publicznych	Place zabaw – modernizacja i przebudowa istniejących placów zabaw dla dzieci w m. Korchów Pierwszy, Korchów Drugi, Rakówka, Majdan Stary, Markowicze
39.	3.3 Rewitalizacja - Wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych	Zadania wynikające z Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Księżpol w miejscowościach: Korchów Drugi, Stary Lipowiec, Borki: a) modernizacja boiska sportowego w m. Korchów Drugi b) modernizacja placu zabaw przy budynku remizy OSP w m. Korchów Drugi c) rozwój infrastruktury sportowej w m. Korchów Drugi d) rozwój infrastruktury rekreacyjnej w m. Korchów Drugi

		<ul style="list-style-type: none"> e) budowa stacji naprawy rowerów w m. Korchów Drugi f) organizacja warsztatów międzypokoleniowych w m. Korchów Drugi g) zagospodarowanie świetlicy wiejskiej w m. Borki h) budowa nowego placu zabaw w m. Borki i) przebudowa drogi gminnej 109389 L w m. Borki j) budowa stacji naprawy rowerów w m. Borki k) integracyjne działania międzypokoleniowe dla dzieci i seniorów w m. Borki. l) budowa nowego placu zabaw w m. Stary Lipowiec m) budowa chodnika przy drodze powiatowej 2942 L n) remont/przebudowa drogi wewnętrznej (działki 821, 832) o) budowa stacja naprawy rowerów w m. Stary Lipowiec p) integracyjne działania międzypokoleniowe dla dzieci i seniorów w m. Stary Lipowiec.
--	--	--

ZAŁĄCZNIK 2 - SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU I WYNIKÓW PROCESU PARTYCYPACJI I KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Do uzupełnienia po zakończeniu konsultacji i opiniowania projektu Strategii Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 – 2030.

ZAŁĄCZNIK 3 - PROCEDURA STRATEGICZNEJ OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO DLA PROJEKTU STRATEGII

Do uzupełnienia po zakończeniu procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 – 2030.

ZAŁĄCZNIK 4 - EWALUACJA TRAFNOŚCI, PRZEWIDYWANEJ SKUTECZNOŚCI I EFEKTYWNOŚCI REALIZACJI STRATEGII ROZWOJU GMINY KSIĘŻPOL NA LATA 2025 - 2030

Analiza trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji strategii (ewaluacja ex-ante) przeprowadzona zostanie w odniesieniu do projektu Strategii Rozwoju Gminy Księżpol na lata 2025 – 2030, zgodnie z art. 10a ust. 2 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2025 poz. 198) przed przekazaniem projektu Strategii pod obrady Rady Gminy.

SPIS RYCIN

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Liczba ludności na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)	28
Wykres 2. Zmiana liczby ludności w stosunku do 2014 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (%)	29
Wykres 3. Saldo przyrostu naturalnego w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (osoby)	30
Wykres 4. Współczynnik przyrostu naturalnego na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (‰)	30
Wykres 5. Saldo migracji w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (osoby)	31
Wykres 6. Współczynnik salda migracji na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (‰)	31
Wykres 7. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ludności ogółem na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)	32
Wykres 8. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w ludności ogółem w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (%)	33
Wykres 9. Wskaźniki dotyczące obciążenia demograficznego w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (%)	33
Wykres 10. Piramida wieku i płci ludności Gminy Księżpol w 2023 r. (osoby)	34
Wykres 11. Poziom wykształcenia ludności Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2021 r. (%)	35
Wykres 12. Wyniki egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego w szkołach na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2024 r. (%)	36
Wykres 13. Wyniki egzaminu ósmoklasisty z matematyki w szkołach na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2024 r. (%)	37
Wykres 14. Wyniki egzaminu ósmoklasisty z języka angielskiego w szkołach na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2024 r. (%)	37
Wykres 15. Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (%)	38
Wykres 16. Liczba organizacji pozarządowych na 1 000 mieszkańców w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (%)	39
Wykres 17. Osoby prowadzące działalność gospodarczą na 1 000 mieszkańców w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	39
Wykres 18. Osoby prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	40
Wykres 19. Liczba pracujących na 1 000 mieszkańców w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	44
Wykres 20. Liczba pracujących na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	45
Wykres 21. Liczba bezrobotnych na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)	46
Wykres 22. Liczba bezrobotnych na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	46

Wykres 23. Udział osób do 30 roku życia w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	47
Wykres 24. Udział osób długotrwale bezrobotnych w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	47
Wykres 25. Udział osób po 50 roku życia w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (osoby)	48
Wykres 26. Wskaźniki dotyczące struktury bezrobocia w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (%)	48
Wykres 27. Gospodarstwa rolne w Gminie Księżpol według źródeł dochodów (liczba)	52
Wykres 28. Gospodarstwa rolne w Gminie Księżpol według grup obszarowych użytków rolnych (liczba)	53
Wykres 29. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (podmioty)	54
Wykres 30. Liczba podmiotów nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych w latach 2014-2023 na terenie Gminy Księżpol (podmioty)	54
Wykres 31. Wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 ludności w wieku produkcyjnym) w 2023 r. na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego (podmioty)	55
Wykres 32. Podmioty gospodarki narodowej na terenie Gminy Księżpol według sekcji PKD (%)	56
Wykres 33. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)	67
Wykres 34. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)	68
Wykres 35. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)	69
Wykres 36. Masa wytworzonych odpadów komunalnych na jednego mieszkańca na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (kg)	71
Wykres 37. Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)	72
Wykres 38. Liczba dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)	77
Wykres 39. Wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej wśród dzieci w wieku 3-6 lat na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)	78
Wykres 40. Liczba uczniów szkół podstawowych na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)	79
Wykres 41. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych na terenie Gminy Księżpol i Miasta Biłgoraj w latach 2014-2023 (%)	79
Wykres 42. Liczba porad udzielonych w ambulatoryjnej opiece zdrowotnej na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (szt.)	81
Wykres 43. Liczba gospodarstw domowych (rodzin) objętych pomocą społeczną oraz liczba beneficjentów pomocy społecznej na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (rodziny, osoby)	82
Wykres 44. Zasięg korzystania z pomocy społecznej na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego i województwa lubelskiego w 2023 r. (%)	83

Wykres 45. Liczba rodzin, które skorzystały z usług asystenta rodziny na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (rodziny)	84
Wykres 46. Liczba rodzin objętych działaniami w ramach procedury „Niebieskiej Karty” na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (rodziny).....	85
Wykres 47. Kwoty świadczeń na rzecz rodziny wypłaconych w ciągu roku na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (mln zł)	86
Wykres 48. Liczba rodzin oraz liczba dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)	86
Wykres 49. Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego w latach 2014-2023 (%)	87
Wykres 50. Liczba oraz kwota wypłaconych świadczeń z funduszu alimentacyjnego w Gminie Księżpol w latach 2014-2023	88
Wykres 51. Liczba osób uczestniczących w imprezach organizowanych przez ośrodek kultury na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby).....	89
Wykres 52. Liczba czytelników bibliotek na terenie Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (osoby)	91
Wykres 53. Liczba wypożyczeń księgozbioru na 1 czytelnika na terenie Gminy Księżpol, powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego w 2023 r. (wol.)	91
Wykres 54. Wykonanie budżetu Gminy Księżpol w latach 2014-2023 (mln zł)	96
Wykres 55. Struktura dochodów Gminy Księżpol w latach 2014 - 2023 (%).....	97
Wykres 56. Średni dochód na 1 mieszkańca Gminy Księżpol w latach 2014 - 2023 (zł)	97
Wykres 57. Struktura wydatków Gminy Księżpol w latach 2014 - 2023 (%)	98

SPIS TABEL

Tabela 1. Wykaz złóż kopalin na terenie Gminy Księżpol	13
Tabela 2. Ocena stanu wód powierzchniowych (JWPC) na terenie Gminy Księżpol.....	18
Tabela 3. Presje na stan wód powierzchniowych (JWPC) na terenie Gminy Księżpol.....	18
Tabela 4. Źródła presji na stan wód powierzchniowych (JWPC) na terenie Gminy Księżpol....	19
Tabela 5. Zabytki wpisane do rejestru zabytków nieruchomych na terenie Gminy Księżpol	24
Tabela 6. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w szkołach podstawowych na terenie Gminy Księżpol w 2024 r.....	80
Tabela 7. Projekty realizowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego oraz programów krajowych na lata 2014-2020 przez Gminę Księżpol	98
Tabela 8. Projekty realizowane w ramach rządowych programów krajowych przez Gminę Księżpol	99

SPIS MAP

Ryc. 1. Położenie Gminy Księżpol w województwie lubelskim	9
Ryc. 2. Sieć osadnicza Gminy Księżpol.....	10
Ryc. 3. Regionalizacja fizycznogeograficzna Gminy Księżpol	11

Ryc. 4. Wody powierzchniowe na terenie Gminy Książpol	12
Ryc. 5. Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia pyłu zawieszzonego PM10 w 2023 r.	22
Ryc. 6. Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia pyłu zawieszzonego PM2,5 w 2023 r.	22
Ryc. 7. Rozkład przestrzenny średniego rocznego stężenia B(a)P w pyle zawieszonym PM10 w 2023 r.....	22
Ryc. 8. Kierunki wykorzystania powierzchni Gminy Książpol.....	51
Ryc. 9. Infrastruktura drogowa na terenie Gminy Książpol	65
Ryc. 10. Obszary Strategicznej Interwencji o znaczeniu regionalnym.....	135

